BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
12
2 B
14

M

Ex Bibliotheca
majori Coll. Rom.
Societ. Jesu

14-8. A.32

49. J. 36.

49
C
36.

49
C
35

Digitized by Google

Digitized by Google

DE MENTE HVMANA

LIBRI QVATVOR:

IN QUIBUS

FVNCTIONES ANIMI, vires, natura, immortalitas, ſimul & Logica univerſa variis illuſtrata experimentis pertractantur.

Authore J. B. DU HAMEL P. S. L.

BIBL. SOC. IESV. COL. ROM.

PARISIIS,
Apud STEPHANUM MICHALLET, viâ Jacobeâ ſub ſigno ſancti Pauli, propè fontem ſancti Severini.

M. DC. LXXVII.

Cum Privilegio Regis.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Digitized by Google

ILLUSTRISSIMO
ECCLESIÆ PRINCIPI
FRANCISCO
DE HARLAY

Pariſienſium Archiepiſcopo, Abbati Gemeticenſi, Regi à ſanctioribus Secretioribuſque Conſilijs, ejuſque ordinum Commendatori, & Sorbonæ Proviſori.

QVOD tibi munus offero, ARCHIPRÆSUL ILLUSTRISSIME, *nec verbis ornare velim, nec omnino contemnere: ne vel quid immodeſtius de me ſentire videar,*

vel quæ alia eſt magis perverſa jactatio, pudorem & verecundiam vanitati, atque ambitioni prætendere. Id unum facile mihi perſuadeo fore ut hoc operis, ſi minus ſtylo; certe argumenti magnitudine, & rerum varietate non tibi diſpliceat. Neque enim eſt ullus in Philoſophia locus aut major, aut uberior, aut qui diligentius ſit ab omnibus omnium pene ætatum philoſophis explicatus. Quo magis mihi enitendum fuit ut multorum expectationi, & materiæ ipſi aliqua ex parte ſatisfacerem, nec alienis demum veſtigiis viderer inſiſtere. Quod ſi enim ea tantum quæ à philoſophis de mentis humanæ natura, immortalitate, & functionibus accurate copioſeque ſunt diſputata, in unum conferre voluerim, aut in certum ordinem digerere, id mihi ſubinde metuendum eſt, ne

parum prudenter cum tam exiguo munere te ipſum ſim aditurus. Quid vero præſtiterim, tu eris omnium optimus judex. Cognitionis quidem noſtræ vim omnem, naturam, progreſſum, errores varios & multiplices, artem denique ipſam recte utendi ratione, ſeu novum ſcientiis comparandis organum, non ſpinoſis & contortis diſputationibus involutum, ſed planum & apertum; magna quoque exemplorum copia, novis itidem experimentis conſperſum, quam diligentiſſime poſſem tradere volui: ſi modo conſecutus ſum. Sed quidquid hoc eſt operis, jam publicorum judiciorum aleam ſubeat neceſſe eſt. Nullum tamen, ut vere & ſimpliciter loquar, A. I. magis reformido quam tuum: ac non nihil ſubvereor, ut tam acre judicium, tam perſpicax, tam omnibus rebus æſtimandis par

& idoneum ſuſtinere queam. Neque enim lucubrationes noſtræ tam exquiſiti judicij vim & acumen ferre poſſent, niſi ſumma quæ in te eſt humanitas, magnitudo animi, manſuetudo, propenſa in eos qui de literis bene mereri ſtudent, voluntas, tam altæ eruditionis, & ingenij lucem temperarent. Quare jam prope eſt, ut quod paulò ante dixi, nunc mutem, atque acerrimi tui judicij limam exoptem potius, quam pertimeſcam. Nam ſi quid detraxerit, id rude erit & incultum, atque opus ipſum eo ſolo minus futurum eſt, quo melius. Et quidem bene actum mecum exiſtimo, quod hujus opuſculi jam partem aliquam perlegere volueris: ſed mihi religio fuit te à gravioribus curis ad noſtra hæc Philoſophiæ ſtudia diutius avocare. Nec minore beneficio me tibi devinctum agnoſ-

co, dum pateris hunc librum patrocinio tuo munitum in publicum emitti: quem tibi cum nuncupo, quod mihi fuit maxime in hoc ſuſcipiendo labore propoſitum, ea quidem ratione videor conſecutus. Hic enim mihi eſt præſtitutus finis, eo fere tendit toto opere fuſa diſputatio, ut dignitatem animi, & excellentiam, naturam illius liberam, & ſolutam ab omni concretione mortali, non dubijs conjecturis, ſed firmis rationibus & experimentis demonſtrem. Cum autem huic opuſculo tuum perilluſtre nomen inſcripſi, id ipſum quod volui, magna ex parte confectum credidi. Nemo enim fere eſt cui illud non ſtatim occurrat: tantam ingenij vim, quantam in te omnes admiramur; ſummam agendi & cogitandi ſolertiam, præſentiſſimum conſilium, altiſſimam prudentiam, incredi-

bilem dicendi facultatem, varietatem, acumen; illam percipiendi & inveniendi facilitatem, quam in explicandis ſoles vel difficillimis negotiis adhibere: infinitam prope & rerum & verborum memoriam; hunc inquam animum, hanc mentem tot tantiſque dotibus ornatam è terra naſci fingique non potuiſſe. Quid enim, ingenium illud tam velox, ut in plura vel eodem temporis momento vim ſuam impendat; mens tot diſciplinis exculta; excelſus ille animus, an forte originem ſuam in terris invenerit? quæ illius figura, quæ magnitudo, ut tot res capere poſſit aut efficere? Sed argumenti dulcedine abreptus, quod mihi in hujus operis decurſu erit faciendum, nempe ut immortalitatem animorum demonſtrem, vereor ut præpoſtero ordine jam ingrediar: nec ſatis videar attendere

qui ſit Epiſtolæ nuncupatoriæ finis, qui modus. Cum aut vetere inſtituto rationem operis reddere, atque illius velut formam quandam exponere, aut certe quod jam in conſuetudinem venit, tuum emereri favorem, & virtutes tuas leviter ſaltem & curſim attingere oportuerit. Quod quidem ſi per te liceret, mihi non admodum difficile eſſet, aut arduum. Quæ enim uberior materia eſſe poteſt, quam de generis tui ſplendore, de nobiliſſima Harlæorum ſtirpe dicere, quæ Regno, quæ Eccleſiæ, in bello, in toga, in ſacrarum rerum adminiſtratione tot Heroes ſummis perfunctos honoribus extulit? Quid cum ad eas quæ tibi ſunt propriæ laudes, facilitatem tuam, comitatem, liberalitatem, Eccleſiæ tibi commiſſæ curam ventum eſſet, vix ullum ſane exitum

haberet oratio? Dabis igitur mihi hanc veniam, ARCHIPRÆSUL ILLUSTRISSIME, *ut hoc argumentum aliis majore facundia præditis pene illibatum relinquam. Id unum à te poſtulo, ut hoc opuſculum, quod tuo nomini conſecratum, judiciorum jam pene ſecurum publico ſe committit, ut grati animi teſtimonium, & obſervantiæ in te meæ monimentum excipias, noſque ut cœpiſti, benevolentiæ tuæ honore, ut tibi jam multis nominibus obſtrictos complecti non graveris.*

Tibi addictiſſimus Joannes
Baptiſta DU HAMEL.
P. S. Lamberti.

RATIO OPERIS.

OMNIS Philoſophiæ contemplatio breviſſime à Verulamio in tres partes ſic diſtribuitur, ut prima ſit de rerum natura, ſecunda de homine, tertia de Deo. Primam Philoſophię partem, quæ in naturæ obſcuritate verſatur, Phyſicam dixere, quæ in ſpeculatricem, & practicam dividitur. Illa occultas rerum cauſas ex multis experimentis eruit; hæc cauſas rerum jam cognitas ad praxim, & vitæ uſus adhibet. Sic omnis hæc ſcientia ab experimentis cœpta, ad cauſas rerum indagandas progreſſa, tandem cauſis cognitis rurſus ad experimenta majore cum fructu deſcendit.

Phyſica theoretica aut eſt generalis, aut ſpecialis: Illa vel prima rerum principia, vel communes rerum affectiones, vel totius univerſi fabri-

cam contemplatur; hæc circa partes univerſi præcipuas, ut corpora cœleſtia, elementa, foſſilia, plantas, animalia verſatur; eaque naturali hiſtoriæ videtur proxima. Utraque ſpeculatricis Philoſophiæ pars ſic explicari poteſt, ut non ſolum naturæ progreſſum, rerum ortus, & incrementa, cauſas itidem effectrices, & materiales, quæ in fluxu quodam, & motu poſitæ ſunt, ſed etiam formas rerum ſimplices, ut fluidi, firmi, fixi, volatilis, motus ipſius leges acriore animo intueamur. Quo quidem modo via ad ſcientias naturales multo compendioſior munitur, quam ſi res ipſas quæ ſunt compoſitæ, ſeorſum perſequamur. Quæ ſint v. gr. ſonorum formæ in ſingulis vocabulis, explicatu arduum eſt: Sed quæ aëris colliſio, qui ſonus unamquamque literam exprimat, intellectu non erit difficile: cumque perſpectos habuerimus ſonos, qui ſingulas alphabeti literas efficiunt, tum forte dictionum ſoni, aut formæ magis compoſitæ citius cognoſcentur. Simili quidem ratione vix lapidis,

plantæ, animalis formas conſequemur, niſi antè quæ magis patent, & ſunt ſimpliciores, ut calidi, & frigidi, duri, & liquidi, & alias corporum communes velut affectiones, quarum cognitio multo eſt uberior, perſpectas habuerimus. Neque in hoc aſſentior Verulamio, qui partem illam Philoſophiæ, quæ naturali hiſtoriæ eſt proxima, quæque in cauſæ effectricis, & materialis ſpeculatione potiſſimum conſiſtit, ſeorſum ab ea quæ rerum conſtantes velut leges conſiderat, omnino tractandam arbitratur. Nam in ea ſum opinione non modo utramque illam Philoſophiæ theoreticæ partem, ſed etiam ſpeculatricem ſimul & practicam, non ſeparatim, ſed junctim & ſimul tractari oportere. Nam partes illæ in quas Philoſophiam naturalem dividimus, mutuam ſibi afferunt lucem, & cauſarum indagatio experimentis ipſis confirmatur, ut hæc viciſſim plerumque cæca ſunt, & fortuita, niſi ad cauſarum lucem dirigantur. Id enim inter operandum ut regulam, aut normam ſequi debemus,

quod inter contemplandum vim cauſæ obtinere comperimus. Neque, ut dictum eſt, ea Philoſophiæ parte contenti ſimus, quæ effectrices tantum, aut materiales cauſas conſiderat. Hæc enim in varias naturæ ambages & ſinuoſos anfractus plerumque diducitur. Sed multo maxime ad eam debemus attendere quæ certas, & fixas naturæ leges intuetur: ea quippe & facilior eſt, & ad praxim longe videtur utilior.

Ac prima quidem Philoſophiæ pars quæ in rerum naturalium inquiſitione poſita eſt, ſatis fuſe, & diligenter à nobis octo libris, quos varijs temporibus in lucem emiſimus, fuit pertractata. Sed eam philoſophandi rationem paucis abhinc annis ingreſſi, quæ experimentis ſubnixa nunc viget maxime, quæque magnos noſtra ætate progreſſus fecit, de corporum affectionibus, hoc eſt, de univerſa pene natura duos libros conſcripſimus. In quibus non modo illuſtriora quæque afferre experimenta, ſed etiam rerum cauſas abſtruſiores diligentius inquirere vo-

luimus. Sicque abſoluta ea Philoſophiæ parte, quæ in naturæ indagatione verſatur, nunc adeunda nobis eſt de homine tractatio, in qua omnes diligentiæ, & induſtriæ, ſi quæ ſit in nobis, nervi ſunt adhibendi. Nam in quo ſtudium noſtrum, & labor potius acquieſcat, quam in cognitione Dei & noſtri? Etſi autem Theologia naturalis quæ in Dei contemplatione verſatur, jam aliqua ex parte, in priore de conſenſu veteris, & novæ Philoſophiæ libro fuit à nobis expoſita, cum Platonicæ Philoſophiæ principia ſummatim tractarentur, illius tamen pars melior ad hos libros quodammodo pertinet. Nam Divinæ majeſtatis fulgor, non alibi clarius, quam in nobis ipſis micat. Illius imago ſic animis noſtris impreſſa eſt, ut difficile ſit mentem humanam paulo attentius intueri, quin ſummi omnium Principis luce perfundamur. Nam ut artifices ſolent ſuis operibus notam attexere, ſic imaginem, vel ideam ſui mentibus noſtris inſculpſit Deus; Ita ut hominis, & Numinis contem-

platio non ſeparatim, ſed ſimul nobis ineunda videatur.

Cum autem homo animo conſtet, & corpore, de animi functionibus & natura hoc loco nobis agendum. Cumque ex functionibus animi naturam illius & facultates perſpectas habeamus, prius actiones mentis, tum illius vires, quæ ex actionibus fiunt manifeſtæ, tandem naturam ipſius animæ contemplabimur. Quatuor igitur in libros hunc tractatum tribuimus. In primo cum cognitionis in univerſum, tum ſimplicis perceptionis naturam, originem, progreſſum inquirimus. In ſecundo judicium mentis eadem methodo pertractamus. Atque eo loci de veritatis criterio fuſius quam ſolent Philoſophi, à nobis diſſeritur; quæ ſint veritatis notæ, ubi verum quid eſſe cernimus; unde lux principiorum fulgeat, quæ ſint præcipuæ errorum cauſæ, non curſim, ſed ut nobis videtur, ſatis accurate perſequimur. In tertio libro vim omnem argumentationis, artem ſyllogiſti-

cam, veram demonſtrandi rationem ſic exequimur, ut pauca ex ijs quæ ab alijs ſcripta ſunt, ſi modo aliquam habent utilitatem, omittamus. Et quidem ne nuda, ac jejuna præceptorum traditio legentium animos averteret, magna exemplorum copia, & jucunditate quadam quidquid poteſt ineſſe faſtidij, abſterſimus, nec logica tantum ratione, ſed phyſica, cauſam ratiocinij, naturam, anfractus, errores varios explicare voluimus. Cum etiam Logicam non veteri modò Philoſophiæ, ſed etiam novæ, & experimentali accommodatam tradere nobis in animo fuerit: De inductione fuſe, & copioſe diſſeruimus, quis illius uſus in ſcientijs, & artibus promovendis, qua ratione experimenta facere oporteret, quatenus ijs eſſet adhibenda fides, aut detrahenda, quem uſum ad vitæ commoda præſtarent, tot exemplis, tot experimentis confirmatum eſt, ut metuendum nobis ſit, ne magnam Philoſophiæ experimentalis partem in hoc opuſculum contuliſſe videamur. Quartus & poſtremus liber in viri-

bus, natura, immortalitate animæ exponendis, & multis quæ fieri ſolent; difficultatibus ſolvendis omnino verſatur.

INDEX CAPITUM.

LIBER PRIMVS.

De cognitione in univerſum & prima mentis functione.

CAP. I. DE *natura cognitionis.* p. 3.
II. *Quæ ſint noſtræ cognitionis exordia.* 12
III. *De progreſſu cognitionis.* 27
IV. *Quæ cognitionem noſtram maximè impediant.* 33
V. *De natura & origine ſimplicis perceptionis,* 44
VI. *De perceptionum diviſione.* 55
VII. *Qui ſint præcipui perceptionum defectus.* 71
VIII. *Quæ remedia tam multiplici confuſioni adhiberi poſſint.* 96
IX. *De definitione & diviſione.* 103
X. *De perceptionum ordine,* 119

LIBER SECVNDVS.

De judicio, ſeu de ſecunda mentis functione.

CAP. I. QVid ſit judicium, quid propoſitio & quotuplex. 134

II. *De propoſitione tum complexa, tum compoſita.* 143

III. *De propoſitionis in veram & falſam diviſione, ubi de criterio veritatis.* 152

IV. *Quomodo immutabiles illæ rationes videri poſſint,* 167

V. *Quod æternum illud lumen non videatur à nobis intuitivâ viſione.* 184

VI. *De cognitione principiorum, ubi de reminiſcentia Platonica.* 198

VII. *Quæ propoſitiones tanquam principia, vel axiomata haberi debeant.* 222

VIII, *Quæ ſint præcipuæ errorum cauſæ, quæque ijs remedia ſint adhibenda,* 251

LIBER TERTIUS.

De Argumentatione, ſeu de tertia mentis functione.

CAP. I. *De naturâ & origine ratiocinij.* p. 224
II. *De prima argumentationis diviſione.* 267
III. *De argumentationis altera diviſione, ubi de artificioſa ſyllogiſmi ſtructura.* 283
IV. *De ſyllogiſmis conjunctis & compoſitis.* 295
V. *De paralogiſmis, ubi artis ſyllogiſticæ præcipuæ regulæ explicantur.* 304
VI. *De demonſtratione, ubi de Analyſi & ſyntheſi.* 326
VII. *De inductione in univerſum.* 346
VIII. *Qua ratione Philoſophia naturalis per inductionem ſit promovenda.* 359
IX. *Quomodo artes per inductionem promoveri poſſint.* 394

LIBER QVARTVS.

De facultatibus & natura animæ rationalis.

CAP. I. DE *intellectu,* p. 424
II. *De voluntate.* 440
III. *De natura animæ rationalis.* 453
IV. *Immortalitas animi ex illius natura & functionibus demonſtratur.* 466
V. *Immortalitas animi ex illius operibus, motu & vita demonſtratur,* 474
VI. *Immortalitas animi alijs argumentis evincitur.* 481
VII. *Quædam objectiones diluuntur.* 499
VIII. *Solvuntur aliæ difficultates de unitate animæ & illius origine.* 511
IX. *Aliæ Lucretij objectiones ſolvuntur.* 523
X. *Difficultates de ſtatu animæ ſeparatæ proponuntur & diluuntur.* 532

DE

DE MENTE HUMANA

LIBRI QUATUOR.

De cognitione in univerſum, & primâ mentis humanæ functione

LIBER PRIMUS.

I. PHILOSOPHIA, quam experimentalem vocant, noſtra quidem ætate ſic exculta fuit, ut fere ad ſummam perveniſſe videatur. Quæ enim & quanta in omni penè rerum genere, in foſſilibus, plantis, animalibus, ele-

mentis, in aëre potiſſimùm & aquâ, in cœlo ipſo paucis ab hinc annis obſervata ſint, vel inventa, quæ aut veteribus incognita, aut neglecta fuerant, vix animo complecti, aut ſermone explicare poſſumus. Sed tamen, ut verè loquar, perpauci ſunt, ſi qui ſunt, qui idem ſtudium, eamdem operam ad mentis humanæ cognitionem adhibeant. Quotus enim quiſque quid in ſeipſo agatur, cum percipit, judicat, eligit, amat, aut quid aliud agitat animo, experiri malit, quàm ex alijs diſcere, aut leviſſimis adductus conjecturis ſuſpicari? Hoc itaque loco id nobis faciendum, ut quæ ſint animi functiones, quæ earum natura, ortus, progreſſus, defectus, quâ ij ratione ſanari queant, quantum noſtra valebit infirmitas, duce experientiâ & ratione explicemus. Sic enim non ſterilem mentis noſtræ cognitionem, ſed utilem rationi perficiendæ, quod munus Logicæ tribui ſolet, conſequemur.

CAPUT PRIMUM.

De natura cognitionis.

I. PRæcipua quidem, & fortè ſola animi functio, eſt ipſa cogitatio: nam ſeu quid percipimus, ſeu judicamus, aut ratiocinio colligimus, aut reminiſcimur, aut dubitamus, aut decipimur; ſeu volumus aliquid, aut eligimus, aut quid aliud molimur animo, id cogitatione perficimus. De hac itaque potiſſimùm hîc agendum videtur. Quod ne confusè fiat & perturbatè, primum de cognitione in univerſum dicendum eſt, tum ad illius ſpecies deſcendemus, ubi Logicam penè integram, ſeu artem rectè utendi ratione, complectemur. Non enim tantùm animi vires & functiones, ſed earum quoque uſum explicare ſuſcepimus: ac noſtra philoſophandi ratio non ſola contemplatione contenta eſt, ſed ad communem utilitatem & vitæ humanæ dignitatem potiſſimùm ſpectat.

II. Cognitio, perceptio, intellectio, cogitatio, & alia ſi quæ ſint vocabula, quæ actum mentis proprium deſignant, promiſcuè uſurpari ſolent: ut id ipſum per quod aliud intelligimus, percipimus, vel cogitamus, ideam, imaginem, ſpeciem, notionem appellamus. Tametſi, ut multi exiſtimant, cogitatio eſt inſtar generis, cujus, intellectio, perceptio, & judicium ſunt velut ſpecies quædam. Sic ideæ nomine non ſimulachra ſenſibus impreſſa, ſed imagines rerum, quas mens cogitando effingit, potiſſimùm intelligimus. Cogitatio autem & idea ſic nobis notæ ſunt, ut nihil notius. Nam, ut fortè de cæteris omnibus dubitare poſſim, dubitatio tamen ipſa, eſt cogitatio quædam: & ſi quid cogito, hujus ideam vel imaginem, quæcumque ea ſit, mihi videor animo cernere. Nec quicquam hac in re obſcurum eſt, niſi cùm per verborum ambages explicare volo, quod mihi eſt omni luce clarius. Quid enim aliud eſt cognoſcere, aut cogitare, quàm rem ipſam, quæ percipitur, ſibi exhibere, aut repræſentare, aut, quod eó-

dem recidit, rem ſibi præſentem ſiſtere? Atque, ut loquitur Plato, « cogitatio eſt ſermo, quem mens apud ſe volvit circa illa, quæ conſiderat. « Cum enim cogitat, ſecum ipſa diſſerit: « adeo ut cogitatio, ſit ipſa ſine « ſtrepitu vocis oratio, aut interior « quædam collocutio. « In Thæteto.

III. Neque hîc diſputo, an vis illa cogitatrix ſit primum mentis attributum: an ea quoque mutis animalibus inſit. Nam ea quæſtio alio quidem loco eſt excutienda. Illud multò veriſſimum puto, nos noſtræ cogitationis ita conſcios eſſe, ut nihil nobis notius eſſe poſſit, quàm mentem noſtram eſſe rem cogitantem. Nec abhorret à vero Carteſij ſententia, quam fortè hauſit è Platonicis, mentem perpetuò cogitare. Nam cogitatio eſt quaſi illius vita, quâ nunquam deſtituitur: cùm mens ſit actus quidam ſemper vegetus, non inſtar corporis, potentia iners & otioſa. Ac licèt inter dormiendum, & ſæpè etiam cùm quis vigilat, nihil cogitare ſibi videatur, non idcircò mens omnino ceſſat: ſed negligens, & vaga cogitatio me-

moriæ infixa non manet. Nam eorum ferè meminimus, quorum veſtigia cerebro imprimuntur. Quod quidem & attentionem exigit, & cerebrum bene affectum. Hinc nulla penè ex ijs, quas aut ſopore oppreſſi, aut admodum infantes habuimus, cogitationibus, manet memoria. Verùm, ut nullum eſt corpus adeò firmum & ſolidum, cujus partes minutæ & inſenſibiles aliquo motu, licèt admodùm lento non agantur, ut ſuo loco oſtendimus: ſic mens nunquam non ſeipſam movet, ubi percipit, judicat, dubitat, vult, aut aliud quid agit: cùm fortè cogitatio ſit primum illius attributum, ſine quo vix eſſe, aut concipi poſſit. Ac, ne ab eodem recedam exemplo, quemadmodum corporis motus varias ſubit determinationes, & modò huc, modò illuc dirigitur, ut corpora mutuò ſibi occurrunt, & variè colliduntur: Sic ~~cogitatio~~ mens noſtra, ut diverſa occurrunt objecta, non uni ſemper rei, ſed diverſis planè intenta eſt; ſed cogitat tamen. Eadem quippe & jugis manet actio, ſed illius determinatio continenter variatur, & infinitas ve-

L. 1. de corp. affect. cap. 7.

lut formas aut figuras excipit.

IV. Quod verò format, & certâ velut figurâ cogitationem noſtram induit ac determinat, hoc ideam vel ſpeciem vocitamus: eaque non aliâ ferè ratione eſt ab ipſa cogitatione diſcreta, quàm determinatio motus, quæ ſurſum potiùs, quàm deorſum corpus inflectit, ab ipſo motu diſtinguitur. Nam eodem manente motu determinatio mutari ſolet, ut cùm pila occurſu parietis reſilit. Quare in ipsâ ideâ, aut notione rei, quam mens effingit, duo ſunt inprimis obſervanda: primum, quòd ſit modus quidam, ſeu accidens, quod menti inhæret, & ab eâ profluit; alterum, quòd rem aliquam repræſentet, aut exhibeat: illud à mente, ut ab effectrice, hoc ab ipſa re concepta, ut ab exemplari cauſâ mutuatur. Illud, eſſe proprium ideæ, hoc, eſſe objectivum, vel ut alij loquuntur, intentionale, aut repræſentativum nominetur. Illud, ut dictum eſt, motui ſimile eſt, hoc determinationi motûs. Utrumque eſt quid reale, quod cauſam aliquam exigit. Non enim ideæ inter ſe diverſæ ſunt, qua-

tenus ab intellectu aut mente dimanant, cui tanquam modi conſimiles, aut accidentia inhærent: Sed ab ipſis habent objectis, quòd aliæ ſint ſublimes, aliæ humiles & abjectæ, aut omninò inter ſe diſtinguantur. Sunt quippe imagines quædam, ad imitationem rerum quas percipimus, factæ: cùm nulla ſit imago, quæ rem aliquam non imitetur. Nec imago quâ imago, perfectior eſſe poteſt, quàm res ipſa, ad cujus præſcriptum, ſeu formam effingitur. Nec deinum una eſt alterâ præſtantior, niſi aut nobilius objectum repræſentet, aut meliùs exprimat. Quamobrem illud, ut ita dicam, eſſe vicarium, quod habet idea, ab objecto ut ab exemplari causâ repetitur: neque id nihil eſt, ſed ipſius ideæ vel imaginis velut ſumma eſt, & perfectio, quæ cauſam habet poſitivam & realem. Atque ut idea archetypa, qualis eſt in artifice, opus quod molitur artifex, determinat: ſic idea ectypa ab objecto, cujus eſt velut figura, aut character, proficiſcitur.

V. Hinc adeo ſolvitur quæſtio ſubob-

ſcura, quæ recentiores Scholaſticos adeò torquet, an eadem prorsùs in ſpecie, vel idea, aut imagine, quæ in objecto, inſit natura: tametſi non habet ſolidum illum, & efficacem, ut quidam loquuntur, exiſtendi modum, qui in re ipsâ invenitur. Illa quippe idea quam intellectus efformat, non adumbrata, ſed expreſſa eſt ipſius objecti effigies. Imò tam aptè & concinnè id quod percipitur, exhibet, ut non tam ſimilitudo, quàm ipſa rei cognitæ natura videatur. Adeo ut non deſint illuſtres Philoſophi, qui eamdem penitus naturam in objecto, atque in illius imagine, quam intellectus depingit, non ſimilem tantùm eſſe exiſtiment. Extra intellectum habet eſſe, ut vocant, naturale, in mente verò habet eſſe quoddam notionale & repræſentativum: ſed eadem fortè utrobique eſſentia, aut natura, aut ratio invenitur: quæ cùm ex ſe una ſit, ſubjectis quidem multiplicari poteſt, ſecundùm ſe non poteſt. Hæc ita eſſe, multis, & acutis conclusionibus colligunt. Non enim Solis imaginem, ſed Solem ipſum in hac

imagine percipimus. Hocque ipſum planiùs hinc confici putat illuſtris Digbæus: quòd idea quæ Socratem exhibet, huic ſimilis habeatur, ubi ejus figuram, & lineamenta exprimit: ſed ea longè abſolutior futura eſt, ſi nihil ſit in Socrate, quod in illius imagine non reperiatur. Quòd ſi ne conditiones quidem & proprietates, quæ individuum conſtituunt, omninò deſint: cur non concedimus, imaginem eamdem eſſe penitus cum exemplari, atque utriuſque unam eſſe naturam? At verò, quam mens effingit objecti imaginem, cum illud diſtinctè & clarè percipit, hæc quidquid in rei cognitæ eſſentia ineſt, complectitur. Eamdem igitur omninò continere naturam videtur. In quo ſanè mirabilis eſt vis humanæ mentis, quæ non figuras modò, & velut extrema rerum lineamenta depingit (quod vel ſolum, magnum quiddam foret, tam ſubitò, objectorum ſimulachra adumbrare:) ſed etiam intimas rerum naturas evolvit, & imagines tam concinnè exprimit, ut jam non ſimiles, ſed eædem prorsùs cum rebus expreſſis eſſe vi-

deantur. In infima quidem animæ portione vis regnat prolifica, & ſui generis propagatrix. Sed quò mens præſtantior, hòc eſt etiam fœcundior. Non efficit quidem rerum naturas, ſed exprimit: eaſque tam doctè pingit, ut nulla ſit inter imaginem, & exemplar diverſitas, & utriuſque ſit penitus indiſcreta natura. Eſt ſanè in unoquoque genere aliquid extremum, atque perfectum. Videmus calorem in igne, lucem in Sole, perſpicuitatem in Cœlo dominari. Cùm autem duo ſint ſumma rerum genera: quædam enim ut eſſent, aliæ ut repræſentarent, ſunt inſtitutæ: ſenſus quidem externi repræſentationi ſerviunt: ſed ſimilitudines duntaxat accidentium gerunt, & neſcio, an aliquid præterea moliantur. Vis imaginatrix fortaſſe quiddam percipit & dijudicat, eaque corporum formas nobiliores exſculpit: ſed cùm natura ſuo quodam itinere ad ultimum perveniat, mentem in altiſſimo gradu conſtituit, quæ rerum formas aptiſſimè effingeret, & haberet quemdam velut abſoluti operis effectum: nec imagines tantùm, ſed res

ipſas cognoſcendo exprimeret. Verùm iſta ipſi viderint Philoſophi; nos ad utiliora & magis obvia pergamus.

CAPUT SECUNDUM.

Quæ ſint noſtræ cognitionis exordia.

I. Communis eſt, & omnium ferè Philoſophorum conſenſu, ſi Platonicos exceperis, recepta ſententia, cognitionem omnem noſtram à ſenſibus initium ducere: adeò ut nihil ſit in mente, quod per ſenſus non ſubierit, nec quicquam ab intellectu percipiatur, quod in cerebro vel imaginatione inſculptum non fuerit. Quam quidem impreſſionem, phantaſma ſolent appellare: idque Ariſtotelis effatum, extra omnem dubitationem poſitum, & experientiâ comprobatum putant, nihil intellectum percipere poſſe, niſi ad phantaſmata ſeſe converterit.

II. Contrà Platonici nihil æquè præcipiunt, quàm ut mentem ab omni

omninò ſenſu abducamus; fallax eſſe cujuſque ſenſus judicium pertendunt; mentem tum demum veritatis luce perfundi, cùm diſcedit à ſenſibus, & in ſeipſam redit, nec ulli credit præterquam ſibi. Atque hujus ſententiæ præter cæteros mihi videtur eſſe S. Auguſtinus, qui pluribus demonſtrat omnem cognitionem noſtram non duci à ſenſibus, multa à nobis percipi, quæ per ſenſus ad mentem ſibi aditum non munierunt.

III. Nam Dei ipſius notionem, ſeu ideam mente gerimus, cujus authoritati credimus, quem rebus omnibus præeſſe ſcimus. Quî enim fieri poſſit ut de Deo tam multa demonſtremus, niſi illius Idea aut notio mentibus noſtris inſideat? Abſurdum quippe videtur ut rei, quam verbis efferimus, ideam non habeamus, ſi rem ipſam de qua loquimur, intelligimus. Jam, quo ſenſu Deum ipſum cognoſcimus? Nec idea vel conceptus rei ſummè perfectæ, ullo ſenſu comprehendi poteſt. Sed neque beatitudinis, aut ſapientiæ, aut mentis noſtræ, aut cogitationis, amoris, & reliquarum mentis affectio-

num, ullum poteſt cerebro impreſſum eſſe phantaſma. Ac ne illas quidem res, quæ magìs ſenſus feriunt, ut lucem, calorem, frigus, intellectu meliùs conſequimur: cùm res plerumque magìs ſenſibiles mentis aciem maximè fugiant. Abſurdum itaque videtur omnem cognitionem, aut ideam à ſenſibus duci: cum ſæpè ea ſint longè certiora & magis perſpicua, quæ ſolâ mente complectimur, quàm quæ ſenſus noſtros vehementiùs movent. Nemo enim bonâ fide dubitare poteſt, an cogitet, vivat, exiſtat. Ac vivere, aut cogitare me certum eſt, cùm dubito: nec tamen ulla eſt cogitationis, vel dubitationis, vel exiſtentiæ imago corporea. Nam, ut vocis aut ſoni ſpecies quædam corporea, ſit cum idea cogitationis, aut exiſtentiæ conjuncta, non eſt illius de qua loquimur, cogitationis imago. Hinc pulchrè Auguſtinus. Tria, inquit, ſunt rerum genera, „ quæ videntur; unum corporalium, ſicut hoc Cœlum, & terra, & quidquid „ in eis ſenſus cernit, & tangit; alterum „ ſimile corporalibus, ſicut ſunt ea quæ „ ſpiritu cogitata imaginamur, ſive re-

Lib. 6. de Muſicâ.

cordata vel oblata, quaſi corpora con- «
tuemur. Tertium ab utroque diſcre- «
tum, quod neque ſit corpus, neque «
habeat ſimilitudinem corporis, ſicut «
eſt ſapientia, quæ mente intellecta «
concipitur, & in cujus luce de his om- «
nibus veraciter judicatur. «

IV. Multa porrò ad intellectualem viſionem pertinent, quæ ſine ulla corporis ſimilitudine contuemur. Primùm ipſæ virtutes, quibus vitia ſunt contraria, quæ neque corpora ſunt, aut «
ſpecies habent ſimiles corporum. Di- «
catur mihi, quem colorem habeat ſa- «
pientia. Cùm cogitamus juſtitiam, quid tanquam ſonus ad aures? quid tanquam vaporeum, ſurgit ad nares? quid manu tractatur & delectat? Veritas ipſa an fortè per phantaſmata concipitur? Quid porrò magis ipſius veritatis obtutum impedit, quàm turba phantaſmatum, & falſæ imagines rerum ſenſibilium, quæ nobis per corpus impreſſæ varias opiniones, erroreſque ingenerant? Cùm enim ſapientiam, aut veritatem animo concipimus, adeò non proſunt corporeæ imagines, ut nihil magis obſit.

Aug. in Pſal. 41.

V. Scientias omnes ſi animo luſtraveris, infinita occurrent, quæ nullâ corporum ſpecie exprimuntur. Nam, ut nihil dicam de rationibus numerorum, quæ ſempiternæ ſunt & incommutabiles: Quid in Metaphyſica, aut naturali Theologia offendimus, quod imaginationis idola oſtendant? An generales entis, unius, boni, & veri notiones? At vis imaginatrix, rerum ſenſibilium anguſtijs coercetur. Verùm illa de quibus diximus, ſimplici mentis obtutu intellecta concipimus, ſine
Aug. Epiſt. 85. « ullis formis, & molibus corporalibus,
« ſine ullis lineamentis, figuriſque mem-
« brorum, ſine ullis localibus finibus, ſine ſpatijs infinitis. Quid, cùm Dei ipſius ideam qualemcunque efformo,
Tract. 1. in Joan. an phantaſmata quaſi in ſubſidium voco? Cùm cogitas quamdam ſubſtantiam vivam, perpetuam, omnipotentem, infinitam, ubique præſentem, ubique totam, nuſquam incluſam: numquid iſta Dei notio, imaginaria quædam figmenta exigit, quibus in mentem, quaſi vehiculis veniat? At nihil in rebus corporeis ſimile cernimus, nihil non mutabile, locis

cóncluſum, & temporibus obnoxium.

VI. At fortè res phyſicas & corporeas intueri non licet niſi per phantaſmata. Mirum, ſi tantum imaginationi liceat, ut corporum rationes immutabiles cernat. Primùm, ipſa corporum principia ſub ſenſus non cadunt. Ac ne figuræ quidem ita inſunt corporibus, quales animo concipimus: ſed multò ſunt deteriores, ac ſolam in ijs habent veritatis imaginem. Hinc Auguſtinus. Senſit anima nihil aliud quàm pulchritudinem ſibi placere, & in pulchritudine figuras, & in figuris dimenſiones, & in dimenſionibus numeros: quæſivitque ipſa ſecum, utrum ibi talis linea, taliſque rotunditas, vel quælibet alia forma, & figura eſſet, qualem intelligentiâ contineret. Longè deteriorem invenit, & nullâ ex parte quod viderent oculi, cum eo quod mens cerneret, comparandum.

Aug. l. 2. de ordine c. 15.

VII. Poſtremò differendi ſcientia, quæ definiendi, partiendi, & argumentandi regulas tradit, ac leges connexionum ſeu argumentationum explicat, circa

L. 10. Conf. c. 10. " phantaſmata minimè verſatur. Cùm " enim audio tria eſſe genera quæſtio- " num, an ſit, quid ſit, quale ſit: ſono- " rum quidem quibus verba confecta " ſunt, imagines teneo, & eas per aures " cum ſtrepitu tranſiſſe, ac jam non eſſe " ſcio. Res verò ipſas, quæ illis ſigni- " ficantur ſonis, neque ullo ſenſu cor- " poris attigi, nec uſpiam vidi præter animum meum, & in memoriâ recon- " didi, non imagines earum, ſed ip- " ſas.

VIII. Hęc ſunt ferè pręcipua, quę contra vulgatam in ſcholis opinionem afferuntur argumenta: alia quidem ſunt, & minora, ex his utique fontibus derivata. Platonicos tamen cum Peripateticis in gratiam redigi poſſe non diffido. Quod enim Ariſtoteles ait, eum L. 3. de anima. qui contemplatur, oportere phantaſma quoddam contemplari, id quidem verum eſt de rerum ſenſibilium cognitione: nam & ratio quam adducit, eum qui non ſentit aliquid, non poſſe id intelligere, quod volumus planè efficit, res corporeas ſine ſenſu non poſſe comprehendi. Sed non continuò res omnino ſpiritales, quæ nul-

lâ ſpecie corporeâ exhibentur, per phantaſmata conſpicimus. Illud certè in nobis ipſis experimur, quòd ubi rem aliquam attentiùs contemplari volumus, omnia phantaſmata quantum licet, amolimur, ut mens in ſeipſam redeat, & in ſui penetralia ſecedat. Atque ea videtur ſecretioris ſapientiæ pars quædam, quæ in Scripturis ſignatur ſoporis nomine. Tum enim ſenſus videntur obdormiſcere, ut mens rerum cœleſtium contemplatione fruatur, & rapta non à ſenſibus modò, ſed etiam à corporum ſimulachris, in regionem intelligibilium quodammodo ſubvehatur.

IX. Iſta quidem ut vera ſint, diſſimulare tamen non debeo, vix quicquam nos mentis acie intueri poſſe, quin phantaſmata vel præcurrant, vel ſubſequantur: excitant certè, admonent, atque ex ijs omnis ferè noſtra cognitio ducit initium. Unde enim univerſales rerum notiones, niſi ex ſenſilibus colligimus? Quòd ſi ideas menti impreſſas gerimus, quid illas potiſſimùm determinat, niſi eorum quæ in conſpectu ſunt, per ſenſus acceptæ

imagines? Quid aliud mentem admonet, ut complicatas rerum notiones explicet, niſi phantaſma, quo animus ad intelligendum impellitur? Ne ſim longus, res quæ præſto ſunt animo, ut cogitatio ipſa, regulæ æternæ veritatis, affectiones animæ, atque ea demùm omnia quæ non aliter cùm adſunt, aliter cùm abſunt, contuemur, hæc inquam, per phantaſmata non intuemur: ſed tamen cum aliquo phantaſmate illa perſpici putem: ſunt enim intellectus & imaginatrix, velut duo animæ oculi, qui naturali quadam conſenſione ſimul aperiuntur. Hoc ſanè modo Peripatetici cum Platonicis facilè conciliari poſſunt: non quòd omnis actio mentis ex phantaſmate dependeat: at vis imaginatrix feriari non poteſt, cùm intellectus in rem aliquam intendit: ſed ea ſeſe agitat, & movet, ut menti laboranti ſuccurrat. Atque haud ſcio an quicquam intellectus moliri poſſit, niſi ſaltem ab imaginatione laceſſitus. Ac ne illud quidem verè dici poteſt, phantaſmata omninò à veritatis, & rerum æternarum intuitu nos avoca-

re : cùm mens vix poſſit ad divina, niſi per ſenſus aſſurgere : ſunt enim, ut loquitur Auguſtinus, hi velut gradus quos nobis divina providentia fabricare dignata eſt, quibus nobis utendum eſt, ut à mutabilibus numeris, ad immutabiles, hoc eſt, à formis viſibilibus, ad inviſibiles perveniamus.

X. Vix ſanè mentis acies in æterna intendi poteſt, quin vis imaginatrix velut ex tranſverſo incurrat, & corporeis ſimilitudinibus res inviſibiles quodammodo veſtiat. Subtexit enim Deus nubilo lucem ſuam, & difficile eſt aquilæ more volare ſuper omnem nebulam quâ tegitur omnis terra, & videre ſinceriſſimam lucem. Siquidem ubi ad divina perventum eſt, avertit ſe anima, intueri non poteſt, palpitat, æſtuat, inhiat amore, reverberatur luce veritatis, & ad familiaritatem tenebrarum ſuarum, non electione, ſed fatigatione convertitur.

Tract. 19. in Ioann. L. de Mor. Eccleſiæ c. 7.

XI. Poſtremò illud Scoto non invitus conceſſerim, in ſtatu innocentiæ non ita mentem noſtram imaginationi obnoxiam fuiſſe. Quid enim naturæ inte-

In 1. ſent. d. 3

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

gritati convenientius, quàm ut mens luce divinâ irradiata colluceret; neque à ſenſibus, qui tardi ſunt, & hebetes, cognitionem omnem ſuam repeteret? Appetitus ſanè inferior voluntati ſubjectus, & dicto audiens fuiſſet; non illam prævertere, aut in ſuas partes præcipitem trahere potuiſſet: id enim recta ratio poſtulat, ut inferiora ſuperioribus ſubdantur. Nunc verò temporalium ſpecierum multiformitas ab
» unitate Dei hominem lapſum per car-
» nales ſenſus diverberavit, & mutabi-
» li varietate multiplicavit ejus affe-
» ctum: ita facta eſt abundantia labo-
» rioſa, & ſi dici poteſt, copioſa egeſtas,
» dum aliud, & aliud ſequitur, & nihil
cum eo permanet.

Object. & ſolu. XII. At verò, inquiunt, nihil niſi idem corporeum percipimus; nulla adeò cognitio noſtra à ſenſibus non pendet. Id verò negari poteſt. Nam ipſam veritatem, juſtitiam, temperantiam, leges numerorum, atque alia de quibus ſupra diximus, ut quædam corpora, mens ſibi non exhibet. An certis dimenſionibus cogitatio noſtra circumſcribitur? quæ illius longitudo, quæ la-

titudo? Nimium infirmos habent oculos qui ſe nihil quàm corpora mente complecti putant. Non ij quidem ſumus, qui ſenſus ad rerum cognitionem inutiles arbitremur; ſed eos nequaquam ſufficere meritò contendimus. Utendum eſt ijs tanquam navi: cùm enim ad locum, quò tendimus, pervenerint, ſunt dimittendi. Diſcentes adjuvant: ſed ut mens ſeſe erigat, atque à contradicentibus turbis phantaſmatum ſe ſubducat neceſſe eſt, quò ſeipſam, & lumen quo aſpergitur, inveniat. Non "
poſſunt enim oculi tenebris aſſueti "
ſummæ veritatis radios intueri; nec "
ſciunt de lumine aliquid æſtimare, quorum eſt in tenebris habitatio. Hinc L. I. ſol. c. 34.
meritò Platonici animam purgari, atque à ſenſibus avocari oportere cenſent, ut intelligibilia percipiat: non enim poteſt intentionem ſuam ſimul utriſque rebus, æternis & caducis adhibere.

XIII. Sedenim, inquiunt, ſi ſenſus aliquis defecerit, ut viſus, nihil eorum, quæ ſub eum ſenſum veniunt, intellectu percipimus: neque ulla ſubeſt alia ratio, cur rerum naturalium cauſæ ma- *Alia object.*

gnâ ex parte nos lateant, niſi quòd ſenſus obtuſiores habeamus, quàm ut minima quæque corpora intueri aut percipere valeamus. Hinc microſcopij uſus quot nobis antè incognita retexit? teleſcopij vel tubi optici beneficio quanta in Cœlo deprehendimus?

Solutio. XIII. Iſta quidem ad ſummum nihil aliud conficiunt, quàm res ſenſibiles, & corporeas per ſenſus ipſos ad mentem deduci oportere, & ab ea percipi: corporum quidem exiſtentiam citra ſenſuum opem aſſequi non poſſumus; at eorum naturas & principia ſenſus ipſe non perſpicit. Nam, ut ſcitè Verulamius, ſenſus plerumque nos deſtituit, aut decipit. Multa ſenſum minimè impeditum effugiunt, aut corporum ſubtilitate, aut partium minutijs, aut loci diſtantiâ, aut tarditate, atque etiam velocitate motûs, aut familiaritate objecti. Poſtremò omnis, inquit, informatio ſenſuum eſt ex analogiâ hominis, non ex analogiâ univerſi: hoc eſt, de rebus tantùm judicamus, ut noſtra afficiunt corpora, non ut in ſeipſis exiſtunt. Hinc aërem

In novo organ. præf. 2.

rem

rem & ſubtiliora quæque corpora, penè nihil eſſe arbitramur, quia ſenſus noſtros minus feriunt. Atque in hoc omninò decipimur, quòd ſenſibilia ut à nobis percipiuntur, non ut reverâ ſunt, ſed ex impreſſione quam in ſenſuum organis efficiunt, non ex eorum naturâ metiamur: omnis adeò noſtra contemplatio aſpectu oculorum, aut manuum contactu quodammodo finitur: Cum ſenſus ipſe regendus ſit, & exquiſitis inſtrumentis adjuvandus. Sic ſenſus menti præbent occaſionem, ut percipiat corporum naturas, ac de ijs judicium ferat. Nec neceſſe eſt ut omnium quæ mens percipit, hauſtas à ſenſibus habeat imagines, aut ubique eas conſulat. Sed multa ſunt vel inter corpora, quæ intellectu ſolo conſequimur, quæque nullum in cerebro veſtigium, nullam habent imaginem, ut ſuo loco uberius oſtendemus, cùm de natura animi diſſeretur.

XIV. Sed urgent nonnulli; quorſum animus infuſus fuit corpori, niſi ut per ſenſus internuncios rerum cognitionem acciperet? Ut concedam eam eſſe Object. Solut.

ex parte cauſam, cur homo fuerit ex mente & corpore compoſitus: non illa tamen ſola eſt. Nam ſi in ſtatu innocentiæ permanſiſſet, mens non à corpore, ſed à Deo ipſo, cujus eſt imago, edocta eſſet, & veritatis ipſius luce illuſtrata. Adde illud etiam, hominis attributa vel ad mentem, vel ad corpus, vel ad hominem ipſum ex mente & corpore compoſitum pertinere. Senſus ad compoſitum, vel hominem referuntur, iique ſunt ab authore naturæ conceſſi, quo vitæ conſulere & totius compoſiti naturam ſervare poſſimus, & quæ prodeſſe, aut obeſſe ſolent, dignoſcere. Neque ex eo quod aliquid utile eſt, aut noxium, de illius naturâ aut veritate judicandum. Nec ſi quid magis aut minus afficiat corpus, idcirco in ſeipſo id majus erit aut minus. Hoc quippe inter præcipuas errorum, quibus ab infantiâ mens obſidetur, cauſas referri debet, quòd de rebus abſolutè, non uti ſunt in ſeipſis, ſed ut noſtra corpora juvant, aut lædunt, plerumque judicemus.

CAPUT TERTIUM.

De progreſſu cognitionis.

I. QUi Carteſij Philoſophiam præter cæteras colunt, tres in cognitione noſtrâ, quæ per ſenſus perficitur, velut gradus ſolent accurate diſtinguere. Ex ijs primus eſt nobis cum mutis animantibus communis, iſque in motû, vel affectione organi corporei poſitus eſt; Secundus in perceptione quâdam illius impreſſionis, quæ ut ipſis videtur, menti eſt propria; Tertius denique in judicio quod mens re perceptá ſtatim promit. Cum itaque lapidem, aut quid aliud mihi cernere videor, tum lux è lapide reflexa oculum afficit, & movet: nihil quippe ex rebus ad ſenſus noſtros pervenit præter motum, aut certam impreſſionem. Hæc utique affectio, ab oculi fundo facile per nervum opticum, aut ejus fibrillas ad cerebrum & animæ ſedem, quæcumque ea ſit, perducitur: quam in nobis factam im-

preſſionem, ſtatim perceptio luminis, aut coloris conſequitur: tum judicium quo mens rem eſſe coloratam judicat. Hoc ſæpè judicium actio ſequitur exterior, ſeu motus à cerebro per nervos in membra diffunditur, quo rem oculis primò hauſtam, & mente perceptam, ut nobis convenientem proſequimur, vel ut noxiam refugimus. Iſta quidem diligentius ſuo loco ſunt excutienda; neque omni ex parte vera arbitramur. Non enim in eâ ſumus opinione, bruta omni omninò cognitione deſtitui, aut eorum organa tantum ab objectis certâ ratione impelli, nihil omninò ab ijs percipi.

II. Illud interim non negamus, perceptionem ipſam ab organi impulſione, vel affectione diſtingui oportere. Multa ſæpè in oculos incurrunt, quæ ſi verè loqui volumus, non ſentimus, quòd mens alijs ſit rebus intenta; nec propriè quiddam cernimus niſi id nobis videre videamur; nec ullus demum in nobis eſt ſenſus perfectus, niſi nos ſentire ſentiamus. Non quòd Stratoni Lampſaceno apud Laërtium aſſentiamur, qui ſenſum & intelligen-

tiam confundit, ἄισθησις καὶ διάνοια;
Sed quòd ſenſus ſit dumtaxat inchoatus, & admodum imperfectus, cum omni eſt perceptione deſtitutus. Cum autem judicium ſtatim perceptionem illam ſubſequatur, hinc fit ut ſenſus plerunque fallere conqueramur, quòd perceptiones illas ſenſuum, præcipitata judicia comitentur. Sic in prima ætate omnia pene judicia noſtra ad ſenſus referuntur, nec quicquam aliud eſſe credimus, quàm id quod in ſenſus incurrit. Unde res bonas, aut malas, ut corpori noſtro proſunt, aut nocent, decernimus. Hinc præjudicatæ ab infantiâ opiniones, quas ne vix quidem creſcente ætate licet exuere, quòd una nobiſcum adoleverint. Itaque illa judicia quanquam ab intellectu prodeunt, tamen ſenſibus tribuuntur, quòd cum ſenſuum perceptionibus quas in primâ ætate habuimus, juncta ſint & copulata. Hinc ſolent eſſe inconſulta & temeraria, noſque in errores inducunt plurimos, niſi ætate maturâ rebus diligentiùs perpenſis corrigantur. Quo quidem modo ſenſuum illuſiones ac-

cuſamus, non quod error ſit in ipſâ organi impreſſione, quæ naturali quâdam neceſſitate perficitur, ſed mens corpori intimè conjuncta, ex illa impreſſione velut ex occaſione quâdam afficitur; rem malè percipit, & judicat, unde inconſideratum illud, & abreptum judicium non menti, ſed ſenſibus perperam tribuitur: ut cum terram eſſe planam, aut illius extrema Cœlum contingere, aut ſtellas velut accenſas lampades, aut aureos clavos, vel Antipodas pronis capitibus incedere fingimus. Sed cum matura ætate ſolem & ſtellas terra longè majores, & tellurem convexam, non planam eſſe decernimus: tum ea judicia ab intellectu, non à ſenſibus proficiſci arbitramur. Tametſi in utriſque non ſenſus corporei, ſed animus ipſe percipit aut judicat.

III. Hic itaque eſt cognitionis noſtræ quæ à ſenſibus ducitur progreſſus: neque enim hoc loco agimus de pura intellectione, quam organi corporei motus non antevertit: ut cum animus aut ſe aut functiones ſuas contemplatur. Sed eam cognitionem

perſequimur quæ à ſenſibus, viſu potiſſimum & auditu originem repetit. Vox ex. gratia, aures ferit, ſpiritus, nervos, & partes cerebri commovet; hæc motio ſonus dicitur, quem ſimul animus percipit. Huic ſono idea quædam vel à natura, ut doloris, & triſtitiæ in ejulatu, vel ex hominum arbitrio fuit illigata. Quamobrem vóx cum perceptione ſoni, atque hæc cum rei ipſius quam vox ſignificat, idea, ſeu perceptione conjuncta eſt: nec poſſumus rei imaginem animo depingere, quin ſoni aut vocis impreſſio ſtatim recurrat; ac res quæque nunquam ferè ſolitariæ, ſed cum ſignis, quibus involutæ per ſenſus ſubiere, ſeu voces ſint, ſeu characteres, occurrunt animo. Nam ut pulchrè explicat Vir clariſſimus, in eo potiſſimum animi & corporis nexus videtur conſtitutus, ut certos corporis, ac cerebri motus, certæ itidem perceptiones, & viciſſim quaſdam cogitationes aut voluntates animi, quidam corporis motus conſequantur. Quandiu mens corpori manet illigata, rerum quas percipit ideas, cum im-

preſſionibus, aut veſtigijs cerebro infixis ita conjunctas habet, ut aliæ alias comitentur. Nec inter ſe divelli poſſunt, niſi forte quę hominum arbitrio inter vocem, & illius ideam, vel ſignificationem ſocietas fuit conſtituta, non ſine aliquâ difficultate dirimatur. Perceptiones igitur, aut ideæ rerum non ex ſimilitudine, aut cognatione fluxerunt quę inter voces, characteres, aut alia ſigna ſenſibus obvia, & cogitationes noſtras intercedit: cum ea nulla ſit, aut admodum exigua. Sed ex ea lege manat, quę ab Authore naturę ſancita fuit, qua fit ut impreſſionem in cerebro factam animus percipiat, & viciſſim voluntatem animi, aut nutum, aut determinationem (ſeu quovis alio nomine ſignetur actio mentis propria) ſpiritus & nervi, & muſculi & membra corporis ſtatim conſequantur, huic pareant, & velut imperata executioni mandent. Sed de his alio loco plura.

CAPUT QUARTUM.

Quæ cognitionem noſtram maxime impediant.

I. NUnc quæ ſint præcipua noſtræ cognitionis vitia, qui defectus intueamur: his enim rite perſpectis facilius medebimur. Ac primùm nihil eſt quod cognitioni noſtræ obſit magis, quàm infantiæ præjudicia. Nos utique ante plenum rationis uſum infinita penè judicia omnino inconſulta fecimus, eaque una cum ætate aucta magis, & firmata ſunt, quam emendata: Adeo, ut velut communes quædam notiones, ab ipſa natura hauſtæ longo uſu & conſuetudine comprobatæ habeantur, quibus obſiſtere nefas eſſe arbitramur. Hinc evenit, quemadmodum præter cæteros Claubergius fuſe perſequitur, ut rerum corporearum cognitio clara imprimis & perſpicua nobis videatur, cum forte mens notior ſit ipſa ſibi, quàm quæ ſenſus maxime feriunt. Et ta-

men res incorporeas, quaſi nihil omnino eſſent, quàm negationes corporum, ſic illas mente concipimus, & verbis efferimus. Quæ autem ſunt maxime, ut quod immateriale, incorruptibile, infinitum eſt, vocibus negativis deſignamus. Cum tamen mortale vitam tollat, finitum ulteriorem perfectionem, eaque negativis vocabulis potiùs ſignari debeant, quàm immortale, & infinitum. Verum circa res corporeas occupati, vix mentem ad ea, quæ ſunt præſtantiora attollimus, atque infantiæ prejudiciјs deluſi, ne illa quidem eſſe corpora judicamus, quæ ſenſus noſtros non movent. Hinc fit ut perpauci aërem ipſum, niſi ventis agitatus corpora noſtra afficeret, eſſe in rerum natura faterentur. Cumque ad corpus aëre ſubtilius recurrimus, aut effluxus quoſdam ſubſtantiales quales e magnete indeſinenter erumpunt, aut ad partium inſenſibilium figuras, motum, texturam, ex quibus pleraque naturæ phœnomena explicantur: quaſi fabulas occinere & ſomniantes vigilare pleriſque videmur. Et tamen illud conſideranti liquet, corpora quæ-

que ex alijs minutioribus conſtare, quæ licet ſub ſenſus non cadant, ſua tamen extenſione, figura, ſitu donantur, atque eaſdem motuum ſubeunt leges, quas majora quæque corpora. Nec ita fidendum eſt ſenſibus, qui infirmi ſunt & imbecilles, quique ſæpius aberrant, ut rationi præcipuus honos non ſervetur. Non quod, ut ſupra monuimus, ſenſus ſint abjiciendi; ſed ubi nos deſtituunt, ij ſunt exquiſitis inſtrumentis, vel potius experimentis adjuvandi. Cum fallunt, aut occaſionem errandi præbent, ijdem ſunt ratione corrigendi. Sic ubi baculus in aqua fractus videtur, non tactus viſum, ſenſus infirmior nobiliorem, ſed ratio ipſa oculorum, ut ita dicam, judicium emendat. Atque unius eſt rationis decernere, quatenus fides ſenſibus ſit adhibenda.

II. Ex quibus intelligi poteſt, nihil æque cognitioni obeſſe, atque infantiæ præjudicia, quibus omnia ad noſtrum corpus referuntur. Quin etiam in ipſis corporibus tantum eſſe credimus, quantum ab ijs afficimur; adeo ut quæ minus corporis ſenſus commovent,

eadem minus eſſe arbitremur. Ac licet pleraque ex ijs præjudicijs maturo judicio perpenſa exuantur: cum tamen indagationi veritatis ſerio incumbimus, eadem ſæpe obſtrepunt, & rationem conturbant. Nam diuturna conſuetudine invaluere. Hinc doctiores facti, id tamen pertendimus, nihil eſſe in intellectu, quod non prius per ſenſus ſubierit; cumque in nobis & Dei, & mentis, & ſapientiæ, & rerum pene infinitarum ideas, quæ ſenſus fugiunt, experiamur: diſtinctiones potius ad libidinem confictas obtendimus, quàm præjudicia deponimus. Eodem errore ducti cognitionem noſtram ab objectis manare decernimus: cum ex impulſione organi, & impreſſione occaſionem duntaxat præbeant animo, ut attendat, aut cognoſcat. Sic vim imaginatricem cum intellectu confundimus: cum ea duntaxat, quæ extenſione, & figura continentur, aut in motu verſantur, vis imaginatrix attingat. Atque interdum uſu venit, ut ijs quæ clare & diſtincte menti exponuntur, quod cum ijs, de quibus loquimur præjudicijs mi-

nus conveniant, fidem non habeamus. Ac licet forte anticipata judicia jam poſuerimus, manent tamen memoriæ infixa, & plerumque cognitioni noſtræ tenebras offundunt.

III. Sed ea de quibus loquimur, præjudicia plurimum augentur ex vocabulis, quæ in uſu verſantur, quæque vulgus imperitum ſæpe indidit: cum ea magis ad uſum corporis, quàm ad rerum contemplationem referantur. Quin & educatio, conſuetudo, & ſocietas cum alijs hominibus, authoritas eorum, quos colimus, conſenſus hominum, & alia ejus generis plurima, ne res ipſas ſincere, & pure intueamur, obſtant maxime, & in varios errores nos abducunt. Quod ſemel probatum nobis fuit aut creditum, vix rejicimus: adeo ut voluntatis vitia, aut affectus mentem ipſam velut contagio quodam imbuant. Nam laboris fugientes, quæ paulo ſunt difficiliora refugimus. Interdum contra evenit, ut quæ clara per ſe, & dilucida ſunt, nobis ſuſpecta ſint; quod res involutæ, quæque diſputationes alunt, magis arrideant. Expe-

rimenta ut nimium abjecta contemnimus, quod mens ex ijs velut anguſtijs in amplius ſpatium evolare, & circa notiones quaſdam generales, quæ tamen, ut plurimum nullius ſunt uſus, evagari geſtiat. Quæ tumida ſunt, & phantaſiam implent, ſolidioribus aliquando anteponimus. Hinc Platonicorum & Chimicorum grandiloquentia pler^ſque ad ſe trahit: antiquitatis, aut novitatis ſtudium præpoſterum nos tenet; quaſi res idcirco vera ſit, quod vetus aut nova, quæque ſunt vera non ſemper ejuſmodi fuerint, aut ſeneſcente mundo non multa ante incognita detegantur, aut à ſenibus, qui plurima quotidie experiuntur, maturius judicium vel major ſcientia non ſit exſpectanda. Qui multum operæ in diſciplina aliqua excolenda poſuerunt, ij plerumque cæteras ſcientias ad eam in qua maxime elaborarunt, omnino revocant. Ariſtoteles Dialecticam potiſſimùm coluit, Plato Theologiam naturalem, Gilbertus Magneticam Philoſophiam, Carteſius Geometriam: quam quiſque adamavit ſcientiam in Philoſophiæ corpus intu-

lit. Hinc dialecticis vocibus Ariſtotelis Phyſica referta eſt, iſque contentioſum philoſophandi genus induxit, vulgaribus tantùm, & paucis notionibus illigatum, quodque totum penè in mentis agitatione poſitum eſt. Pugnax itaque illa Philoſophia ad eas diſciplinas, quæ in hominum opinione verſantur, quæque ad vitam civilem ſpectant, utilis eſt: non ut nova & genere humano digna proferat inventa. Ac ſubinde cavendum, ne hæc Philoſophiæ ratio mentem ipſam non tam nova luce compleat, quàm falsa plerumque ſcientiæ perſuaſione nos imbuat. Et licet nunc temporis tot hominum conſenſu ita recepta ſit ea philoſophandi ratio, ut veterum opiniones inter ineptias pene evanuerint: Non immerito tamen dubitat Baco an conſenſus ille dici debeat, quem nec judicium liberum, nec res diligenter perpenſæ, ſed præjudicia potius, & prava conſuetudo ingenerant.

IV. At enim periculoſa eſt rerum novarum affectatio. Ita eſt in rebus politicis, quæ conſenſu, famâ, & opinione conſtant: in artibus verò, & Object. Solut.

ſcientijs, ubi omnia, inquit Verulamius, novis operibus, & inventis ſtrepere debent, nullum fere eſt periculum. In civili quidem regimine mutatio etiam in melius non ſatis interdum videtur tuta; non item in regno ſcientiarum: nec quicquam à novâ luce, quam inferunt, metuendum eſt. Cautio dumtaxat eſt adhibenda, ne Philoſophiæ decreta Religioni quid obſint. Non quòd Philoſophorum opiniones conſecrare oporteat, aut fidei myſteria ad rationis humanæ trutinam expendere. Ea quippe eſt alia ingenij humani perverſitas, de quâ ſuo fortaſſis loco. Sed tamen cavendum eſt maxime ab eo philoſophandi genere, quod Religionis noſtræ fundamenta convellit. Ac neſcio, utrum Dogmatici, qui nihil tam verentur, quam ne dubitare de aliquâ re videantur, plus detrimenti & Religioni, & ſcientijs afferant, quàm Academici, qui de rebus maxime perſpicuis dubitare volunt. Et quidem illa animi ſuſpenſio hoc utilitatis habet, quòd errores minuat, dum id quod non liquet, non temere aſſeritur. Ac dubitationes illæ

plerumque in causâ ſunt, ut de rebus ipſis acriori animo cogitemus. Sed cavendum ne illa acatalepſia, ſeu animi dubitatio languorem velut & deſperationem quandam ingeneret: adeo ut homines de invenienda veritate minus ſolliciti in diſputationes, quod Academicis contigit, amœnas evagentur. Quod ubi fit, ſcientiis, aut artibus nulla fit acceſſio. Nam ſenſui & intellectui ſubſidia quærenda ſunt, & adminicula, non omnis authoritas detrahenda. Et rectæ rationis uſus tum demum eſt legitimus, cum ex dubijs certa facit, non quando de rebus certis ambigit.

V. Quid ergo, inquies, an forte nos ad empiricum philoſophandi genus revocas? ne id quidem ſuis caret vitijs. Nam experientia cæca eſt, & vaga, niſi ratione certa regatur. Verum de experimentis poſteà fuſius. Interim illud admonemus eos falli maxime, qui ad pauca experimenta, in quibus ſtudioſe verſati ſunt, omnem philoſophandi rationem revocant, & in quaſdam anguſtias redigunt, ut de Gilberto diximus, qui ad Magnetiſmum re- Object. Solut.

fert omnia, quod in Magneticis experimentis multum ſtudium, & operam non ſine magna utilitate conſumpſerit. Sic Alchimiſtæ ſuis furnulis, & quibuſdam experimentis contenti, ſe naturam ipſam animo cernere exiſtimant. Et quidem negare non poſſumus, quin Philoſophiam præclaris inventis ornaverint; ſed pleraque caſu & temere, non ex arte prodierunt: dum aurum, ut cum Verulamio loquar, velut in vinea Philoſophiæ defoſſum quæſierunt, illud quidem non invenerunt, ſed Philoſophiam excoluere, ac novis ſubinde & utilibus inventis locupletiorem effecere. Cum enim experimenta ſæpius repetunt, & ſeſe ad traditionum ſuſurros applicant, ut authorum vocabula intelligant: ſæpe accidit, ut quædam non inutilia reperiant quibus velut pignoribus animus eorum tenetur, & in ſpes novas erigitur. Quid dicam de ijs, qui Magiam naturalem colunt? quid de Aſtrologis, qui nos promiſſis onerant, quorum nulla, aut pauca admodum, ac nullius uſus ſunt experimenta, quique nihil aliud, quam menti noſtræ ſtruunt inſi-

dias? Infinita in hanc rem afferri poſſunt: verum hæc in præſentia ſufficiant. VI. Id unum addam, vix auctum iri ſcientias, quandiu à Philoſophia naturali, quæ earum eſt parens, & altrix, revulſæ manebunt. Quid enim magni in Optica, Dioptrica, Mechanicis, Aſtronomia excogitatum fuit, quandiu ſeorſum à Phyſica tractatæ ſunt? Hac vero ætate, qui maxime in Mathematicis excelluerunt, ijdem fere inſignes Philoſophi extitere. Hinc magna his ſcientijs facta eſt acceſſio. Sed neque Logica, quæ tota eſt in judicio excolendo, recte tractari poteſt, niſi functiones animi, quod Phyſicæ contemplationis eſt, perſpectæ habeantur. Ac neſcio an rectè, & ex uſu ſit, quòd Logica primo loco doceatur. Niſi enim ſubjecta ſit materia quædam, & velut ſylva comparata, quid eſt, in quo Logica judicium poſſit exercere? cumque pueri ad hanc artem ediſcendam accedunt, quæ eorum apta ſunt ingenijs, puerilia ſcilicet & ab ipſa Logica plerumque aliena tradi ſolent. Idem ſit de Morali judicium. Quocirca

rem. non prorſus inutilem facturi ſumus, ſi mentis functiones, perceptionem videlicet, judicium cùm ſimplex, tum dianoeticum, ſeu diſcurſivum ſeparatim pertractemus, quave ratione eædem mentis actiones regantur, & perficiantur doceamus. Id enim eſt Logicæ munus, non ut qui erecta ſunt indole, & docili, circa quæſtiones vagas & inutiles, quæ ingenij ſuccum omnem bibunt, quæque nullius pene ſunt uſus, contabeſcant.

CAPUT QUINTUM.

De natura & origine ſimplicis perceptionis.

I. Nunc per ſingulas mentis functiones eumdum: ac de prima quidem jam multa diximus, cum de cognitione in univerſum egimus: hoc verò loco quæ ſit natura & origo perceptionis, quæ differentiæ, qui defectus, quæ illius perficiendæ ratio, quam poterimus breviſſime ex-

plicare conabimur.

II. Prima mentis operatio, perceptionis, aut conceptus, aut ſimplicis apprehenſionis, aut ideæ nomine ſignari ſolet: quæ quidem voces ſimplicem mentis intuitum, aut notionem intellectu ſuo comprehendunt. Cum enim rei alicujus imaginem cogitatione depingimus, primus ille velut mentis aſpectus, quo rem ſibi præſentem exhibet, aut illius ideam effingit, perceptio recte vocitatur.

III. Quo autem modo mens rei abſentis imaginem tam apte exprimat, explicatu quidem arduum. Communis quidem & in ſcholis vulgata ſententia eſt, rerum imagines per ſenſus, velut animi feneſtras ſubeuntes, in ipſa imaginatione depingi, quæ phantaſmata appellantur; intellectum verò cum percipit, tum ſe ſe ad ea phantaſmata convertere, & ex iis ſimulachris alias imagines, quas ſpecies intelligibiles dicunt, efformare. Hoc autem agentis intellectûs opus eſſe volunt. Nam iis placuit non modò intellectum ab animâ diſtinguere; ſed eum ipſum in duas vires aut faculta-

tes dividere, agentem & poſſibilem. Intellectus agens rerum ſenſibilium ſpecies inſtar Solis illuminat, & ſpiritales efficit. His verò intellectus poſſibilis fœtus alias rerum imagines parit. Hoc intercedit diſcriminis inter ſpecies ab objectis prodeuntes, & eas quas mens ipſa concipiendo depingit, quòd illæ menti inſculpantur, hæ verò ab intellectu exprimantur. Ex quo fit ut illæ quidem impreſſæ, hæ vero expreſſæ vocitentur. Illæ res intelligibiles, hæ vero intellectas efficiunt: illæ ſimiles ſunt figuris ceræ impreſſis: nam & diutius durant, etiam cum non percipimus; hæ autem ſimiles ſunt imaginibus, quas in ſpeculis, vel aqua, tum cum nos intuemur, depingimus: fugaces enim ſunt, nec diutius quàm aſpectus noſter perſeverant. Species impreſſa per modum habitus quo utimur cum volumus, atque ut loquuntur, per modum actus primi in mente reſidet: ex ea ſpecies expreſſa inſtar operationis, vel actus ſecundi dimanat: & eſt velut partus, & proles intellectus, quem impreſſa inſtar ſeminis fœcundat.

[I]II. Hinc adeo potiſſimum deducunt [ar]gumentum, quo ſpecierum intellec[ti]lium & agentis intellectus neceſſi[ta]tem demonſtrari putant. Non po[t]eſt, inquiunt, intellectus rei cognitæ [ſ]imilitudinem exprimere, niſi formam [h]abeat ipſius objecti, quod percipit. Quomodo enim verbum, vel ideam [o]bjecti mens concipit, niſi illius ſi[m]ilitudine informetur? Aut dicant nobis qui aliter ſentiunt, qua vi, quibus inſtrumentis mens ipſa tam apte tam concinne effingat rerum imagines? Profecto neceſſe eſt ut objectum cum facultate quodammodo uniatur, ipſum vero adeſſe nequit objectum: per ſpeciem igitur ſui vicariam ſiſti debet, ut intellectum moveat, & ad cognitionem determinet.

IV. Eas demum ſpecies multa, & varia oratione defendunt Peripatetici. Imagines corporum in oculo, uti in ſpeculo effingi; hinc ab imaginatione perfectius elaborari, ac denique ſupremam ijs ab intellectu agente manum imponi fere perſuadent. Viſus ipſe objectum non intuetur niſi cum adeſt; imaginatio abſolutiorem Object.

ejuſdem objecti effigiem efformat; eamque in reconditis memoriæ theſauris conſervat: quæ tamen rem ſingularem & materialem oſtendit, quam mens ipſa detractis materiæ ſordibus, puram, abſolutam, communem, & ſpiritalem efficit. Hac velut forma mens perficitur: neque aliter poteſt intelligere: nam omne agens per aliquam formam operatur, atque effectum, qui illius formæ characterem gerit, procreat.

Solut V. His ſane acquieſcerem, niſi me complures, & graviſſimæ rationes in contrarium retraherent. Neque enim cogitatione ulla aſſequi poſſum, quæ ſit iſtarum ſpecierum natura, quæ cauſa, qui denique uſus: an ſint formales & exquiſitæ objectorum ſimilitudines? ita quidem videtur Thomiſtis. Sed quid cauſæ eſt cur mens rei ſimilitudine imbuta nondum actu intelligat? quid illi moras objicit? quid adhuc deeſt? Quod ſi ſpecies illæ objecta non formaliter, ut aiunt, ſed tantum effective & virtualiter exhibeant, non video cui uſui eſſe poſſint. Audio eſſe velut ſemina cogni-

tionis

tionis: ſed qualia ſint illa ſemina, non intelligo. Tota ſpeciei, vel imaginis natura in hoc poſita eſt ut ſit objecti ſui formalis repręſentatio: hoc illius munus eſt: nam facultatem rei cognitæ aſſimilat. Jam id quæro unde illæ ſpecies eam ſimilitudinem ducant? an à phantaſmatis, quæ nihil ſunt quàm rerum umbræ & ſimulachra? an ab objectis, quæ ſpecies dumtaxat ſenſibiles ex ſe fundunt? An potiùs intellectus eâ vi pollet, quâ ex phantaſmate ſpeciem intellectilem cudat? Sit ita ſane: quidni ergo eadem facilitate poterit verbum, aut intellectionem citra ullam ſpeciem impreſſam procreare?

IV. An forte hæ ſunt partes intellectus agentis? At quod ſit illius munus, non ſatis inter Peripateticos convenit. An ſola phantaſmata illuſtrat, ex quibus ſpecies adeo excellentes fabricantur? Mirum ſi intellectus agens objectorum imagines depingit, neque intelligit tamen: mirum ſi tam docte eas exprimit, ut non tam imagines, quàm res ipſas exculpere videatur. Et quo magis mirere, non ipſas originales formas, ſed diminutas tantum ſpe-

cies, & obſcuras velut umbras conſpexit; ac ne vidit quidem: cum ille de quo loquimur, intellectus agens nihil perſpiciat: nam Solis inſtar, phantaſmatum dumtaxat tenebras diſcutit, ac novas imagines longe abſolutiores in apertum profert, quas poſſibilis excipit intellectus, ijſque prægnans concipit, & parturit.

V. Iſta quidem in ſcholis tractantur ingeniose, diſputantur etiam ſubtiliter; ſed acrius intuenti tantum non abſurda videbuntur. Quid enim poteſt reperiri, quod ipſum ſibi repugnet magis? intellectus ágens eſt quodammodo actu omnia, & tamen nihil eſt actu; non enim eſt res intelligibilis, cujus rationem non complectitur: neque eſt actu intelligens: hoc quippe ad poſſibilem, qui ſolus res cognoſcit, omnino pertinet: phantaſmata irradiat, cum ipſe ſit cæcus.

VI Quamobrem vereor ut ea Peripateticorum ſubtilitas rem ipſam magis involvat. Primum enim illud multi non dabunt, mentem nihil intelligere, niſi ad ea quæ in cerebro imprimuntur ſimulachra ſeſe converterit:

cum vix ulla ſit inter imagines quas mens cogitando efformat, & illa phantaſmata, ſeu veſtigia in cerebro impreſſa ſimilitudo: uti nec voces quibus certæ ſunt ideæ conjunctæ, aut characteres quos exaramus, rerum quas mente gerimus effigies ſunt, aut imagines. Sed neque earum rerum quas in ſe ipſa mens intuetur, & quarum ipſa eſt conſcia; ut cogitationum ſuarum, ut gaudij, deſiderij, & aliarum affectionum, ut beatitudinis, quam adeo vehementer expetit, aut Dei ipſius, de quo tam multa demonſtrat, ulla ſunt phantaſmata aut ſimulachra.

VII. Verum, inquiunt, quas rerum ideas mens ſibi exhibet, eas à ſenſibus accepit, eaſque vel componit aut dividit; auget, vel minuit; aut certa quadam ratione aptat & digerit. Sic componendo, montis aurei ideam ex montis & auri imaginibus effingit: augendo & minuendo gigantis, vel pigmæi format imaginem: & quam urbem non vidimus, ad earum quæ viſæ antea fuerunt, ſimilitudinem ſibi exhibet.

VIII. Hæc quidem, & alia quæ in

eam rem diſerte explicat Gaſſendus; fateor eſſe magna ex parte vera. Nam ea eſt humanæ mentis conditio, ut de rebus corporeis vix ullam habeat cognitionem, quæ à ſenſibus non ducatur: noſque ita ſumus à prima ætate affecti, ut cum de re aliqua cogitare volumus, plerumque incurrant phantaſmata, quæ vix amoliri poſſumus. Cum etiam de Deo ut de ente ſumme perfecto cogitamus, ſtatim aut characterum, quibus id vocabulum, Deus, exaratur, aut ſonus ipſe quem illa vox efficit, aut alia ſimulachra corporea ſeſe oſtendunt animo. Sed ea nihil fere mentem adjuvant: nihil enim habent commune cum idea quam mens ſibi tum exhibet, cum de Deo cogitat. Hanc à ſenſibus non hauſit, non à rebus corporeis: nulla quippe ex ijs non eſt admodum imperfecta. Sed ea Dei notio alte mentibus eſt infixa: cum omnes dotes, quas in alijs rebus intuemur, in illa contineantur, abſoluta quadam & perfecta ratione, non diviſæ, non finitæ, aut certis locis, & temporibus diſcretæ. Tumque rem animo complec-

tór cui nulla deeſt perfectio : de cujus natura eſt , quod exiſtat : cujus ideam mente gero , quando rem aliquam alia meliorem , aut præſtantiorem judico : nam utramque ad id refero , quod eſt optimum aut perfectiſſimum. Hoc utique argumentum ſæpius revolvimus. Siquidem ad ea quæ ſumus dicturi , & ad omnem vitæ rationem permagnum affert momentum. Nam plurimi intereſt , ut mentem noſtram non ita corpori illigatam arbitremur , ut nihil niſi corporeum ab ea percipi queat: nec ultrà ſenſus eam ſapere, ijſque omnino addictam eſſe decernamus. Id enim imprimis falſum videtur in pura intellectione qua Deum , mentem ipſam , illius functiones , ut affirmationem , & negationem , exiſtentiam , & alia pene infinita animo cernimus. Quinetiam in rebus corporeis multa ſunt quæ certa demonſtratione colligimus , quæque nullum in cerebro habent veſtigium , nulla poſſunt imaginatione depingi. Sic in Aſtronomia demonſtratione colligimus , Solem eſſe terra longe majorem : Hoc certe nul-

la vis imaginatrix conſequi poteſt. Verum iſta fortaſſe ad eum locum pertinent ubi natura animi, & illius à corpore diſtinctio erit explicanda.

IX. Hoc magis ad inſtitutum, quod duplex animi perceptio ex dictis facile colligi poſſit: una quæ proprie imaginatio dici ſolet, cum mens ſeſe ad phantaſma quoddam, ſeu ad veſtigium in cerebro impreſſum applicat, ut cum de circulo cogitat: altera eſt ipſi propria, quæque intellectio vocitatur: cum rem percipit, cujus nullum extat in cerebro veſtigium, nullum omnino ſimulachrum. Sic rerum naturas in ſeipſa intuetur, quæquidem vocibus, aut ſignis veſtiuntur: ſed ea ſigna, quæcumque ſint, mentem dumtaxat admonent, eique occaſionem cogitandi præbent, non ipſas rerum naturas exprimunt. Neque illud negaverim, quemdam in cerebro, aut ſpiritibus fieri motum: cum mens ſeſe ad rem, quæcumque ſit illa, percipiendam applicat: atque hic motus, aut impreſſio à ſenſibus plerumque oritur. Cumque diſtincta eſt, non confuſa quæ in cerebro

fit impreſſio, diſtincta quoque mentis perceptio conſequitur. Sed mens ſeipſam ad percipiendum determinat, idque occaſione ejus impreſſionis quæ in cerebro facta eſt.

CAPUT SEXTUM.

De perceptionum diviſione.

I. PErceptionum aut idearum differentiæ vel ex rebus ipſis quas intelligimus, vel ex diverſis percipiendi modis, vel denique ex vocibus ducuntur, & ſignis quæ notiones noſtras exprimunt aut indicant. Ac primum id omne quod à nobis intelligitur, aut velut res quædam vel ſubſtantia, quæ per ſe exiſtit; aut tanquam rei attributum, ſeu modus ſubſtantiæ; aut denique ut quiddam ex re & modo compoſitum, vel ut res modificata concipitur. Solis ex. gr. ideam, ut corporis lucidi, & rotundi imaginem mente complector: ut corpus, res quædam eſt: lux illius eſt attributum, aut modus qui voce abſtracta

efferri ſolet, ut candor, rotunditas: ſed lucidum, aut rotundum rem cum ſuo attributo, ſeu ut modificatam exprimit: & voce connotativa ut aiunt, ſeu concreta deſignatur.

II. Attributi vox latius patet. Nam ad ea quæ ſunt de rei eſſentia quandoque pertinet: ſic rationale hominis, omnipotentia Dei attributum cenſetur. Modus dicitur, quatenus rem certa quadam ratione determinat, & ab alijs diſtinguit, ut rotunditas, aut figura eſt modus corporis. Accidens vocatur, quatenus rei advenit & ad ejus naturam non pertinet. Qualitas ut rem talem denominat. Quæ omnia eodem pene recidunt. Quo plura rei attributa percipimus, hoc rem melius & diſtinctius cognoſcimus. Atque in hoc præcipuus mentis labor verſatur, ut rei quam plurima attributa habeat explorata: præſertim ſi ea ſint propria, non communia: abſoluta, non reſpectiva tantum: poſitiva denique, non ea quæ per negationes exprimuntur. Quod ſi mentis humanæ naturam habere perſpectam velim, quid juvabit noſſe eam habere eſſen-

tiàm quamdam, qua eſt id quod eſt; aut exiſtentiam, qua actu eſt, non potentia tantum; aut unam eſſe & indiviſam, aut ſi quæ ſint alia attributa communiſſima? At ſi quæ ſint illi propria, quod ſit intellectualis, quod percipiat, judicet, ratiocinetur, quod ſe ſe ad agendum determinet, quod ſit à corpore diſtincta: hæc ſane ad mentis humanæ notitiam non mediocriter conferent. Nam quandiu in communibus attributis ſiſtimus, & ad ea quæ propria ſunt, non deſcendimus, confuſa dumtaxat rei cognitione perfundimur. Sic hominem nobis intima neceſſitudine & familiaritate conjunctum intus foriſque novimus, non ſi ea tantum quæ illi ſunt cum cæteris hominibus communia. Hinc rem melius ex ijs quæ abſoluta ſunt, quam ex reſpectivis duntaxat attributis cognoſcimus. An non hominis, cujus formam, temperamentum, mores bene novi, magis perſpectum habeo & cognitum, quam ſi id mihi dumtaxat notum fuerit, eum alterius hominis, aut patrem, aut amicum eſſe, aut ſubditum? Poſtremo diſtincta ma-

gis & accurata eſt rei notitia ex poſitivis, quam ex negativis dumtaxat attributis. Hæc enim quid res non ſit, non quid ea ſit aperiunt. Cum Deum ut ſumme perfectum, omniſcium, æternum, beatum, omnipotentem, juſtum, optimum conſidero, ideam quamdam illius longe magis diſtinctam & claram mihi cernere videor, quam ſi eum dumtaxat incorporeum noverim, inviſibilem, nullo concluſum loco, aut tempore.

III. Hæc itaque eſt prima perceptionum diviſio, ex objectis ipſis, quæ percipiuntur ducta, quæ ut dictum eſt, breviſſime in res & attributa diſtinguuntur. Proxima eſt, & maxime uſitata, quæ ex varijs percipiendi modis repetitur. Non enim ea eſt mentis humanæ vis, ut res ipſas uno velut conſpectu intelligere poſſit, aut comprehendere. Hinc plerumque rem quam vult percipere, in varias partes ſecat, quas ſeorſum intuetur, eo fere modo, quo Arithmetici ſolent numerorum ſummas inire. Atque hoc philoſophandi genus Democriti ſchola ſecuta eſt in naturæ inveſtigatione. Cum

enim corpora quæque in minutiſſimas partes mentis acie diſſolvit, ex quarum congreſſu, motu, ordine, figuris maxima quæque compoſuit: Rerum quidem ortus & incrementa, & varias communis materiæ formas, aut motus apte ſatis expoſuit. Sed cum totius univerſi fabricam & ordinem ſtatuit ex tumultuario atomorum congreſſu fluxiſſe: tum ea quidem finxit, quæ omnium hominum mentes reſpuerent. In diverſum peccarunt Philoſophi, qui mundi fabricam, & pulchritudinem mirati, naturæ primordia & ſimplicitatem neglexerunt: ijque in duas potiſſimum ſectas abiere, Platonicos, & Peripateticos. Illi ſublimi quidem ingenio rerum ſimilitudines magis quam differentias ſecuti videntur: Hi contra ſubtiles, acuti, conſtantes in tenuiſſima rerum diſcrimina intenderunt animum.

IV. Utrique tamen in eo videntur convenire, quod utantur abſtracto percipiendi modo. Abſtractio vero illa, aut mentis præciſio duplex eſt. Una Geometris maxime familiaris, cum attributum ſine re, aut alijs at-

tributis cum quibus natura junctum eſt, intuemur. Sic Geometræ lineam ut longitudinem tantum, ſuperficiem ut longitudinem cum latitudine, ſolidum ut quiddam trina dimenſione conſtans contemplantur. Non quod longitudinem quamdam latitudinis expertem, aut ſuperficiem ſine profunditate eſſe definiant: Sed longitudinem per ſe conſiderant, non habita latitudinis ratione. Hoc philoſophandi genus pene geometricum plerique veteres ſecuti ſunt, & noſtra ætate plurimum fuit promotum. Et quidem pars melior naturalis Philoſophiæ quę motuum leges perſequitur, Geometriæ ortum ſuum, & incrementum debet. Ex prioribus Geometria probat inſequentia, & ex certis incerta. Ea quoque multum agitat animum, acuit, dilatat quodammodo, & ad celeritatem percipiendi perducit, conſtantem efficit & firmum in ijs quæ ſunt ab eo comprehenſa. Sed illud imprimis cavendum, ne eamdem in rebus ipſis eſſe diſtinctionem putemus, quam mens abſtrahendo excogitat. Hinc enim multa prorſus incredibilia Philoſophi

à Geometris mutuati ſunt, ut corpus eſſe in infinitum diviſibile. Quod forte de extenſione, ut à nobis abſtrahendo concipitur, verum eſt, non item de re extenſa, quam in minimas tandem & inſecteles partes abire longe probabilius videtur. Sic Carteſius naturam corporis in trina dimenſione poſitam eſſe, ut principium inconcuſſum ſuppoſuit: & vacuum penitus impoſſibile credidit: cum ſpatium illud, quod vacuum fingitur, triplici dimenſione conſtet. Atque hoc univerſum aut infinitum eſſe, aut quod eodem pene recidit, indefinitum ſtatuit: nec plus materiæ ineſſe in auro, quam in eadem aëris mole, & alia bene multa ex Mathematicis in Phyſicam intulit, quæ mihi non adeo certa videntur & explorata.

V. Alterum abſtractionis genus in ſcholis multo maxime eſt uſitatum, idque ad Metaphyſicam potiſſimum pertinet. Cum ſcilicet attributa, quę rei eſſentiam conſtituunt, in varios gradus, & velut in partes tribuimus. Cum enim nulla res, quæ exiſtit, non ſit ſingularis & individua: de illa

Quid univerſale, & quotuplex.

tamen ideas quaſdam communes, & notiones efformamus, quarum aliæ alijs ſunt communiores, & magis indeterminatæ. Exemplo res fiet dilucidior. Circulus in charta delineatus, quatenus in hac charta, hoc loco, & tempore fuit deſcriptus, hujus tantum circuli & ſingularis ideam in mente depingit. Quod ſi animus in id duntaxat intendat, quod ſit circulus, ſeu figura plana, cujus circumferentia paribus à medio radijs attingitur: tum ideam circuli effinget, quæ omnibus circulis aptari poterit, eaque ſpecies appellatur, quæ ſcilicet de multis individuis dicitur, ut homo de Socrate & Platone: circulus de hoc vel illo circulo. Atque hanc ideam magis ac magis communem poſſum efficere, ſi ea detraxero, quibus determinatur: ut ſi rectarum à centro ad circumferentem lineam æqualitatem non exigam: dummodo hæc figura quæcumque ſit, curva linea terminetur: tum enim idea figuræ cujuſdam curvilineæ futura eſt, quę & circulo, & alijs figuris ſpecie diverſis conveniet, & rationem generis obtinebit, quam abſ-

trahendo magis communem efficiam, ſi nihil aliud in ea, quam figuræ rationem, quod ſcilicet ex omni parte terminetur, conſiderem, donec ad ipſam extenſionem, quę eſt ſupremum genus, quodque patet maxime, pervenerim. Uti in homine, ſi id dumtaxat intueri velim, quod ſit ſenſu prędıtus, ideam animalis, quę homini & belluę communis eſt, & genus vocitatur, mente complectar: & ita abſtrahendo, uſque ad gradum ſubſtantię, quæ per ſe exiſtit, & prima eſt omnium attributorum ſedes, conſcendam.

VI. Illud vero perſpicuum, ſpeciem & genus, ut res quaſdam ſpectari, & vocibus ſubſtantivis efferri: ut circulum, albedinem, colorem, hominem, animal. Sed differentia quę concipitur, ut primum attributum, quo ſpecies ab alia diſcernitur, voce concreta, ſeu connotativa efferri ſolet: ut rationale de homine, ſenſitivum de animali. Hę vero differentię duplici funguntur munere: nam primo ſpeciem conſtituunt, & tantum patent, quantum ſpecies ipſę: tum genus ipſum dividunt. Sic rationale

hominem, ut primum illius attributum conſtituit, & animal in ſpecies dividit. Sic laterum æqualitas triangulum æquilaterum efficit, & ideam trianguli antè communem ad certam ſpeciem determinat. Cætera quidem attributa ſi ab eſſentia profluant, proprietates; ſi extra naturam rei ſint poſita, accidentia dicuntur. Sive ea ſeparari à ſubjecto poſſint, ut juſtitia ab homine: ſeu ea quidem ſint indivulſa, ut nigredo, quæ ab Æthiope divelli nequit. Negari tamen poteſt accidens, quodcumque illud ſit, illæſa manente ſubjecti natura. Itaque ſpecies totam rei eſſentiam includit, genus vero partem eſſentiæ magis communem. Vtraque idea vocibus ſubſtantivis, ut dictum eſt, exprimitur. Nam quod genus vel ſpecies dicitur, aut res eſt aliqua, aut tanquam res concipitur, ut homo, circulus, quadratum, calor, frigus. At differentiæ, proprij, & accidentis ideæ non res ipſas per ſe, ſed cum ſuis attributis, ſeu res ut modificatas exhibent, ut rationale, æquilaterum, docile, juſtum. Ex quibus colligitur ideas univerſales abſtractione qua-

dam, ſeu præciſione effici, cum detrahuntur ea quæ ideam determinant; & quæ in ſcholis adeo celebrantur univerſalia, nihil eſſe, quam diverſos cogitandi modos, quibus res eadem aliter, atque aliter percipitur.

VII. Nec dubium eſt, quin Peripatetici hunc percipiendi modum, qui menti noſtræ maxime eſt familiaris, potiſſimum ſequantur. Eadem tamen in his recipiendis, quæ de Geometris dicta eſt, cautio videtur adhibenda: ne ſcilicet, quod ſæpe uſu venit, non tam de rebus, ut ſunt in ſeipſis, quam ut à nobis percipiuntur, decernamus; quæ nullo modo ſunt diſcreta ſeparemus, quæque diviſa ſunt, confundamus. Atque ut mens quodammodo eſt abſtracta à corpore, ſic res omnes ſuo modulo metitur, quæque fluxa ſunt, putat eſſe conſtantia. Hinc naturam ipſam ita abſtrahit, dum ad materiam quandam informem, quæ ſit pura potentia omni actu deſtituta, pervenerit: quam ſi eſſe in rerum natura ab omni forma diſtinctam credimus, in hoc forte labimur, quod de rebus, ut à nobis concipiuntur,

non ut ſunt in ſe ipſis ſtatuamus. Atque ut eſſet ejuſmodi materia, quæ ut nonnullis videtur, nihil eſt quàm corpus ipſum ut extenſum, ſeu abſtracta quædam; & generica corporis ratio: tamen nihil aut parum afferret ad res ipſas cognoſcendas utilitatis. Cum tamen ex aqua triticum, ex tritico panem, ex pane carnem fieri videamus: negare non poſſumus communem eſſe quandam corporum materiam, ex qua quæque gignuntur, & formantur. Sic mens ſecare corpora non deſinit, donec ad quaſdam atomos omnino inſectiles devenerit: quæ ut ita ſint, tamen ad uſum vitæ, aut promovendas ſcientias, & novis augendas inventis pene videntur inutiles.

VIII. Quamobrem ſi quid in unaquaque Secta boni occurrit, ſi quid ad rationem informandam ſit utile, id erit excerpendum. Nec Democriti, vel Epicuri philoſophandi genus ſimplex, & obvium, præſertim cum prima rerum initia quæruntur, eſt contemnendum. Nec Platonicorum ſublimitas abjicienda, cum univerſi ordi-

nem, formam, partium connexionem, artem ipſam explicant, qua mundus regitur. Nec Geometrarum ſubtilitas repudianda, cum motuum, quibus natura conſtat, leges & progreſſus perſequuntur; hi quippe altius in naturæ adyta videntur penetrare. Nec demum Peripateticorum communes notiones, & abſtractæ ſunt omnino rejiciendæ: nam rationem ipſam expoliunt, & exercent, diſſerendi artem, & facultatem juvant. Ac ſi forte eadem philoſophandi ratio ſcientiarum inventioni, aut veritatis inquiſitioni minus utilis videatur: ſuum tamen habet uſum in iis artibus, quæ magis ſunt populares, quæque in hominum opinione, & ſermone verſantur. Nam diſputationes alit, & ſermones ornat. Cavendum itaque, ut diximus, ne ſimplex ille Democrito, & Epicuro uſitatus percipiendi modus intellectum frangat & dejiciat:aut contra Platonicorum ſublimitas in rerum compoſitione, & ordine utilis non in ſimplicitate principiorum contemplandis, mentem velut reſolvat, & quaſi attonitam teneat;aut ne fallaces

rerum ſimilitudines nobis imponant. Ne lineares Geometrarum probationes vim omnem mentis ad ſe trahant, & nimia ſubtilitate nos ad res civiles, & communis vitæ officia minus idoneos efficiant. Neve in rebus omnibus demonſtrationes expectemus, aut neglectis experimentis abſtractiones Geometricas ubique conſectemur. Poſtremo danda eſt opera ne Metaphyſicæ abſtractiones, quibus Peripatetici indulgent, longius quàm par ſit, nos à rebus ipſis abducant. Nam ut res oculis cernimus, cum radij ab eodem objecti puncto prodeuntes ad eumdem locum in oculi fundo confluunt; ſecus confuſa tantum viſio futura eſt: ſic mens non ita procul à rebus per abſtractiones eſt removenda, ut diſtinctæ rerum imagines coire non poſſint. In rebus ipſis, & experimentis quandoque hærendum: nec omnia mentis agitationi, quæ plerumque ſterilis eſt, aut argumentorum vertigini ſunt tribuenda. Nam communes illæ, & abſtractæ notiones, ſpecioſæ quidem nobis videntur: Sed nihil ſæpe procreant, quam vanas

contentiones. Adeo ut Bacone teſte non ſolum aſſertio maneat aſſertio, ſed quæſtio maneat quæſtio, & per diſputationes non ſolvatur, ſed figatur.
IX. Perceptiones quoque noſtræ varias ſubeunt diviſiones ex vocibus, quibus deſignantur: quas quidem perſequi longum eſſet, & moleſtum: præcipuas tantum attingemus. Ac primum, ut vox ipſa, quæ ideæ ſignum eſt, quæque terminus in ſcholis vocitatur, vel eſt incomplexa, ut circulus, triangulum; vel complexa, ut triangulum æquilaterum, vir juſtus: ſic perceptio, ſive idea, aut ſimplex eſt, aut ex varijs ideis, tanquam ex partibus compoſita. Atque ut ſimplex perceptio pluribus interdum vocabulis exprimitur, ut cum pentagonum figuram quinque lineis terminatam voco: ſic interdum uſu venit, ut perceptio, vel idea compoſita, una tantum voce ſignetur: ut rotundum, aut prudens dicimus. Cujus generis ſunt voces omnes connotativæ, vel adjectivæ, quæ ut ſint ſoni quidam ſimplices, ideam tamen complexam quodammodo deſignant. Vox enim illa,

rotundum, duo quædam intellectu ſuo comprehendit, & rem quæcumque ſit illa, quæ rotunda eſt, quam vox ipſa primario, & directe, licet confuſe ſignificat; tum formam, ſeu modum, qui rotunditas nominatur, quam vox indirecte quidem & ſecundario, ſed diſtincte tamen & clare deſignat.

X. Vox etiam aut rei ſingularis, ut Socrates, aut communis ideam ſignificat, ut homo: illa dicitur propria, hæc appellativa. Vox communis eſt univoca, cum de multis æquali ratione dicitur, ut circulus de omnibus circulis: cum ſcilicet in ſono vocis, & idea, quam vox ſignificat, plura conveniunt. Sed ubi vox eadem eſt, ideæ vero plane diverſæ, æquivoca dicitur, Analoga inter utramque ambigit. Nam idea, vel ratio vocis, quæ multis convenit, partim eadem eſt, partim diverſa: de una quidem re præcipua quadam ratione, de alijs poſterius dicitur, & quatenus ad id quod eſt magis principale ſignificatum, referuntur. Sic ſanum, ut vulgari exemplo utar, de homine, aut animali prius dicitur, quam de aëre, aut cibo, qui

ſanitatem tuentur : aut de urina, vel pulſu, qui indices ſunt ſanitatis, quæ homini, ut ſubjecto ineſt. Sed de his quæ vulgata ſunt & omnibus obvia, jam plus ſatis diximus.

CAPUT SEPTIMUM.

Qui ſint præcipui perceptionum defectus.

I. JAM quæ ſint perceptionum vitia, quo ijs tandem modo mederi liceat, paulo diligentius exequamur. Et quidem errores pene omnes, & falſa judicia, quæ per omnem vitæ rationem, & diſciplinas fuſa nobis illudunt, ex rebus male perceptis oriuntur. Cum enim primæ notiones, aut ideæ confuſæ ſunt, & obſcuræ, non diſtinctæ, nec bene à rebus ipſis abſtractæ, aut deciſæ, primæ illius velut digeſtionis error ad reliquas manat latius : nec ulla mentis functio rite perficitur, quæ in ſua origine vitiatur. Idearum autem confuſio, ut plurimum hinc naſcitur,

quod res ipſas inconſiderate, non, ut par eſt, intento animo, nec defixis velut oculis intueamur. Sive id ex inertia quadam, & incuria, ſive ex prava conſuetudine: ſive ea ſit mentis noſtræ indoles, ut progredi ſemper, & tranſcurrere geſtiat, non in rebus ipſis hærere, & diutius immorari. Et tamen pleraque ſunt ejuſmodi, ut intento duntaxat animo opus ſit, quò clare & diſtinctè percipiantur. Idque potiſſimum uſu venit in functionibus mentis, libertate, & alijs, quorum ſumus ipſi conſcij, quæ ſcilicet in nobis ipſis experimur, quæque omnino ex attentione noſtra, & proprio pendent teſtimonio.

II. Quamobrem id vitij in mente noſtra hæret, quod non ut par eſt, progredi, ſed evolare amat, aut res ipſas leviter & curſim attingere. Atque illi inſunt alia quoque vitia, quæ niſi caveantur, magnam in notionibus, aut ideis pariunt confuſionem. Primum enim ſe ipſam, ut normam, & menſuram rerum omnium intuetur: adeo ut perceptiones ſuas non rebus, ut æquum eſt, aptet: ſed res ipſas

ipſas ſuis notionibus accommodet. Hinc ſpeculum quidem eſt, ſed quod ſæpe objecta aliter quam ea ſint, exhibet: Idola ſua, ut pulchre Verulamius, vel aſcititia, vel innata rebus admiſcet quas percipit. Atque ut pauca de ingenitis attingamus. Majorem ſæpe ordinem, aut æqualitatem, quam quæ rebus ineſt, ex naturæ ſuæ conditione mens humana comminiſcitur. Sic ignem in lunæ concavo fingit, ut quaternarium elementorum numerum tueatur, & cuique elemento duas tribuit qualitates, quarum una ſit intenſior, altera remiſſior, ut quam amat proportionem, in omnibus offendat. Placet illi cæleſtia per circulos moveri, & æquabili motu, quod ea figura ſit omnium perfectiſſima. Atque ut phœnomenis cum hac hypotheſi conveniat, ſexcenta comminiſcimur, quæ non tam ex cœleſtium rerum contemplatione, quam ex humanæ mentis ubertate profluunt, quæque Aſtronomiam omnium pene ſcientiarum difficillimam ingenerant. Nam operoſiſſimæ ſunt illæ mentis agitationes rebus ipſis deſti-

tutæ. Cumque liceat unicuique ſuum velut ſyſtema fingere, in immenſum res abit, dum alij aliorum partus extinguere, & ſuos tollere moliuntur. Nec ulla fere major pernicies ſcientijs accidit, quam illa quidvis fingendi licentia. Magna plerumque ingenia in his rebus difficillimis, & nullius pene uſus conſumuntur. Cum multa neſcire magna ſit pars ſapientiæ. Nihil quidem eſt, quod eos qui eruditi videri volunt, magis ridiculos & abjectos efficiat, quam quod circa inania & ſterilia occupati de rebus nullius momenti digladientur. Nam vulgus eos omnes errare putat, qui nunquam inter ſe conveniunt. Nec convenire ij poſſunt, quandiu quæſtionum minutiis ſe totos dedunt; ac plus ingenij ſui commentis, aut meditationibus tribuunt, quam experientiæ ipſi, & obſervationibus rite perpenſis: qui denique ſpreto naturæ tyrocinio, & velut Alphabeti literis, in continua mentis agitatione verſantur, & quaſi genios ſuos ſollicitant, ut fundant oracula, & quodammodo vaticinentur. Quin meditationes ſuas licet acer-

rimas præjudicijs corrumpunt. Nam & conceptus ſuos, tanquam proprios fœtus amant, & fovent: Atque intellectus, ut dictum eſt, in ijs quæ ſemel placuerunt, ultro acquieſcit.

III. Magna quoque in ideis hinc oritur confuſio, quod mens humana ſe velut regulam & ſpeculum univerſi intueri ſoleat, ac tantum in rebus eſſe putet, quantum eſt in ipſa cogitatione. Hinc fit ut omnia ad formam eorum, quæ jam novit, omnino revocet: maxime ſi inter ea ſit aliqua ſimilitudo: tum enim fingit in omnibus pene ea eſſe ſimilia. Sic non in brutis modo, ſed etiam in plantis formam quandam ineſſe putat à materia ſecretam, uti mens ipſa eſt à corpore diſtincta: cum ejuſmodi formæ, ut multis videtur, præter animam rationalem, ſint fictitiæ; nec quicquam eſſe, aut concipi poſſunt præter partium contextum, motum & figuram. Verum hac de re non meum interpono judicium, & longe mihi probabilius videtur eſſe quiddam in brutis præter partium texturam, quod vitæ & ſenſus principium ſit.

Jam id quoque manat latius, & ad ſenſus, vel affectus noſtros hic error pertinet. Nam & calorem, & ſaporem, & odorem eſſe ejuſmodi in corporibus, ut à nobis percipiuntur, vocum ipſa ambiguitate, & idearum confuſione decepti arbitramur. Sic rem quæ guſtu percipitur, & nos ipſos ſapere dicimus, quaſi eadem eſſet actio rei ſapidæ, & guſtus. Sed de vocum confuſione poſtea. Plerique alienos mores ad ſuos referunt, & ſi quid ab eorum veſtitu, aut victu abhorret, id ridiculum putant. Qui ſimplex eſt, aut aſtutus, in alijs ſimilem quoque ineſſe aut ſimplicitatem, aut calliditatem falſo ſibi perſuadet. Uno verbo res fere omnes, non ut in ſe ipſis, ſed ut in nobis inſunt, æſtimare, & metiri ſolemus.

IV. Quæ imaginationem implent & maxime feriunt, eadem plerumque intellectum movent vehementius, qui ad eorum præſcriptum reliqua percipit. Hinc evenit ut mixta corpora ex congreſſu elementorum prodire opinio invaluerit, eaque non aliter, quam in pharmacopolijs ex

varia compoſitione corporum alia ſubinde effici cernimus. Nam quod homo facit, idem & eodem modo à natura fieri falſo ſibi perſuadet. Cum tantam in rebus varietatem mens conſpiceret, quantam ulla elementorum permixtio efficere vix poſſet, ad formas quaſdam ſpecificas, quæ ex fœcundo materiæ ſinu eruerentur, & occultas qualitates, ut ad aſylum quoddam ſe recepit. Cum tamen & qualitatum, quas primas vocant, & occultarum cognitio non multum habeat utilitatis: ac medici quas vocant ſecundas qualitates, ut vires adſtringentes, attenuantes, & diſcutientes majore cum fructu perſequantur.

V. Verum hinc quoque alia in perceptionibus confuſio ineſt, quod mens noſtra ob ingenitam mobilitatem ſiſtere nuſquam poſſit, ſed ulterius ſemper progredi velit. Sic continuum in infinitum diviſibile ſibi fingit, adeo ut granum arenulæ plures habeat partes quam totum univerſum capere poſſit arenæ granula: quod mihi ſemper incredibile viſum fuit. Sed ea eſt mentis natura, ut exten-

ſionem per ſe, tanquam rem ab extenſo corpore abſtractam, ut lineas citra latitudinem, aut ſuperficies ſine profunditate ulla ſibi exhibeat. In quo quidem non errat, niſi ejuſmodi lineas credat eſſe in corpore, & per lineares probationes, ſeu demonſtrationes Geometricas, id ſibi perſuadeat, partes corporum eſſe in infinitum ſectiles. Atque in eo omnis omnino error eſt, quod mens abſtracta perceptione non contenta, quæ in ſe ipſa intuetur, rebus ipſis tribuere ſoleat. Cum Dei attributa ſeorſum concipiuntur, multi tandem eo deveniunt, ut hæc attributa non cogitatione tantum, ſed re ipſa quodammodo, cum inter ſe, tum ab eſſentia divina diſtingui exiſtiment. Quid, quod plerique cum æternitatem ipſam nulla mentis agitatione concipere poſſint, errore ſacrilego æternitatem Dei negant; quaſi mens humana, quæ finita eſt, anguſta & tenebris obducta, rem infinitam poſſit comprehendere? Sed illud abſurdum maxime, quod Deo, hoc eſt, ſummo rerum opifici detrahant æternitatem,

ut in materiam, aut corpus eam tranſ-ferant; quaſi recta ratio enti ſummè perfecto tam excellens attributum non debeat potius concedere, quam rei tam ignobili, qualis eſt communis rerum materies, quæ in ſe ipſa nullam habet ſuæ exiſtentiæ cauſam, quæque ne moveri quidem ex ſe ipſa poteſt, nedum in tot partes tam apte conformari. Quamobrem illa mentis noſtræ irrequieta motio, & volubilitas eſt interim coërcenda, ne ſemper inquirendo vagetur. Cum ad primas & univerſales cauſas ventum eſt, ibi ſiſtendum. Hinc fruſtra divinæ voluntatis, quæ omnium eſt cauſa, aliam quærimus cauſam.

VI. Atque hæc ſunt præcipua perceptionum vitia, quæ ex communi humanæ mentis conditione profluunt. Sunt alia quidem plurima, quæ ex uniuſcujuſque natura, temperamento, moribus, conſuetudine, præjudicijs oriuntur, quæque jam ſuperius attigimus. Nunc ad ea, quæ ex idearum natura, aut varijs percipiendi modis ducuntur, aut vocibus, quibus ideæ junctæ ſunt & copulatę, veniendum.

VII. Ac primum hic animi morbus patet latiùs, conſuetudine, & Philoſophorum decretis roboratus, quòd quę pura intellectione conſequi tantum poteſt, quęque nullum habere poſſunt in cerebro veſtigium, ea tamen imaginari velit, & tanquam res corporeas effingere; cum ea non magis vi imaginatrice percipere, quam ſonos videre, aut colores audire queat. Nec aliunde Ethnicorum errores fluxere, quam quod Dei ipſius ideâ, ut entis undequaque perfecti, quam animis habemus informatam, aut penitus obductâ, aut omnino neglectâ, idolum quoddam illius loco ſibi exhibuerint, quod ſupremo cultu dignum judicarunt. Quare ex ideis, quæ ſimul eſſe non poſſunt, magna confuſione copulatis, monſtrum quoddam animi effectum eſt, ex quo tot errorum portenta prodierunt. Et quidem homo ex innocentiæ ſtatu excidit, quod Deo ſimilior, quam par eſſet, fieri voluerit; ſed in res corporeas delapſus, jam & Deum, ut ſibi ſimilem fingit, & res intelligibiles, ut corporearum for-

mis involutas ſibi exhibet.

VIII. Eſt alius quoque animi morbus huic, de quo modo diximus, affinis, cum ſcilicet rerum maxime diſjunctarum attributa confundit. Hinc quæ menti conveniunt, ſæpe corporibus; & viciſſim quæ ad corpus pertinent, menti tribuimus: cum tamen mentis, & corporis attributa inter ſe tam diſtent, quam quæ maxime; nec intellectio, judicium, voluntas, quicquam habeant cum extenſione, figura, ſitu partium, & alijs corporum affectionibus commune. Nihilo tamen minus tam arcte mens noſtra cum corpore conjungitur, & ab infantia uſque tantam cum rebus corporeis conſuetudinem, & velut neceſſitudinem habuimus, ut vix aliud quiddam eſſe quam corpora arbitremur. Ac Philoſophi qui præter cæteros ſapere ſe putant, ut Epicurei, animum, ut auram tenuiſſimam, aut ventum, aut ignem puriſſimum ſibi exhibent. Quin & illius functiones vocibus à rebus corporeis tranſlatis deſignamus. Quod res apprehendat, quod diſcurrat, quod in gaudio

ſe dilatet, in triſtitia contrahatur. Sed quod mirabilius videri poſſit, quæ mentis ſunt propria, hæc in corpora ipſa transferimus. Atque hæc idearum confuſio omnem pene Philoſophiam perturbat. Sic naturæ voce abutimur, quaſi cujuſdam mentis, quæ & ſuos ſibi præſtituat fines, & quæ ſibi cognata ſunt, & amica ſectetur, quæ infenſa fugiat, & averſetur. Nihil uſitatius in ſcholis, quam naturam horrere vacuum. Quod tamen cum nihil ſit, tantum rebus corporeis terrorem non poteſt incutere: aut quod omni eſt cognitione deſtitutum, qui poteſt quicquam metuere? Et quidem jam recentiorum experimentis confectum fuit & probatum, quæ vulgo in vacui metum referuntur, ea pene omnia ex incumbentis aëris pondere proficiſci. Ac forte ex uſu foret, quæ rerum inclinationi aut propenſioni cuidam tribuuntur, ad certas & apertiores cauſas revocare. Sed eæ magis in occulto ſunt. Hinc gravia ad centrum terræ ferri innata quadam propenſione dicuntur: quæ fortaſſis aliunde impel-

luntur. Verum cum ea quæ impellit cauſa, adhuc abdita ſit, nec ſatis evoluta; confuſa illa, aut ponderis, aut appetitus idea adhuc in pleriſque obtinet. Sic dicimus ferrum à magnete trahi: & tamen nulla res immota poteſt aliam ad ſe trahere: quæque aliam ad ſe rapit, cum eadem nexu aliquo devincta ſit & colligata neceſſe eſt. Nam quæ tractiones apud nos dici ſolent, eæ ſunt cum impulſione quadam conjunctæ. In eodem cenſu haberi poſſunt omnes amicitiæ, & inimicitiæ, quæ in rerum natura finguntur, & magnas plerumque quæſtiones reſolvunt. Nam contrarietas omnis & amicitia, aut ſympathia ex motuum diverſitate, vel ſimilitudine oriuntur: quæque ad antiperiſtaſim referuntur, cauſas habent plerumque apertas, & obvias. Nec credibile eſt ignem velut excandeſcere, aut vires ſuas occurſu contrarij colligere. Omnino in hoc labimur, quod rebus quæ cognitionis ſunt expertes, eoſdem iræ, odij, voluptatis, & doloris motus tribuimus, qui ad res vitæ & ſenſus compotes

pertinent: quod magnam in ideis noſtris confuſionem affert, & rectam philoſophandi rationem penitus labefactat. Quotus enim quiſque Philoſophus, aut Medicus ad hæc inania, & ingenij humani ludibria non ſe recipit, cum occultioribus effectis cauſæ ſunt aptandæ? Natura, inquiunt, vult quod ſibi infeſtum eſt, amoliri; unumquodque medicamentum electione quadam quod ſibi eſt familiare allicit: natura ad criſim, ut ad pugnam ſe præparat, infenſam morbi materiem vult ſubigere, aut foras eliminare; victa quaſi deſperat, & velut haſtas abjicit. Et certe nihil eſt in nobis quod velit aut eligat, aut quicquam appetat, cujus non ſimus conſcij: nos vero nihil horum volumus, ac ne id quidem ſcimus, qua ratione hi motus perficiantur. Suas quidem habent leges, & certa ratione ab Authore naturæ conſtitutas, quas naturæ nomine licet appellare. Eſt enim, ut Platonicis videtur, natura ars Dei in materia: ſed res ipſæ corporeæ omni voluntate, aut odio, aut amore vacant.

IX. Ideæ quoque male à rebus abſtractæ, nec ſatis definitæ & circumſcriptæ, magnam in perceptionibus noſtris confuſionem pariunt. Et quidem aut ſpecies infimæ, aut ſuprema genera, aut notiones maxime univerſales minus fallunt. Sed ſæpe evenit ut mens ad notiones illas communiſſimas raptim tranſvolet, non per gradus, uti par eſt, incedat. Nam fixum quiddam, & immobile quandoque affectat, circa quod volvi poſſit. Quamobrem à ſingularibus ducit initium, tum ad notiones minus determinatas progreditur. Quod ubi paulatim fit, & ex ordine, res bene procedit. Cum ſcilicet velut partes illius ideæ, quæ ad illius comprehenſionem pertinent, examinat, quidve habeat cum rebus maxime cognatis commune, in quo ab ijs diſſideat, ſeorſum expendit.

X. Cum ex. gr. nummum aureum videt, & naturam auri vult intueri, detractis omnibus quæ hoc aurum efficiunt ſingulare quiddam, & individuum: primum id eſſe durum, ductile, ſeu malleo duci poſſe, & ex-

tendi, ignis calore fundi, & alia ſi quæ ſunt ejuſmodi, explorat: quæ quidem habet cum aliijs metallis communia. Flavo colore tingitur: eodem colore infici alia metalla poſſunt. Igne fuſum non avolat: ſed ne argentum quidem. Reliqua vincit pondere, hoc ipſi proprium eſt. In aqua forti non diſſolvitur: in hoc ab argento diſſidet. Omnes illæ affectiones nulli rei, quam auro conveniunt: diſtinctam adeo auri notionem, vel ideam efformant. Sed quo genere proximo contineatur, difficile explicatu futurum eſt. Habet enim quiddam cum argento commune, quod purum ſit & fixum, aut vim ignis ſpernat: excoctum non habeat in ſcorias, aut vitrum, ut imperfecta quęque metalla. Quare ut jam ſupra diximus, vix umquam licet rerum concretarum formas, aut differentias animo conſequi; ac longe pręſtabilius eſt formas ſimplices perſequi, ut quid pondus, fixitatem, colorem, ductilitatem efficiat, quam notiones rerum male terminatas, & confuſas abſtrahendo effingere. Id enim omnem in

ſcientijs progreſſum remoratur, quod ad generalia quędam, quę magis menti blandiuntur, ocius quam par ſit, properemus.

X I. Itaque abſtractio illa quam in ſcholis formalem vocant, qua ſcilicet attributa rei ſeorſum ſpectantur, plus utilitatis habet quam univerſalis & in vulgari Philoſophia multum uſitata. Prior quidem quę idea in ſuo intellectu comprehendit, perſequitur, ut in auro pondus, colorem, fixitatem; poſterior ideas detrahit quę rem determinant, & velut anguſtiorem efficiunt: illa ad inveniendum aptior, hęc ad docendum. Nam artes ipſæ & communes notiones uſu & experimentis, non abſtractionibus aut precìſionibus mentis repertę ſunt,

Ut varias uſus meditando extunderet artes
Paulatim.

X I I. Sed in rebus phyſicis abſtractiones ut plurimum nihil quam confuſionem ingenerant. Exemplo ſit notio ipſius animę, quam vaga eſt, & incerta? Nam & plantis & beſtiis & homini animas tribuimus; quę

vero ſit natura his omnibus communis, vix divinare poſſumus. Eſt quiddam in nobis quo nutrimur & creſcimus: an vero res eadem ſit quæ percipit, quæque nutritionem perficit, multi ambigunt. Notionem vero illam animæ communem, & abſtractam quis mihi evoluet? Quod enim à Platonicis anima finitur numerus ſeipſum movens, idquidem faciunt magis ſubtiliter, quam dilucide. Liceat illis Deum unitatis, rerum formas numerorum voce deſignare: ſed qua tandem ratione evincent, plantam magis quam flammam ex ſeipſa moveri? Quid, an dilucidior animæ definitio, quam affert Ariſtoteles, futura eſt? Actus primus corporis organici poteſtate vitam habentis. Primum quidem illud merito quis forte reprehenderit, quod loco generis vocem adeo communem, & abſtractam uſurpet: ut ſi lucem, actum corporis lucidi definiat aliquis, non me doctiorem is efficiet. Deinde quid ſibi vult per corpus organicum? an corpus jam anima ut forma inſtructum? an ſubſtantiam generali corporis gradu de-

terminatam? an materiem ipſam quæ animę ſubſternitur? Ne id quidem inter Peripateticos convenit: ſed ſuis ſe aculeis compungunt, & longas texunt diſputationes, ut definitionem quæ perſpicua eſſe debuit, explicent.
XIII. Poſtremo vitæ ipſius non minus quam animæ notio obſcura eſt, & male abſtracta. Hinc ſexcentæ quæſtiones ex illa confuſione naſcuntur. An mineralia uti plantæ vivant? unde vitam, aut animam hauriant quę ex putredine naſcuntur? Ea tamen facile explicari poſſe multi arbitrantur, ſi ratio animæ in hoc ſit conſtituta, quod cogitare poſſit, aut percipere, aut intelligere. Sic enim nulla res prę̨ter hominem anima donabitur; & muſcæ hiberno tempore extinctæ, ut ijs videtur, veris calore reviviſcunt, fere ut oleum frigore denſatum, calore liqueſcit. Verum utcumque ea res ſit, explicatu quidem arduum eſt, quid plantæ alicujus animæ aut vitæ cum humana commune ſit, & in quo ratio illa vitæ communis, ut vulgo concipitur, poſita ſit. Quod enim Platonici vitam, primum & conſtan-

tem animæ motum definiunt, ſciò quidem & fontem qui continenter fluit, & accenſum carbonem vivum appellari: ſed voces illæ ſunt metaphoricæ, non propriæ. Vitalis actus hominis eſt intelligere aut velle; quid ſimile eſt in plantis? cur motus ille igni ut plantæ non tribuitur? Quod Alexander Alenſis vitam eſſe actum ſubſtantialem ab anima diſtinctum, nulla ſpecie concluſum, nulli ſubjecto mancipatum decernit: rem ut mihi videtur, adeo non expedit, ut magis involvat. Vitam ab eſſentia & exiſtentia animæ, quantum volet, is diſcriminet. Tres actus ſubſtantiales in anima diſtinguat, formæ, exiſtentiæ, & vitæ, quæ omnium motionum principium eſt. Hæc ſane id quod volumus, efficient, abſtractas illas, & vagas notiones nihil aliud quam tenebras menti offundere. Per me liceat tamen Alenſi animam ut lucem aliquam vegetam, & ſemper mobilem concipere, quæ vitam ex ſe inſtar cujuſdam luminis fundat: adeo ut vita ex anima in corpus, ut ſubſtantialis vigor jugiter fluat, id vegetet & foveat. Sit ac-

2. p. q. 90. memb. 2.

tus ſubſtantialis, ſit item motio quædam, atque ut loquitur Ficinus, eſ- «
ſentialem formæ poſſideat firmitatem, «
& efficaciam motionis: ſit actus ſine «
accidente, & motio ſine tranſitu. Hæc atque alia dici ſolent à Platonicis ſatis magnifice: quam vere autem, vel dilucide, alij viderint.

XIV. Nec minorem in perceptionibus confuſionem parit vocum ambiguitas. Cum enim ideæ ſint ita certis addictæ vocibus, ut ſępe ad verba ipſa magis, quam ad res, aut perceptiones intendamus animum, plerumque evenit ut verba, quæ imperitum vulgus impoſuit, imperfectas admodum notiones ingenerent. Vulgus quippe confuſa tantum rerum, non accurata cognitione perfunditur, nec intimas rerum differentias perſequitur. Atque ut res ipſas cogitationibus noſtris ſubjicimus, ſic cogitationes verbis quodammodo addicimus: cum tamen voces ſint inſtitutæ, quo animi perceptiones deſignent: ut cogitationes noſtræ rebus ipſis ſervire debent, & eas exhibere. Sed contra plerumque evenit: nam communi quodam

errore abrepti voces credimus à Majoribus recte impoſitas,quæque omnino diverſa ſunt, quod eodem ſignentur nomine, confuſa quadam notione involvimus. Hinc verborum pugnę, & contentiones ex homonymia ſeu æquivocatione vocum, quæ per definitiones nominum non omni ex parte caveri poſſunt. Nam hæ definitiones alijs conſtant vocibus, quæ magna ex parte nondum ſatis ſunt explicatæ.

XV. Interdum evenit, ut verbis nullæ res ſubjiciantur. Sic fortunæ nomen rem nullam ſignificat. Ac ſæpius contingit, ut voces ſint notionum, quæ perperam ſunt abſtractæ; nec bene terminatæ, ſigna, ut de vita, & anima diximus. In quo cenſu forſitan ſunt actiones pene omnes animæ corporique communes, ut fames, ſitis, dolor, & aliæ affectiones, quas confuſa tantum cognitione percipimus. Doloris ex. gr ſenſus clarus eſt: ſed an corporis, vel animi, vel utriuſque ſit affectio: an in ea parte, qua nos dolere credimus, an potius in cerebro ipſo inſit, valde obſcurum eſt. Sic qualitates pene omnes ſenſibiles, ut lux,

color, gravitas, confuſa admodum perceptione involvuntur. Neque enim color magis eſt in nube, in qua Irim cernere nobis videmur, quam dolor in gladio. Communes corporum affectiones, extenſio, figura, ſitus, motus diſtincte magis, & clare percipiuntur. Species quoque infimæ, ut circulus, homo, aurum non confuſis, ſed diſtinctis vocibus magna ex parte efferuntur. Sed ubi aut rerum qualitates, aut actiones corporum, ut generationem, & alterationem explicare volumus, tum magna vocum ambiguitate deludimur, ac ſæpe in contrarios errores abripimur: nam aut formas ſubſtantiales fingimus, quas intellectu vix conſequi poſſumus; aut omnia ſenſuum judicio ſubjicimus, & nihil rem mutatam eſſe credimus, cum ſenſus nullam deprehendit in re ipſa mutationem. Cum tamen ſenſus noſtri longe obtuſiores ſint, quam ut naturæ progreſſum, & vim aſſequi valeant. Vulgus imperitum ſenſibus omnia metitur: ubi à ſenſu deſtituitur, nihil ibi eſſe putat: nec concipere poteſt, ut hoc exemplo utar, fluidi cor-

poris partes inſenſibiles in perpetuo verſari motu, quod motus ille oculorum aciem fugiat. Quin & plerique Philoſophi, qui mentem ſuam, non res ipſas in conſilium adhibent, quique non experimentis, ſed argumentorum vertigine aguntur, motum illum partium inſenſibilium, ut commentitium rejiciunt, cujus loco qualitatem quandam à rebus humidis diſtinctam fingunt, qua res ipſæ nequeunt in ſe conſiſtere, aut ſuis terminis contineri. Hinc vox maxime confuſa ex male abſtracta notione orta eſt. Nam humidum quidam eſſe volunt, quod madefacit; ſicque aër humidus non erit. Alij, quod ſuis terminis non continetur, ſed alienis: ſic flamma erit humida: nec glacies hoc nomine donanda eſt. Alijs placet humidum id eſſe, quod calore liquatum fluit: ſic glacies quidem, imo & vitrum humidum futurum eſt.

XVI. Infinitæ ſunt hujus generis voces, non ſolum à vulgo, ſed & ab ijs, qui certas diſciplinas profitentur, uſurpatæ, quæ ex notionibus perperam abſtractis ortæ magnam confuſionem

progenerant. Sic apud Chymicos ſalis nomen quam varium, quam ambiguum eſt? Non ſolum enim ſal marinus, qui condiendis cibis adhiberi ſolet, hac voce donatur: ſed etiam corpora quæque foſſilia, aut factitia, quæ in aqua exſolvuntur, ut vitriolum, alumen, nitrum, ſeu ſalpetrę, ſal gemmę aut foſſilis, quin & acria quędam corpora, quę ex cineribus per lixivia, ſeu aquę calentis affuſionem eliciuntur, quæ & Alcali voce Arabica dicunt, ſeu fixa ſint, ut ea de quibus diximus, ſeu volatilia, ut quæ ex urina, oſſibus, partibus animalium ignis calore extrahuntur, ſales appellari ſolent. Nec minor in voce Mercurij, aut ſpiritus eſt homonymia: nam argentum vivum, & liquores quoſdam è corporibus extillatos, qui & ſpiritus dicuntur, hoc nomine inſigniunt: ſeu acidi ſint, & penetrantes, ut ſpiritus vitrioli; ſeu inflammabiles, ut ſpiritus vini. Sic voce ſulphuris non ſolum corpus illud foſſile, & fætidum omnibus notum, ſed etiam olea, quæ ex plantis per diſtillationem exeunt, confuſa admodum vo-

ce deſignantur. Quin & ipſius terræ nomen valde ambiguum eſt. Nam & varia ſunt terrarum genera, quodque in cineribus, ſale per lixivium extracto remanet, Chimici terram damnatam, aut caput mortuum, quaſi nullius eſſet uſus, appellant.

CAPUT OCTAVUM.

Quæ remedia tam multiplici confuſioni adhiberi poſſint.

I. JAM qua ratione tot animi morbis mederi poſſimus, paulo diligentius intueamur. Nam permagni cum ad judicium excolendum, tum ad rationem omnem vitæ intereſt, ut claras & diſtinctas rerum ideas, non confuſas, & obſcuras habeamus. Ac primum nihil æque notiones noſtras, aut perceptiones conturbat, quam illa, de qua diximus, evagatio animi, aut inconſiderantia: quodque huic adhiberi debet remedium, attentio, conſuli quidem, aut præcipi poteſt, non dari. Quantumvis attentionem concilies

cilies, quod res quæ proponitur ſit magni momenti, quod nova, quod mentem magna voluptate compleat, quod in ea exploranda plerique ſint errore lapſi: tanta eſt in multorum ingenijs velut mobilitas quædam, & levitas, ut res tranſilire malint, quam ſerio perpendere. Idque potiſſimum evenit in rerum intellectualium conſideratione, ad quas vix animum intendimus, rebus corporeis penitus addicti. Quod tamen proponitur, ſi breviter, & non per ambages, ſi dilucide, ſi ea methodo tradatur, ut ingenio nullam vim inferat, nec rapiat invitum, attentionem conciliare poterit. In exotericis, aut dialecticis ſermonibus, ubi exquiſitis rationibus non eſt locus, cum plerique audientium ſint imperiti, aut varijs cogitationibus occupati, tam intenta cogitatio non exigi ſolet; nec tam quod verum, quam id quod veriſimile, aut credibile eſt, in ijs exquiritur. Siquidem Dialecticus de rebus ſæpe obvijs verboſius diſſerit, & ad oſtentationem totus ferè componitur. Atque hæc docendi ratio potiſſimum apud Græcos obtinuit,

ſive ij vagarentur per civitates, ut ſapientiam ſuam venditarent, quos & Sophiſtas per contemptum dixere; ſeu fixas haberent ſedes, & ſcholas aperirent, ut qui ſectas ex ſuis nominibus fecerunt. Omnes enim eam ſapientiam coluere, quæ, ut videtur Verulamio, puerilis quodammodo eſt, & ad garriendum prompta, operum ſterilis, profeſſoria, affectata, in diſputationes effuſa, non ad veritatis inquiſitionem comparata. Hæc tamen pene ſola ad nos uſque manavit, quod ad vitæ uſum, & vulgi captum ſit magis accommodata, Cum Leucippi, Democriti, Parmenidis, qui ſcholas non aperuere, & veritatem majore cum ſilentio coluerunt, ſcripta tractu temporis extincta omnino fuerint: tempore, inquit idem Author, tanquam fluvio leviora & magis inflata ad nos devehente, graviora, & ſolida demergente. Atque hæc tamen ratio dialectica, quæ politicis & moralibus, quam Phyſicis ſcientijs utilior videtur, minorem, ut diximus, attentionem exigit, quam analytica, vel acroamatica, aut quocumque alio donetur

nomine. Simplicior hæc, & ſeverior docendæ veritatis via, quæ vocibus utitur proprijs, non figuratis; ad veritatem nititur, non ad oſtentationem: Errores denique non tam contentionibus, quam accenſa veritatis luce diſjicit. Hæc utique à Mathematicis pene ſolis trita eſt, & calcata. Sunt enim rebus acuti, non oratione magnifici. Nec quicquam eſſe putem, quod attentionem firmiorem efficiat, & mentis evagationem coerceat magis, quàm Matheſeos ſtudium. Nam ſi paululum cogitatio aberret, demonſtratio de integro facienda eſt: quod cum per ſe moleſtum ſit, magis intenta evadit cogitatio; paulatim fit uſus, & animus attentior. Sed habent hoc vitij eæ diſciplinæ, quod nos à rebus civilibus abhorrentes, & alienos plerumque efficiant. Nam ad ſe ipſas nos plus ſatis trahunt. Quamobrem adoleſcentum ingenia acuere poſſunt, & exercere: ſed nihil neceſſe eſt, ut in ijs ſtudijs conſeneſcant, ac ratio habenda eſt ætatis & ingenij, quodque vitæ genus maxime amplecti velint, intuendum. In pueris & a-

doleſcentibus ſenſus, memoria, vis imaginatrix vigent. Itaque id temporis in linguis ediſcendis, in Mathematicis quoque utiliter impenditur: maturiorem ætatem Moralis, Logica etiam fortaſſe, & Phyſica poſtulant. Exploranda quoque ingenij vis, & eo ducenda, quo naturę impetu fertur. Non enim omnes ad omnes diſciplinas idonei ſunt, aut nati. Nec quicquam pręcepta valent, niſi adjuvante natura. Ac fruſtra de attentione excitanda quicquam pręcipimus, ſi ingenium ſit pręceps, inſtabile, arrogans, neque in ullius rei contemplatione immoretur. Quin & intentio animi ipſa voluntate, quę cogi non poteſt, conſtat.

II. Id etiam quod moneamus, non indignum videtur, quod ſilentium, ſeceſſus, & undique liber animus plurimum attentionem adjuvent. Nec in plura mens diſtrahi debet: non enim ſe bona fide, ut loquitur Fabius, in multa ſimul intendere animus totum poteſt. Ne id quidem erit inutile, ad rem, quę cognoſcenda proponitur (ſi ſit corporea) plures ſi fieri poteſt,

ſenſus adhibere. Sic plantę melius, & attentius dignoſcuntur, ſi & viſu, & guſtu, & odoratu explorentur. Non diſſimili modo, quę ex idolis cum adventitijs, tum innatis, quęque ex rebus male abſtractis oritur confuſio, adhibita mentis attentione fugari poteſt. Id unum addimus, mentem humanam non ſibi ſoli permitti oportere; primas illius notiones, quas ſibi relicta efformavit, velut ad incudem eſſe revocandas & novo examini ſubjiciendas; nec multum denique mentis agitationi fidere debemus. Non enim aut ingeniorum multitudo, aut conſenſus, aut acumen quicquam promovent, niſi quibuſdam velut machinis adjuventur. Quemadmodum, ut exemplo Baconis utar, ſi obeliſcus ingens eſſet in alium locum transferendus, fruſtra homines id nudis manibus efficere conarentur, quantumvis numerum augerent, aut validiores eligerent, aut arte Athletica uterentur: ſed idoneas machinas & inſtrumenta adhibere oporteret. Sic mens non ſola Dialectica vulgari, ut Athletica quadam arte inſtructa, ſed expe-

rimentis, & velut idoneis inſtrumentis adjuta rerum diſtinctas concipit imagines. Senſuum perceptiones experimentis firmandæ, ab his ad mentis ideas via eſt munienda; nec mens ſibi uni permittenda: ita ut inſtar araneæ totum opus ex ſe ordiatur, & pertexat. Neque ea in congerendis experimentis, ceu formica, tota verſetur: à rebus ipſis non longius quidem, quam par ſit abducatur; nec tamen ita ſe ad ſingularia deprimat, ut ad ea quæ ſunt diviniora non interdum aſſurgat. Sed rerum ideas & exemplaria, ut à Creatore ſunt impreſſa, contempletur, eaque ceu apis quædam materiam ex rebus ipſis, ut ex floribus decerpat, eamdem vi congenita digerat, & in mellis naturam convertat. In ſumma mens caveat ſibi ab ijs quibus maxime capitur, aut delectatur: ſeu illa tumida ſint, & inflata, aut ſublimia, quæ vim imaginatricem implere ſolent, & imagines rerum minus diſtinctas efficere; ſeu acuta magis ſint & ſubtilia: nam ſe puram, & æquam præſtare debet, non inſtar ſpeculi Magici diſtortas

rerum imagines reddere.

Male verum examinat omnis
Corruptus Judex.

CAPUT NONUM.

De definitione & diviſione.

I. CUM maxima, quæ in ideis noſtris eſt confuſio, ex vocum ambiguitate ducatur; ea quidem adhibita vocis diſtinctione, aut definitione tolli poteſt. Præcipua quippe inſtrumenta, quibus ideæ, aut mentis perceptiones formantur & perficiuntur, ſunt diviſio, & definitio. Utraque vel nominis eſt, vel rei. Ubi in voce quædam eſt homonymia, ſeu æquivocatio, ea primum eſt diſtinguenda, aut certe definitione explicanda. Ut ſi quis plantas vivere contenderit, quid vitæ nomine intelligat, prius explanet neceſſe eſt. Sic ubi de vacuo quis diſputat, videndum eſt, an vacui nomine cum vulgo intelligat locum eo corpore, quo vas repleri ſolet, an ſpatium omni omnino cor-

pore deſtitutum. Nam & dolium vino vacuum dicimus, tametſi aëre plenum eſt. Quamobrem nihil æque controverſias minuit, & apertas efficit mentis notiones, quam vocum, ubi eſt aliqua ambiguitas, expoſitio, quæ nominis definitio ſolet appellari, quamve præter cæteros Mathematici adhibent. Et quidem cum nulla eſt inter res, quæ eadem voce deſignantur, ſimilitudo, perraro accidit, ut homonymia nos in errorem inducat. Nemo enim Taurum montem, cum tauro animali, aut ſigno, quod in cœlo eſt, confuderit. Sed quæ ex hominum errore nata eſt homonymia, ea nos fallit maxime. Quod in vitæ, animæ, ſenſus, & aliarum rerum appellatione contigit. Ea quippe vocabula à majoribus recte impoſita credimus, confuſas, an claras in nobis deſignent notiones non admodum ſolliciti. Hinc tot verborum pugnæ, & tumultuantium Philoſophorum certamina. Nec aliud huic vitio, quod latiſſime fuſum eſt, remedium occurrit, quam ſi ante omnia vocem ipſam definiamus, aut certe quid per eam à nobis intel-

ligatur, planum faciamus. Non quod voces uſu receptas mutare, aut novas fingere neceſſe ſit: nam quiſque debet eſſe

In verbis etiam tenuis, cautuſque ſerendis.

Ac fictio nominis Græcis inter maximas habita virtutes, vix nobis permittitur. Quid tamen cujuſque vocis appellatione quiſque intelligat, explicare poteſt, imo & debet, ſi vocabuli ambiguitas incertum intellectum facit. Hinc ſi quis neget calorem igni ineſſe, quid caloris voce ſibi velit, antè erit explicandum ſi ſenſum quem ignis efficit, aut qualitatem huic conſimilem intelligat, recte igni calorem detrahit: tametſi hujus motionis, aut impreſſionis cauſa, quæ talem ſenſum procreat, in igne viget. Sic recte animam plantis ademerit, ſi animæ nomine non aliud intelligat, quam id quod ſentit, aut percipit, aut cogitat.

II. Verum non ita his vocum definitionibus abutendum, ut à receptis & uſu firmatis ſine cauſa recedamus. Cum enim vox certam ideam deſignat,

vix poteſt ad alias transferri. Unde nec definitiones à Mathematicis uſurpatæ, niſi ſi quæ forte minus ſunt dilucidæ, erunt omnino convellendæ. Vim quandam menti inferimus, cum voci ideam communi ſaltem eruditorum conſenſione alligatam detrahimus. Sed neque ea quę per ſe ſunt aperta & dilucida, ſunt definitionibus evolvendaː Sic ens, res, tempus, vel duratio, vel cogitatio, idea, extenſio, ordo, numerus, & alia id genus bene multa per ſe notiſſima definitionibus ſæpe obſcurantur.

III. Definitiones nominum recte ut principia quędam à Mathematicis conſtituuntur: nam ex hominis pendet arbitrio, ut certa voce certam quoque ideam deſignet. Neque id in contentionem venire poteſt. Placet Arithmeticis numerum, quem ſola metitur unitas, numerum primum vocitare, ut quinarium; ſi vero numerus aliquis minor eum metiatur, compoſitum vocant, qualis eſt novenarius, quem ternarius ter repetitus efficit, aut metitur. Cum id antè quis admonuerit, nemo poteſt hoc in controverſiam re-

vocare, aut moleſte ferre, numerum primum, aut compoſitum ſic eſſe definitum. Nam omnino ijs licuit talis numeri ideam ea voce deſignare, Imo id utile fuit, cum ad brevitatem, tum ad perſpicuitatem demonſtrationum; ne cum hujuſmodi numerus ſæpe occurreret, turba inanium verborum tædium, & obſcuritatem afferret. Quocirca nominis definitio aut brevitatis, aut vitandæ obſcuritatis, vel etiam erroris fugiendi cauſa utiliter adhibetur.

IV. Ac ne illud quidem omittendum, verba plerumque plus ſignificare, quam eloquantur; adeo ut vox interdum non unam, ſed plures ſimul ideas una conjunctas deſignet. Nam præter ideam, cui potiſſimum vox illigatur, alias quoque velut pediſſequas in animo excitat. Quod & in proprijs, & in figuratis dictionibus uſu venit. Sic verba obſcæna non nudis nominibus enuntiantur. Imo quæ nihil habent deformitatis, ſed mala conſuetudine in obſcænum intellectum ſunt detorta, vitari quoque debent; quatenus inquit Fabius, verba honeſta moribus perdidimus. Plerumque eve-

nit ut cum duæ voces eumdem habeant intellectum, diverſas tamen in animis audientium imagines excitent. Sic alia vis eſt in proprijs, alia in vocibus figuratis, quæ animi indicant motus, & præter rem ipſam quam potiſſimum exprimunt, multas excitant imagines. Hinc tranſlata & figurata vocabula ſæpe intellectum adjuvant, res velut oculis mentis ſubjiciunt, & quomodo affectus ſit qui loquitur, exprimunt. Unde & permovendis animis, & ſignandis rebus, ac ſub oculos ponendis inſerviunt. Cujus generis eſt illud pervulgatum Ciceronis in Catilinam.
» Quouſque tandem abutére, Ca-
» tilina patientia noſtra? & patére tua conſilia non ſentis? Id multo altius animum ſubit, quam ſi diceretur, Diu abuteris patientia noſtra, & patent tua conſilia. Et quidem cum docere volumus, non affectus concitare, proprias, & ſimplices voces adhibemus, quæ dum planæ ſint, apertæ, & rebus exponendis aptæ, non humiles & infra rerum dignitatem, non ſordidæ, non obſcuræ, & ab uſu remotæ; quid amplius requiratur non

video. Ac plerumque optima quæque ſunt magis obvia, non accerſita; ſimplicibus, & ab ipſa veritate profectis ſimilia. At figuratæ voces quæ movendis affectibus ſunt aptatæ, ad Oratores magis quam ad Philoſophos pertinent. Hæ quippe plures ſecum ideas ſimul imprimunt, quibus animus impellitur, nec ſui potens manet, tot velut machinis concuſſus. Sic viva vox, ut dicitur, plus afficit: Nam excitat qui dicit, ſpiritu ipſo, vultu, oculis, actione denique, & in dicente vivunt omnia, & moventur: adeo ut vox ad intellectum, non rei imaginem, ſed rem ipſam perferre videatur. Non enim vox quæque ideam in mente nudam & incomitatam, ſed multis ſimul inſtructam relinquit. In lectione certius eſt judicium: nam & libera eſt, & mentis aſſenſum impetrat, non extorquet: Ideas quoque magis diſtinctas, nec tanto famulitio, aut aliarum imaginum turba impeditas in animo procreat.

V. Alia quidem eſt ratio definitionis, quæ rem explicat, quæque non propter verbi ambiguitatem, ſed ut diſtinc-

tam magis, & claram rei perceptionem efficiat, adhibetur. Hæc quippe velut partes præcipuas ideæ, quam ſuo intellectu complectitur, breviter, & dilucide explicat. Quare nec principij loco ſumi poteſt: cum in controverſiam ſæpius vocetur: neque arbitratu cujuſque conſtitui debet; cum ex hominis voluntate non pendeat, ut idea quævis hæc vel illa comprehendat attributa. Hinc merito Oratores breves illas & conciſas à Philoſophis uſurpatas definitiones adhibere nolunt, quod facile ex eorum velut manibus excutiantur. Iis adeo uti periculoſum cenſent, ne, inquit Antonius apud Tullium, ſi uno verbo ſit erratum, tota cauſa cecidiſſe videamur. Ac definitione plerumque uti ſolent, ſed non ſubtili & ad morem Dialecticorum formata, quæ conſtrictum in vinculis ſuis, ut loquitur Fabius, habent eum qui reſponſurus eſt; ſed latiore varioque tractu rem definiunt: ita ut res proponatur, non verba periclitentur.

VI. Ac neſcio an non ſæpe multo utilius eſſet, expoſitis rei proprietatibus, latius oratione ducta, rei cujuſ-

que naturam explicare, quam brevì complexu verborum eam comprehendere. Scio quidem optimam finiendi rationem eſſe, quæ brevis eſt, quæ clara, quæ genere proximo conſtat & differentia. Sic enim liquet in quo res cum maxime cognatis conveniat; in quo ab ijs diſcernatur: tumque definitio plena eſt, non diminuta; tantum patet, quantum res definita. Et genus quidem proximum ſuperiores gradus, aut genera, vel attributa complectitur. Quod autem artis eſt maxime, oſtendere in quo res ab ijs quæ magis ſunt affines, diſcrepet, hoc differentia ſpecifica efficit, quæ rei eſt intima, ex qua reliquæ proprietates ducuntur, quæ demum eſſentiam rei aut naturam exhibet.

VI. Hæc ſane non negaverim, ſi fieri poſſint, eſſe facienda. Sed raro evenit ut genus rei proximum, & differentia ſpecifica nobis nota ſint, & explorata. Hinc conſultius foret præciſa illa comprehenſione non uti, quæ plerumque falſa eſt, ambigua, non plena. Definitiones in ſcholis uſitatas perpende, perpaucas offendes

quæ rem non magis obſcurent, quam illuminent. Ne illa quidem vulgata hominis definitio his forte vitijs caret? Cum enim finitur animal rationale: mihi ſane notius eſt quid ſit homo, quam quid animal. Hoc utique definitur, quod vita & ſenſu eſt præditum. Sed quid ſit vita, quid ſenſus, obſcurum admodum eſt; nec quid homini cum brutis ſit commune, ſatis eſt explicatum. An in belluis ſit quædam perceptio, an forma ſeu anima à corpore diſcreta, quæ vitæ principium ſit, valde ambigitur. Deinde homo magis cum Angelis convenit, quam cum brutis. Ac mens ipſa quæ eſt præcipua hominis pars, naturali forſitan lumine notior eſt, quam corpus: cum mihi nihil ſit notius, quam me intelligere. Quod ſi errore, aut conſuetudine, aut ineuntis ætatis præjudicijs ad ea quæ ſunt corporea nos abjicimus, hunc errorem à Philoſophis correctum, non auctum oportuit. Hi quidem potius ad res à materia ſecretas & intellectu præditas, cum quibus homo magis convenit, quam ad corporeas

attendere debuerunt. Nec minus ambiguum eſt quid per rationale intelligant. An idipſum quod cogitat? At forte non omnis perceptio brutis eſt deneganda. An cognitio dianoëtica, vel diſcurſiva? Sed ea videtur quædam noſtræ cognitionis imperfectio: & quo rem melius intelligimus, minus ratiocinamur: ac demum ne brutis quidem, ut multis videtur, imperfectum quoddam ratiocinium deeſt. Quid ergo, an illa pervagata hominis definitio adeo eſt plana, certa, inexpugnabilis, ut in exemplum aliarum afferri debeat? Sed ut vera ſit, habet ſane homo quiddam ſibi proprium, quod definitione explicandum fuit, nempe quod ex rebus diverſiſſimis conſtet, mente ſcilicet, & corpore. Hinc forte hominis definitio à nonnullis uſurpata accuratior futura eſt: quamvis genere & differentia non conſtet. Homo eſt res ex mente, & corpore organico compoſita. Neque enim homo eſt quiddam ſimplex & unius generis, ſed ex diverſiſſimis coaleſcit.

VII. Et quidem optimæ ſunt defi-

nitiones, quæ genere proximo, & differentia ſpecifica continentur, ac brevi verborum complexu efferuntur. Sed in abſtractis notionibus eæ frequentius occurrunt, & majorem in ijs habent utilitatem. Verum ubi ad res naturales ventum eſt, tum ſæpe nos deſtituunt. Unde & commodius per congeriem attributornm, aut proprietatum explicantur. Ut ſi quis magnetem velit definire, quod illius genus proximum, quam ſpecificam differentiam afferet? Atque omnino neceſſe eſt, ut plura ſimul attributa congerat. Ut ſi dixerit corpus eſſe ex ferro & lapide compoſitum, quod libero ſitu conſtitutum ad mundi cardines aut polos dirigitur, alium magnetem, aut ferrum ad ſe rapit: & ferrum ſibi admotum utraque vi imbuit, tum eâ per quam ad polos mundi convertitur, tum alterâ qua trahit ad ſe ferrum. Deinde alia, ſi volet, magnetis attributa explicabit, quibus ejus natura fiet apertior, quam ſi genus quoddam proximum, aut differentiam excogitaret.

VIII. Diviſionis idem eſt uſus,

qui definitionis, quò ſcilicet rem magis diſtinctè percipiamus: quæ cum uno velut conſpectu perſpici non poſſit, per partes cognoſcenda proponitur. Nam univerſa rei cognitio, eadem eſt admodum imperfecta & obſcura. Hinc Tullius diviſione adjuvari definitionem tradit. Neque enim genus rei proximum, ac differentiam, ſeu primum & proprium illius attributum aliter quam dividendo conſequimur. Ac diviſionem à partitione differre nos admonet: Quod hæc ſit totius in partes, illa generis in formas, vel ſpecies. Cum corpus humanum in partes integrantes, ut vocant, caput, truncum, & artus tribuitur, tum ea dicitur partitio, totius ſcilicet, aut rei ſingularis in partes. Sed numeri in parem & imparem; lineæ in rectam & curvam, aut univerſalis in inferiora, ſeu partes ut loquuntur, ſubjectivas diviſio appellatur. Ut ſi dixeris tres eſſe ſpecies rerum publicarum, quæ populi, quæ paucorum, quæ unius poteſtate reguntur. Ad partitionem referri poteſt totius in partes eſſentiales diſtri-

butio, ut hominis in corpus & animum. Alia quoque eſt diviſio ſubjecti in attributa: ut corporum quędam lucem emittunt, ut ſtellæ: alia reflectunt, ut terra, planetæ, & opaca quæque corpora: nonnulla tranſmittunt ut aër, & aqua, & quæ dicuntur diaphana. Alia denique eſt accidentis, ſeu attributi in ſubjecta diſtributio ut bona ſunt vel corporis, vel animi.

IX. In his omnibus cavendum ut rem diviſam ipſa ęquet diviſio: ne quid in ea deſit, ne quid ſuperſit, uti jam de definitione dictum fuit. In quo quidem peccari admodum ſolet. Multa enim ſic inter ſe opponuntur, ut interjecto medio ſecernantur. Sic inter extrema vitia virtutes ſunt conſtitutę.

Non ego avarum
Cum veto te fieri, vappam jubeo
ac nebulonem.

Sic inter doctum, & ignarum, ſapientem & inſanum, eſt modus quidam aut eruditionis, aut ſapientiæ, aut probitatis.

Virtus eſt vitium fugere, & ſapientia prima.
Stultitiâ caruiſſe.

X. Quare cum cura intuendum eſt genus quod dividitur, ne partem illius omittamus: deinde membra diviſionis quam fieri poteſt, maxime inter ſe diſtent: ut linea vel eſt recta vel curva. Unum etiam altero concludi non debet. Sed præcipua laus diviſionis eſt perſpicuitas. Nam ut pulchre Fabius, quid turpius quam id eſſe obſcurum ipſum, quod in eum ſolum adhibetur uſum, ne ſint cætera obſcura? Quare diviſio opportune adhibita efficit, ut clariora ſint quæ dicuntur, rebus velut ex turba extractis, & in conſpectu poſitis. Quod ſi fieri poſſit, ex intima rei natura, non ex ijs quæ accidunt, erit repetenda diviſio. Sic res vel ſubſtantia melius in corpoream & intellectualem, quàm in viſibilem, & inviſibilem diſtribuitur. Præterquam enim quod ex vocabulis poſitivis, rei quæ dividitur attributa melius intelliguntur, quam ex negativis: quod res ſit viſibilis aut inviſibilis, id ei extrarium eſt; ac multa ſunt corpora, quæ non videntur aut ſentiuntur. Cum itaque res quæ dividitur eſt poſitiva,

primas illius ſpecies poſitivis quoque verbis efferre optimum fuerit: dummodo verborum penuria, aut mentis infirmitas non obſit. Cum inter partes dividentes oppoſitio eſt contradictoria vel privativa, tutior eſt diviſio, nec metuendum ne minus ſit adæquata; ut cum dicimus numerum eſſe parem vel imparem. Cum ea eſt oppoſitio quæ contraria dicitur; qualis eſt inter ea quæ maxime inter ſe diſtant, tum ea majorem perceptionibus noſtris lucem affert. Sic prima diviſio rerum in corporeas & intelligentes, magis perſpicua multis videtur, quam ſi res in corporeas & immateriales tribuantur; in corpora & ſpiritus (nam voces ſpiritus & animæ valde ambiguæ ſunt & confuſæ:) vel demum in res intelligibiles & imaginabiles. Nam & corpora intelligimus, & multa ex ijs ne imaginari quidem poſſumus, ut figuram 1000. lateribus, vel angulis comprehenſam. Sed plerique, ut obſervat Claubergius, infantiæ errore occæcati exiſtimant res corporeas, aut ſenſibiles eſſe veriores, aut ſaltem fa-

cilius percipi, quam quæ à ſenſibus ſunt remotæ: illas adeo verbis poſitivis, has negativis efferunt.

CAPUT DECIMUM.

De perceptionum ordine.

I. SEquitur ut quo ordine perceptiones noſtras diſponi oporteat, breviter aperteque dicamus. Neque enim ſatis eſt multas rerum notiones, aut imagines congerere, niſi eæ certa ratione digerantur. Ac diviſio quidem niſi ſit cum ordine conjuncta, mentem potius confundit, quam juvat. Neque mihi ea docendi ratio placet, aut methodus quæ tota definitionibus & diviſionibus continetur. Ac ſi audiendus hac in re eſt Verulamius, nihil augmento ſcientiarum æque obfuit, atque eorum ſtudium præpoſterum, qui ſcientias in certam methodum redigere, aut ſummulas definitionum & diviſionum congeſtu efficere voluere. Nam ut adoleſcentum corpora, ubi ſunt

membris abſoluta, & lineamentis efformata, vix creſcunt, ſic ſcientia quæque certa methodo circumſcripta, expoliri quidem, non augeri poteſt. Speciem enim habet perfectæ & abſolutæ diſciplinæ, eaque omnia quæ ad ſubjectam materiam pertinent, complecti videtur. Ac pleraque ita ſunt perſpicua, ut definitionibus obſcurentur. Sic motum omnes intelligunt, cum nihil ſit quam corporis è loco in locum tranſlatio, ſed definitio quam adhibent, interpretatione eget. *Actus entis in potentia, quatenus eſt in potentia.* Scio corpus antequam moveatur, eſſe in potentia ad motum: & cum actu movetur, adhuc remanere in potentia ad terminum motus. Sed quid neceſſe eſt rem planam per ſe, & omnibus notam tot verbis involuere? Nam ut optime P. Cabæus, actus & potentiæ vocibus paſſim abutitur Ariſtoteles, atque his ut fatali gladio omnes pene difficultatum nodos reſolvit. Sic temporis nomine rem eandem omnes intelligunt: nempe durationem cujuſque rei, quæ ab ipſa non diſtinguitur,

guitur, quæque vulgari definitione multo ſit obſcurior: *tempus*, inquiunt, *eſt numerus motus ſecundum prius & poſterius:* hoc eſt, ſecundum partes quæ ſibi mutuo ſuccedunt. Quid enim, an rerum quietem non metitur tempus?

II. Eadem eſt diviſionis ratio, quæ parce, & cum res exigit, eſt adhibenda. Res ita minutim conciſæ frangunt ingenij aciem. Supervacua enim eſt eorum diligentia, qui ſubtilius, & copioſius quam par ſit, dividunt: Nec tam membra faciunt, quam fruſta: qui cum mille fecerint particulas, in eamdem incidunt obſcuritatem, contra quam partitio inventa eſt. Nam ut definitio claram, ſic diviſio diſtinctam efficere debet perceptionem. At ſi hæc ſola adhibeantur inſtrumenta, ad ſummum quod res exiſtant, non quæ ſint earum cauſæ docebimur. Cumque uni perceptioni efformandæ incumbimus, judicium cum ſimplex, tum dianoeticum deſerimus. Mentem denique noſtram actio multiplex, ut corpus varius motus delectat; unde acervus

ille definitionum & diviſionum, nec mentis indoli conſentaneus eſt, nec doctiores nos efficit: languorem dumtaxat & tædium affert, vim ingenij obtundit & coarctat, ſcientiarum augmenta remoratur. Hæc imprimis utilia ſunt, cum certo ordine inter ſe devinciuntur, & connexio ipſa non accerſita eſt, & contorta. Sic partitio ſeu diſpoſitio, quæ ut Fabius definit, eſt rei in partes diſcretas ordo, & recta quædam collocatio prioribus ſequentia annectens, multum lucis rebus afferre ſolet. Sed quæ priori loco, quę poſteriori ſint cognoſcendæ, uſus ipſe aut experientia docet: ut rerum quas geſtare volumus, pondera humeri, aut manus ſentiunt.

III. In univerſum tamen quæ præter cæteros præcipit Claubergius, non ſunt omnino contemnenda; ſimplicia magis compoſitis, propinqua remotioribus, pauca multis prius eſſe cognoſcenda. Rerum quæ naſcuntur naturam magis perſpectam habebimus, ſi ab earum ortu capiamus exordium. Sic Harveus pulli generationem, & incrementa pulcrę

explicat, dum quę partes ex ovo cui Gallina incubat, ſingulis diebus efformentur, dilucide oſtendit. Sic plantam longe accuratius cognoſcimus, cum ejus initium, progreſſum, ſummam contemplamur. Atque eam cum germinat, creſcit, in flores effunditur, ſemina, aut fructus procreat, diligenter intuemur. Eadem eſt in omnibus quę fiunt, & naſcuntur ratio.

IV. In rebus jam procreatis hic videtur eſſe humanę mentis progreſſus. Primum res ſingulares intuetur, tum ad magis univerſales conſcendit: unde ab effectis ad cauſas progreditur: quę eſt analytica methodus, rerum inventioni ſerviens. Sed doctrinę methodus, quę compoſitionis, aut ſynthetica dicitur, primum genera tradit magis communia, tum ad propiora, quęque non tam late fuſa ſunt, ad ſpecies tandem & individua deſcendit. Sic mens ſeipſam, & ſuas functiones ſi velit attendere, clare & diſtincte primum ſeipſam cognoſcit, tum ſui opificis confuſa quadam notione perfunditur. Novit enim ſe ſui cauſam eſſe non poſſe. Sed ubi

primę cauſæ dotes & attributa jam evolvit, tum à cauſa omnium prima ad alios effectus diſtinctè cognoſcendos regreditur. Ab ineunte ætate hanc vel illam arborem dignoſcimus, tum arboris ideam efformamus: tandem ex generis cognitione ad ſpecies arborum varias deſcendimus. Sic denique totum in partes, tum has rurſus in minutiores tribuimus, dum ventum fuerit ad ultimas. Nam rectus percipiendi ordo à paucis ad multa progreditur.

V. Verum hic magna exoritur quęſtio, quam omnino intactam relinquere non poſſumus, quid ſit illud quod ab intellectu primum cognoſcitur? an communiſſima entis ratio, an Deus, an res ſingulares, & corporeæ, an mens ipſa quæ percipit. Communior eſt Scoti, & Gregorij Ariminenſis ſententia, qua ſingularia ab intellectu primò cognoſci ſtatuunt, quod phantaſmata res individuas potiſſimum repræſentent: neque enim, inquiunt, aliud è phantaſmate poteſt exculpi, quam id quod continet. Quin & univerſalium cognitio ex ſingularium notitia colligitur.

VI. Verum hæc opinio à Thomiſtis omnino rejicitur. Quocumque enim modo cognitio noſtra perficiatur: ſive ut videtur Ariſtoteli, mens phantaſmata omnibus accidentibus, quibus ea coarctantur, exuat; ſive habeat ſpecies ingenitas, aut ideas ſibi præſentes contempletur. Quod primò ſub illius obtutum venit, videtur eſſe univerſale quiddam, & indeterminatum. Nam ut ſenſus circa ſingularia, & concreta, ita intellectus circa res abſtractas, & univerſales occupatur: facultas eſt ſpiritalis, non materiæ immerſa. Igitur exiſtimare par eſt mentis objectum eſſe à materia expurgatum. Unaquæque enim vis, & facultas objectum ſibi accommodatum, & conſonum exigit. Addit S. Thomas, quod res primo confuſe, & generali quadam notione involutas percipimus, nec ſtatim perfectam, aut diſtinctam conſequimur ſcientiam. Non igitur ſpecies infimas intellectus ſtatim contuetur: ſed priùs gradus generales, & indeterminatos tum ſpecies ipſas comprehendit. Nihil quippe è potentia ad perfectiſſimum actum repen-

te evolat : ſed gradus intermedios prius decurrat neceſſe eſt. Quod itaque primum ſub mentis conſpectum cadit, eſt ipſius entis quædam generalis notio, ex qua gradatim ad ultimam uſque rei differentiam progreditur. Quin etiam, ſi rem actiori animo perpenderis, ipſius exiſtentiæ, vel entis notionem ita ad mentem pertinere comperies, ut hanc ſtatim omnibus, quæ perſpicit, impertiatur. Eſt quippe ut communiſſima, ita ſimpliciſſima entis perceptio. Nihil citra illam concipitur. Imo exiſtimat Digbæus ſolam exiſtentiæ intelligentiam eſſe abſolutam : reliquas notiones, quas tanquam ramos entis notioni inſerimus, nihil eſſe quam relationes quaſdam, quæ ex rebus inter ſe collatis emergunt. Quid enim caloris nomine intelligimus, niſi effectus quoſdam, qui ab igne in alia corpora derivantur ? unde albedinis notio, niſi ex quadam viſus noſtri immutatione. Idem eſto de reliquis qualitatibus, quæ ſenſus feriunt, judicium. Nec quicquam in quantitate præter certum partium ordinem com-

prehendimus; adeo ut ratio ſit vis quædam, quæ rem unam cum alia confert, ac tota fere in iſta comparatione poſita ſit. Hinc ratio quaſi quædam proportio dicta eſt. Diverſæ porro notiones de re eadem effinguntur, quatenus eam cum multis alijs componimus. Hinc diverſis res quæque ſignatur nominibus: ſed omnes illi reſpectus ex eadem exiſtentiæ, aut entis notione ſcaturiunt. Illa enim fundamenti loco præmunitur. Quocirca quæ percipimus, nullas in mente patiuntur anguſtias, nec conditionem mutant ſuam, neque ad altiorem gradum evehuntur. Ijs quippe communem dumtaxat exiſtentiam, ſaltem poſſibilem animus adjungit, cujus acceſſu nihil mutantur. Neque enim cum ideæ circuli exiſtentia acceſſerit, illa propriam circuli naturam exuet. Imo nihil clare, & diſtincte intelligimus, niſi idem aut exiſtat, aut certe poſſit exiſtere. Nam ſi quæ à nobis contradictio, aut repugnantia percipitur, ea non in rebus ipſis, ſed in mente ineſt, quæ ideas ſibi adverſas connectit: tum verò nihil clare animo

comprehendit. Sic montem ſine valle intellectu non conſequimur. Quod igitur mens primo & neceſſario percipit, eſt exiſtentia. Jam vero res prope innumerabiles inſunt menti citra ullam confuſionem, quod non aliter animum ſubierint, quam per varios & multiplices reſpectus. Quare neceſſe eſt ut ſuam quæque conſervent naturam: ſecus quomodo inter ſe conferri & comparari poterunt?

VI. Quod ſi homo in naturæ integritate permanſiſſet, nihil prius, nihil diſtinctius, quam ſui creatoris exiſtentiam percipere potuiſſet. Cum enim mens humana ad imaginem Dei fuerit procreata, neceſſe fuit ut Deum, in iſta imagine quodammodo refulgentem conſpiceret. An quædam ſcientiarum initia, & virtutum ſemina homo accepit, Deum vero omnis ſcientiæ fontem, virtutum largitorem, ac finem omnium actionum ignoravit? Quare exiſtentia Dei eſt prima quodammodo animæ notio, quæ licet peccatorum tenebris obſcurior facta ſit, omnem tamen cognitionem videtur præcurrere. Nam ſimplices en-

tis conceptus, ut unius, aut univerſalis boni & indeterminati, divinos gradus, aut attributa maxime exprimunt. At illi prius à nobis, quam magis compoſiti & determinati gradus percipiuntur. Neque enim in omnibus bonis, quæ cernuntur, diceremus aliud alio melius, cum vere judicamus, niſi eſſet nobis impreſſa notio ipſius boni, ſecundum quam & probaremus aliquid, & aliud alij præponeremus. Cum etiam duplex ſit univerſale, unum Logicum, quod cum ordine ad inferiora concipitur: aliud abſolutum, & per ſe ſubſiſtens, quodque participari quidem, determinari vero, & contrahi nullo modo poteſt, ut bonitas, veritas, ſapientia. Hoc utique prius quodammodo in mentem cadit, quam illud univerſale confuſum, quod ex multis ſingularibus colligitur. Nam res quæque in ſe prius abſolute cognoſcitur, quam ad alia referatur. Aug. l. 8. de Trin. c. 3.

VII. Quæ porro Scotiſtæ in contrarium opponunt, à Platonicis (nam Thomiſtæ ipſi viderint) facile diluuntur. Cenſent ij quidem res ſingulares,

& perituras ad ſenſus, univerſales vero, & æternas ad intellectum pertinere. Neque eas ex ſenſibilibus animo comprehendi poſſe: cum formæ ſenſibiles nihil ſint, quam umbræ & ſimulachra rerum: ita ut rationes æternæ, & immutabiles, vel ſolæ, vel præter cæteras ab intellectu percipiantur. Nam ſenſus nihil quam accidentia nuntiant: eſſentiæ autem rerum nuſquam alibi veræ, integræ & ſinceræ, quam in æternis rationibus fulgent. Multa quidem in hanc ſententiam colligunt, ex quibus ideas ſeu æternas rationes prima & immediata perceptionum eſſe objecta pene perſuadent. Negant verbum, ſeu notionem quam effingimus, cum rei alicujus natura à nobis percipitur, eſſe alterius rei, quam ideæ divinæ imaginem: cum nullum aliud huic imagini exemplar reſpondeat. Non enim naturam univerſalem, quæ in multis individuis ineſt, verbum, aut ſpecies expreſſa repræſentat. Illa quippe figmentum eſt, & intellectus ludibrium: cum nulla natura in multis eadem eſſe poſſit. Sincera porro hominis aut cir-

culi ratio, quæ naturam nulli addictam ſuppoſito exhibet, ſola eſt intelligibilis, nihil habet fictitium: una eſt à multis participabilis, æterna & ſemper eadem. Cumque eam cogitatio noſtra ut formam originalem, & archetypam exprimat, ab eadem forma quodammodo perficitur. Nec credibile eſt ſenſuum objecta ſubſiſtere, mentem ipſam circa figmenta tantum verſari. Atque hæc eſt Platonicorum de primario mentis objecto ſententia.

VIII. Jam utrum à nobis prius percipiatur ſingulare, an univerſale? Vix ea dirimi quæſtio poteſt, quam nobis ante conſtiterit, an ſenſuum perceptiones ad mentem ſint omnino referendæ: quod neſcio an unquam dijudicari queat. Quod ſi enim mens videt, audit, tactu percipit, profecto liquet res ſingulares & ſenſibiles primum à mente cognoſci: nam ab ineunte ætate mens ea primum percipit, à quibus corpus afficitur. At ſi eſt aliqua in ſenſu cognitio, qualem eſſe in brutis vulgo creditum eſt: tum ſane confuſa perceptio à diſtincta & clara

ſecerni debet. Ac videtur ſatis probabile communem entis rationem confuſa ſaltem cognitione primum à mente percipi: ita ut cognitionis ordo ſit fere ſyntheticus. Non enim trianguli rectilinei ideam habere poſſum diſtinctam, & claram, niſi antè mihi nota ſit figura rectilinea: quæ itidem cognoſci nequit, donec aſcendendo pervenerim ad extenſionem, quæ eſt primum vt volunt, corporis attributum. Nulla demum ſpecies perſpecta eſſe poteſt, quin gradus ſuperiores, quos complectitur, antè ſint explorati.

IX. Quod ſi analyticum perceptionum, ſeu inventionis ordinem perſequi volumus, tum forte non aliud prius, quam ſeipſam, aut ſuas cogitationes, ut ſibi proximas clare, & diſtincte percipiet. Cumque ea ſe ſe expenderit attentius, tum facilius ad cauſam ſui effectricem, cujus ideam infixam gerit, facilius conſcendet: ac Deo cognito, ut verace, & veritatis fonte; tum ad res cæteras tutius licebit deſcendere. Ex ijs inter ſe collatis, quæ ſit inter eas ſimilitudo, in quibus diſ-

crepent, experiendo cognoſcet. Hinc communia primum cujuſque rei attributa, tum propria excutientur, eo quo jam ſæpius dictum eſt modo. Rebus demum aliqua ex parte perſpectis, jam ad Dei cognitionem magis diſtinctam, & perfectam veniendum erit, & ejus attributa clarius percipienda. Sic oppoſitæ Philoſophorum ſententiæ de ordine cognitionis utcumque poſſunt conciliari.

LIBER SECUNDUS.

DE JUDICIO SEU DE SECUNDA MENTIS FUNCTIONE.

CAPUT PRIMUM.

Quid ſit judicium, quid propoſitio; & quotuplex.

I. DE primo mentis aſpectu, vel ſimplici apprehenſione tantum: ſequitur judicium, in quo cognitionis noſtræ ſumma conſiſtit. Cum enim animus de re aliqua firmum & ſtabile tulit judicium, tum ad ſcientiæ culmen perveniſſe ſibi videtur,

Sed in quo poſita ſit judicij natura, quæ illius diviſio, quod veritatis criterium, quæ veri & falſi nota, paulo uberius explicandum.

II. Cùm itaque mens plures ideas inter ſe comparat, tum affirmat, ubi mutuo illæ ſibi cohærent; negat, cum eas ut ſibi adverſas dividit ac ſeparat. Judicium illud à mente profectum, & verbis elatum, propoſitio dici ſolet: in qua potiſſimum duo ſpectari ſolent: ſubjectum de quo quid affirmatur, & attributum, ſeu prædicatum, quod de alio dicitur. Ut in illa propoſitione, mens cogitat; mens ſubjecti habet rationem, cui cogitatio tribuitur. Nec magni refert an tribus, vel pluribus; ut mens eſt cogitans; vel duobus, ut mens cogitat; vel uno dumtaxat verbo conſtet propoſitio, ut cogito. Judicij tamen nomine proprie intelligitur actio illa mentis, quæ attributum cum ſubjecto conjungit, quæque per verbum ſubſtantivum, eſt, exprimi ſolet; unde & copula in ſcholis vocitatur, quod extrema propoſitionis devinciat: tametſi hęc copula plerumque reticetur. Nam

verba ipſa attributum cum affirmatione intellectu ſuo comprehendunt: ut ſi dixerim, mens cogitat, eumdem plane ſenſum affert, ac ſi dicerem, mens eſt cogitans. Quin etiam aliquando, ut diximus, uno verbo propoſitio continetur, ut exiſto. Hinc ſæpe uſu venit ut compendio utamur, ac ſubjectum, vel attributum, vel copulam reticeamus: idque potiſſimum accidit in conjunctis propoſitionibus, ubi plures ſimul connectuntur. Ut in triplici hac propoſitione, inſidiator ſuperatus, vi victa vis, vel potius oppreſſa virtute audacia eſt. Copula ſemel tantum apponitur. Exempla in hanc rem innumera ſuppetunt, ubi vel ſubjectum, vel attributum omittitur.

Regum timendorum in proprios greges,
Reges in ipſos imperium eſt Jovis.

Duæ ſunt propoſitiones, unum attributum, nempe imperium Jovis.

III. Ex quibus planum fit propoſitiones eſſe vel affirmantes, vel negantes: quæ quidem eſt prima, & ſumma earum diviſio, quæ ex ipſa copu-

la deſumitur, vel ab actione mentis, quæ attributum cum ſubjecto aut conjungit, aut ab eo divellit. Sed de hac mox pluribus. Alia eſt diviſio ex parte ſubjecti deprompta, qua in univerſalem, & particularem tribuitur. Nam ſubjectum vel eſt communis, ſeu univerſalis terminus, vel ſingularis. Si communis, vel in omni ſua latitudine accipitur, tumque ſignum univerſale habet adjunctum, aut expreſſum, aut certe intellectum. Hæc ſigna ſunt, omne, aut nullum. Subjectum ita acceptum propoſitionem efficit univerſalem, ut omnis circulus eſt figura. Quod ſi terminus communis ſecundùm partem aliquam ſui, eamque vagam, & indeterminatam ſumitur, tum propoſitionem efficit particularem: ut Aliquis homo eſt juſtus. Cum denique ſubjectum eſt terminus ſingularis, propoſitio quoque eſt ſingularis; ſed cum in omni ſua latitudine uſurpetur, eandem vim habet, quam univerſalis. Qualit as propoſitionis ex affirmatione, vel negatione; quantitas ex ſubjecti amplitudine repetitur, ex qua univerſalis dicitur, aut particularis.

IV. Illud non omittendum quod à Viro doctiſſimo fuſe explicatum fuit: In propoſitione affirmativa attributum in omni quidem comprehenſione, non in omni latitudine ſua accipi. Ut ſi dixero, omnis circulus eſt figura, quidquid figuræ idea, aut ratio complectitur, id de circulo dicitur. Sed non ſumitur figura in omni ſua latitudine; nam latius patet quam circulus: neque adeo converti poteſt ſimpliciter illa propoſitio: ita ut omnis figura ſit circulus. Itaque in hac propoſitione attributum per ſubjectum reſtringitur, & tantum patet, quantum ſubjectum ipſum.

V. Alia quidem & diverſa eſt negantis propoſitionis ratio, ut Nullus circulus eſt quadratum. Tum enim attributum ſumitur in omni ſua latitudine: adeo ut nullum quoque quadratum circuluseſſe poſſit, & omnia quadrata de circulo negari debeant. Sed attributum non accipitur ſecundum omnem ſuæ ideæ comprehenſionem: ita ut omnia quadrati attributa de circulo neganda ſint. Nam circulus & quadratum in figuræ idea, vel

notione conveniunt.

VI. Neque illud admonere neceſſe eſt, in propoſitione non ſemper id ſubjecti habere rationem, quod priore loco ponitur. Hoc enim in ſermone interno, ſeu mentis judicio verum eſt: ſed in externa propoſitione ſæpe contra evenit, & elegantiæ aut varietatis cauſa plerumque attributum priore loco collocatur: ut

Dulce, & decorum eſt pro patria mori.

Ubi palam eſt dulce & decorum eſſe attributa. Sic in eodem carmine:

Raro antecedentem ſceleſtum
Deſeruit pede pœna claudo.

Pœna eſt ſubjectum propoſitionis, licet ultimo loco ponatur. Neque medio ſemper loco copula ipſa reponitur. Ut in illa propoſitione,

Mors ultima linea rerum eſt.

In ijs quæ complexæ ſunt & compoſitæ, raro ſubjectum, & attributum nativum ſervant ordinem: & interim difficile eſt unum ab altero ſecernere, idque magis ex verborum intellectu, quam ex eorum ſerie colligitur.

VII. Quod tamen ſubjectum ſit,

aut attributum propoſitionis, non ita difficile erit obſervare, ſi meminerimus id, de quo aliquid affirmatur, quocumque loco poſitum fuerit, ſubjecti habere rationem. Sed an propoſitio ſit univerſalis vel particularis, non eadem facilitate poteſt dijudicari, ubi ſigna ipſa, de quibus diximus, quæ univerſalem, aut particularem efficiunt propoſitionem, nos deſerunt. In quo quidem res de qua agitur, præcipue ſpectanda eſt. Nam ut non eadem in omnibus, aut evidentia, aut certitudo exigi debet, ita neque eadem in omni propoſitione latitudo, vel univerſalitas quærenda eſt. Si dixerim, omnes ejuſdem circuli diametri ſunt æquales: hæc propoſitio ita eſt univerſalis, ut nullam patiatur exceptionem. Sed quæ in univerſum de juvenum, v. gr. aut ſenum moribus; de vitijs nationum, aut ſimilibus dicuntur, cum aliqua exceptione accipi debent. Hoc quidem ut plurimum verum eſt, quod Senex

Quærit, & inventis miſer abſtinet, ac timet uti,
Vel quod res omnes timide, gelidéque miniſtrat,

Dilator, ſpe longus, iners, aviduſque futuri:
Difficilis, querulus, laudator temporis acti.

Neque tamen credendum eſt hos mores in omnes omnino ſenes convenire. Satis eſt ut maxima ex parte hæc eos circumveniant incommoda. Sic cum dicimus amicorum omnia eſſe communia, intelligimus ea, quæ legitime communicari poſſunt.

VIII. Vox illa, omnis, interdum collectionem ſignificat, ut omnes planetæ ſunt ſeptem: tumque voces collective ſumptæ propoſitionem non efficiunt univerſalem, ſed magis ſingularem. Nec de individuis ſeorſum prædicari poſſunt. Hinc ſæpe Livius, *Romanus victor*, quaſi gens Romana uno homine contineretur. Cum vox aliqua de inferioribus ſeorſum prædicatur, tum ea diſtributive accipitur, & propoſitionem efficit univerſalem, ſive de generibus ſingulorum: ut cum dicimus Chriſtum ſanaſſe omnem morbum, hoc eſt, omne morbi genus curaſſe; aut omnes animantes in arca fuiſſe concluſas;

ſive de ſingulis generum, ut omnem hominem vivere. Utrum verò indefinita propoſitio tanquam univerſalis haberi debeat, merito dubitatur. Quod quidem ex ſermonis contextu, & ipſis adjunctis facile dijudicari poteſt. At ubi ſola eſt propoſitio, ut homo vivit, aut ſapit, recte Vir clariſſ. jam laudatus mihi videtur ita decernere. Cum de ſubjecto quoddam attributum generale dicitur, in quacumque materia, ſeu neceſſaria, ſeu contingente, tanquam propoſitio generalis habenda eſt. Sed ubi aliquid ut factum narratur, tum propoſitio videri debet ſingularis; cum agere ſit ſingularium. Sæpe voces communes adhibemus, quò res ſingulares demonſtrentur: ut cum Virgilium poëtæ nomine deſignamus. Nonnunquam ex virtute, quæ in aliquo excelluit, eumdem nominamus: ut cunctatoris nomine Fabius Max. accipitur. Sic Regis nomine Ludovicus XIV. in Gallia intelligitur. Atque hæ voces incomplexæ, & communes videntur, ſenſu tamen complexæ ſunt, & ſingulares. Sed de propoſitione complexa paulo uberius eſt agendum.

CAPUT SECUNDUM.

De propoſitione tum complexa, tum compoſita.

I. PROPOSITIO in ſimplicem & compoſitam recte dividitur. De utraque ſeorſum à nobis dicetur. Simplex ea dicitur, quæ unum ſubjectum, unum itidem habet attributum. Sed cum ex his alterum, aut utrumque pluribus verbis enunciatur, tum propoſitio complexa nominatur. Voces connotativæ, ſeu adjectivæ terminum efficiunt complexum, aut ſolæ, aut cum ſubſtantivis conjunctæ. Nam vox illa, Juſtus, rem cui ineſt iuſtitia confuſe, ut diximus, Juſtitiam vero diſtincte ſignificat. Cumque dico, homo juſtus, in duabus illis vocibus propoſitio quædam continetur. Nam eodem recidunt, homo juſtus, & homo qui eſt juſtus. Hinc omnis terminus connotativus, omne appoſitum, ſeu ἐπίθετον propoſitionem quandam includit, quæ cum propoſitioni, quæ

principalis dicitur, extrinſecus accedat, recte propoſitio adjuncta vel incidens nominatur; de qua cum multa & ſcitu digna Author identidem laudatus ſcripſerit, perpauca ex ijs delibaſſe ſatis fuerit.

II. Illud imprimis conſtat, adjunctam illam propoſitionem eſſe vel ſubjecti, vel attributi partem aliquam, nec obſtare quominus præcipua propoſitio una ſit, & ſimplex. Eadem quoque propoſitio, quæ principali quodammodo inſeritur, interdum non minus patet, quam ſubjectum, vel attributum, cui conjungitur: tumque explicat, & planiorem duntaxat efficit rem, cui annectitur. Ut ſi dixerim, Deus qui eſt ſapientiſſimus hoc univerſum regit, una eſt, & ſimplex propoſitio præcipua, cujus ſubjectum ex annexa propoſitione fit clarius: ſed nullomodo ex ea reſtringitur. Tumque ex adjuncta illa propoſitione; ſi relativum pronomen ſuſtuleris, efficies propoſitionem aliquam, quæ principalis futura eſt, nempe, Deus eſt ſapientiſſimus. Hujus generis eſt complexa illa propoſitio.

Prudens

Prudens futuri temporis exitum
Caliginoſa nocte premit Deus.

Hujus propoſitionis ſubjectum eſt, Deus; adjuncta, aut incidens propoſitio voce illa, prudens, continetur. Idem enim ſola efficit, ac ſi diceretur, Deus qui eſt prudens: tumque ea vox ſubjectum non determinat, ſed magis explicat: atque ex ea, ut dictum eſt, alia fieri poteſt propoſitio Deus eſt prudens. Quod ſi aut adjuncta propoſitio, aut terminus adjectivus ſubjectum, vel attributum determinet, tum ex incidente principalis quædam propoſitio non efficitur.

Vis conſilij expers mole ruit ſua.

Aut quæ huic proxima:

Vim temperatam Dij quoque provehunt
In majus.

Ex illa propoſitione, vis quæ eſt conſilij expers, principalis fieri nequit propoſitio, vis eſt conſilij expers, aut vis eſt temperata.

III. Ac ſæpe hujus generis propoſitiones ita velut ex tranſverſo incurrunt, ut tamen ad eam, quæ præcipue

attenditur, propoſitionem omnino pertineant. Tum enim attributum ſubjecto convenit, additione termini adjacentis quodammodo determinatum.

Ira furor brevis eſt.

Minus commode dixiſſet, ira eſt furor. Interim plures ſimul hujus generis propoſitiones cum ſubjecto, vel attributo conjunguntur: ut illud ex eodem Poëta.

Notante

Judice quem noſti, populo, qui ſtultus honores
Sæpe dat indignis, & famæ ſervit ineptus,
Qui ſtupet in titulis, & honoribus,

IV. Interdum evenit, ut complexio, ſeu extrinſecus acceſſita propoſitio non ad ſubjectum, vel attributum, ſed ad formam ipſam, ſeu copulam præcipuæ propoſitionis referatur, ut ſi dixerim, nego materiam ex ſe ipſa moveri poſſe: contendo motum omnem à prima cauſa, non ab inerti materia derivari. Cumque non ſolum de ſubjecto attributum dicimus, ſed

quo etiam modo unum alteri cohæreat, efferimus, tum emergunt propoſitiones illæ modales in ſcholis adeo pervagatæ. Ut neceſſe eſt corpus antè immotum ab alio moveri; fieri poteſt ut partes minutæ & inſenſibiles corporis etiam firmi, & ſolidi moveantur; id corpori accidit, ut durum ſit, aut fluidum: impoſſibile eſt fluidi corporis partes minutiores eſſe penitus immotas. Quatuor illi ſunt in ſcholis adeo decantati modi, neceſſe, impoſſibile, contingens, poſſibile, de quibus nihil opus eſt plura diſſerere, cum nec magni ſint uſus, neque ab alijs omittantur. Cum itaque hæ voces adjiciuntur, probabile eſt, opinor, cenſeo, ut

Quam ſcit uterque, libens cenſebo exerceat artem.

Et alia his ſimilia. Tum quæ propoſitioni adduntur, ut non dubium, verum eſt: Ea, inquam, omnia affirmationem ipſam, aut copulam propoſitionis determinant. Recte nos admonent nonnulli ex his formulis eas potiſſimum ſeligi oportere, quæ modeſtiam magis ſapiunt, quam authorita-

tem quaſi magiſtralem. Pleraque velut dubitantes, lectorum judicio ſubmittentes, & timidè tradere magis decorum eſt, quam ſua dogmata, ut oracula proferre.

V. In diſcreta propoſitione judiciorum diverſitas particulâ, ſed, tamen, non, aut ſimilibus indicatur.

Non agimur tumidis velis Aquilone ſecundo:
Non tamen adverſis ætatem ducimus Auſtris,
Viribus, ingenio, ſpecie, virtute, loco, re
Extremi primorum, extremis uſque priores.

VI, Sæpe conditionalis cum diſcreta conjungitur, & compoſitæ propoſitiones varijs utique modis miſceri ſolent. Nec fere quicquam frequentius in omni pene diſciplina occurrit, quam conditionatæ propoſitiones, quarum pars prior cum ipſa conditione juncta, antecedens, poſterior conſequens dici ſolet; ut ſi quieſcit terra, ſol movetur.

Si non
Intendes animum ſtudijs, & rebus

honeſtis,

Invidia, vel amore vigil torquebere.

Aut illud ejuſdem Poëtæ.

Ludere par impar: equitare in arundine longa,

Si quem delectet barbatum, amentia verſat.

Conditionalis propoſitio vera eſt, ubi conſecutio eſt legitima, aut nexus antecedentis cum conſequente indiſſolubilis. Itaque negari ſolet illa connexio, cum refellitur: ut, non ſi mutis animalibus finis voluptas, idem erit homini. Sic in reliquis propoſitionibus compoſitis, aut negatur relatio inter extrema, ut in relativis; aut nexus, ut in copulativis. Ac ſi una ex copulatis eſt falſa, neganda eſt copulata propoſitio. Sic immediatam eſſe oppoſitionem in disjunctis neceſſe eſt; ſecus falſæ erunt: ut ſi quis dixerit, aut pax eſt, aut bellum, falſa eſt propoſitio, poſſunt enim eſſe induciæ. Diverſitatem in diſcretis, aut unam in ijs quæ cauſales dicuntur, alterius eſſe cauſam tum negamus, cum refellimus. Sic diſcreta illa:

Non in caro nidore voluptas
Summa, ſed in te ipſo eſt.

negari debet : cum neque in ſe ipſo quiſquam ſummam inveniat voluptatem. Ne illa quidem copulata vera eſt :

Et genus, & virtus niſi cum re ;
vilior alga eſt.

Nam virtus etiam ſine re eſt quid pręclarum. Verum cum hæc ſint minime obſcura, nihil eſt quod in ijs immoremur.

VII. Aliæ ſunt propoſitiones, non tam re, quam ſenſu compoſitæ, ut quæ comparationem aliquam inducunt :

Ut vilius agentum eſt auro, virtutibus aurum.

Vel illud.

Segnius irritant animos demiſſa per aures,
Quam quæ ſunt oculis ſubjecta fidelibus.

Hæ quidem ſimplices videntur : ſunt tamen compoſitæ: nam duplex ſaltem judicium innuunt ; virtutem ex. gr. ſuum habere precium, idque majus quam aurum. In eodem ſenſu ſunt

excluſivæ, & exceptivæ. Utriuſque exempla ſunt infinita. Excluſivæ.

Nil admirari prope eſt eſt una Numici,
Solaque quæ poſſit facere, & ſervare beatum.

Atque ejusmodi propoſitio ſæpe duplici nomine falſa eſſe convincitur, quod nihil admirari non faciat beatum, & ſi facit, non ea res ſola eſt, quæ hoc præſtet. Ejuſdem fere rationis eſt exceptiva. Ut

Nihil ſine magno
Vita labore dedit.

Eodem enim hæc recidit propoſitio; ac ſi deceretur, id ſolum à natura datum, quod magno labore comparatur.

VIII. Poſtremo propoſitiones quæ tempus, quo res cœpit, aut deſijt, innuunt, in earum numerum adſcribi debent, quæ ſenſu, aut intellectu ſunt compoſitæ: duo quippe affirmant, rem ante non fuiſſe, & poſtea incœpiſſe, ut

Olim truncus eram ficulnus, inutile lignum,
Cum faber incertus faceret-ne Priapum,

Maluit eſſe Deum, Deus inde ego
furum, aviumque
Maxima formido.

Aut illud ex eodem Poëta, ex quo pleraque exempla deprompſi :

Poſtquam omnis res mea Ja-
num
Ad medium fracta eſt, aliena ne-
gotia curo
Excuſſus proprijs.

CAPUT TERTIUM.

De propoſitionis in veram, & falſam diviſione; ubi de criterio veritatis.

I. Est alia propoſitionis diligentius ſpectanda diviſio, qua in veram, & falſam tribui ſolet, quæque ob argumenti dignitatem, paulo uberius videtur exponenda. Ac primum quidem illud ſatis eſt manifeſtum, veritatem propoſitionis in nexu attributi cum ſubjecto eſſe conſtitutam, ita ut affirmans vera ſit, cum ſubjecto attributum cohæret : negans iti-

dem vera, ſi attributum ſubjecto non conveniat. Hæc veritas, quæ in utriuſque extremi cohæſione, vel diſſenſu poſita eſt, objectiva dicitur: ut ſubjectiua, aut formalis nominatur judicium, ſeu actus mentis, quo propoſitionis extrema inter ſe nectuntur, aut à ſemutuo dirimuntur, quatenus id judicium cum re ipſa convenit. Sic in rebus veritas quædam ineſt, quatenus ad ideam ſupremi artificis revocantur: ſed falſitas nulla eſſe poteſt, niſi forte ad mentem noſtram referantur. Certitudo quoque objectiva in nexu attributi cum ſubjecto conſiſtit: eoque eſt major, quo nexus arctior eſt, & magis indiſſolubilis. Hinc alia eſt Moralis, quæ ut plurimum contingit: alia Phyſica, quæ in omnibus ſervato naturæ ordine reperitur: ut hominem eſſe bipedem: Alia Metaphyſica, cum neceſſario, & ut aïunt, per ſe, attributum ſubjecto convenit: cum ſcilicet aut genus, aut differentia, aut illius demum eſt proprietas. Adeo ut vel Metaphyſica certitudo varios habeat gradus, ut nexus ille major eſt, aut minor. Sic

illa propoſitio, quaternarius eſt numerus, eſt per ſe neceſſaria, cum de quaternarij natura ſit, quod ſit numerus. Si dixerim eundem eſſe numerum quadratum, qui ſcilicet ex alterius numeri, nempe binarij in ſe ipſum multiplicatione exſurgit, major forte & propior erit ſubjecti, & prædicati connexio. Si addam eum eſſe inter quadratos primum, majorem afferam connexionem, quæ ſcilicet ex utraque parte intercedit. Nam omnis quaternarius eſt numerus, eſt item quadratus, eſt denique par numerus. Sed hæc omnia alijs quoque & infinitis numeris conveniunt: neque omnis numerus eſt quaternarius. Sed nullus præter eum eſt numerus quadratus, & primus inter quadratos.

II. Certitudo ſubjectiva ea eſt; qua mens judicio ſtabili, & citra erroris periculum rem ſic eſſe, aut non eſſe cognoſcit. Judicium vero tum eſt firmum, non dubium, cum extrema propoſitionis clare & diſtincte percipit. Simul enim attributi cum ſubjecto cohæſionem cernat neceſſe eſt:

ut ſi noverim quid ſit numerus quadratus, quid quaternarius, vix ignorare poſſum quaternarium eſſe quadratum numerum. Cum autem res ipſas confuſa tantum cognitione attingimus, tum judicium nutat, nec certum eſſe poteſt. Quare ex perceptionum claritate, aut obſcuritate, judiciorum quoque certitudo, vel confuſio dimanat. Nec aliam forte veritatis notam, aut aliud criterium, quam in ipſa perceptionum luce quærere oportet. Non quod veritas in ſola perceptione, aut ſimplici mentis aſpectu poſita ſit: ſed ut mens ipſa cognitionis ſuæ cum re percepta convenientiam cognoſcat, neceſſe eſt. Nec demum, ut nonnullis videtur, ſatis fuerit, ſi mens unius rei cum altera nexum comprehendat: ſed prætereа opus eſt, ut cognitionem ſuam ad aliquam regulam exigat, atque ut loquitur S. Thomas, mens ipſa judicet rem ita ſe habere, ſicut eſt forma, quam de re apprehendit. Sic Geometra ſecundum ideam circuli, quam ſola mente complectitur, de omnibus circulis judicat: & artifex omnis opus 1. p. q. 16. art. 2.

ſuum ad artis ſuæ præcepta exigit, & perficit. Quærendum igitur nobis eſt, quod ſit illud veritatis criterium, quæ illa regula, ad quam velut ad cynoſuram quandam judicia noſtra dirigimus.

III. Ac primum ut paulifper faceſſant, exoremus Academicos, qui confundunt vera cum falſis, neque ulla inſigni nota ea diſcerni poſſe contendunt: omni nos ſpoliant judicio, nec ſcintillam quidem ullam nobis ad aſpiciendum relinquunt: nihil cognoſci, nihil percipi, nihil ſciri poſſe dicunt, nihil adeo oportere, aut profiteri, aut affirmare quemquam. Nam ſi nihil loci veritati relinquitur, ſi omnis aſſenſio eſt cohibenda, ne falſa, aut incognita res approbetur: omnis quoque actio vitæ, omnis animorum motus tollatur neceſſe eſt. Quod ſi inter rectum & pravum, inter verum & falſum nihil intereſt, aut non poſſit is, cui eſt viſio veri, falſique communis, ullam habere veritatis notam, quo ſe tandem flectet, quid potiſſimum ſequetur? cum nihil habeat certum, nihil firmum.

Cum etiam ignoret quo omnia referantur, quid ſit extremum, & ultimum bonorum, quî vir ſapiens aut bonus eſſe poterit?

IV. Jam ſi omnem perceptionem ſubſtraxeris, quî diſtingues artificem ab inſcio? quid enim eſt quod arte effici poſſit, niſi is qui artem tractabit, multa perceperit? An nihil tot ſæculis, ſummis ingenijs, maximis ſtudijs inventum putamus? Nemo enim invenit falſa, nec ea quæ incerta permanent, inventa eſſe poſſunt. Sed cum ea quæ quaſi involuta fuerunt, aperta ſunt, tum inventa dicuntur. Quod ſi omnia viſa, aut percepta ejuſmodi eſſent, qualia iſti dicunt, ut ea vel falſa eſſe poſſent, neque ea poſſet ulla notio diſcernere: quomodo quempiam aut concluſiſſe aliquid, aut inveniſſe diceremus? aut quæ eſſet concluſi argumenti fides? Quare Academici omnem animum nobis, ac ſenſum adimunt, atque omnem vitam evertunt funditus: ita enim neque color, neque corpus, neque veritas, neque argumentum, neque ſenſus, neque

perſpicuum ullum relinquitur, opinionibus, & inſtitutis omnia tenentur, & in occulto latent: nec eſt quicquam quod cerni, aut intelligi poſſit.

V. Iſta quidem dum ſibi objicit M. Tullius, non utique diſſolvit. Nam ipſum ſibi reſpondentem ſe ipſo inferiorem eſſe fatendum eſt. Quod enim reſpondet ſapientem multa ſequi probabilia, non comprehenſa, neque percepta, ſed ſimilia veri, quibus utitur, ſi nihil ſe offeret, quod ſit illi probabilitati contrarium. Non enim, inquit, is eſt è ſaxo ſculptus, aut è robore dolatus: habet corpus, habet animum: movetur mente, movetur ſenſibus; ut ei multa vera videantur: neque tamen habet inſignem illam, & propriam percipiendi notam, qua verum à falſo ſecernat. Non igitur, inquit, actio tollitur, nec ſenſus eripiuntur, ſed conſtitutum quiddam probabile, & id quidem expeditum, ſolutum, liberum, nulla re implicatum nos ad actionem excitabit: aſſenſio tantummodo, opinatio, vel temeritas ex animis noſtris

eſt extrahenda. Quid enim turpius quam pro veris probare falſa? Quid vero in ſcientijs certi, quid explorati? Quem unum è Philoſophis potiſſimum eliges? ad quam te diſciplinam conferes? nam te ad ſuam quiſque rapiet. Hæc quidem & politè, & acutè dicuntur: ſed rationes jam propoſitas non infringunt. Multa ſint nobis incognita, ac plerumque finitima ſint falſa veris; ipſa conſuetudo aſſentiendi periculoſa videatur, & lubrica: ſenſus perſæpe nobis imponant: artes multæ plus conjectura utantur quam ſcientia. Hinc profecto male concluditur nihil eſſe quod percipi poſſit, nulli rei aſſenſurum eſſe ſapientem, ſenſus denique ſemper falſos eſſe teſtes, neque ijs unquam eſſe credendum. Pleraque in ſcientijs incerta ſint, ut terra-ne penitus ſtet immota, an circum axem ſe ſumma celeritate convertat? Numquid perinde incertum eſt globoſam eſſe terram, aut magnitudinis prope inſenſibilis, ubi cum cœlo componitur? An dubitari poteſt, in contraria parte terræ eſſe Antipodas, qui adverſis

veſtigijs ſtent contra noſtra veſtigia? Jam quid non exploratum in Mathematicis? an rationes, & partitiones numerorum in controverſiam cadunt, aut demonſtrationes Geometricæ convelli ullo modo poſſunt? Multa igi-
„ tur ſunt, ut docet Aug. quæ Academi-
„ ci in dubium revocare non potuerunt,
„ quale eſt illud, ſcio me vivere aut
„ cogitare, ubi nec dici poteſt, fortaſſe
„ dormis, & neſcis, & in ſomnis vi-
„ des: quia & dormire, & in ſomnis
„ videre viventis eſt. Nec vero ſatis aſſequor quid ſibi velint Academici, dum accuſant ſenſus, atque omnem ijs fidem abrogant. Nam ſi ſani ſunt, & valentes, & ſi omnia removentur, quæ obſtant, falſum utique non nuntiant. An non clara, & perſpicua ſunt quæ tactu, quæ oculis attingimus? Poteſt-ne quiſquam dicere dolorem ipſum, aut voluptatem, non clare percipi? Non ij ſumus, qui ſenſus numquam nobis illudere, aut quidquid videtur, tale eſſe arbitremur, quale nobis videtur. Sed negamus ſenſum non impeditum, cui alius ſenſus verior, aut ipſa ratio

non repugnat, circa proprium objectum decipi. Hinc nec viſus fallitur cum remum inflexum intuetur: nam radij refracti ſic eum viſibilem efficiunt: ratio ipſa ſi male judicet, decipitur, non viſus. In dormientibus quidem & vinolentis ſenſus ſunt impediti, nec eadem judicij perſpicuitas, atque in ijs quæ ſani aſpicimus, ubi ipſe aſpectus ſui judicij fidem facit.

VI. Concedo id quoque Academicis veritatis criterium in ſolis ſenſibus non eſſe reponendum: cum ſæpe ſimilitudo eos fallat: nec facile ſit ea quæ tenui diſcrimine diverſa ſunt, internoſcere: cum ſenſus intimas rerum eſſentias non pervadant, adeo ut ab ijs non ſit ſincera rerum expectanda veritas. Nemo quoque Epicureis dabit, nullum umquam falli ſenſum, ac ſi unus ſenſus ſemel in vita mentitus ſit, nulli umquam eſſe credendum: aut ſolem qui nobis quaſi pedalis videtur, non multo eſſe majorem. Quis enim huic credulo fidem adhibeat? An Sol, vel Stellæ ſtabunt, quia oculorum judicio videntur ſtare? Quod ſi verum eſt

Primis ab ſenſibus eſſe creatam
Notitiam veri, neque ſenſibu
poſſe refelli:

cur plures ſenſus de re eadem diverſa nuntiant? Poſtremo neminem fugit, quam mutabiles, quam anguſtos, quam imbecilles ſenſus habeamus.

VII. Ex ijs efficitur Pyrrhoniſmum eſſe ſectam hominum, qui aliter loquuntur ac ſentiunt. Nemo quippe ex ijs ſaltem ſe dubitare in dubium revocat, aut dolere, aut vigilare, cum uritur, aut pungitur. Et licet fortaſſe rationibus facile refelli non poſſint, quadam tamen naturæ voce, ipſa rerum evidentia, & intelligentiæ luce convincuntur. Nam communia quæ ſunt principia, non ratione vera eſſe colligimus, ſed quodam mentis ſenſu experimur. Huic teſtimonio ratio ipſa innititur, atque ut optime Vir Clariſſimus proſequitur, natura ipſa non ſinit rationem ita evagari, ut nihil veri eſſe, nihil conſtituti ſerio ſibi perſuadeat: neque ad veritatis lucem ſola ratione pervenitur. Nec demum ut mẽs primis aſſentiatur principijs, rationẽ ullam reddere com-

pellitur; ut viciſſim quatenus ea concludit aut rationacinatur, ſenſus ille, quem in principiorum intelligentia experimur, non erit exigendus. Perpauca quidem intelligentia, multo plura ratione conſequimur. Utrique ſua conſtat veritas aut certitudo.

VIII. Sola igitur mens eſt veritatis judex: una eſt idonea, cui credatur: quia ſola cernit id quod eſt ſimplex & uniuſmodi, & tale quale eſt. Id vero eſt, ut videtur Platonicis idea, aut ratio æterna, veritatis regula, quam ſi recte judicamus, ubique conſulimus. Nam rei veritas ſtabilis eſt, ſempiterna, & pura. Quæ quidem dotes nuſquam ſunt niſi in rationibus æternis: res vero quæ ſunt ſubjectæ ſenſibus, plerumque ſunt ita minutæ, ut ſub ſenſum cadere non poſſint: aut ita mobiles, & concitatæ, ut nihil umquam unum ſit conſtans, quia continenter labuntur, & fluunt omnia.

VIII. Quocirca veritatis regulas omnino eſſe incommutabiles, non ab hominibus inſtitutas, neque ad mentis alicujus noſtrûm pertinere natu-

ram; ſed inſtar lucis omnibus eſſe communes, & quaſi publicas non immerito præter cæteros ſtatuere videtur S. Auguſtinus. Nam veritatis lux, aut ſapientiæ, non multitudine audientium ſtipata ſecludit venientes, nec peragitur tempore, nec migrat locis, nec nocte intercipitur, nec umbra intercluditur, nec ſenſibus corporis ſubjacet. Quæ ſi concedimus, veritatis judicium non in ſenſu, ſed in mente, quatenus ſeſe ad ideas convertit, eſt conſtituendum. Cum enim de re firma, & ſtabili, & intelligibili diſſeritur, ſtabiles, immutabiles, & quam maxime inexpugnabiles rationes eſſe oportet. Sed quæ ſenſibus perſpicimus, quam citiſſime fugiunt, falluntque inquirentes ſæpe, ac decipiunt. Cum enim res corporeas ſenſus non attingat, niſi per interjectum medium: hoc ſane diverſimode conſtituto, neceſſe eſt ut varia quoque judicia adhibeamus. Hinc ſydera varijs tincta coloribus apparent, modo ſubrubra, modo pallentia videntur, ut craſſus, aut purus aër nobis offunditur. Or-

L. 2. de lib. arb. c. 14.

Plato in Timæo.

gana denique ipſa in quibus rerum imagines excipiuntur, non uno ſemper modo affecta ſunt. Hinc judicia ob varietatem organorum quaſi in ſpeculis variantur: cum illa facies veritatis una & immutabilis maneat.

Sic igitur ratio tibi rerum prava neceſſe eſt, Lucret. l. 4.
Falſaque ſit, falſis quæcumque à ſenſibus orta eſt.

X. Jam redeo ad illas regulas quibus veritatem cernimus, quæ cum ubique fulgeant, ac communiter præſto ſint omnibus, ac ſemper ſint uniuſmodi, & immutabiles, quid aliud eſſe poſſunt, quam rationes æternæ, vel ideæ ex quibus lux omnis veritatis in mentes noſtras delabitur? non enim in rebus corporeis veritas occurrit, niſi participata, diminuta, & diſperſa. Sed in rationibus æternis pura, ſincera, integra, & participabilis invenitur. Ex his ergo cognitio noſtra formatur, & dirigitur: in his ſolis criterium veritatis, judicium certum, & firmum videtur conſtitutum. Judicamus enim ſecundum in-

lib. 2. de lib. arb. c. 12. „ teriores illas regulas veritatis, quas
„ communiter cernimus: de ipſis vero
„ nullomodo quis judicat. Sunt igitur
„ mente noſtra ſuperiores. Nam ut il-
„ lud in animo humano præſtantiſſi-
„ mum eſt, non quo ſentit ſenſibilia,
„ ſed quo judicat de ſenſibilibus: ita
„ leges, vel regulæ veritatis ſunt
„ mente noſtra longe excellentiores,
„ cum illæ ſint immutabiles, & de ipſis
„ mentibus noſtris ſecundum eas judi-
„ cemus.

XI. Quod quidem in omnia quæ mente conſpicimus valet. Nam de corporum ſpecie aut pulchritudine, unitate, æqualitate, proportione ſecundum leges illas ſola mente comprehenſas, atque ipſa longe præſtantiores, cum eæ ſint incommutabiles,
„ decernimus. Quod ſi enim minora
„ & majora ſpatia figurarum atque
„ motionum ſecundum eam legem pa-
„ rilitatis, vel ſimilitudinis, vel con-
„ gruentiæ judicantur, ipſa lex major
„ eſt his omnibus, ſed potentia. Cæ-
„ terum ſpatio aut loci, aut temporis,
„ nec major, nec minor: quia ſi major
„ eſſet, non ſecundum eam judicare-

mus minora : ſi autem minor eſſet , “
non ſecundum eam judicaremus ma- “
jora. Quid porro illa lex , quæ ju- “
dicia noſtra dirigit? An forte notio,
ſive ſpecies impreſſa, aut formula
menti impreſſa? neutiquam. An potius
eſt ars ipſa divina , in qua res appro-
batur facta , ubi videtur fuiſſe fa-
cienda? Hæc autem lex omnium ar- “
tium cum ſit omnino incommutabilis, “
mens vero humana, cui talem legem “
videre conceſſum eſt, mutabilitatem “
pati poſſit erroris , ſatis apparet ſupra “
mentem noſtram eſſe legem , quæ ve- “
ritas dicitur. “

CAPUT QUARTUM.

Quomodo immutabiles illæ rationes videri poſſint.

I. JAM ulterius progrediendum, & ratione duce, quî fieri poſſit, ut rationes æternas, vel interiorem veritatis lucem nobis intueri liceat, acriori animo contemplemur. Quod jam alio loco jecimus, principij loco

l. 1. de conſenſ. c. 3.

nunc conſtituendum videtur: aliam eſſe veri, aliam veritatis notitiam. Tum verum intelligimus, cum rem uti eſt, novimus. At veritas cum ſit, ut S. Anſelmus definit, rei conformitas ad ſuum exemplar, non ſimplici ea mentis intuitu, ſed perfecto judicio intelligitur. Nec ſatis eſt duas notiones, aut ideas in unius rei exiſtentia, velut in centro conjungere: ſed ipſam rei cum ſuo exemplari convenientiam intueri oportet: Atque adeo exemplar ipſum, cum quo res cognita componitur, ignotum eſſe non debet. Si quidem ut res bona cenſetur, cum fini ad quem deſtinatur, congruit: ita & vera judicatur, cum ideæ artificis convenit. Nec bonitas igitur ignorato fine, nec veritas non cognito exemplari perſpecta eſſe poteſt. Nam uniuſcujuſque rei veritas in hoc poſita eſt, ut formæ ſecundum quam facta eſt, ſit ſimillima, & quod cujuſque naturæ conditio poſtulat, quantum fieri poteſt, complectatur. Verus eſt homo, qui omnem hominis rationem participat. Forma autem, ut ita loquar, imparticipata

ticipata, ſeu idea divina eſt rectitudo & regula, quæ manifeſtat veritatem formæ participatæ. Atque ut imaginis ab exemplari ſuo, ſic rei creatæ veritas ab idea divina ducitur. Non poteſt autem imaginis cum ſuo exemplari conformitas cognoſci, niſi utriuſque quædam notitia præluceat. Quî enim ſciam utrum imago aliqua Cæſarem exprimat, niſi Cæſarem utcunque noverim? Ita nec rei cujuſque veritas, niſi perſpecta incommutabili forma, quam res imitatur innoteſcet. Nondum quæro quo id modo fieri poſſit, ut in divinas ideas noſter feratur aſpectus? An quoſdam idearum velut characteres mens exprimat? an earum duntaxat luce perfundatur? id paulo poſt viderimus. Nunc ſatis fuerit oſtendiſſe ſinceram veritatem percipi non poſſe, niſi mentis aciem ad illas incommutabiles & imparticipatas formas convertamus: noſque ex regulis ſuper mentem noſtram incommutabiliter radiantibus, quæ placent approbare, vel quæ diſplicent corrigere: formas etiam per ſenſus hauſtas, & memoriæ quodammodo infixas ad

eas leges exigi, ac de univerſis quæ intelligimus nos conſulere intus præ-
„ ſentem nobis veritatem, de qua mi-
„ cat omne, quod menti rationali lucet. Cum enim animus veritatem cernit, illius ſimilitudine quodammodo informatur. Eſt quippe mens ex ſe mutabilis, & formabilis, nec poteſt ſibi largiri quod ipſa non poſſidet. Quid igitur veritatis conceptum, & quaſi characterem menti imprimit, niſi prima & exemplaris veritas, inter quam, & animum noſtrum nulla natura interjecta eſt? Aut cedo quid aliud mentem noſtram ſignare, & formare poſſit?

II. Quod ſi, ut ſæpe dictum eſt, veritas nihil ſit quam rei cum exemplari ſuo perfecta ſimilitudo: exemplar autem in duplici poſitum ſit differentia: aliud quippe eſt cauſa, & quaſi forma rei Archetypa, aliud ab ipſa re ducitur: fatendum eſt puræ, & liquidæ veritatis perceptionem non à formis per ſenſus hauſtis, atque ex multorum ſingularium cognitione collectis; non à ſpeciebus abſtractis exprimi, ſed à prima & originali for-

ma proficiſci. Illa quipqe cognitio incerta eſt, & obſcura: hæc pura, conſtans & certa: illam Auguſt. cum aëre craſſo, & nebuloſo, hanc cum ſereno, atque ab omni vapore libero comparat. Claret deſuper judicium veritatis, ac ſui juris incorruptiſſimis regulis firmum eſt: etſi corporalium imaginum quaſi quadam nebula ſubtexitur. Sed intereſt utrum ego ſub illa, vel ſupra illam caliginem, tanquam à cœlo perſpicuo ſecludar: ſicut in altiſſimis montium accidere ſolet: & inter utrumque aëre libero fruens, & ſereniſſimam lucem ſupra, & denſiſſimas nebulas ſubtus aſpiciam. l. 9. de Trin.

III. Sed quia multi arbitrantur nos de veritate ſecundum imagines à rebus acceptas judicare: nec fieri poſſe putant, ut mentis aciem ad rationes rerum æternas in arte divina fulgentes intendamns: minuenda eſt hæc opinio, & cum Henrico Gandavenſi demonſtrandum, vix ullum à nobis de rebus certum per phantaſmata, aut ſpecies ab ijs mutuatas fieri poſſe judicium, nec veritatis criterium in ijs In ſumma art. 1. q. 2.

formis vel abſtractis, vel effictis eſſe conſtituendum. Primum nemo fere ignorat res ipſas, ex quibus imagines deſumuntur, eſſe mutabiles; inconcuſſam adeo veritatis notitiam ex ijs non poſſe deduci. Hinc fatetur Ariſtoteles longe certiores eſſe Mathematicas, quam Phyſicas diſciplinas, quod res de quibus agitur in Matheſi, non ſint adeo fluxæ & caducæ, quàm quæ naturali ſcientiæ ſubjiciuntur.

IV. Mens humana cum ſit ipſa mutabilis, eaque nunc vera, nunc falſa; nunc perita, nunc imperita inveniatur; ad quam ſe regulam inflectet, quid illius auferet inconſtantiã? Profecto ſi nullam normam, aut ducem ſequatur nullum præter imagines ab objectis deſumptas, nuſquam erit ab erroribus tuta, nec quicquam habebit explorati: major quippe in ijs, quam in mente ipſa eſt mobilitas. Quare veritatis regulas non inferiores mente, neque etiam æquales eſſe

Aug. l. 2. de lib. ar. „ colligimus. Mens quippe mutabilitatem pati poteſt erroris, & veritatem „ aliquando minus, aliquando plus videt,

&c ex hoc fatetur ſe eſſe mutabilem : "
cum illa in ſe manens nec proficiat, "
cum plus à nobis videatur, nec deficiat, cum minus : ſed integra & incorrupta, & converſos lætificet lumine, & averſos puniat cæcitate. "

V. Species à phantaſmatis abſtractæ, obſcuræ ſunt & confuſæ, nullam habent inſignem notam, qua vera poſſint à falſis diſcerni : nec poſſunt adeo certa efficere judicia. Ex his quidem multa eſſe vera cognoſcimus, ſecundum generales notitias, vel à natura nobis inſitas, vel experientia collectas. De ijs etiam quæ non vidimus interdum licet rectè judicare. Communem ex. gr. figuræ notionem ex diverſis illius ſpeciebus, ſenſu, aut ratione perceptis efformatam mens gerit, cum quâ quidquid occurrit, utrum ſit figuratum confert. Ita ex multis experimentis ſenſu perceptis artium principia, & univerſales regulas conſtituimus : & ſecundum eas de artificioſis operibus judicamus. Quin etiam ex imagine alicujus viſa, poſſumus eum ſi occurrerit agnoſcere : atque ex omnium crea-

turarum perfecta notitia, tanquam ex una aliqua fabrica ad cognitionem divinæ artis conſcendimus. Sed illa cognitio multum habet obſcuritatis, & ipſam veritatem quæ rebus pereuntibus non perit, quæque nulli mutationi obnoxia mente ſuperior eſt, non aſſequitur. Neque enim abſolutam, & perfectam alicujus notitiam ex illius imagine conſequimur: ſed magis imago ex homine dignoſcitur, quam viciſſim: nec demum imago in perfectam ſui prototypi cognitionem ducit, ſed potius ex ipſo exemplari abſoluta, & perfecta imaginis pendet cognitio.

Henr. Gand. ar. 1. q. 3.

VI. Ad ſummam quid veritas, niſi adæquatio aut ſimilitudo rei, & intellectus? Unde porro hanc ſimilitudinem adeo abſolutam intellectus conſequitur, niſi ab æterno exemplari, quod nulla eſt ex parte diſſimile, quodque menti noſtræ cogitationem perfectam, ſeu verbum veritatis imprimit? Non enim aliunde mens puræ veritatis charactere ſignari poteſt: cum nuſquam niſi in Deo veritas ſincera, & perfecta reperiatur.

VII. Quid ergo, an forte eſſentiam Dei intuemur, ubi liquidam & numquam errantem perſpicimus veritatem? Quod ſi enim mens noſtra formatur ab ipſa veritate; ſi rationes æternas, & ſinceras, vel ideas divinas aſpicit, quibus tamquam incommutabilibus regulis, luminibuſque virtutum coaptatur: quod ſi ſecundum eas judicet, recta approbet, prava corrigat: profecto ideas non abſtractiva tantum, ſed etiam intuitiva cognitione ut conſpectui noſtro præſentes cernimus, veritatem quoque ipſam vel puriſſimam contuemur. Quid porro veritas niſi Deus? Quod ſi denique æternæ regulæ judicia noſtra dirigant, ut paſſim docet Aug. quid eſt cur nos etiam in hac vita divinam eſſentiam conſpicere, & intuitiva Dei viſione nos perfrui dubitemus? Hæc tamen nec cum receptis in Theologia decretis; imo nec cum ſcripturæ oraculis conveniunt. Quid enim ſibi volunt illa ſcripturæ Loca, Deum nemo vidit umquam? Non videbit me homo & vivet? Jam ſi ubique præſentem con-

Difficultates aliquot proponuntur.

ſulimus veritatem, cur tam ſæpè fallimur? Quare publicum illud lumen, in quo omnia contuemur, nemo ferè percipit? Quòd ſi ipſius veritatis luce tam copioſa perfundimur, per fidem non ambulamus, ſed per ſpeciem: neque in ſpeculo, aut ænigmate, ſed in ſeipſo clarè, & perſpicuè Deus cernitur. Quid etiam eſt, quod beatitudinem noſtram remoretur? Jam immutabilis veritas omnibus incommutabilia vera cernentibus tanquam miris modis ſecretum, & publicum lumen præſto eſt, ac ſe præbet communiter. Poſtremò lumen illud in quo res æternas contuemur, eſt-ne quiddam homini congenitum, & naturale., an ſupra omnem naturæ ordinem conſtituitur? Quid, rationes illæ æternæ an nobis dumtaxat, tum cum intelligimus affulgent? an menti fixas velut ſui figuras, & characteres impreſsêre? an potius nobis præſto ſunt, cum ad eas nos convertimus?

VIII. Quid nonnulli, & ij quidem non mediocres Philoſophi reſpondeant ſcio, æternas veritatis regulas, ideas, ac Deum ipſum intui-

Qoorun. Reſp.

tiva, & immediata quadam cognitione à nobis utcumque conſpici: cum mens ipſa veritate formetur, ac res intelligibiles per ſeipſas percipi queant, neque ullis imaginibus exprimantur. Sola quippe corpora per diſtinctas à rebus ipſis imagines cognoſcimus. Quæ porro imago veritatem, aut dilectionem, aut æternitatem exhibeat? Itaque veritas ipſa ut putant, menti noſtræ imprimitur: tum ut lux quædam, quæ adjuvat mentis obtutum: tum ut ſpecies quæ intellectum perficit & ſigillat; quamvis inſtar accidentis non inhæreat. Nam lux illa qua mens humana illuſtratur, Deus eſt. Nec aliunde ipſa veritas quam per ſeipſam cognoſcitur. Humanis quippe mentibus nulla interpoſita natura præſidet, nec eſſe in animo poteſt, niſi videatur. Senſu enim corporis quæcunque attingimus, forinſecus nobis offeruntur; & ideo licet quoque res alienas oculis cernere, cum earum, vel ejus generis nos nihil habeamus. Quod autem intellectu capitur, intus apud animum eſt: nec id habere quicquam

Aug. tract. 15. in Ioann. & lib. de utilitate credendi c. 13.

„ aliud eſt, quam videre. Nec idcirco „ jam beatitudinem ſumus aſſecuti, etiamſi veritatem, aut Deum ipſum nunc mente contingimus. Cognitio quippe illa eſt tantum inchoata, non perfecta. Non enim pro inundantis fontis largitate, ſed pro noſtro modulo capimus: illius dumtaxat coruſcatione perſtringimur: ſed corporis onere gravati ſtatim ad ſolita de- „ labimur. Noli quærere quid ſit veri- „ tas. Statim enim ſe opponunt caligi- „ nes imaginum corporalium per nubi- „ la phantaſmatum, & perturbant ſe- „ renitatem quæ primo ictu diluxit ti- „ bi, cum diceretur veritas. Ecce in ip- „ ſo ictu, quo velut coruſcatione per- „ ſtringeris, cum dicitur veritas, mane „ ſi potes: ſed non potes: relaberis, „ in iſta ſolita atque terrena. Quo tan- „ dem pondere, quæſo, relaberis niſi „ ſordium contractarum cupiditatis viſ- „ co, & peregrinationis erroribus?

Aug. tract. 10. in Ioann. in Pſal. 41. & alibi.

IX. Quapropter illa veritatis cogitatio tranſitoria eſt, & raptiſſime fugit, nec permanet: & paucis in hac vita contingit. Nam magis per fidem quam per ſpeciem ambulamus: vi-

demus nunc in ſpeculo, nempe in anima noſtra, in qua divinæ Trinitatis imago fulget. Ipſam quoque Trinitatem per obſcuras creaturarum ſimilitudines, tamquam per ænigmata utcumque cognoſcimus: at ſæculorum contextum, & cauſas in ſumma rerum arce conſpicere non valemus. Et licet nonnulli Philoſophi potuerint aciem mentis ultra omnem creaturam tranſmittere, & lucem incommutabilis veritatis quantulacunque ex parte contingere: non idcirco quæ facta ſunt omnia in illa luce conſpexerunt. Numquid enim quia documentis certiſſimis perſuadent æternis rationibus omnia temporalia fieri, propterea potuerunt in ipſis rationibus perſpicere, vel ex ipſis colligere, quæ ſint animalium genera, quæ ſemina ſingulorum in exordijs, qui modus in incrementis, qui numeri per conceptus, per ortus, per ætates, per occaſus, qui motus in appetendis quæ ſecundum naturam ſunt fugiendiſque contrarijs? Nonne iſta omnia non per illam incommutabilem ſapientiam, ſed per locorum &

li. 4. de Trin.

„ temporum hiſtoriam quæſierunt, ab
„ alijs aperta, atque conſcripta credi-
„ derunt? Quare multa quidem vera,
& ipſam adeo veritatem mentis aſpectu contuemur, necdum tamen beati ſumus. Non enim adeſt beatitudinis ſtatus: ſed momentanea ſummæ veritatis contemplatio. Nam cognoſcimus tantum ex parte, nondum docuit nos Spiritus omnem verita-
Aug. lib. de catechiſ. rud.
„ tem. Neque in ijs manemus, ſed velut
„ acie ipſa reverberata repellimur, & fit
„ rei non tranſitoriæ tranſitoria cogita-
„ tio: non enim poſſumus carnis diſrup-
„ ta caligine penetrare in æternum ſe-
„ renum, unde utcumque fulgent iſta
„ quæ tranſeunt. Nec demum ſcripturarum oraculis adverſari videntur qui iſta ſentiunt: fatentur enim Deum in hac vita videri non poſſe. Siquidem plenitudinem divinitatis ejus nemo conſpexit, nemo mente, aut oculis comprehendit. Non enim Deus, ut
„ ex Ambroſio citat Aug. in loco vi-
„ detur, ſed mundo corde, nec cor-
„ poralibus oculis quæritur, nec cir-
„ cumſcribitur viſu, nec tactu tenetur,
„ nec auditur affatu, nec ſentitur in-

ceſſu. Itaque Deus inviſibilis dicitur, «
ne corpus eſſe credatur: non quia cor- «
da munda ſuæ ſubſtantiæ contempla- «
tione fraudavit. At lucem inhabitat
inacceſſibilem. Eſt quidem inacceſſi- «
bilis viribus noſtris, acceditur au- «
tem muneribus ſuis. Quid enim
mens magis novit, quam id quod ſibi
præſto eſt? Quid nobis præſentius,
quid certius quam Deus in quo vivi-
mus, movemur, & ſumus? & certe «
propinquior eſt nobis qui fecit, quam «
multa quæ facta ſunt: unde recte cul- «
pantur in libro ſapientiæ inquiſitores «
hujus ſæculi. Si enim tantum, inquit, «
potuerunt valere, ut poſſent æſtimare «
ſæculum, quomodo ejus Dominum non «
facilius invenerunt? Ignota enim ſunt «
fundamenta terræ oculis noſtris, & «
qui fundavit terram, propinquat men-
tibus noſtris.

X. Neque tamen nobis ita blandia-
mur quaſi jam fœlicitatis ſumma no-
bis contigerit, ubi deum mente attin-
gimus. In hanc lucem diutius defige-
re oculos mentis non valemus, cito
ad familiaritatem tenebrarum quaſi
fatigati convertimur; rapidam illam

coruſcationem vix perferre, nedum frui inhærendo poſſumus. Falſis imaginibus, quæ per ſenſus irrumpunt, deludimur. Poſtremo Trinitatem cujus plena viſio eſt ſumma fœlicitas, fide tantum, non intellectu percipimus. Divinæ adeo cognitionis quodam velut rore aſpergimur, nondum
Tract. 35. in Joann. „ ad fontis ubertatem pervenimus: ra-
„ dius per obliqua, & per anfractuoſa
„ tibi ad cor tenebroſum miſſus eſt:
„ mundus ipſam lucem videbis, cui vi-
„ dendæ, fruendæque mundaris.

XI. Fruſtra vero quæritur, utrum lux illa ſit intra naturæ ordinem, & mentibus noſtris congenita. Cum nihil ſit ex mente Aug. quam Deus ipſe, qui eſt lux vera, ex qua omnis
„ ratio noſtra accenditur. Unus eſt om-
„ nium magiſter qui docet hominem
„ ſcientiam. Quis enim docet niſi ſta-
„ bilis veritas? Admonent quidem nos
„ homines, ſonus verborum aures percutit; ſed cathedram in Cœlo habet,
„ qui corda docet. Eſt quædam mentibus noſtris lux inſita, ſeu naturalis perſpicacitas, ſeu congenita principiorum notitia. Sed ut ſinceras & veras

perſpiciamus rationes, neceſſe quidem videtur ut ipſa incorruptibilis veritas nos doceat. Solus eſt magiſter interior, qui etiam exterior factus eſt, ut nos ab exterioribus ad interiora revocaret. Cum enim forinſecus bene admonentem judicio non errante approbamus, quid aliud quàm æternum lumen magiſtrum nos habere teſtamur? Nec forte S. Thomas diverſum ſentit, cum fatetur cuncta cognoſci in rationibus æternis, ut in cognitionis principio. Quia per ſigillationem divini luminis in nobis omnia demonſtrantur. Lux igitur illa, qua mens ſignatur, & illuſtratur, Deus eſt, qui cordibus noſtris illabitur, qui inviſibiliter, & ineffabiliter, & tamen intelligibiliter lucet: mens vero noſtra, vel intellectus eſt velut oculus animę, ſed lumen non eſt. Quid autem prodeſt patens, & ſanus oculus, ſi lumen deſit?

Aug. 119.

1. p. q. 14. art. 5.

Tract. 99. in Joann.

CAPUT QUINTUM.

Quod æternum illud lumen non videatur à nobis intuitiva viſione.

I. SEd merito inquiritur utrum lux illa incommutabilis à nobis videatur; an potius ut in lumine ſolari varios quibus tinguntur corpora, colores, ita in æterno lumine rationes rerum diſtinctas conſpiciamus: ita ut lumen æternum ſit ratio, ſeu medium viſionis noſtræ, non objectum. In eam ſane videtur inclinare ſententiam S. Aug. lucem incommutabilem quandoque à nobis acie directa inſtar ſolis perſpici, noſque inviſibili mentis, & rationis intentione conſpicere ipſum lumen, quo cuncta iſta cernimus; quod tam nobis certum eſt, quam nobis efficit certa, quæ ſecundum ipſum cernimus. Hac igitur luce perfuſus animus, & lumen videt, de quo dicitur, erat lumen verum; & verbum audit, de quo dicitur, in principio erat verbum; & odorem capit,

Epiſt. ad cōſentiū.

de quo dicitur, poſt odorem unguen- “
torum tuorum currimus; & fontem “
bibit de quo dicitur, apud te eſt fons “
vitæ; & tactu fruitur, de quo dicitur, “
mihi autem adhærere Deo bonum eſt: “
nec aliud atque aliud, ſed una intelli- “
gentia tot ſenſuum nominibus nuncu- “
patur. “

II. Quod ſi ita ſit, merito inquiritur, quid cauſæ ſit, cur mens illud lumen quo aſpergitur, non percipiat; cur ea tam ſæpe fallitur? Reſponſio in promptu eſt. Primum enim artifex cum juxta artis rationes, & ideas manus movet, hoc ipſum non animadvertit. Tum vero decipimur, cum de rebus ſecundum phantaſmata, & ſpecies à rebus hauſtas judicamus, non autem cum ſuperno lumine irradiati ipſam conſulimus veritatem; quod ſane perpaucorum eſt, adeo ut plerique errores noſtri ex ipſa imaginatione ducantur. Nam omnes fere ſenſuum præjudiciis abrepti circa res corporeas hærent, nec altius efferuntur.
Nec mirum ſi lux in tenebris luceat,
& tenebræ eam non comprehendant. “
Atque ut nihil prodeſt aperire oculos, “

ſi quis ſit in tenebris : ita nihil prodeſt eſſe in luce, ſi clauſi ſunt oculi. Ita quidem ſententiam ſuam defendunt, qui nos converſa in Deum mentis acie veritatem intueri, & dijudicare exiſtimant.

Refellitur. III. Enim vero iſta mihi non omnino probantur. Nam ut divino lumine nos irradiari, cum ſinceram veritatem conſpicimus, ac judicia noſtra ad æternas regulas quandoque dirigere non inficior; ita vel divinam eſſentiam, vel ipſas ideas immediata, & intuitiva cognitione à nobis percipi, vix in animum induco meum. Per me licet Platonicis formas ſenſibiles rerum umbras, & ſimulachra appellare, quod in ijs lux veritatis multa caligine obſcuretur : necminus ab ipſa veritate, quam ab eſſentiæ perfectione degenerent. Addant illas umbras dijudicari, cum ad aliud quoddam lumen tamquam ad ſolem comparantur. At neſcio an illud lumen quo mens illuſtratur, à nobis cerni poſſit. In eo forte cuncta diſcernimus, ſed lux ipſa ſub obtutum mentis non cadit. Hanc habent beati prærogativam ut in Deo

Plato in 7. de re

tamquam in exemplari, rerum omnium formas contemplentur: nos in ipſis rationibus, ut in lumine eaſdem formas contuemur: ſed ideæ ipſæ mentis conſpectum fortaſſe non ſiſtunt. Exemplaria, ut ita dicam, primigenia per varias imagines, ac Deum per creaturas ænigmatica, & nebuloſa quadam cognitione attingimus. Hinc quoque conſcendimus ad ſcientiam, ut loquuntur myſtici, ſpecularem, qua Deus ſine ullo phantaſmate, ut prima veritas vel ipſum eſſe ab omni loco, & tempore independens cognoſcitur. At nemini niſi forte Paulo, & Moyſi conceſſum eſt, ut in Deum directo, & intuitivo feratur aſpectu. Nec forte hæc ſententia Auguſtino eſt tribuenda, qui ubique de cognitione ſpeculari, ad quam perpauci in hac vita perveniunt, nuſquam ut ego arbitror, de intuitiva loquitur viſione, qua mens objectum præſens immediate & directa acie percipit: imo contrarium docere paſſim videtur. Tua, inquit, eſſentia, & ſpecies poteſt dici & forma, & eſt id quod eſt: « reliqua autem non ſunt id quod ſunt. «

Lib. de fide catholica.

„ Hæc veriſſime poteſt dicere, ego ſum
„ qui ſum; hæc tanta, & talis eſt, ut
„ de ejus viſione nihil in hac vita ſibi
„ uſurpare mens humana audeat, quod
„ ſolis electis tuis præmium in ſequenti
„ remuneratione reſervas.

IV. Deus igitur à nobis ſub generali quadam notione, ut eſſentiæ plenitudo, vita, ſapientia increata concipi poteſt: ſed eſſentiam divinam ut in ſe eſt, vel artem ſummam in rationibus æternis videre, ad ſummam felicitatis pertinet. Quomodo igitur Deum videmus, aut potius quomodo in Deo tanquam in libro lucis æternæ veritatem cernimus? id ſane explicatu arduum eſt. An forte ideas in mente, tamquam ſtellas in aqua refulgentes contuemur? Atque ut ſtellæ eo cernuntur diſtinctius, quo aqua eſt nitidior: ita rationes rerum hoc nobis puriores affulgent, quo major fuerit intellectus perſpicacitas? Ita quidem ſentiunt plerique Platonici. An potius ut erecta oculorum acie ſtellas per proprias imagines, ſed luce tamen, & mole diminutas ſuſpicimus: ita & ideæ divinæ, non immediate quidem, ſed

tamen per proprias imagines mentibus noſtris imprimuntur? Neque ut à beatis infinitæ, abſolutæ, & in ſeipſis percipiuntur? tantum quippe fulgorem ſuſtinere non poſſumus. At in verbo mentis, aut perceptione noſtra, tamquam in imagine, non intuitiva, ſed abſtractiva dumtaxat cognitione perſpiciuntur.

V. Hoc ſane modo & Platonici & Aug. & Myſtici fere omnes Theologi ſatis commode explicari poſſunt: dummodo intuitivam, & claram Dei viſionem ſanctis Angelis & beatis animis propriam relinquant, nos vero fateantur habere aciem mentis invali- "S. Aug.
dam, multa caligine circum fuſam, "l. 1. de
quæ in tam excellenti luce non figi- "
tur, niſi per virtutem fidei nutrita ve- "
getetur. Hac porro perfecta, & abſoluta ſanitate nondum potimur: quidam veritatis ſplendor nunc ſubrutilat, ſed veritatis faciem nondum intuemur. Cum autem venerit Dominus, "Ep. ad
& illuminabit abſcondita tenebrarum, "Julian.
& manifeſtabit cogitationes cordis, "
lux ipſa qua illuminabuntur hæc "
omnia, qualis aut quanta ſit, quis "

„ lingua proferat? quis ſaltem infirma
„ mente contingat? Profectò lux Deus eſt.
„ Erit ergo tunc mens idonea, quæ illam
„ lucem videat, quæ nunc nondum eſt.

VI. Quid igitur ſibi vult Auguſtinus cum toties repetit, & inculcat, nos ſimplici mentis intentione conſpicere ipſum lumen, in quo cuncta iſta cernimus? An ſecum ipſe pugnat, cum
„ aſſerit nos in illa arte qua temporalia
„ facta ſunt omnia, formam ſecundum
„ quam ſumus, viſu mentis conſpicere,
„ aut lumen divinum alia demonſtrare,
„ & ſeipſum?

„ VII. Parata eſt, & facilis reſponſio quam Henricus Gandavenſis hujus quam tuemur opinionis inter ſcholaſticos Princeps, adhibet: nos lumen divinum, & formam ſecundum quam ſumus, ac lucem omnium artium immutabilem mente contingere, non proprie conſpicere. Neque enim quod ſæpe dicendum eſt, lux illa eſt objectum quod mentis intuitum ſiſtat, & terminet, ſed eſt ratio in qua cuncta cernuntur. Ad ſummum forma illa incommutabilis non in ſeipſa, ſed in verbo, aut imagine, quam menti imprimit,

Reſp.

conſpicitur. Cum enim Deum novimus, fit aliqua Dei ſimilitudo in nobis, inferior tamen, quia in inferiore natura. “L. 9. de Trin. c. 9.
VIII. Id adeo manifeſtum erit, ſi cogitaverimus, ut viſionem corpoream, ita veritatis intuitum tribus potiſſimum rebus perfici. Eſt enim contemplatio in mentibus, quod in oculis aſpectus. Tria porro ut ſublimis Doctor Henricus obſervat, ad viſionem requiruntur; lux qua oculus, & objecta perfunduntur; coloris ſpecies, quæ ſimilitudinem quandam objecti licet confuſam gerit, & figura qua potiſſimum objectum ab alijs diſcernitur. Non enim eſt idem habere oculos ſanos quod aſpicere; aut idem hoc eſt aſpicere quod videre. Oculus vero mentis tum ſanus eſt, cum luce divina purgatur; acuitur, & roboratur, cum nebulis libidinum, & fumis phantaſmatum diſcuſſis cœcitas omnis expellitur. Nec inconvenienter dicitur ſic illuminari animam luce incorporea ſimplicis ſapientiæ Dei, ſicut illuminatur aëris corpus luce corporea. Lux porro illa, & objecta, & mentem irradiat: ſecus enim ſinceram verita-

“L. 1. Solil.

“L. XI. de civ. Dei c. X.

tem nobis intueri minime licet; nihil quippe conſpicimus niſi lumine perfuſum. Nec diſciplinarum ſpectamina ſua certitudine, & perſpicuitate radiant, niſi ſuo velut ſole illuſtrentur: & ſane convenienter lucem hanc dici concedit, quiſquis concedit recte dici lucem qua rés quæque manifeſta eſt. Nec tamen lux illa ab omnibus æqualiter comprehenditur, ſed quiſque pro ſuo modulo eam percipit. Nam ut quemlibet ſonum ſurdus non capit, ſurdaſter non totum capit, atque in ijs qui audiunt, tanto magis alius alio capit, quanto eſt accuratioris, tanto autem minus, quanto eſt obſcurioris auditus: cum ille non varie, magis minuſve inſonet. Ita recte dicuntur oculi mentis tanto eſſe ab hac luce longius, quanto fuerint cæciores. Ubique lucet, ubique præſto eſt, neque ſe dividit per hominum corda, aliam ſui partem huic tribuens, illi aliam; ſicut lux iſta per aditus, & per feneſtras domorum. Sed ut mentis oculus aut exercitatior, aut liberior ab omni vitiorum & errorum labe, lucem quoque puriorem, & vegetiorem percipit. Non quod illa lux impiorum

piorum quoque mentibus non affulgeat. Nam ſi Philoſophi reprehenduntur ab Apoſtolo, quod veritatem in injuſtitia detinuerint, utique veritatem agnoverunt: & ſi quod notum eſt Dei, manifeſtum fuit illis & Deus illis manifeſtavit, negari non poteſt eos divino lumine identidem aſperſos fuiſſe: quis enim vel iniquus juſtum ab injuſto non diſtinguit? quandoquidem manu formatoris noſtri in ipſis cordibus noſtris veritas ſcripſit, quod tibi fieri non vis, ne facias alteri.

L. 8. civit. Dei.

IX. Quamobrem ut in luce cuncta diſcernimus, licet ipſa non videatur; & color confuſam duntaxat rei cognitionem parit; ſola demum figura nos ducit in abſolutam objecti viſibilis notitiam: ita lux divina mentis aciem fugit; tametſi eam purgat, acuit, & omnem caliginem amolitur. Veritas prima inſtar ſpeciei intellectilis animum quodammodo informat, & rei perceptæ ſimilitudine afficit; ſed illa ſimilitudo nondum concipitur abſoluta, nec diſtinctam rei cognitionem ingenerat, donec eadem in quantum eſt ars, ut lo-

quitur Henricus, ſive exemplar rerum,
imprimat ipſi menti verbum, ſeu per-
» ceptionem ſimillimam veritati rei ex-
» tra conſtitutæ. Quatenus ſcilicet ve-
» ritas ipſa continet in ſe ideas, & re-
» gulas æternas, & expreſſivas omnium
» rerum ſimilitudines, quas imprimit
» conceptibus mentis, per quas etiam
» ſigillat, & characterizat ipſam men-
» tem imagine ſua expreſſiva, ſicut an-
» nulus ceram; quæ figura, aut imago
» non migrando, ſed tamquam impri-
mendo transfertur. Neque enim, ut diximus, perfecta mentis cum re cognita aſſimilatio, aliunde duci poteſt, quam ab exemplari æterno, quod eſt expreſſiſſima rei ſimilitudo, nulla ex parte diſſimilis, cujus participatione, & imitatione res ipſa ut eſſentiam, ita veritatem ſuam conſequitur. Nam eatenus eſt vera, quatenus ſuo exemplari conſonat: falſa erit, ſi ab eo defecerit. Quocirca ex idearum luce oritur in mente noſtra ſinceræ veritatis fulgor. Species quidem à rebus acceptę animum, ut vulgo creditur, informant, ut conceptus ſuos exprimat. Vix enim poteſt animus cogitare, niſi quaſdam

imagines, aut impreſſiones à rebus ipſis hauſerit. Hinc ſenſuum miniſterio mens indiget, nec fere quicquam percipit corporeum ſine phantaſmate, & ſpecie ab objecto mutuata. Sed tamen niſi hæ ſpecies luce idearum illuſtrentur, omnis cognitio noſtra imperfecta, obſcura, incerta, & umbratilis futura eſt. Siquidem, ut ſæpe diximus, rationem noſtram ſupremo lumine accendi, ac divinis exemplaribus coaptari neceſſe eſt, ut puriſſimam, & conſtantem veritatem aſſequatur. Sic enim cogitatio noſtra à divina arte, quæ plena eſt rationum viventium, formata, erit verbum veritatis.

X. Species itaque vel imagines à rebus acceptæ imperfectam duntaxat, & velut materialem ſimilitudinem gerunt. Hinc cognitio rudis, & obſcurior exſurgit. Sed ultima perfectio, & ſimilitudo abſoluta ab æterno exemplari deſumitur. Sic æterna rerum veritas exterius admonet per imagines à rebus deſumptas, & menti infixas; interius docet per illam ſimilitudinem, qua rem ipſam produxit, ut diſpoſi-

tio cujuſque rei in eſſe, ſit ſua diſpoſitio in veritate, & cognitione. Nam
Henric. loco cit.
„ ut prima veritas ſigillavit rem veritate quam habet in eſſendo, ita
„ ſigillavit eam veritate quam habet in
„ cognoſcendo. Multa in hanc ſententiam docet Gandavenſis, quæ vera ſint an falſa, nihil diſputo. Sunt certe probabilia, atque argumentorum quibus animorum incorporea, & incorruptibilis natura ſuo loco demonſtrabitur, latices uberrimos ſuppeditant: nec tamen ex ijs divinas ideas, vel Deum ipſum nos intuitive contemplari, recte colligitur. Quamvis enim divina, & primitiva exemplaria cum imaginibus per ſenſuum aditus immiſſis, ad cognitionem fermè uti lux cum coloribus conſpirent; nec imagines tamen, nec ideæ à nobis ut objecta quædam cernuntur. Verbum, ſeu conceptus, qui ut nonnullis videtur, ex utriſque dimanat, cognitionem mentis ſiſtit: eſt enim perceptio noſtra ipſius rei cognitæ imago. In hac denique ſupremum exemplar, tanquam ſigillum in imagine quam impreſſit, conſpicimus.

XI. Ab ea utique ſententia non abhorrent Myſtici omnes qui Deum illabi in mentes noſtras aſſerunt: adeo ut cum ijs intime uniatur, & eſſentiam animæ non accidentis, aut formæ titulo, ſed ut actus puriſſimus, non immixtus, ſed completus; perficiens, non informans compleat. Illapſus porro ille à Joanne Gerſone finitur, plenum ſuper animam interius exteriuſque dominium. Hunc ſolent exemplo ignis ferrum penetrantis explicare; nam ignis ferro adeſt intime, idque ſubigit, & actuat, duritiem calore ſuo reſolvit, & in ſeipſum quodammodo tranſmutat. Ita ſolus Deus poteſt in animam ſic illabi, ut perfecte ei dominetur, ac ſui participatione eam Dei-formem efficiat; non exiſtentiam modo, & vitam largiatur, ſed etiam facultates, & actiones promoveat. Atque ut loquitur Nazianzenus, principalem animi partem à vitioſis affectibus expurgatam « colluſtret, quantum oculorum aciem « perſtringit celeritas fulguris citiſſime « fugientis. Non enim illa cœleſtis irradiatio, aut divinus contactus, ut cum

De paſſ. animæ.

Orat. 38.

Dionyſio loquar, ſopor, quies, oſculum animi, caligo præfulgida, vel ſi quæ ſit alia vox myſtica, quæ uniformem, & ſimplicem veritatis intuitum exprimat, ſtabilis eſt, ſed mox inſtar corruſcationis, ut illuxerit reſorbetur, & involvitur nubeculis phantaſmatum. At ſubvereor ne paulo ſecus evadam: Philoſophiam enim naturalem, & rationalem, non Theologiam myſticam tradere inſtitui.

Gerſon Centil.

CAPUT SEXTUM.

De cognitione principiorum, ubi de reminiſcentia Platonica.

I. Ex ijs facile intelligitur inconcuſſam principiorum, vel axiomatum veritatem non à ſenſibus, ſed ab ideis rerum clare & diſtincte perceptis duci oportere. Neque enim inductione ſola, uti à viro doctiſſimo obſervatum video, aut multis experimentis ab ineunte ætate ſenſuum

teſtimonio roboratis, mihi certum eſt totum eſſe majus ſua parte: ſed ex totius & partis ideis clare intellectis; totum majus eſſe ſua parte, ſtatim eluceſcit. Nam quod idea, aut perceptio manifeſte complectitur, id de re dici, aut prædicari poſſe, ut generale quoddam principium mens ipſa dijudicat. Sic triangulum eſſe figuram, binarium eſſe numerum parem dicimus, quod in definitione trianguli figuræ ratio, ut in idea binarij ratio numeri paris ſit comprehenſa. Cumque id ipſum ſtatim occurrit menti etiam mediocriter attendenti, tum id axioma, aut principium nominatur. Quale eſt illud, ſi æqualibus æqualia addas, omnia erunt æqualia. Hujus quippe propoſitionis veritas lucet ipſa per ſe: neque opus eſt aliunde arceſſere ideam aliquam, quæ extrema propoſitionis connectat: quod in demonſtratione accidit, de qua ſuo quidem loco. Quare mens de veritate axiomatum certa eſt, quod ipſa ad cognitas ideas attendens, attributum in ſubjecti idea comprehendi clare percipiat: non quod inductione

quadam rem ita ſe habere certior facta ſit. Neque enim totum eſſe majus ſua parte, tam conſtanter aſſerit, quod ita eſſe varijs experimentis edocta fuerit. Nam quæ inductione colligimus, eadem maxime probabilia eſſe judicamus: & infinita quotidie inductione certa nobis videntur, quæ alijs tamen experimentis falſa deprehendimus.

II. Quis non inductione quadam ſibi perſuaſerit calorem dilatare, frigus contrahere? re tamen attentius perſpecta compertum eſt aquam congelatam in amplius ſpatium extendi. Mitto hujus generis exempla, quibus recentiorum libri referti ſunt. Principia quidem inductione, & ſenſuum teſtimonio explicantur: cum eorum veritas non à ſenſibus, ſed à luce ipſa, vel evidentia perceptionum, & attentione ad ideas, quas mens complectitur, ſit repetenda. Quod forte non ad principia tantum, ſed ad demonſtrationes quoque pertinet. Quæ enim à Geometris demonſtrantur circuli proprietates, eaſdem habemus exploratas; cum ad ea quæ in idea

circuli comprehenduntur attributa, quæque erant quodammodo involuta attendimus, & velut complicata evolvimus.

III. Itaque illud tanquam perſpicuum, atque ab omnibus fere conceſſum ſupponimus, nos initia quædam & velut ſemina ſcientiarum ab Autore naturæ accepiſſe. Nam principia quæ ſunt, naturali quodam lumine percipiuntur, nec laborioſe addiſcuntur, neque oblivione deleri poſſunt; nec demum eorum veritas à ſenſibus, qui rerum naturas non percipiunt, ullo modo deſumitur: ſed conſtantiorem & firmiorem, quæcumque ſit illa, cauſam habet. Jam non quæro utrum lux illa in mente fulgens, qua veritas principiorum cognoſcitur, nihil ſit præter nativum intellectus lumen; an ab intellectu quodammodo diſtinguatur: cum illum ad cognitionem quarumdam propoſitionum determinet, quæ demonſtrari nequaquam poſſunt: maxime cum lumen intellectuale vagum ſit, & indeterminatum, nullis velut cancellis circumſcriptum. Quod ſi igitur habitus

facultatem determinat, eamque ad agendum promptiorem efficit; illud nonnullis placet, eam de qua loquimur intelligentiam, quæ communes quaſdam propoſitiones in conſpectu mentis ponit, habitum eſſe, eumque nobis congenitum. Nam ſi terminos ſenſuum miniſterio addiſcimus, non continuo rerum naturas, nedum ipſam veritatem, quæ tam manifeſte in ijs principijs lucet, à ſenſibus mutuamur. Nec demum illam axiomatum veritatem ratiocinio colligimus; cum omnis demonſtratio ex ijs principijs profecta, in ea tandem reſolvatur. Omnis quippe diſcurſus eſt velut quidam animi motus, qui circa aliquod immobile perficitur. Id cum in cæteris omnibus, tum maxime in diſciplinis Mathematicis videre eſt, quarum demonſtrationes ex principijs adeo perſpicuis eruuntur, ut nulla ijs abrogari fides poſſit.

IV. Quocirca lux illa in qua principiorum veritatem contuemur, ſtudio, & labore non acquiritur; ſed inſita nobis videtur à natura, & impreſſa. Et certe ut omnis actio voluntatis ex

ultimi finis amore proficiſcitur; ſic nulla ſcientia aut cognitio ex principiorum intelligentia non oritur. Utrumque in nobis Auctor naturæ inſeruit, qui poſuit in viſceribus hominis ſapientiam, & ſemina virtutum nobis indidit: adeo ut veritatis certitudo, & manifeſtatio non aliunde quam à prima veritate, quæ in mente noſtra ſicut in ſpeculo fulget, duci videatur. Job 38.

V. Verum adhuc in confeſſis moramur. Plerique enim omnes fatentur divinæ ſapientiæ radijs mentem noſtram colluſtrari, noſque adumbratas rerum intelligentias animo, ac mente concipere; anticipationes veri, virtutum igniculos à natura datos fuiſſe, quibus ratio inſtructa longius excurrit. Nam judicat, conjicit, argumentatur, refellit, diſſerit, colligit, aut concludit, dummodo ordine, & quaſi per gradus ex ipſis principijs progrediatur. Quemadmodum enim cum oculorum aciem in rem aliquam defigimus, tum quæ vicina ſunt, eodem obtutu percipimus: ſic ea vi mens pollet, cum principium aliquod acrius

intuetur, ut ſimul eas quæ ex illo proxime deducuntur, concluſiones perſpiciat. Nec abſurde forſitan Platonica reminiſcentia hoc modo explicari poteſt. Quid enim aliud eſt reminiſci, ut ipſe Plotinus definit, niſi accommodare figuris antiquis novas nuperque venientes? Quid recordari, niſi ex unius cognitione, in alterius cum illo colligati notitiam pervenire? Cum igitur mens etiam nullo docente, profecta ab ijs, quorum ex prima & inchoata intelligentia genera cognovit, ſpecies ipſas ſigillatim perſpicit; tum quodammodo reminiſcitur, ac diſtincte evolvit, quæ in principijs involuta deliteſcunt. Non enim recordamur niſi eorum, quorum confuſam notitiam gerimus: verum hæc poſterius.

VI. Hinc ſane liquet, cur ille apud Platonem de Geometria rite interrogatus reſponderit, tamquam illius peritiſſimus diſciplinæ: gradatim quippe, atque artificioſe interrogatus, quid immediate ex principijs, aut prius demonſtratis ſequeretur, potuit intelligere. Cum igitur toties S. Auguſtinus rationes rerum menti noſtræ eſſe

inſculptas tradit, noſque ubi de pulchritudine, æqualitate, juſtitia, atque de alijs judicamus, formas nobis congenitas, tamquam originales conſulere: tum demum rem eſſe pulchram nos decernere, cum ideæ pulchritudinis ingenitæ quadrat. Cumque idem aſſerit nos rerum omnium rationes intus cernere, id pulchre explicat Doctor Angelicus de habitu principiorum, quatenus, inquit, univerſales conceptiones, quarum cognitio nobis eſt naturaliter inſita, ſunt quaſi ſemina quædam omnium ſequentium cognitorum.

q. de mag. art. 1.

VI. Nec forte ea ſententia multum à veritate eſt aliena, qua nonnulli, ut formas, ſic rationes rerum non actu, ſed virtute tantum in natura ſimul, & intellectu noſtro deliteſcere & utraſque ab ideis divinis, tamquam radios à ſole dimanare arbitrantur: ſunt enim ideæ omnium formarum primævæ regulæ. Hinc Plato in ſexto de Rep. pulchre nos admonet illud quod veritatem illis quæ intelliguntur, & intelligenti lucem præbet, boni ideam dicendam eſſe, ſcien-

„ tiæ & veritatis intellectæ cauſam. Quare mens noſtra, ut multis placet, tamquam divinæ eſſentiæ imago res ipſas quodammodo complectitur, non quidem actu, ſed potentia, & aptitudine quadam. Eſt enim velut ſpeculum quod cuncta fere tum infra, tum ſupra nos conſtituta exhibet. Ubi luce divina, quæ illuminat omnem venientem in hunc mundum, aſpergitur, atque iſtis rationibus prægnans, ſeipſam è poteſtate in actum promovet, ſenſibilia quæ ſunt, in altiorem velut gradum evehuntur, & fiunt fulgidiora; eaque, ut Plotinus loquitur, animus parturit, cum eorum abſolutas pingit imagines. Itaque ut ejuſdem authoris
Enn.5.l.9. exemplo utar: Sicut in ſemine indiviſa ſunt omnia, atque ibi rationes inſunt velut in uno centro collectæ: ſed alia illic oculi, alia manuum ſeminalis ratio eſt. Sic inchoatæ rerum intelligentiæ, velut quædam ſeminales rationes menti ſunt inſculptæ, non re, ſed formaliter ut aïunt, diverſæ: eæque doctrina, uſu, & meditatione ex habitu obſcuriori,& quaſi

è potentia in actum prodeunt.

VII. Quod ſi ita eſt, nihil aliud erit diſcere, quam reminiſci, hoc eſt, ex ijs rebus quas per ſenſus accepimus, diſtinctas imagines exprimere cum innatis rationibus convenientes, & complicatas velut notiones evolvere. Platonis vero ſententia iſto quidem modo explicata facilius effugit Peripateticorum calumniam. Quod enim Plato docere identidem videtur, memoriam nihil eſſe præter recordationem ſuperioris vitæ, neque nos ullo modo diſcere, ſed reminiſcendo ea recognoſcere, quæ ſoluti, & liberi in mundo intelligibili perſpeximus; Nec fieri ullo modo poſſe ut à pueris tot rerum, atque tantarum inſitas, & quaſi conſignatas in animis notiones, quas ἐννοίας vocant, haberemus, niſi animus antequam corpus intraſſet, rerum cognitione viguiſſet: nec poſſet quæ ſemper ſunt, quæque ideas appellat ille, corpore incluſus agnoſcere, niſi cognita attuliſſet; neque ea plane videre, cum repente in tam inſolitum, tamque perturbatum domicilium immigravit.

M. Tullius l. 1. Tuſc.

Hæ, inquam, opiniones fictæ, & vanæ jam diuturnitate temporis extabuerunt: nec fere quiſquam has ineptias revocat.

VIII. Unde ergo, inquies, rerum intelligibilium notiones hauſit animus? neque enim ſenſuum miniſterio, ut jam oſtenſum eſt, eas accepimus. An menti noſtræ non ſeminales tantum rationes, & velut quædam initia ſcientiarum, ſed ſpecies etiam, & imagines inſertæ ſunt, & congenitæ? Multum quidem hæc ſententia, non Platonicis modo, ſed etiam Auguſtino arriſit, eamque multis rationibus perſuadere conati ſunt, quas nunc breviter aſtringere, non dilatare volumus. Primum, ut nihil dicam de Angelis, quorum contemplatio ad Theologos pertinet, quique per ingenitas ſpecies rerum contemplantur eſſentias: cum ipſæ animantes impreſſas à natura rerum quaſdam imagines acceperint, quid cauſæ eſt, cur hominis mentem nudam, atque omnis cognitionis expertem conditam fuiſſe ſtatuamus? Multis quidem animantibus conceſſa eſt no-

titia quædam, quam inſtinctum vulgo dicunt, quo ſcilicet velut certo pondere impelluntur, & inſtigantur ad ea perſequenda, quæ ad ſui cuſtodiam ſunt neceſſaria. Unde, inquam, hæc notitia niſi ab innatis rerum imaginibus proficiſcitur? Nam ea moliuntur, quæ non proprias modo vires ſuperant, ſed etiam vix intelligentia aſſequi poſſumus. Omnibus quippe data eſt machinatio quædam, atque incredibilis ſolertia tum ad ſui conſervationem, tum ad ſui generis propagationem. An non pleraque animalia quaſdam artes videntur exercere: ut hirundines figulinam, apes architecturam, araneolæ textoriam? Nam quaſi rete texunt, ut ſi quid inhæſerit, arripiant. Quod ſi aliquas artes vel brutorum animis natura inſeruit quid eſt cur homo omnium artium, & ſcientiarum velut ſemina non acceperit? Atque illum animalium inſtinctum nihil eſſe præter imagines quaſdam ingenitas, pene perſuadet clariſſ. Chambræus. Eſt enim inſtinctus ille principium, & quaſi fons omnium motionum: non movetur

autem animal niſi per appetitum: hic prælucentem ſibi imaginationem ſubſequitur, in qua plurimas eſſe à natura impreſſas imagines hinc colligi poſſit, quod multa moliantur animantes, & quodammodo dijudicent quæ ſpecies per ſenſus immiſſæ nunciare non potuerunt. Quid enim pullo noſſe milvum prodeſſet, niſi eum ſibi eſſe infeſtum judicaret? Quo vero docente id comperit? Nec neceſſe eſt hîc mirabiles beſtiarum induſtrias perſequi: quanto ſe opere cuſtodiant, ut in paſtu circumſpectent, ut in cubilibus deliteſcant. Multa ejuſmodi afferri poſſunt, ex quibus conficitur providam, & ſolertem naturam ipſis beſtijs aliquas imagines inſeruiſſe, ex quibus effectus quidam mirabiles manant, qui ad inſtinctum referri ſolent.

IX. Conſtans vero is eſt naturæ ordo, ut quæ in ſuperioribus inveniuntur meliore nota, eadem quoque in inferioribus reperiantur, quaſi inchoata, & adumbrata. Cum igitur Angelorum cognitio fere omnis à ſpeciebus congenitis ducatur, ani-

mantes contra perpaucas imagines acceperint : profecto homo qui medium ſortitus eſt locum inter bruta, & Angelos, mentem videtur habere non omni notione, aut ſpecie deſtitutam : ſed pauciores quam Angeli, plures vero quam animantes accepit.

X. Accedit illud quoque in ſchola Platonicorum adeo pervagatum, quod nemo quærit id quod penitus ignorat. Nam cum obliviſcimur, & quærimus ut recordemur, ubi tandem quærimus niſi in ipſa memoria? Et ibi ſi aliud pro alio forte offeratur, reſpuimus, donec illud occurrat, quod quærimus; & cum occurrerit, dicimus, hoc eſt. Quod non diceremus, niſi agnoſceremus; nec agnoſceremus, niſi meminiſſemus. Certe ergo obliti fueramus. An-non totum exciderat? ſed à parte qua tenebatur, pars alia quærebatur, quia ſentiebat ſe memoriâ non ſimul volvere, quod ſimul ſolebat, & quaſi detruncata conſuetudine claudicans, reddi quod deerat, flagitabat. Aug. l. 10. Conf.

XI. Ac ſæpe animus rerum inveſti-

Digitized by Google

gans naturas, & affectiones, inventæ veritati acquieſcit. Quaſdam igitur notiones rerum gerit, quæ quidem forte erant in memoria vel intellectu: ſed ita abditæ, & retruſæ, ut niſi admonente aliquo eruerentur, cogitari non poſſent. Jam ne amiſſum quidem quærere poterimus, quod omnino obliti ſumus. Hinc minime recordamur eorum, quæ cum recens nati ſumus, nobis contigerunt. Nam to-
\- tum hoc tempus validiſſima obli-
» vione ſepultum eſt. Sed eſt alia quæ-
» dam oblivio recordationi, reviſen-
» dæque veritati propior, atque vici-
» nior, ut cum nos vidiſſe aliquando
» hominem, atque noſſe affirmamus:
» ſed ubi, aut quomodo, aut apud
» quem nobis in notitiam venerit, ſa-
» tagimus repetere, atque recolere;
» quod cum & ille commemoraverit,
» repente tota res memoriæ, quaſi lu-
» men infunditur, nihil amplius ut re-
» miniſcamur, laboratur. Idem prorſus nobis uſu venit, cum rerum notitias adipiſcimur. Quærimus enim quaſi perditas, & inventas agnoſcimus. Rem unam ſæpe cum altera compo-

nimus, atque ex principijs jam perſpectis alia colligimus. Quæ omnia explicari vix poſſunt, niſi admittamus anticipationes quaſdam veritatis, rationes, & regulas menti infixas, aut præſentes, ad quas ea quæ percipimus, referantur.

XII. Cum etiam de rerum veritate judicamus, aut quæ à Doctore proponuntur, approbamus: cum rite, atque ex ordine interrogati, apte reſpondemus, nihil quam ipſæ notiones ac veluti regulæ animo infixæ conſuluntur. Profecto difficile eſt conſtituere unde circuli, atque aliarum figurarum ideas, numerorum rationes adeo perfectas, & abſolutas mens exceperit: nuſquam enim verum in corporibus circulum per ſenſus accepimus. Quare ſumma æqualitate delectamur? Unde fit ut tanto meliora eſſe " judicem quæ oculis cerno, quanto " pro ſui natura viciniora ſunt ijs, quæ " animo intelligo? Illud ergo ut pro- " babile quiddam ſtatui poteſt, menti noſtræ quaſdam imagines, tamquam idearum characteres inſculptas fuiſſe: quamvis eas corpore corruptibili

quod aggravat animam, oneratis vix ſinceras intueri liceat rerum rationes. Quid, an-non pars animæ vegetatrix rationes ſeminales tamquam idearum veſtigia gerit? Docte enim, & artificioſe operatur, cibos digerit, per vaſa commode diſtribuit, ſuperflua excernit, ſpeciei propagationi incumbit, partes corporis mira arte conformat. Ac ne anima quidem ſenſitiva omnis omnino ſcientiæ expers habenda eſt, cum membra tam numeroſe moveat. Quid eſt cur dubitemus mentem ingenitis rationibus, quaſi numeris quibuſdam, qui nec loco tumidi ſunt, nec tempore mutabiles, inſtructam fuiſſe? » Quemadmodum enim artifices in arte habent » numeros, quibus coaptant opera ſua: » & tamdiu manus, atque inſtrumenta » movent, donec illud quod formatur » foris, ad eam quæ intus eſt lucem » numerorum relatum, quantum poteſt » impetret abſolutionem, placeatque » per interpretem ſenſum interno judi» ci ſupernos numeros intuenti. Non diſſimili ratione de rebus omnibus ſecundum numeros vel ſpecies men-

Aug. l. 2. de lib. arb. c. 16.

ti affulgentes judicamus: quæ placent comprobamus, quæ diſplicent corrigimus. Ac de Platonicorum ſententia nimis multa.

XIII. Hæc quidem Peripateticis non probantur, atque iniquo ferunt animo, quod Platonici nos à natura edoctos nihil fere diſcere, ſed tantum recordari contra ipſam experientiam, tam pertinaciter aſſeverent: intellectum eſſe omnis cognitionis expertem, atque inſtar politi marmoris exteras objectorum referre imagines; nihil eſſe quam tabulam raſam, in qua nulli ſunt à natura impreſſi characteres; omni demum ſpecie intellectili carere, ut materia omni forma deſtituitur: vel ut viſus nullo colore tingitur: ſic mentem omnium rerum capacem, ſed nullius objecti imagine, nulla cognitione imbui, magna probabilitate defendunt. Nam ſicut homo corpus nudum, & inerme à natura accepit: cum animantes aliæ corijs tectæ ſint, aliæ villis veſtitæ aliæ ſpinis hirſutæ: pluma alias, alias ſquama videmus obductas: alias eſſe cornibus armatas, alias habere

Tullius l. 2. de nat. deor.

effugia pennarum ; ſic mentem rudem, & omnis cognitionis expertem, nullâ arte, nullâ induſtriâ perpolitam nacti ſumus. Sed ubi ſtudio, diſciplinâ, lectione excolitur, quantam vim, & copiam rerum percipit, quantam prudentiam adipiſcitur? Luce igitur quadam intelligentiæ, non rerum notitiâ mens à naturâ perfunditur. Quo quidem lumine intimas, atque involutas rerum naturas penetrat; quid ex quibus efficiatur, concludit; res ſingulas definit, circumſcriptè complectitur; artes quoque efficit innumeras, partim ad uſum vitæ, partim ad oblectationem neceſſarias. Itaque ut corpori manus, ita ratio menti conceſſa eſt; nec docti naſcimur, ſed dociles; non armis, non veſtibus inſtructi, ſed ratione, & manibus armati omnia quæ ad vitam pertinent, ſolerter conſequimur.

Platonici cum Paripateticis conciliantur.

XIV. Non equidem id mihi arrogo ut tantas lites putem me poſſe componere. At ſi utrique nonnihil de jure ſuo velint decedere, poterit fortaſſis inter eos convenire. Primum illud Platonicis demus quod jam ſumus

mus conſecuti, communes quaſdam notiones in animo eſſe impreſſas, neque id quod inſtar oraculi fundit Ariſtoteles, intellectum eſſe velut tabulam raſam, omnino concedimus. Mentem quoque hactenus cum primà rerum materia conferamus, quod utraque rationibus ſeminarijs ſit gravida: nec mentem denique ut nudam, & inertem potentiam fas eſt concipere, cum tota in actione poſita ſit.

XV. Quod vero ut ſenſum, ſic mentem omni ſpecie, vel imagine vacuam eſſe oportere pertendunt, illud minime concedendum arbitror; eſt enim diſſimile totum. Senſus ab objecto extrinſecus poſito, & præſenti impellitur: mens ſuum in ſeipſa objectum poſſidet, illud cum libuerit effingit, & coram ſiſtit. Viſus organum tamquam ſpeculum rerum imagines excipit: hinc adeo nullius objecti ſpecie imbui debet, non item intellectus, qui parturit quodammodo, & procreat objectum ſuum. Quare neceſſe eſt ut quodam velut ſemine imprægnetur. Illud quo-

que Platonici contendent, ſenſus nonnullis velut rationibus, ac numeris eſſe inſtructos, ac ſecundum eas rationes, aut regulas de objectis ſuis judicare. Nam eruditos habemus oculos, eoſque offendit non obſervata proportio. Nos enim offendit ſi „ duabus feneſtris non ſuper invicem, „ ſed juxta invicem locatis, una earum „ major, minorve ſit, cum æquales „ eſſe potuerint. Si vero ſuper invicem „ fuerint, non ita offendit illa inæ„ qualitas. Non multum curamus, „ quanto ſit una earum aut major, „ aut minor, quia duæ ſunt: in tribus „ autem ſenſus ipſe videtur expetere, „ ut aut impares non ſint, aut inter ma„ ximam, & minimam ita ſit media, „ ut tanto præcedat minorem, quanto „ à majore præceditur. Quis neſcit in corporum motione, & geſtu, in pictis, fictis, cælatiſque formis, de colorum, & figurarum venuſtate, atque ordine oculos judicare? Aurium item eſt admirabile quoddam artificioſumque judicium, quo judicatur in vocis, in tibiarum, nervorumque cantibus varietas ſonorum, inter-

Aug. l. de vera rel.

valla quoque,diſtinctio, & vocis genera permulta.

XVI. Non adeo tamen Platonicis indulgemus, ut animam ſecum omnes artes, atque omnes ſcientias attuliſſe arbitremur. Quæ inchoavit natura, ſtudium vel induſtria perficit: & qui contra diſputarunt, non tam id ſenſiſſe quod dicerent, quam exercere ingenia materiæ difficultate credo voluiſſe. Quid enim abſurdius, quam nos rerum omnium ſenſibilium ſpecies quaſi infuſas accepiſſe? ac permirum mihi videretur, ſi puer ille à Socrate interrogatus de rebus Aſtronomicis, Medicis, aut alijs artibus, quæ experientia, & ſenſu colliguntur, tam apte reſpondiſſet, ac de Geometriâ fingit Plato; nam demonſtrationes ita ſunt aliæ alijs conſertæ, & inter ſe colligatæ, ut una perſpecta, alia velut ſua ſponte ſtatim ſeſe oſtendat. Quare ipſe Auguſtinus dum ſenex libros ſuos acriori animo examinat, illud Platonis ſomnium ingenue retractare, & corrigere non dubitat. Dixi, inquit, quod in diſ- "
ciplinis liberalibus eruditi, ſine du- "

„ bio in ſe illas oblivione obrutas
„ eruunt diſcendo, & quodammodo
„ refodiunt. Sed hoc improbo. Credibi-
„ lius eſt enim propterea vera reſpon-
„ dere de quibuſdam diſciplinis etiam
„ imperitos earum, quia præſens eſt
„ eis, quantum id capere poſſunt, lu-
„ men raionis æternæ, ubi hæc immu-
„ tabilia vera conſpiciunt: non quia
„ ea noverant aliquando, & obliti ſunt,
„ quod Platoni, & talibus viſum eſt.
Idque dilucidius in eodem opere explicat, cum id retractat quod libro de quantitate animæ ſcripſerat, ſibi videri animam omnes artes ſecum attuliſſe, nec aliud quicquam eſſe id quod dicitur diſcere, quam reminiſci, & recordari. Neque illud ſic ac-
„ cipiendum eſt, quaſi ex hoc appro-
„ betur animam vel hic in alio corpo-
„ re, vel alibi, ſive in corpore, ſive
„ extra corpus aliquando vixiſſe, & ea
„ quæ interrogata reſpondit, cum hic
„ non didiſcerit, in alia vita ante di-
„ diciſſe. Fieri enim poteſt, ſicut jam in
„ hoc opere ſupra diximus, ut hoc ideo
„ poſſit, quia natura intelligibilis eſt,
„ & connectitur non ſolum cum in-

telligibilibus, verum etiam immuta- "
bilibus rebus. Eo ordine facta eſt, ut "
cum ſe ad eas res movet quibus "
connexa eſt, vel ad ſeipſam, in quan- "
tum eas videt, in tantum de his vera "
reſpondeat. "

XVII. Huc igitur S. Aug. redit opinio, nos non à natura eruditos, ſed mentem habere veritatis capacem, quam non in rebus mutabilibus, ſed in æterna veritate, tamquam in communi, & publico lumine intuetur. Sic Avicennæ, & Arabum ſententia corrigi, & emendari poteſt. Nam hoc eos potiſſimum fallit, quod intelligentiam quamdam à Deo diſtinctam fingunt, quæ mentibus noſtris affulgeat, ac rerum notitias infundat, cum non poſſit mens alio illuſtrari, quam æterno lumine.

XVIII. Quod ſi igitur huic ſententiæ accedimus, nos virtutum quædam initia, ac velut ſemina, non ipſas diſciplinas, aut virtutes attuliſſe ſtatuendum eſt. Neque rerum omnium congenitas ſpecies gerimus, ſed inconcuſſam veritatem, atque incommutabiles regulas ſapientiæ, non

in ſpeciebus per ſenſus tranſmiſſis; non in mente noſtra, neque in ulla re creata, & mutabili, ſed velut in publico lumine contuemur: cum illæ non mutentur: ſed æternæ ſint, immenſæ, atque omnibus communes.

CAPUT SEPTIMUM.

Quæ propoſitiones tamquam principia vel axiomata haberi debent.

PROPOSITIO quæ ita eſt clara & evidens, ut illius veritas luceat per ſeſe, nec demonſtratione egeat, principium, axioma, vel commune effatum dici ſolet. Nec neceſſe èſt ut omnes de illius veritate conſentiant. Nulla enim foret ejuſmodi propoſitio: cum plerique Philoſophi de omnibus dubitare velint: ut qui Acatalepſiam, vel animi ſuſpenſionem profitentur. Quæ ſecta, ut diximus proprie hominum eſt, qui aliter loquuntur ac ſentiunt. Nam multa ſunt axiomata, quibus adhibita me-

diocri attentione non aſſentiri non poſſumus. Quale illud eſt pervagatum, omne totum eſt majus ſua parte. Atque in hoc poſita eſt illius evidentia, ut jam ſæpe dictum eſt, quod in idea totius quæ eſt ſubjectum propoſitionis, attributi idea, quod ſit majus ſua parte, evidentiſſime contineatur. Non enim de rebus aliter judicare poſſumus, quam ſecundum ideas quæ menti noſtræ inſunt, undecumque eæ advenerint. Quidquid igitur in idea rei quam clare & diſtincte intelligimus, continetur, id de re dici poteſt & vere prædicari, ut in idea trianguli continetur quod ſit figura: in idea circuli quod lineæ per centrum ductæ, ſeu Diametri ſint æquales: quare & figuram de triangulo, & Diametrorum æqualitatem de circulo licet affirmare. Cum autem nexus attributi & ſubjecti non ſtatim occurrit conſideranti, tum propoſitio vim axiomatis, aut principij habere non poteſt: ſed demonſtrari debet. Quamobrem magnum ſcientijs damnum ij videntur attuliſſe, qui propoſitiones per ſe claras &

evidentes demonſtrationibus involvunt. Quo quidem vitio ne Euclides quidem vacat, ſi Ramo & aliis credimus. Et certe libri quinti pars melior demonſtratione non egebat. Sed moleſtior eſt ea demonſtrandi ſubtilitas à Metaphyſicæ ſcriptoribus uſurpata, qui accerſitis probationibus, & quæſtionum minutijs apertiſſima quæ ſunt, interdum obſcurant. In his omnibus notiones doctis & indoctis communes, quæque magna ex parte claræ ſunt & diſtinctæ, conſulere oportet, non voces tantum, & ſonos. Sic nemo eſt qui eſſentiæ aut naturæ nomine ſtatim non intelligat id quo res eſt id quod eſt: per exiſtentiam id quo actu eſt: Adeo ut quærenti quid res ſit, eſſentia, quærenti an ſit, exiſtentia proferatur. Jam utrum duæ ſint res, eſſentia & exiſtentia, & an ſint à ſe mutuo diſtinctæ, neſcio an qui ſuas ideas tantum conſuluerit, non id clare percipere poſſit, rem nihil eſſe niſi cum exiſtit.

II. Hujus generis multa ſunt in ſcholis agitata, ex. gr. an ratio en-

tis Deo & creaturis, ſubſtantiæ & accidenti univoce conveniat, & aliæ ejuſmodi quæſtiones innumeræ, quæ parum utiles videntur, & res claras per ſe magis impediunt, quam explicant: aut certe in vocum controverſias plerumque degenerant. Non quod utile non ſit communes entis affectiones, aut conditiones adventitias verbis explanare, & apte diſtinguere. Cum enim in omni pene diſputatione occurrant, niſi per definitiones nominum & diviſiones diſtinguantur, homonymiam paſſim aut æquivocationem creant. In quo quidem doctrina de prædicamentis à quæſtionum minutijs libera, non eſt repudianda. Sic res ſtricte ſumpta, vel ſubſtantia, ab accidentibus vel modis commode ſecernitur. Utrum vero ſubſiſtentia, qua res in ſe ſubſiſtit, & ſuppoſitum, aut perſona nominatur, ſit modus à rei natura diſtinctus, aut quid aliud, magna contentione & olim diſputatum fuit, & quantum auguror, adhuc diſputabitur. Et tamen ſi nos ad communem loquendi uſum, & na-

tivas mentis idêas referimus, id minime obſcurum videbitur: Suppoſiti vel perſonæ nomen rei alicui tribuimus, cum in ſe ipſa exiſtit, nec alteri ut nobiliori communicatur. Neque enim manus juncta corpori, nec corpus ipſum, ac ne anima quidem ſuppoſitum dici ſolet. Sed manus avulſa jam in ſe ſubſiſtit. Sic gutta aquæ ſeparata ſuppoſitum dici poteſt: ubi cum alia confunditur, & voce & ratione ſuppoſiti excidit. Jam infinita prope de quantitate, & qualitatibus diſputari ſolent, quæ aut nullius ſunt uſus, aut nulla ſcientia comprehendi poſſunt. Atque ut materiæ difficultate acuant ingenia, certe nos à melioribus interdum avocant, & quas habemus ideas magis diſtinctas plerumque confundunt. Quorſum enim illæ quæſtiones, quæ de poſſibili, vel impoſſibili, aut de infinito, tantis animis agitantur, quæ nec ſolvi umquam poſſunt, & ſolutæ nihil ad vitam afferrent utilitatis?

IV. Quocirca ut ad inſtitutum noſtrum redeamus, quæ clara ſunt per ſe,

probari non debent, nec viciſſim, quæ non ſunt adeo manifeſta, quæque demonſtratione egent, tamquam principia erunt ſupponenda. Ac forte id ex uſu eſſet ea ſeligere axiomata, quæ ſæpius occurrunt in ſcientijs, quæque omnibus, aut pluribus ſunt communia, quæ ut principia & confeſſa haberentur. Nam principium illud quod in ſcholis, ut primum omnium celebratur: impoſſibile eſt idem eſſe & non eſſe, veriſſimum quidem eſt, & apertum, ſed vix ullius eſt uſus ad rei veritatem indagandam. Quædam ſunt axiomata, quæ majorem forte utilitatem afferunt, & omnibus pene ſcientijs communia ſunt. Quale eſt illud, quod multis quidem modis efferri ſolet, ut fuſe explicat Claubergius. Nemo dat quod non habet. Nam eodem hæc recidunt. Ex nihilo nihil fit. Quidquid eſt in effectu, prius exiſtit in cauſa, aut æque perfecte, ſi ea ſit univoca & totalis, aut perfectiori modo, ſi ſit cauſa æquivoca. Quandoque inſtar regulæ proponitur, ut ne cui cauſæ effectum tribuamus, quod ejus vim aut potentiam excedit. Atque

illud principium latius fuſum eſt, quam ut facile exiſtimari poſſit. Hinc enim præter cætera videtur ſequi. 1. Corpus à ſeipſo moveri non poſſe: nam quod ex ſe non habet motum, hunc ab alio mutuetur neceſſe eſt. 2. Quæ aut natura aut arte fiunt, ab eo quod actu eſt, efficiuntur. Quo quidem principio ſæpe utitur Ariſtoteles. 3. Effectum cauſæ ſimilem exiſtere: cauſa enim id quod habet, effectui largitur. 4. Non entis nulla ſunt attributa, nulla adeo actio. Hinc etiam illud Platonis 5. Quæ nec habet quis, nec noſcit, alteri dare vel monſtrare non poteſt. 6. Unde illa in Phyſicis adeo jactata activitatis Sphæra, quod effectus tribui non debeat cauſæ cujus virtutem ſuperat. 7. Hoc etiam principium ad cauſam exemplarem, ut ad efſectricem pertinet. Nihil eſt enim in imagine, quod in exemplari non reperiatur. Nam ſi quæ ſit imago exemplari ſuo nobilior, quaſdam perfectiones, quæ in re ipſa, ad cujus ſimilitudinem expreſſa eſt, non inſunt, ea complectitur. Nec exemplar proprie imitari, neque imago dici vere poteſt.

Atque eas,quæcumque ſint,perfectiones, ab ingenio pictoris mutuatur, qui aut formas pulchriores vidit, aut excogitavit. Quo quidem principio utitur Carteſius, ut probet ideam vel cogitationem, ſeu imaginem entis ſumme perfecti, qualis eſt idea Dei, ut rei undequaque perfectæ, à re aliqua extra nos poſita proficiſci: ne ſit aliquid in effectu, quod in cauſa non contineatur.

V. Sic unaquæque ſcientia ſua habet axiomata incommutabiliter vera, quale eſt illud Theologiæ naturalis, Deus neceſſario exiſtit. Non enim morali tantum, quod omnium conſenſu comprobata ſit, ſed & metaphyſica certitudine clara eſt: cum exiſtentia ſit de ratione entis ſumme perfecti, ut de ratione circuli eſt, quod ſit figura. Quod enim non exiſtit, aut poteſt non exiſtere, id quidem ut ſumme perfectum concipi nequit. Eodem recidunt, Deus eſt maxime ens, aut ens immutabile. Quod enim eſt undequaque perfectum, nullam acquirere, aut deperdere perfectionem poteſt, nec illius exiſtentia poteſt deficere.

rum, & artium, imo & civitatum & rerump. maximarum exigua ſunt initia. Alia in hanc rem exempla profert Verulamius, quæ ſatis ſunt obvia.

CAPUT OCTAVUM.

Quæ ſint præcipuæ errorum cauſæ; quæque ijs remedia ſint adhibenda.

I. EADEM pene ſunt perceptionum, quæ judiciorum vitia. Nam quæ in ideis confuſionem, eadem quoque in judicijs errorem ingenerant. Atque ut ex multis perpaucas errorum cauſas afferamus, eas commode ab intellectu, aut imaginatione potius, voluntate, & objectis ipſis duci arbitramur.

II. Communis & fere una errorum, qui in judicijs noſtris ſe produnt, cauſa eſt perceptionum confuſio. Judicium enim aut præceps & inconſultum, aut falſum ſit neceſſe eſt, quod ex rebus male perceptis efficitur. Nec fieri poteſt, ut recte judicem attributum ſubjecto convenire, ſi utrumque

confuſa tantum & obſcura cognitione mihi innoteſcat. Quare in hoc potiſſimum elaborandum nobis eſt, ut claras rerum perceptiones noſtra non præcurrant judicia. Cumque ideas rerum non ſatis diſtinctas habemus, aſſenſum cohibeamus, qui cum ideis ita librandus eſt, ut de re quam clare percipimus, firmum & ſtabile; de re confuſe cognita timidum judicium proferamus. Nec ætatis præjudicijs, conſuetudini, authoritati plus quam neceſſe eſt tribuamus. Nam præjudicata opinio in multos errores nos abripit; cum rem ipſam olim jam clare à nobis perceptam arbitramur. Ac ſæpius judicia repetita, longa conſuetudine roborata, conſenſus hominum, docentium authoritas, menti velut compedes injiciunt, ne libero judicio poſſit unumquodque perpendere. Nec aliud huic morbo, qui omnes pene diſciplinas, & totam vitæ rationem conturbat, remedium afferri poteſt, quam ut ea perceptionis opinione depoſita, principia ipſa, & axiomata ad novum examen revocentur. Quæ ex rebus clare perceptis manant, conſtanter re-

tineantur, reliqua non ita confidenter affirmentur. Neque in ijs quæ ad religionem non pertinent, ultra quam par eſt, authoritati vel antiquitati concedamus. Quæ quidem ſic intelligi volumus, ut in ijs, quæ ad vitam ſpectant, ita moroſi & anxij non ſimus ut nihil agendum arbitremur, quod non clare à nobis & diſtincte perceptum fuerit. Nam in his rebus, quod loco, tempori, perſonis magis convenire judicamus, id omnino facere neceſſe eſt, nec ſemper id quod verum eſt, ſed quod magis eſt probabile ſequimur. Nec demum fluxæ & præcipites occaſiones nos ſinunt ita quęque circumſpecto judicio expendere. Sed in rerum contemplatione nihil eſt quod nos cogat præcipitare judicia: & quantum fieri poteſt, ultra rei perceptionem aſſenſus non eſt promovendus. Verum ubi nihil clare percipimus, judicium ſuſpendere oportet. Nec tamen neganda res eſt, quod eam complecti animo non poſſimus. Multa enim ſunt quæ nec ſenſu, nec mente conſequimur. Alia quidem ſunt quæ clare & diſtincte contuemur, tametſi

quo ea modo exiſtant, omnino nos latet. Nec res manifeſta idcirco in dubium eſt revocanda, quod quædam habeat annexa, quæ nullo intellectu aſſequi poſſumus. Quod in divinis, aut Theologicis potiſſimum obtinet. Videndum itaque ubi claras, & liquidas perceptiones exigere oporteat, quando judicium ſuſpendere, aut conſtanter affirmare neceſſe ſit.

III. Habet etiam id vitij mens humana, quod affirmationibus magis moveatur, quam negationibus; cum æquam ſe utriſque præbere debeat. Hinc nata eſt, & aucta Aſtrologiæ, Magiæ naturalis, & aliarum artium vanitas, ac ſuperſtitio, quæ tot hominum mentes oppreſſit. Nam quos Aſtrologia ex. gr. aut ex ſomnijs divinatio delectat, ij diligenter obſervant eventus, ſi qui forte contigerint: ſed ubi fallunt, quod ſæpiſſime accidit, ne attendunt quidem.

IV. Ex prava quoque voluntatis affectione plerique errores manant, quos leviter attigiſſe, & quaſi digito indicaſſe ſatis fuerit. Nam plerumque rem ita eſſe judicamus, quod

noſtra interſit ut res hoc modo ſe habeat; ac veritatem utilitate noſtra metimur. Idque frequenter in ijs, quæ ad mores pertinent, experimur. Hinc diverſarum nationum eadem de re tot diverſa judicia. Jus quiſque ſuæ civitatis ut juſtum defendit, reliqua ut à ratione, & æquitate aliena improbat. Quin hoc morbi genus ad opiniones ipſas permanat, quæ meræ ſunt contemplationis. Nam Thomiſta ex. gr. in corruptione corporum nihil præter materiam primam remanere; nullum ex ijs quæ prius viſa ſunt accidentibus, in cadavere ſupereſſe; novam quantitatis & accidentium ſupellectilem accedere, ut quoddam inconcuſſæ veritatis principium defendit. Scotiſta eſſentias rerum æternas eſſe pertendit: Neuter rei evidentia, ſed Doctoris quiſque ſui authoritate, vel admiratione ducitur. Sic voluntas plerumque aſſenſum intellectus extorquet, non clara & diſtincta perceptio impetrat. Rem veram eſſe judicamus, quod delectet, quod ita eſſe malimus, ac mille modis voluntatis affectiones intellectum inficiunt. Hinc, ut ait Ve-

rulamius, difficilia quæ ſunt, rejicimus, ob inquirendi moleſtiam; ſobria, quod ſpem nimium præſumptam coarctent; experientiæ lumen contemnimus, ne mens in rebus fluxis & vilibus verſari videatur. Nonnulli ſuperſtitione quadam ab inquiſitione veritatis arcentur: metuunt videlicet, ne accuratior naturæ contemplatio religioni quid obſit, cum huic potius maxime famuletur. Nam ut Scriptura, & fides Catholica voluntatem, ſic Philoſophia naturalis poteſtatem Dei manifeſtat. Accedit illud quoque, magnam hominum partem non ſtudio veritatis teneri, Non eum ſibi finem proponere, qui ad recte de rebus judicandum requiritur; ſed alios conſuetudine, alios contradicendi libidine, aut contentionis ſtudio abripi. Plerique ita ſibi de ingenio ſuo, aut doctrina blandiuntur, ut errore lapſi, ne quid ignoraſſe videantur, ſi quid novi quorumdam induſtria detexerit, id omnino repudient, quod aliter jam pridem ſint edocti. Alij ſuſceptam opinionem pertinaciter defendunt, ne levitatis aut inconſtantiæ accuſentur. Ac novi

Medicos cætera & doctos & in praxi exercitatos, qui numquam induci potuere, ut vel ſanguinem è venis ad cor remeantem, vel chyli receptaculum, aut ductum Thoracicum oculis uſurparent, ne forte autopſia, aut oculorum teſtimonio convicti ſanguinis circuitum, vel chyli ad cor appulſum fateri cogerentur. Sunt qui malignitate quadam naturæ, aut invidia perfuſi nihil eorum, quæ ab alijs inventa ſunt, admittunt. Alij contra ita ſunt ad aſſentationem compoſiti, ut nihil non probent, non mirentur, non laudibus efferant: adeo ut ſæpe vel adulatio ſubdola, ut cum Gerſone loquar, vel detractio livida judicia noſtra corrumpat.

V. Poſtremo ex rebus ipſis plerique errores in judicia noſtra derivantur, quos enumerare longum foret & moleſtum. In rebus pene omnibus ſi quid ſit clari & aperti, id fere ab eo quod eſt obſcurum opprimitur. Nec mens niſi ſtudio & labore ſubacta clarum ab obſcuro valet ſecernere; acriores diſtinctiones, ut moleſtas fugit, & omnia pene confundit. Hoc non modo

in moribus, de quibus ſuo loco dicendum, ſed etiam in rerum contemplatione uſuvenit. Nihil pene eſt apertius, quam mentem cogitare, intelligere, & alias functiones exercere, quæ à corpore manare nequeunt. Cum autem illius cum corpore nexus, aut ſocietas paulo ſit obſcurior, & actiones utrique communes minus ſint apertæ, atque in ijs magna ſit ſimilitudo cum mutis animalibus: qui res non certo judicio ponderant, nec clarum ab obſcuro apte diſtinguunt, ſtatim aut mentis naturam magna caligine eſſe involutam queruntur, aut eandem eſſe brutorum, quæ hominis eſt, conditionem præcipiti judicio pronuntiant. Cum ex ijs quæ certa ſunt & manifeſta, quæ videntur incerta potius colligere oporteat, quam ex obſcuris & incertis, quæ ſunt apertiſſima convellere. Nihil clarius quam nos cogitare, aut intelligere, aut has functiones non eſſe corporum modos, vel attributa. Quid in brutis agatur, omnino nos fugit. Quæ eſt iſta rationis perverſitas, ut ex ijs quæ omnino nos latent, ea quæ ſunt omni luce

clariora evertere moliamur? Sic nihil eſt notius attendenti vel apertius, quam Deum exiſtere; cum neque mei ipſius cauſa eſſe poſſim, nec in me eam vim experiar, qua vel unius horæ ſpatio me tueri & conſervare queam, & quandiu futurus ſim neſciam; nec in cauſarum ſerie in infinitum progredi liceat: alioquin nihil unquam fieri poſſet; ac ſiſtendum eſt in prima cauſa, quæ cuncta produxit. Cum etiam, ut ſæpe diximus, menti noſtræ imago quædam Dei, vel entis ſumme perfecti idea ſit inſculpta; cum rerum ordo, ſtructura, magnitudo, varietas, & alia prope infinita id omnino perſuadeant. Quid ergo, an judicium tam firmum, tam certum, aut lucidum nutare debet, quod quædam Dei attributa, ut libertatem, ſcientiam, juſtitiam, immutabilitatem animo complecti non poſſumus? An non tutius multo, & recte rationi magis conſentaneum à veritate tam manifeſta non diſcedere, quod multa ſint cum ea juncta & copulata, quæ vix aſſequi poſſumus? Mens ipſa meminerit ſe non modo finitam, ſed valde arctam eſſe &

anguſtam, ſi cum re infinita comparetur, quam attingere quidem poteſt, comprehendere non poteſt. Quod enim eſt infinitum, ab eo quod finitum eſt, nequit ullo modo comprehendi. Quod quidem in ijs, quæ fidei ſunt, tenendum eſt maxime. Nam recta ratio jubet, ut ijs quæ à prima veritate, quæ nec fallit, nec fallitur, ſunt revelata, fidem adhibeamus, præſertim cum Prophetarum oracula, eventus mirabiles, miracula, & alia hujus generis argumenta fidem faciunt ea quæ credenda proponuntur. à Deo ipſo, qui eſt fons luminis intellectualis, fluxiſſe. Ac ſi forte aut ſenſus, aut ratio adverſari videatur, non dubium eſt, quin plus divinæ authoritati, quam noſtræ rationi ſit tribuendum. Tametſi nunquam ijs, quæ evidenter & diſtincte percipiuntur, fides ipſa repugnat. Nam illud quoque intuendum, quouſque ſenſus & ratio progredi valeant. Sic in ſanctiſſimo altaris Sacramento ſpecies ipſas ſacramentales, ut figuram, colorem, & alia id genus accidentia ſenſus clare perſpicit; ſed utrum panis ſubſtantia,

an

an corpus Chriſti ſub ijs ſpeciebus contineatur, ſenſuum teſtimonio doceri non poſſumus. Infinita ejuſmodi ſunt, quæ nobis videntur fieri non poſſe, quod ſint inſolita, & contra naturæ curſum. Sed quantum pateat omnipotentia Dei, ſi mens noſtra definire velit, næ ipſa multum à recta ratione aberrat. Sic judicia noſtra certis ſunt finibus coercenda. Nec ſinendum ut mens ita ſibi indulgeat, ut quæ lumine naturali non ſunt perſpecta, ſed à divina authoritate profecta, modulo ſuo aut ratione metiatur: ea, inquam, meminerit, quam pauca vel in ſe ipſa, vel in rebus corporeis ſint, quæ clare & dilucide intueri poſſit. Nam ut homo, ſi Platonicis credimus, vinculum eſt univerſi, & medio quodam loco inter res intellectuales & corporeas conſtitutus, ſic ea tantum poteſt utcumque comprehendere, quæ in medio ſunt poſita. Quæ enim extrema ſunt, aut extremis vicina, mentis aciem fugiunt. Totum hoc univerſum ſi contemplari velis, non modo corpus proprium, ſed & globum telluris, imo & planetarum mundum, cùm firma-

mento collatum inſtar puncti obtinere comperies. Ac forte & firmamentum ipſum, & id omne, quod vis imaginatrix ſibi exhibet, punctum erit cum infinita prope hujus univerſi mole comparatum. Jam ad minima quæque corpora deſcende, quæ microcoſpio deteguntur, cujuſmodi eſt acari, aut qui in aceto ſerpentum inſtar fluctuant vermiculi, aut in caſeo deprehenduntur animalcula, aut pediculi, qui in ipſis inſectis viſuntur, cujuſmodi olim in muſcæ capite Londini perſpeximus. Quis & partium varietatem, muſculos, humores, humorum guttulas animo complecti poſſit? Infinitæ ſunt pene partes diſtincte efformatæ, oculi ipſi, membra, pedum articuli, pili quandoque cernuntur; quis partium myriades, quæ ſub viſum non cadunt, conſequi valeat? Quare ut pulchre ſublimi Vir ingenio perſequitur, corpus noſtrum, quod cum immenſa hujus univerſi mole comparatum inſtar nihili eſt, nec percipi ullo modo poteſt; ſi cum ijs minimis corpuſculis conferatur, immenſum quiddam eſt, & inſtar univerſi, medium inter utramque & in-

finiti, & nihili abyſſum nactum videtur locum. Eadem pene ſors menti humanæ contigit. Nam quæ medio ſunt loco in rebus, non extrema conſequitur, nec ullius rei initium & finem intueri poteſt: adeo ut nec ſenſus, nec mens ipſa extrema quæ ſunt comprehendat. Hæc illius vim effugiunt, & cognitionem noſtram valde contrahunt: ita ut nec nihil, nec omnia percipere valeamus. Itaque diligenter intuendum quouſque progredi noſtra cognitio poſſit. Sciendi cupiditate ardemus, de omnibus judicium ferre, quæ ſunt denſa caligine involuta penetrare, prima naturæ initia, aut extremos fines conſequi volumus. Quid fieri à Deo poſſit; an infinitum ſit alio majus, & alia hujus generis bene multa ſtulto labore perſequimur; in ijs quæ mentis humanæ vires ſuperant, conſeneſcimus: ea vero quæ ſunt nobis attemperata, in mediocritate quadam conſtituta & majoris longe utilitatis, ut vilia & abjecta contemnimus.

LIBER TERTIUS.

DE ARGUMENTATIONE, SEU DE TERTIA MENTIS FUNCTIONE.

CAPUT PRIMUM.

De natura & origine ratiocinij.

POSTREMA mentis humanæ functio eſt ratiocinatio, quæ nos ex cognito, & perſpecto ducit in obſcuri & incerti notitiam. Cum mens ſimplici obtutu rem percipit,

tum rei imaginem depingit; ubi judicat, duas aut plures imagines copulat, & nectit communis exiſtentiæ vinculo. Sed ubi diſcurrit, & ratiocinatur, motu quodam agitur circulari, qui ut videtur Platonicis, naturæ incorruptibilis, & Cœleſtis maxime proprius eſt. Quandiu enim mens noſtra varias propoſitiones efformat, & conjungit, quaſi recta progreditur, nec omnino diſcurrit, donec velut in orbem acta primas notiones cum poſterioribus jungat. Quod quidem in eo argumentationis genere, quod ſorites dicitur, manifeſtum eſt. In hoc enim quaſi quibuſdam gradibus conſcendimus, nec aliud quam acervus propoſitionum efficitur, niſi prima notio cum ultima copuletur. Hinc illa gradatio nullam habet argumentationis formam. Aphricano virtutem induſtria, virtus gloriam, gloria æmulos comparavit, niſi regreſſu quodam animus primam notionem cum poſtrema conſociet & concludat: ergo Aphricani induſtria æmulos conparavit.

II. Omnis autem Argumentatio

vel Syllogiſmo continetur, vel ad eum referri poteſt. Cum enim propoſitionis extrema ita inter ſe cohærent, ut attributi cum ſubjecto nexus luceat ipſe per ſe ſe; tum illa aut ſimplex mentis judicium, aut principium quoddam deſignat, cujus cognitio intelligentia nominatur. Sed ubi non ita plana eſt attributi cum ſubjecto ſocietas, tum ea propoſitio aut quæſtio, aut problema dici ſolet. Quare ideam quandam inquirimus, in qua & ſubjectum & attributum conveniant, quæ aut argumentum, aut medius terminus appellatur. Subjectum & attributum propoſitæ quæſtionis, cum medio termino ſeorſum junguntur in præmiſſis: in ipſa concluſione tandem inter ſe devinciuntur. Tumque ex quæſtione fit concluſio, cujus cognitio ſcientiæ nomen ſibi vindicat, ubi eſt clara & certa ratione ſubnixa. Quod quidem ex attentione ipſa & accurata rei conſideratione, ſtabili perſuaſione & intellectualis luminis evidentia dignoſci poteſt. Quod ſi ratio ipſa, quæ affertur, ementita claritate rationem perſtringit, &

negligenter attendenti vera, aut evidens apparet, tum error, aut falſa perſuaſio dicenda eſt, ſi veritate ipſa deſtituitur: aut ſi forte vera eſt, judicium efficit inconſultum, & temerarium. At ſi ratio ipſa, quæ affertur tenuis eſt & popularis, cum dubitatione conjuncta, non firma & accurata, tum opinio ſolet appellari; in qua non omnino acquieſcit animus.

III. Exempla deeſſe non poſſunt, cum totius vitæ tenor, atque omnis humana cognitio, raciocinatione quadam perfici videatur. Quid enim agimus quod agendum prius non judicemus, idque raciocinando non colligamus? nihil molimur quod prius aliqua ratione ducti ita faciendum eſſe decretum non fuerit. Ac licet in ijs, quæ longa aſſuetudine prompte, & facile operamur, nullus deliberationi, aut argumentationi locus eſſe videatur, non idcirco tamen omnis diſcurſus abeſt. Cum hic fortaſſe nullas temporis moras poſtulet, maxime ubi nullo obice retardatur. Cumque omnis habitus uſu, & exercitio confirme-

tur, haud veriſimile putem nullam eſſe argumentationem, ubi expedita eſt, & parata. Nam ſola mentis tarditas in cauſa eſt, cur in temporis momento ipſa argumentatio non perficiatur. An lumen in inſtanti propagatur, & viſus in momento objecta contuetur, mens ipſa rerum imagines eadem celeritate depingit, atque unam cum altera judicando conjungit, non poterit vero citra longiorem temporis moram unum ex alio colligere, & effectum è cauſa deducere? an mentes ſeparatæ, vel ipſi angeli non diſcurrunt? colligunt res diverſas, inter ſe conferunt, nec cogitationes ſuas per temporum intervalla diſtendunt. Illud ſane non eſt probabile Angelos ſimplici duntaxat intuitu, non perfecto judicio, aut raciocinio cuncta percipere: nec video cur ſpecies aut rerum imagines non copulent, aut disjungant: neque ij citra diſcurſum poſſunt tot imagines inter ſe componere. Nihil-ne probant, numquam-ne concludunt? verum de cognitione Angelorum nihil attinet dicere. Hoc tantum volumus, totum vitæ contex-

tum nihil eſſe præter inexplicabilem ſyllogiſmorum ſeriem: Alioqui impetu, non ratione duce, neque ut homines decet, operamur.

V. Incredibilis quidem eſt ea mentis celeritas, qua ex uno in aliud progreditur, diſcurrit, in opus erumpit, atque in plura vel eodem temporis momento vim ſuam impendit: ſed cœleſtis illa & ſpiritalis natura nullis temporum ſpatijs, uti nec locorum anguſtijs concluditur; ceſſare non poteſt, nec quicquam fere aliud, niſi ſenſuum infirmitas moram injicit. Quin & notiones à ſenſibus acceptas, vel etiam inventas, & naturali ſolertia excogitatas tam celeriter mens in ordinem digerit, dum alias ſeligit, alias repudiat; illas excitat, has inhibet, ut ne cogitare quidem, vel attendere videatur. Ordo notionum, delectus cogitationum citra ratiocinium effici vix poteſt; omnes tamen actiones antevertit.

VI. Illud ſane minime prætereundum eſt, quod ubi mens cogitationes ſuas diſponit, & cogit in ordinem, vel ratiocinatur, quaſdam ſequatur

leges, de quibus vix cogitat. Niſi enim directrices illas regulas conſulat, nihil quod illam deceat, nihil fere humani aggreditur. Et tamen perpauci ſunt homines, quibus illæ regulæ perſpectæ ſint: quamvis omnes quodam naturæ tyrocinio eruditi ad eas leges ſua opera & diſcurſus exigant. Idem fere nobis accidit quod ijs qui muſicam, vel ſcribendi artem callent, qui ad præſcripta artis non intendunt animum, niſi forte cum in ipſam artem peccant. Sic natura duce præcepta fere omnia, quæ poſtea longo ſtudio, & magna induſtria à Dialecticis tradita ſunt, ſequimur: adeo ut artem ipſam ratiocinatricem à natura edocti eſſe videamur. Neque enim artem ab ijs regulis & præceptis, quibus opifices in agendo diriguntur, ſecernimus. Eruditi quidem, & exercitati prompte & expedite operantur, nec videntur de ijs cogitare: nec minus tamen ab ea arte reguntur, quam qui artis rudimenta nondum poſuere: nec agendi facilitas, & exercitatio habitum ipſum perimit, ſed perficit. Neſcio quo id fiat modo, fit tamen,

ut cum mens ratiocinatur, vel quiddam molitur, res ipſas quas actu percipit, aut efficit, cum alijs de quibus ne cogitat quidem, nec forte recordatur, conjungat. Neque enim dum hæc ſcribo, in mentem veniunt regulæ Grammatices, quibus congrua, atque inoffenſa vocum copulatio, & ſtructura præcipitur. His tamen, ut poſſum, utor, licet forte jamdiu è memoria exciderint. Idem plane uſu venit cum aliquid addiſcimus: mens figuris, & notionibus antiquis, ut loquitur Plotinus, novas nuperque venientes accommodat, & ex obſcuriore habitu in actum prodit: quæ in memoriæ penetralibus deliteſcebant, in apertum profert, quæque diſperſa erant, colligit: nec tamen anticipatas illas cognitiones percipit, quamvis eas cum opus eſt, in uſum adhibeat. Quotuſquiſque Ariſtotelis Topica, vel Analytica priora tenet animo comprehenſa? & tamen naturali quadam induſtria multa argumenta excogitamus, definimus, partimur, concludimus: inventa ordine quam opti-

mo collocamus, varias demum notiones ita diſponimus, ut ſyllogiſmus ex ijs abſolutus exſurgat: adeo ut ars illa veri & falſi diſceptatrix & judex nobiſcum naſci, & ab ipſa oriri natura videatur. Quamvis uſus, exercitatio, diſciplina huic à natura inchoatæ ſcientiæ incrementum, & perfectionem ſuam dederint. Idem prorſus in cæteris diſciplinis contingit: nam omnes initium à natura, ſummam ab uſu, & longa obſervatione acceperunt. Scientiarum quippe principia & veluti lumina non tam diſcuntur, ſi Platonicis credimus, quam in memoriam revocantur; eaque velut nota ſibi & familiaria mens ſtatim agnoſcit, & approbat. Concluſiones cum principijs conſertæ aliquo admonente, non docente ſtatim cernuntur. Sic ſcientia quæ nihil eſt quam ſyllogiſmorum, & demonſtrationum contextus acquiritur; ſeu præformatas rerum imagines menti inſculptas habeamus; ſeu notiones tantum, & velut ſemina in animi ſolo ſparſa, ſtudio & meditatione, tamquam

plantæ cultoris induſtria irrigatæ, in perfectam ſcientiam adoleſcant: ſeu denique luce idearum mens irradiata veras & immobiles rerum cauſas, non alibi quam in rationibus æternis, & in veritate objectiva contempletur. Tum enim rei cujuſque naturam animo complectimur, quando eam cum exemplari, ad cujus ſimilitudinem fuit procreata, componimus. Senſus nihil quam accidentia percipiunt, eſſentias rerum non pervadunt, neque ex ijs certa animi comprehenſio colligitur. Fallaces interdum ſunt nuntij, qui ſolent nobis illudere; circa rerum umbras, nec conſtantes, nec lucidas verſantur; neque claram, & immutabilem ſcientiam, ſed opiniones dumtaxat ingenerant, & mentis aciem ad inferiora detorquent. Hoc enim imperitos ab eruditis diſcriminat, quod illi notionibus, quas per ſenſus hauſere, velut illigati non ultra intendant animum, ut obſcuriores illas notiones explicent, atque in ſua principia reſolvant. Docti vero intimas rerum eſſentias, genera, differen-

tias exquirant, quæ quidem rationis ſolertiâ, viâ quoque, & methodo, ac doctrina conſequuntur: nec ſenſus omnino tamquam inutiles dimittunt, neque in ijs plane acquieſcunt. Nam rerum exiſtentiam per internuntios ſenſus accipimus: ſed eſſentias & veluti rerum penetralia mens ſola percipit: ac duplici lumine, tum innato, tum infuſo tamquam duabus alis evecta, cauſas omnes tum proximas & continentes, tum æternas, & immutabiles perveſtigat. Hoc quidem pacto Platonicos inter & Peripateticos convenire poſſe jam idemtidem oſtendimus. Sed nimis ſecus forſitan evagamur.

VII. Huc igitur redeundum, mentem quaſdam habere leges argumentationum ſibi congenitas, ex quarum obſervatione prodierunt regulæ ſyllogiſticæ, quæ iu ſcholis ſummo ſtudio, neſcio quanta utilitate addiſcuntur. Utiliores ſunt fortaſſis ad eas artes, quæ vulgi opinionibus continentur, quam ad ſcientias, quæ in naturæ inveſtiga-

tione verſantnr. Nec video Geometras multum ſollicitos de argumentorum formulis, an ad Logicæ præſcripta ſint compoſita: nec tamen ulli ſunt, qui aut acrius demonſtrent, aut magis perſuadeant. Naturam enim ducem fere ſequuntur: ab ijs quæ prima ſunt, ſimplicia, & maxime communia, ad magis compoſita gradatim deſcendunt: Nullam in terminis ambiguitatem relinquunt, voces omnes definiunt. Quo quidem fit, ut in forma ſyllogiſmorum non errent. Non enim fere ab ijs regulis diſcedimus, niſi cum terminorum homonymia abutimur, aut medio termino alium tribuimus intellectum in majore, alium in minore propoſitione. Id quoque ſolenne eſt Geometris, ut quædam axiomata lucida per ſe, aut principia, ex quibus fluunt quæ deinceps ſunt demonſtraturi, præmittant. Poſtremo concluſiones vel ex definitionibus, quæ in contentionem venire non poſſunt, vel ex ijs principijs, & effatis lumine naturali notis, quæ axiomata vocantur, vel ex alijs jam

probatis demonſtrant concluſionibus, quæ jam vim principiorum obtinent. Nec cujus ſit figuræ, aut modi ſyllogiſmus, moleſtius inquirunt, aut ad Logicæ regulas intendunt animum: cum attentio illa obeſſe magis, quam prodeſſe ſoleat. Nam ab ijs quæ magis ſunt neceſſaria, animum avertit.

VIII. Verum his omiſſis, de natura & origine ratiocinationis paulo uberius dicendum. Eſt itaque argumentatio, aut ratiocinatio judicium quoddam mentis, quod vi alterius judicij jam antè facti profert. Nam ut judicium ex diverſis ideis aut perceptionibus, ſic ratiocinium ex duobus ſaltem judicijs, quorum unum eſt alterius cauſa, efficitur. Verum quo res tota fiat lucidior, ea eſt ab altiore principio deducenda. Quod mihi præter cæteros videtur præſtitiſſe Doctiſſ. Fabry.

IX. Corpus & animam rationalem ſic inter ſe connexa eſſe putat, ut quæ ſenſus attingit, eadem mens cognoſcat: & viciſſim quæ mens percipit, ea ſenſu interno quodam-

modo ſentiamus. Nam animus ea lege cum corpore devinctus videtur, ut ſenſus interioris ſtatim percipiat actionem: quæque confuſe tantum, & imperfecte ſenſum afficiunt, eadem mens confuſa quoque cognitione conſequatur: quæ diſtincte, & validius ſenſum commovent, hæc mens diſtincte magis, & clare percipiat. Senſum ipſum affectio impreſſa, ſeu ea ſpecies, ſeu phantaſma vocitetur, omnino determinat: eaque fortaſſis affectio in certo fibrarum ex quibus cerebrum contexitur, motu eſt conſtituta. Non quod illa affectio, vel impreſſio ab objecto facta ſit potentiæ ſenſitivæ functio: ſed actio ipſa circa illam affectionem, aut impreſſionem quæ fit in organo, ſenſus appellatur. Hinc primum noſtræ cognitionis exordium: adeo ut quæ confuſe ſenſus attingit, confuſam: quæ diſtincte ſentimus, diſtinctam in mente pariant cognitionem. Ea quippe lex ut diximus, ab auctore naturæ inter corpus & mentem videtur conſtituta, atque eo fine anima cum corpo-

re conjuncta, ut certos corporis motus quædam perceptiones conſequantur, ac viciſſim ex certis perceptionibus quædam corporis motiones oriantur.

X. Non aliud itaque eſt perceptionis initium niſi à ſenſu profectum, aut certe ab affectione in ſenſus organo impreſſa, quam pro motus magnitudine plus, minus-ve ſentimus. Eſt quippe ſenſus cum motu fibrarum, quæ ſubſtantiam cerebri pertexunt, ita conjunctus, ut magnus fibrarum motus ſenſum itidem vegetum, languidior motus ſenſum debiliorem efficiat. Sed ſenſum inter & mentem, hoc videtur eſſe diſcriminis, quod ſenſus ab ipſa affectione organi, quam alij ſpeciem vocant: affectio vero ab objecto ſit determinata, nec poſſit ullo modo ſenſus ex confuſa ſenſatione ad diſtinctam progredi: mens vero hanc habet prærogativam, ut ex confuſa perceptione ad claram, & diſtinctam ſeſe promoveat.

XI. Atque in hoc vis humani ratiocinij poſita videtur, ut ex confuſa

ognitione, ſeu ex ijs quæ in univerſum dumtaxat noverat, multa clare & diſtincte colligat. Sic Mathematici communes quaſdam notiones adhibent, ex quibus certas propoſitiones demonſtrant, ex ijs alias: & ita longam demonſtrationum ſeriem texunt. Nec aliud quiddam mentem determinat, ut ex univerſali axiomate unum potius quam aliud ſingulare colligat, quàm ingenita animi libertas. Ac ſæpe mens noſtra ex una propoſitione aliam colligit, de qua antè ne cogitaverat quidem. Nec video cur ex illa propoſitione, omnis homo eſt animal, concludat Socratem potius quam Platonem eſſe animal, niſi quia ex infinitis quæ confuſe in ea propoſitione involvuntur, placet ei Socratem eligere. Quocirca vis illa animæ qua ſeipſam determinat, ut ex confuſa cognitione diſtinctam conſequatur, quæque eſt omnis ratiocinij fons & origo, ex ipſa voluntate proficiſcitur. Quaſdam forte notiones, eaſque diſtinctas mens à ſenſibus accipit, ſed paucas admodum: ſunt

quippe magna ex parte confuſæ. Et quidem impreſſam in cerebro affectionem & ſenſus ſentit, & mens diſtinčte percipit: eam quippe ut præſentem, non per alienam ſpeciem contuetur. Hinc nec ſenſus, nec mens ipſa circa illam affectionem fallitur. Omnis error circa objecta verſatur. Sic clare, & evidenter quæ ſit illa affectio, quam viridis color imprimit, & ſentio, & mente aſſequor: tametſi vix definire poſſum, an ſit qualitas quædam quæ objecto inſit, an modus luminis, an quid aliud. Nam hæ voces ſunt abſtractæ: neque ijs indigeo ut eam norim affectionem, eamque ab alijs diſcriminem. Nec tamen hanc cæco explicare poſſum, niſi ſimilitudines quaſdam, aut abſtractas voces adhibeam. Obſcuritas itaque in objecto ineſt, non in ipſa affectione quam ſentio, quam intuitiue cognoſco, quæque mentis perceptionem omnino determinat. Sed mens ipſa eam quoque vim habet, qua ex ſingularium cognitione ad univerſalium perceptionem evolet: aut ex generali,

& confuſa cognitione ad diſtinctam ſingularium notitiam deſcendat.

V. Primus itaque mentis aſpectus à ſenſu: deducta vero & ratione evoluta cognitio à libertate aut voluntate determinationem ſuam repetit. Jam vero diſtinctam magis, & claram cognitionem ſenſus quoque vegetior, aut motus in cerebri fibrillis validior conſequitur: nam mentis, & ſenſus indivulſæ ſunt functiones, neque ſenſu laborante mens feriari poteſt; cumqne intenditur animus, ſtatim & ſenſus organum incaleſcit, laborat, & fatigatur. Fibrillæ autem cerebri validius agitatæ alias cum quibus ſunt connexæ, nonnihil commovent, & in ejuſdem motus ſocietatem trahunt. Hinc nova, ſed confuſa adhuc excitantur phantaſmata, quæ mens ſtatim percipit: ac ſæpe ex illa cerebri affectione, aut motu diſtinctam rurſus, & novam per ratiocinium parit cognitionem, quam ſenſus poſtea diſtincte ſentit. Sic à confuſo ſenſu in confuſam primum, tum in diſtinctam cognitionem mens ducitur: ex qua major in cerebro

motus, & ſenſus vegetior ſubinde oritur, quem rurſum tremulus fibrarum quæ ſunt propiores, motus, ob earum continuitatem, ac levis ſequitur agitatio: unde fit ſenſus novus, & obſcurior. Atque ita per mille anfractus, aut gyros mens diſcurrit, donec ſimulachrum illud aut ſpecies quæ latebat, tandem occurrat. Hinc capitis magna contentio cum calore & dolore ſæpe conjuncta. Hinc facilius ratiocinatur, qui plura rerum ſimulachra, aut phantaſmata cerebro habet impreſſa: citius enim invenit quod quærit. Plura confuſe cognoſcit, ex quibus diſtinctam adipiſci cognitionem facilius poteſt. Quamobrem qui fibras cerebri aut mobiliores, aut magis expeditas, aut continuas habet, facilius ratiocinatur: tum enim phantaſmata quam citiſſime excitantur: unde confuſa primum, tum diſtincta cognitio. Qui autem fibras cerebri vel obſtructas, vel impeditas, vel depravatas habent, ut ebrij, dormientes, amantes, minus expedite ratiocinantur. Si caput aut nimio humore,

aut vaporibus gravatur: ſi fibræ languidiores ſint, ut poſt longam inediam, tum ad ratiocinandum ſumus minus bene compoſiti. Primas itaque notiones à ſenſu mens mutuatur, ſed magna ex parte confuſas: à mente vero in ſenſum diſtinctæ ſenſationes manant.

VI. Ex ijs demum videtur ſequi, res inſenſibiles & abſtractas per ſenſibiles & corporeas à nobis intelligi; cum phantaſmata ipſa aut componimus, aut dividimus, aut quocumque alio modo commutamus. Atque ut mutus cogitationes ſuas per ſigna, ut poteſt, alijs aperit: ſic ad ea quæ ſenſus non attingit, varia adhibemus phantaſmata, quæ mens noſtra ut libitum eſt, aut extendit, aut contrahit, aut ſeparat, quo res inſenſibiles ſibi exhibeat. Sic corpus facile mens concipit quod videtur, tangitur, reſiſtit: ex reſiſtentia ipſa colligit id eſſe impenetrabile: cumque colorem, figuram, & alia ejuſmodi accidentia mutationi cernat obnoxia, hinc colligit rationem corporis in ijs non eſſe poſitam. Quodque ſubeſt

his accidentibus, ac coloris, ſaporis, & aliorum accidentium expers videtur, id corporis naturam efficere concludit. Quod utique non intuitiva, ut aïunt, ſed abſtractiva tantum cognitione percipit. Sic ens, ſubſtantiam, vivens, & alia ejus generis abſtracta cognoſcimus, cum multa confuſe per modum unius concipimus. Quin & ſenſum, ſeu actionem quæ circa affectionem cerebro impreſſam verſatur, per ſpeciem alienam, abſtractiva ſcilicet cognitione mens percipit. Sed cognitio ipſa quæ eſt actio circa objectum, ut expreſſum, vel repræſentatum, clarius fortaſſe cognoſcitur. Hæc ſane ut ſimpliciſſima, ita eſt præſtantiſſima, quæ nec ſubjectum exigit exterius, in quod vim ſuam exerat, nec diſtinctum habet terminum, ac citra motum omnino perficitur; nec ullam denique affectionem impreſſam, ſed merum ſupponit objectum, quodcumque ſit illud, etiam ſi non exiſtat. Cum autem aliquid cognoſco, mihi eſt evidens me cognoſcere: adeo ut omnis animi cognitio ſit clara

ra

ra ſui cognitio. Quid autem ea ſit, confuſe tantum percipimus, donec per ratiocinium mens id ipſum diſtincte colligat.

VII. Hæc utique & alia hujus generis plurima, quæ P. Fabry in hanc ſententiam pulchre explicat, ſunt magna ex parte vera, aut certe veriſimillima. Vix tamen illud aſſentior, ſenſum à nulla re affici, quam animus non ſtatim percipiat: nedum id conceſſerim, nihil ab intellectu cognoſci, quod in ſenſum non refluat: aut nihil à nobis percipi niſi corporis phantaſmate obductum: aut denique res omnes quæ ſenſus fugiunt, non intuitiva, ſed abſtractiva tantum cognitione perſpici à nobis, aut cognoſci. Nam ut omittam quæ ſuperius fuſe ſunt explicata, vix credibile eſt à nobis minimas ſenſuum affectiones percipi, cum mens ipſa contemplationi acrius intenta eſt: aut nihil ab ea cognoſci præter res corporeas, vel corporum ſimulachris involutas. Nec crediderim eos qui in rerum divinarum contemplatione verſantur, nihil aliud quam varia

M

phantaſmata componere, aut dividere, aut magna contentione caput vel cerebrum fatigare. Sed de his jam alias ſæpe, & in libro proximo plura dicemus. Interim illud ultro concedimus, mentem ſæpius à ſeipſa determinari, cum ratiocinatur, cumque ex confuſa, vel univerſali cognitione ad diſtinctam & magis ſpecialem progreditur. Idem eſſe principium quod ratiocinatur, & ad ratiocinandum ſe determinat: determinationem illam eſſe actionem inorganicam, ut vocant, à voluntate ipſa & libertate ingenita prodeuntem: magnum eſſe inter ſenſum, & mentem; inter affectionem cerebro impreſſam, & perceptionem, conſenſum. Illud quoque concedimus quod anima formæ titulo, vim ſenſitivam ſic moderatur, & cum ea tam arcte devincta eſt, ut cognitionis ſuæ initia, à ſenſuum impreſſionibus mutuetur, & circa imagines corporeas plerumque verſetur. Neque id negaverim mentis perceptiones cum certis corporei organi motibus ita eſſe conjunctas, ut certam cogitationem,

certi quoque motus in ſenſus interioris organo conſequantur, & viciſſim quaſdam cerebri affectiones, quædam cogitationes comitentur. Verum de his jam ſæpe, nunc de argumentationis diviſione agendum.

CAPUT SECUNDUM.

De prima argumentationis diviſione.

I. IN omni argumentatione duo ſunt potiſſimum ſpectanda, quæſtio ipſa, quæ proponitur, & argumentum, vel ratio probationem faciens, quæ ſcilicet, quod eſt dubium, per id quod dubium non eſt, confirmat, & ex quæſtione certam facit concluſionem. Sic in omni argumentatione duo ſunt, pars inferens, & illata; quod colligitur, & id unde colligitur, quocumque ea modo diſponantur, aut exprimantur. Hæc enim ad formam argumentationis pertinent, de qua mox pluribus, ubi pauca de re, quæ probanda pro-

teria, in hos locos animum intenderit, & velut oſtiatim ſingulos pulſaverit. Infinitam enim facit, inquit Fabius, ipſa res dicendi tarditatem. Ac merito exiſtimat eos locos magno ſæpe eſſe impedimento: cum & animi quædam ingenita, naturâ, & ſtudio exercitata velocitas rectâ nos ducat ad ea quæ conveniunt cauſæ. Neque enim morari debet dicentis cogitationem hæc varietas argumentorum, aut copia. Atque ut litteræ ſyllabæque ſcribentium cogitationem non exigunt, ſic rationes ſponte & argumenta ſequi debent. Ita quidem magnus dicendi Magiſter, qui poſtquam has probationum ſedes fuſe eſt executus, fatetur is quoque, quod cum plurimi in hos inexplicabiles laqueos inciderint, quem ex ingenio ſuo potuerunt habere conatum, velut adſtricti certis legum vinculis perdiderunt, & magiſtrum reſpicientes, naturam ducem ſequi deſierunt. Id vero plures fallit, quod argumenta quærant communia, accerſita, peregrina, quæ nihil aut parum probant; non ea quæ ex rebus ipſis ducuntur.

Turbam enim tantum congregant, ex qua ſine diſcrimine occupet proximum quodque: cum tamen ut verborum, ita probationum copia cum judicio paranda ſit, vim dicendi, non circulatoriam volubilitatem ſpectantibus.

III. Nec metuendum ne nos materia deſerat. Ea quidem in omnibus pene redundat: amputare potius oportet, & reſecare, quæ nimium luxuriant, aut certe ſordida, abjecta, falſa & nimis communia detrahere. Sæpe evenit ut indocti copiam majorem habere videantur, quod dicant omnia: ſed doctis eſt electio, & modus. Atque hæc tamen ſic accipi volumus, ut communes locos, aut ſumma argumentorum capita non penitus aſpernemur: ſed ne ijs plus quam neceſſe ſit, tribuamus. Ac neglectis probationibus, ex rerum quæ tractantur, accurata contemplatione ductis, quæ potentiſſimæ ſunt, leviſſimas & nullius ſæpe momenti conſectemur, quæ judicium omnino labefactant, inventionem omnem extinguunt, & peſſimam

inducunt de rebus, qua bene, qua male diſſerendi conſuetudinem. Nam qui in hos locos ultra quam oportet intendunt animum, aut generalia quædam attributa, ut omnium probationum fontes perſequuntur, ut Lulliſtæ ſolent: hi quidem, ut cum Fabio loquar, non corpori proſpiciunt, ſed abrupta quædam, ut forte ad manum venere, jaculantur Et eodem teſte vix ullus eſt tam communis locus, qui poſſit cohærere cum cauſſa, aut re de qua agitur, niſi aliquo propriæ quæſtionis vinculo copulatus, apparetque eum non tam inſertum eſſe, quam applicitum: vel quod diſſimilis eſt cæteris, vel quod plerumque aſſumi etiam parum apte ſolet, non quia deſideratur, ſed quia paratus eſt.

IV. Ex ijs quidem locis probationes dialecticæ deſumuntur, quæ & Topicæ nominantur. Nam locus hîc accipitur pro ſede quadam argumentorum. Atque hæc argumenta ut plurimum è Grammatica, Dialectica & Metaphyſica eruuntur, ut præter cæteros Claubergius ſatis dilucide ex-

plicat. Loci Grammatici ab etymologia, ut pecunioſum à pecorum copia; vel à conjugatis, ut juſtum dicimus à juſtitia.

V. Loci dialectici jam ſuperius ſunt explicati. Hos itaque breviter attingemus. Genus ad probandam ſpeciem non valet, plurimum ad refellendam. Quod non eſt virtus, non poteſt eſſe juſtitia, & quod juſtitia eſt, utique virtus eſt. Sed ſpecies firmam habet probationem generis, infirmam refutationem. Quod enim non eſt juſtitia, poteſt eſſe virtus, ut fortitudo: nec tollitur genus niſi omnes ſpecies removeantur. Sic de quo affirmatur, aut negatur definitio, de eodem affirmatur aut negatur definitum, ac vice verſa.

VI. Metaphyſici ex communibus notionibus cauſæ, & effectus, totius & partis, aut ſimilibus ducuntur. Cauſæ quatuor, vel ut alijs placet, quinque numerantur, quas ex Proclo breviſſime jam alio loco ſumus complexi. Effectrix cauſa eſt, id à quo: exemplaris, id ad quod: finalis, id propter quod: forma, id quo:

l. 1. de conſenſ. c. 1.

materia id ex quo res efficitur. Ad efficientem executio, ad exemplarem directio, ad finalem pertinet intentio: efficiens per motum, exemplar per cognitionem, finis per amorem operatur. Finis eſt aut primarius, aut ſecundarius. Eſt item cujus gratia fit aliquid, ut ſanitas eſt finis medicinæ: æger eſt finis cui ſanitas quæritur. Multa ex fine ducuntur argumenta: unde illud Caſſianum, cui bono? intuendum enim quid affectet quiſque, locuples videri, an diſertus, juſtus, an potens.

VII. Effectrix cauſa vel eſt totalis vel partialis: ut Deus eſt cauſa Adami adæquata & totalis, ſed æquivoca: Adamus eſt cauſa Abelis inadæquata, aut partialis: ſed univoca. Ignis domum comburens, eſt cauſa phyſica & neceſſaria: qui ignem ſubjecit, cauſa eſt moralis & libera. Sol cubiculum illuminans, eſt cauſa per ſe illius luminis; apertio feneſtræ, conditio ſine qua non. Artifex eſt cauſa præcipua ſui operis: ſecuris qua utitur, eſt cauſa inſtrumentaria. Sol eſt cauſa univerſalis plantarum: ſtirps

unaquæque eſt cauſa proxima, aut alterius plantæ, aut fructuum quos procreat. Reliqua quæ ad cauſas pertinent in proclivi ſunt. Hinc multa ducuntur argumenta, quibus ex effectu colligitur cauſa, aut ſublatis cauſis effectus quoque tollitur. Ex cauſis neceſſarijs effectus neceſſario fiunt: ut corpus in lumine umbram facit, & umbra ubicumque eſt, ibi eſſe corpus oſtendit. Sæpe non neceſſario effectus producuntur. Sol colorat, ſed non continuo qui eſt coloratus, à Sole eſt.

VIII. Sic oppoſita vel ſunt ex utraque parte poſitiva: ſive ſint abſoluta, ut calor & frigus, quæ contraria dicuntur, ſive relatiua ut pater & filius: vel unum affirmat, alterum negat: ſive ubique, ut homo, non homo, quæ & contradictorie opponuntur: ſeu in certo tantum ſubjecto unum oppoſitorum negat, tumque dicitur privativa oppoſitio: qualis eſt inter lucem & tenebras, viſum & cæcitatem. Ex ijs varij argumentorum loci oriuntur. Ex relativis maxime, ut quod diſcere honeſ-

tum,& docere: & illud Domitij Afri, ego accuſavi, vos damnaſtis. Huc pertinent variæ parium, aut imparium comparationes, ſimilitudinis ac diſſimilitudinis: ut à majori, ſi quis ſacrilegium facit, faciet & furtum: à minori. qui facile & palam mentitur, pejerabit: ex pari, qui ob rem judicandam pecuniam accipit, & ob dicendum falſum teſtimonium accipiet. Exempla in hanc rem plurima Quintilianus præ cæteris affert. Qui commode etiam probationes omnes in neceſſarias, de quibus paulo poſt, credibiles, & non repugnantes diſtribuit. Credibilium genera ſunt tria. Unum firmiſſimum, quod fere accidit, ut liberos à parentibus amari. Alterum velut propenſius, cum qui recte valeat, in craſtinum perventurum. Tertium non repugnans, in domo furtum factum ab eo qui domi fuit. Atque in ijs quæ credibilia ſunt, pars maxima conſiſtit argumentationis.

IX. Ac de locis argumentorum quos artificiales vocant, ſatis ut arbitror dictum fuerit. Sunt & alij majoris

forte momenti communes loci, ex quibus eæ ducuntur probationes quas Ariſtoteles inartificiales vocat, quæque ex cauſa ipſa ducuntur, ut præjudicia, rumor, tormenta, jusjurandum, teſtes, de quibus agere noſtri non eſt inſtituti. Id unum magis ad propoſitum, ut quantum teſtimonio, vel authoritati tribuendum ſit, paulo diligentius intueamur. Nam ut pulchre magnæ Vir eruditionis jam obſervavit: vis illa animi, qua verum à falſo ſecernimus, quamque nunc formare & perficere inſtituimus, non tam in ſcientiarum contemplatione verſatur, quod perpaucorum hominum eſt, quam in ijs dijudicandis, quæ ad vitæ humanæ rationem, & communes hominum eventus pertinent. Jam duo ſunt potiſſimum, quæ nos de rei alicujus veritate certos faciunt, ratio, & autoritas; Illa ſcientiam, hæc fidem habet. Quanquam & authoritas ratione ipſa nititur; nam id rectæ rationis vſus exigit, non ſolum ut divino teſtimonio, quod nobis tot ſignis & portentis, tot Prophetarum Oraculis, & mille argumentis illuxit: ſed etiam, ut

infinitis prope rebus, quas ex hominum relatione accepimus, fidem adhibeamus. Magna pars cognitionis noſtræ ex ijs fontibus manat; nec quiſquam niſi inſanire velit, innumera pene, quæ ſunt in hiſtoriæ monumentis conſignata, aut in diſſitis regionibus obſervata, & omnium conſenſione recepta, in dubium revocabit. Sed ne in diverſum nimia credulitate peccemus, cautio eſt. Non enim id omne credere neceſſe eſt, quod non repugnat, quodque nullo ſatis idoneo autore conſtat. Et quidem cum portentoſa & prodigijs ſimilia; cum aut dæmonum, aut magorum præſtigiæ, aut quædam narrantur miracula, non ſtatim ad communes locos divertendum, nec omnibus ex æquo fides habenda, vel omnino detrahenda. Nimium ſimplices ſumus, ſi quæ ſunt incredibilia, nullo certo autore diſperſa, quæ ipſa credulitate, ut fit, incrementum acceperunt, ut indubitata recipimus, ea ratione ducti, quod nihil non fieri à Deo poſſit. Contra vero in deformis pertinaciæ crimen incurrimus, cum

ijs quæ oculati teſtes ſanctitate, & doctrina præcellentes publice facta referunt, ut*quæ S. Auguſtinus lib. 22. de civitate Dei, & alij patres narrant à ſe viſa, fidem detrahimus, non alia perſuaſi ratione, quam quod ſint inſolita, præter naturæ ordinem, falſis perſæpe rumoribus ſparſa, & à credulis mirum in modum aucta. Ii quippe fingunt ſimul, creduntque, neque alij magis fallere amant, quam qui facile falluntur, quod vitium in curioſis potiſſimum invenitur.

Percunctatorem fugito, nam garrulus idem eſt,
Nec retinent patulæ commiſſa fideliter aures.

Quod ſi tamen rem totam ad rectam rationem exigimus, id forte nobis liquebit veris miraculis tot falſa, & commentitia fidem adferre, non detrahere: numquam enim homines miraculis falſo jactatis crederent, ni quædam eſſent non falſo vulgata. Quemadmodum, ut exemplo Viri clariſſimi utar, nemo unquam tot falſis remediis quæ circulatores venditant, ſe deludi pateretur, niſi id contingeret, vel deſperatiſſimos

morbos nonnullis interdum remedijs profligari. Quod ſi quis immortalitatem promittat, nemo fere ei fidem adhibuerit: cum nullo id exemplo muniatur. Perpauci itaque aut nulli tot falſis miraculis, tot magorum præſtigijs, aut maleficijs crederent, niſi multa ex ijs vera, à ſummis etiam viris tradita fuiſſent, & probata; quorum authoritate, & experientia multitudo ipſa eo ſenſim eſt inclinata, ut falſis etiam fidem habeat. Cum enim non poſſit vera à falſis diſtinguere; eo quidem ducitur ut vera omnia eſſe exiſtimet. Atque haud ſcio an dæmones, aut magi, aut energumeni, aut revelationes, aut miracula in animum cujuſquam venire potuiſſent, ſi nihil ex ijs omnibus unquam extitiſſet, nedum omnium pene hominum & ætatum teſtimonijs potuiſſent & conſenſu comprobari. Neque id nunc agimus, ut quæ nonnulli judiciorum pravitate convellere conantur, hoc loco demonſtremus. Id unum volumus, in rerum geſtarum fide multorum & doctrina, & morum ſanctitate præcellentium teſtimonio, præſertim cum

de rebus à ſe viſis, vel auditis teſtantur, potius credi oportere, quam perpaucis hominibus, qui negãt quidpiam à ſe viſum eſſe aut comprehenſum. Quodque tacito omnium conſenſu receptum eſt, plurimum authoritatis habet, cum de rerum exiſtentia, non de occulta veritate agitur. Cum enim rei natura paulo abſtruſior inquiritur, tum multitudinis conſenſu, aut ſuffragijs ſtare non neceſſe eſt. Illa enim ſimpliciter, & ſecundum ſe expendi debet; eaque cum ſit immutabilis, ubique & ſemper eſt vera, nec ullis exceptionibus locus eſſe poteſt. Sed cum de rerum quæ in moribus, aut uſu hominum poſitæ ſunt, exiſtentia agitur, tum quid ut plurimum accidat, intuendum; rerum & perſonarum complexus, circunſtantiæ tum communes, tum propriæ, ex quibus innumerabilis argumentorum copia oritur, ſunt inter ſe conferendæ. Quod ſi in omnibus veritatis indicia appareant; ſi exteriores circunſtantiæ, ut teſtimonia quibus ad credendum inducimur, cum internis & ad rem ipſam pertinentibus conſentiant, tum quidem

non aſſentiri non poſſumus. At ſi aliæ alias infirment, ſi particulares circunſtantiæ ex perſonarum moribus, ſtudijs, fortuna, loco, tempore, facultatibus, inſtrumentis, aut alijs locis ductæ, ijs quæ ſunt magis communes adverſantur, tum aſſenſio cohibenda. Quantumvis ex. gr. fides ſit adhibenda publicis tabulis, ſi ſignator ante diem tabularum deceſſerit, inexpugnabilis probatio adverſus communem conjecturam futura eſt.

X. Neque tamen in ijs quæ ad communem hominum vitam ſpectant, demonſtrationes Mathematicæ ſunt exigendæ; uti nec Geometra cuiquam erudito ſatisfecerit, ſi populari utatur ratione. Inter quæſtionem & rationem Geometricam nexus ſit indiſſolubilis neceſſe eſt, non item inter dialecticum problema & argumentum. Quod credibilius eſt, ut dictum fuit, ſequimur; idque potiſſimum in conjecturis obtinet, ubi an quid factum ſit inquirimus. Ut in illa apud Ciceronem conjectura: Inſidiatus eſt Clodius Miloni, non Milo Clodio. Ille cum robuſtis,

hic cum mulierum comitatu; ille in equo, hic in rheda; ille expeditus, hic penula irretitus. Plurima hujus generis occurrunt exempla, ex quibus planum fit circumſtantias & communes & proprias expendi, & quod veriſimilius eſt, ſequi oportere. At ſi diverſa utrarumque momenta librantur, ita ut difficile ſit judicium: tum præſtat aſſenſum cohibere, quam precipitare ſententiam.

XI Eadem prope eſt ratio ſignorum quæ indicia dicuntur. Nam quæ ſunt neceſſaria, & cum rebus indivulſa, de his nulla poteſt eſſe contentio: ſed quæ dubia ſunt, argumentis egent. Signum eſt per quod aliud intelligitur; ſive rei jam factæ ſit indicium: ut ex ſanguine cœdes colligitur: cum tamen ex alia quoque cauſa eſſe poſſit. Nec neceſſe eſt, ut qui veſtem cruentam habuerit, idem homicidium fecerit. Sed ſi inimicus, ſi ante minatus, ſi eodem loco fuit. Adde illa, clamor ſublatus eſt, latuiſti, profugiſti, ſpiculum in corpore inventum: jam quæ dubia erant, tum videntur certa. Sic & Medici, ex ſignis de morborum

exitu judicant: & reip. adminiſtratores, aut duces, ex ſignis quę futura ſunt, colligunt. Nam quę plerumque ſunt obſervata, hęc ſigna creduntur, aut prognoſtica; ut ſi rubet luna, ſignum venti eſt: ſic ut Virgilio videtur, clamoſa cornix pluviæ futuræ ſignum eſt,

Et cornix plena pluviam vocat improba voce.

CAPUT TERTIUM.

De argumentationis altera diviſione, ubi de artificioſa ſyllogiſmi ſtructura.

I. AC de Topicis aut dialecticis argumentis hactenus. Nunc de Analyticis, quę nec communia ſunt, nec peregrina, ſed cuique ſcientiæ propria, paulo fuſiore ſtylo dicendum. Omnis pene argumentatio Analytica ſyllogiſmo conſtat, vel inductione. Syllogiſmus ad docendum, inductio ad inveniendum aptior. Ex univerſali quiddam particulare, vel ex toto pars aliqua in ſyllogiſmo plerumque concluditur.

Inductio contra ex multis ſingularibus quiddam univerſale, aut ex partibus totum colligit. Nec inconcinne Claubergius inductionem cum additione arithmetica, ſyllogiſmum cum ſubductione comparat. Nam ut in additione ex multis numeris in unum collectis ſumma conficitur; ita ex multis obſervationibus aut exemplis generale quoddam axioma per inductionem efficitur: ut ſi quis metallum omne eſſe ductile hinc concluderet, quod aurum, argentum & alia metalla malleo ſubacta extendi ſoleant; non item lapides qui frangi, aut ligna quæ in longum findi cernimus. Simili quadam ratione ut in ſubductione arithmetica ex duobus numeris tertius eruitur: ex. gr. ſi ex denario numero ſeptenarium detraxeris, palam eſt ternarium eſſe reſiduum: ita in ſyllogiſmo ex duabus præmiſſis, quarum una majoris, altera minoris numeri locum obtinet, concluſio velut pars ex toto deducitur. Atque ut additio per ſubſtractionem, & viciſsim ſubſtractio per additionem probatur: ſic inductio per ſyllogiſmum, & ſyllogiſmus

per inductionem non illuſtrari modo, ſed etiam confirmari ſolet. Ac de inductione quidem, quæ meo judicio ad rerum naturalium indagationem eſt maxime neceſſaria, poſtea dicemus. Nunc vero ea proſequamur quæ ad ſyllogiſmum pertinent, ijs omiſſis quæ plus ſubtilitatis quam utilitatis habent.

II. Ac primum de ſyllogiſmo non ut Phyſici, quod jam à nobis effectum eſt, ſed ut Logici, & quæ ſunt maxime neceſſaria dicamus. Nam ex quo ab Ariſtotele ars ſyllogiſtica inventa fuit, & certis regulis illigata, infiniti prope libri hac de re conſcripti ſunt: quo mihi tutius erit id argumenti ſumma brevitate decurrere. Primum de materia ſyllogiſmi, tum de forma, aut diſpoſitione dicendum. Ex duobus potiſſimum non ſyllogiſmus tantum, ſed & omnis, quæcumque ſit argumentatio, componitur, antecedente ſcilicet & conſequente. Illud notius eſſe debet & clarius: ex eo quippe manat id quod conſequens dicitur, aut concluſio. Antecedens in ſyllogiſmo duplici propoſi-

tione conſtat. Quæ primo loco ponitur, major, quæ ſequitur, minor ſolet appellari. Tria ſunt enim, ut pulchre Ariſtoteles, quæ in omni ſcientia, aut demonſtratione occurrunt: ſubjectum de quo attributum demonſtratur; affectio ipſa, vel attributum quod ſubjecto ineſt; & principium vel ratio per quam ſubjecto proprietatem ineſſe oſtenditur. Subjectum de quo fit demonſtratio, minus extremum, quod minus pateat, ſaltem ut plurimum; proprietas vel affectio, quæ probatur, majus extremum ſolet appellari. Illud in concluſione ſubjecti locum obtinet, hoc attributi: ſed communis ille terminus, qui inſtar vinculi ſubjectum cum attributo in præmiſſis connectit, argumentum, aut medius terminus nominatur. Exempla paſſim occurrunt.

III. Quæſtio proponitur an terra ſit rotunda, atque ut ex dubia quæſtione fiat certa concluſio, poſtulatur. Terra ſubjectum eſt, aut minus extremum: rotunditas eſt affectio, ſeu proprietas demonſtranda: medium mihi quærendum per quod attribu-

tum ſubjecto convenire planum fiat. Id ſane multiplex eſſe poteſt. Quod v. gr. radijs ſolaribus terra paulatim illuſtretur: aut etiam quod in lunari defectione umbra telluris ſemper rotunda videatur : vel denique quod gravia in terram ad perpendiculum decidant: ut alias omittam rationes quæ in ſyllogiſmo tanquam media, vel argumenta ſumi poſſunt: hinc fieri ſyllogiſmus ita poterit. Quod rotundam umbram projicit, eſt figuræ globoſæ: ſed terra umbram projicit rotundam, (in lunari videlicet eclipſi:) ergo terra eſt figuræ globoſæ. Vel ſic, corpus quod lumen ſolis non ſimul, ſed paulatim excipit, eſt figuræ rotundæ: ſed terra lumen ſolis ita excipit, ergo &c. Subjectum itaque concluſionis in ſecunda, ſeu minore propoſitione cum termino communi : ut concluſionis attributum cum eodem medio conſociatum in prima occurrit propoſitione. Hinc illud minoris, hoc majoris termini nomen obtinet. Communis vero terminus, poſtquam ambos extremos in præmiſſis devinxit, concluſionem non

ingreditur : ſed conciliatoris munere defunctus, eos dimittit in concluſione conjunctos.

IV. Neque id neceſſe eſt admonere, quod ita notum, & pervulgatum eſt, ut nihil fere magis : ex varia nempe communis termini cum utroque extremo connexione diverſas ſyllogiſmorum figuras prodire. Cum medius, ſeu communis terminus in majore propoſitione ſubjecti, in minore attributi locum tenet, tum prima oritur figura. Cum in utraque præmiſſa medius terminus prædicatur, ſecundam efficit figuram. In tertia, contra evenit : nam medium in duabus præmiſſis ſubjicitur; nec aliter medium cum extremis, ut apta fiat concluſio, necti poterit. Nam quæ Galeno tribuitur quarta figura : cum ſcilicet medium in majore propoſitione prædicatur, in minore ſubjicitur, neceſſario quidem, verum ut loquitur Averroes, ex machinatione quadam, ac præter expectationem animi concludit.

V. Quamobrem varia medij cum extremis diſpoſitio tres figuras efficit, ut

ut modi ex quantitate & qualitate propoſitionum pendent. Hos ut libitum eſt, vel augent, vel minuunt. Verum ea res non tanti eſt ut movere controverſias debeat. Atque ijs ultro accedimus, qui primam figuram non modo perfectiſſimam, ſed unam pene neceſſariam judicant. Nam omnia quæſtionum genera concludi in ea poſſunt: affirmantia, negantia, univerſalia, particularia: cum in ſecunda figura, tantum negantia: in tertia particularia dumtaxat probari poſſint. In prima terminorum diſpoſitio naturalis eſt maxime, & dilucida: nihil in ea deeſt, nihil abundat: non item in ſecunda & tertia, quæ varietati potius & ornatui, quam neceſſitati ſerviunt. Exempla figurarum aut modorum afferre facillimum eſſet: ſed res eſt adeo trita, & nota, ut longiore explicatione non egeat.

V. Illud multo utilius, & præſtabilius fuerit primos artis ſyllogiſticæ fontes aperire, & præcipuas velut leges conſtituere. Cum omnis ratiocinij aut ſyllogiſmi ratio in eo verſetur, ut ex dubia quæſtione fiat cer-

ta concluſio, & quod antè obſcurum erat, aut confuſum, jam clarum evadat, & perſpectum: vel quod eodem recidit, ut ex uno aut pluribus judicijs, aliud quoddam emergat: id ante omnia neceſſe eſt, ut judicia quæ lucem ſequentibus afferunt, clara ſint, & certa: ſeu principia quædam ſint lucida per ſe & aperta: ſeu in principia, aut veritates primas reſolvantur. Tum vero ea certa erunt, & perſpicua, ſi termini quibus tamquam materia conſtant, clare percipiantur, ſi diſtinctas in mente ideas efforment. Quare & ideæ rerum dilucidæ, & judicia ex ijs compoſita omnino certa, & apta inter ipſa judicia connexio, vim omnem, & perfectionem aut ratiocinij, aut ſyllogiſmi efficiunt. Horum ſi quid deficit, ipſa ratiocinatio in vitio eſt, Quod utique non tam dialecticæ formulæ, quam nativum ingenij lumen deprehendit. Nam ſi quid ineſt in ſyllogiſmo vitij, id magis in perceptionum confuſione, aut pravitate judiciorum, aut materia ipſa de qua ratiocinamur, quam in forma ſyllo-

giſtica deliteſcit: quotus enim quiſque in publicis actionibus ſyllogiſmos adhibet ad leges dialecticas efformatos? Horum niſi in diſputationibus nullus pene eſt uſus: nemo inter colloquendum, aut docendum, ſyllogiſmis utitur: aut ſi quis eos adhibeat, non eam propoſitionum ſeriem, quæ in ſcholis eſt uſitata contexit, ſed plerumque concluſio præmiſſis præponitur, aut minor propoſitio primo loco reponitur. Interim concluſio ipſa reticetur. Nec Mathematici quibus major eſt demonſtrationum cura, ſyllogiſmorum propoſitiones ex ordine deducunt: nec ſparſis utuntur ſyllogiſmis, quod Dialecticis in uſu eſt: ſed ex principijs extra omnem controverſiam poſitis, atque ex jam probatis propoſitionibus alias colligunt, quæ lucem poſterioribus afferunt: omiſſa ſyllogiſtica ſerie, quæ prolixa plerumque & obſcura eſt, neque omnia quæ ad rei propoſitæ veritatem pertinent, complecti poteſt.

VI. Quæ quidem non eo dixerim, quo uſitatum in ſcholis diſputatio-

num morem velim reprehendere. Neque enim me fugit quantum illa animorum colliſio, quantum exercitationes ſcholaſticæ acuendis ingenijs, aut in veri & falſi diſcrimine, formando judicio momenti afferant. Quin & celeritas illa ac brevitas reſpondendi & laceſſendi, ad artes civiles, in quibus hominum vita verſatur, plurimum confert. Nam extempoream auget dicendi facultatem: atque ubi ex hoc velut conflictu incaluit animus, multa excogitat. Tum enim vires ſuas exerit, ut notiones velut ſepultas excitet, eaſque quam poteſt perſpicue & plane exprimat: in quo poſita ſit quæſtio, aut præcipua verſetur difficultas, intuetur acrius, eamque ut revellat, totus incumbit. Ac privata quidem ſtudia languidiora ſunt, eaque niſi in lucem proferantur, falſa plerumque ſcientiæ perſuaſione nos fallunt. Sed cautio eſt ne diſputationis æſtu abrepti, non tam veritatis, quam victoriæ ſtudio teneamur. Nihil enim à veritatis luce nos longius abducit, quam vehemens illa contentio,

quæ velut tempeſtas quædam huc illuc nos jactat, & extra propoſitam quæſtionem plerumque abripit. Ipſa dimicatio, cum paulo acrior eſt, tot perturbationum velut fluctibus animum exagitat, ut vix apud ſe eſſe poſſit. Ira perſæpe, vincendi ſtudium, æmulatio, pudor, deformis pertinacia tenebras offundunt animo, non eum veritatis luce complent. Quod de Grçcis Tullius, hoc in nobis plerumque experimur, ut verborum controverſiæ plures torqueant contentionis cupidiores, quam veritatis.

VII. Et certe niſi caveamus, id plerumque nobis uſuvenit, ut ex longa diſputationum conſuetudine, contradicendi quadam libidine, quod vitium in vita civili eſt maximum, laboremus, atque in eo toti ſimus, ut aliorum dicta aut placita cavillemur; ac de veritate parum ſolliciti nihil quam argutias conſectemur: tum demum ipſi ingenioſi nobis videmur, ſi nihil certi, nihil conſtituti habeamus. Hinc in omni vita fluctuat animus, nec quicquam magis, quam veritatis lucem reformidat; contentionum amans, adverſus

omnibus, ad oſtentationem compoſitus, victoriam conſequitur, non veritatem; lites amat, ac nihil æque metuit quam à ratione vinci. Itaque ea in diſputando eſt adhibenda moderatio, ut animus ſemper ſit ſui potens, nec perturbationibus impelli, ſed rationi auſcultare debet; hanc velut ducem ſequi, non præire, non opiniones ſuas, vel ab omni ſenſu hominis remotas defendere. Atque illi, ut mihi videtur, optime adoleſcentibus conſulunt, qui cenſent nonnihil ab ijs operæ Mathematicis diſciplinis dari oportere, priuſquam ſe ad Logicam, aut Philoſophiam ſerio conferant. Præterquam enim quod Mathematicę ſcientiæ exercent judicium, vim ingenij quodammodo augent, & ad difficillima quæque capienda magis idoneum efficiunt: ſunt etiam pacatiores, & meditationibus potius, quam controverſiis continentur. Veræ & ſolidæ demonſtrationum leges in ijs uſu, & exercitatione magis quam præceptis docentur: ex certis & conceſſis probant inſequentia; nihil tanquam principium admittunt, niſi clare perſpec-

tum, & naturali lumine cognitum: nullus in ijs aut confuſioni, aut errori locus eſt; non tam refellunt quam probant: ſolidę demonſtrationis quemdam, ut ita dicam, guſtum ingenerant, quo quidem mens perfuſa paralogiſmos, aut cavillationes facile deprehendit.

CAPUT QUARTUM.

De Syllogiſmis conjunctis & compoſitis.

I. SYLLOGISMI conjuncti, quorum major propoſitio eſt compoſita, atque ipſam complectitur concluſionem, longe ſunt in congreſſibus hominum, ac ſermonibus frequentiores, quam ij de quibus mox tractatum fuit, Syllogiſmi ſimplices, qui perraro niſi forte in publicis ſcholarum exercitationibus uſurpantur. Major autem propoſitio ut hypothetica eſt, vel disjunctiva, vel copulata, ſic varios procreat Syllogiſmos, quorum exempla afferre nihil neceſſe eſt;

cum nihil fere habeant ab ijs qui ſimplices dicuntur, diverſum, præter ipſas propoſitiones, quas ſuo quidem loco expoſuimus. Itaque ut propoſitio, ſic Syllogiſmus hypotheticus falſi arguitur, ſi ex antecedentis negatione infertur negatio conſequentis, ut ſi quis ex eo quod triangulum non ſit circulus, colligit eum non eſſe figuram; aut ſi antecedens ex conſequente concluditur: cum ex conſequente antecedens, non viciſſim inferri debeat. Ex propoſitione hypothetica Syllogiſmus ſimplex fieri poteſt, & contra, idque pereleganter. Tametſi hujus generis argumenta, quorum concluſio eſt hypothetica; ſive integri ſint ſyllogiſſimi, ſive duplici tantum propoſitione, imo & ſola concluſione conſtent, nondum omni ex parte concludant, donec ipſa conditio aut hypotheſis probata fuerit: ſed ij tamen muniunt viam ad probationem, idque multo luculentius quam ſi abeſſet hypotheſis. Sic in ea concluſione hypothetica, cujus haud dubie facilis eſt intellectus,

Nam ſi ratio & prudentia curas,

Non locus effuſi late maris arbiter aufert;
Cœlum non animum mutant, qui trans mare currunt.

non neceſſe fuit minorem propoſitionem, aut conditionis probationem adjicere; cum utraque ſatis clara ſit per ſe ſe. Nemo enim non videt quod

In culpa eſt animus, qui ſe non effugit unquam.

I I. Similis eſt ratio ſyllogiſmi diſjunctivi, cujus tota vis eſt in exquiſita diviſione. Nam ſi minus accurata fuerit, totum argumentum una corruit. Exemplo ſit illa Copernicanis pro terræ motu uſitata ratio. Aut terra circa ſe gyrat, aut primum mobile quod ſecum cœleſtes Sphæras abripit, admitti neceſſe eſt. Sed primum mobile omnino videtur commentitium, cum cœlum ſit liquidum; cum id non aërem modo, ſed & terram ipſam in medio penſilem, & velut in æquilibrio conſtitutam una contorqueret: ergo terram moveri neceſſe eſt. Quod ſi nihil eſſet medium inter motum terræ, & primum

mobile, argumentum forte concluderet. Sed reſponderi poteſt, ſidera uno tantum motu ab ortu in occaſum cieri, eo celerius, quò longius à nobis diſtant; adeo ut nihil nos cogat aut motum terræ concedere, aut primum mobile comminiſci.

I I I. Sic ubi major eſt copulativa, & negans; Syllogiſmus ejuſdem generis fieri ſolet, cujus concluſio ſemper eſt negativa: pars enim aſſeritur, ut tollatur altera. Vt ſi quis probare vel itſtellas non in eadem ſuperficie firmamenti affixas eſſe, tanquam clavos in rota: ſed alias alijs eſſe longe ſubliniores, eoque utatur argumento. Non poſſunt ſtellæ in eadem velut ſuperficie diſponi, & ſenſim creſcere ac minui, donec omnino evaneſcant. Sed hoc in quibuſdam evenit, ut in ea quę in collo Ceti ſubinde creſcere, & minui videtur, quæ ut vir altæ eruditionis Bullialdus demonſtravit, poſt 333. dierum circulum & magnitudine & mole maxima cernitur, tum paulatim imminuitur, donec omnino evaneſcat. Quod quidem vix explicari poteſt, niſi eam ſtellam nobis quan-

doque propiorem fieri ſtatuamus, quandoque longius à nobis efferri. Aut quod magis placet viro doctiſſimo, dicendum eam ſtellam circa proprium centrum volvi, eamque ex parte lucidam eſſe, ex parte tenebroſam.

IV. De compoſitis Syllogiſmis, qui plures continent propoſitiones, cujuſmodi ſunt, ſorites, dillemma, & epicherema dicendum fuſius eſſet, niſi ij magis ad Rhetores quam ad Philoſophos pertinerent. Tametſi fateor ſoritem apud Geometras eſſe uſitatiſſimum. Cum enim extrema propoſitionis, majus & minus extremum per ſe conſiderata, non ita manifeſte inter ſe conjuncta apparent, ut unum de altero poſſit affirmari, tum medius terminus in quo conveniunt, inquiritur: atque in hoc poſita eſt, ut diximus, ratio ſyllogiſmi. At ſi non ſufficit medius ille terminus, tum quartus, aut quintus, & ita deinceps inquiritur, donec occurrat aliquis quo duo extrema propoſitionis inter ſe devinciantur. Et ita neceſſe eſt ut propoſitionis attributum fiat inſequentis ſubjectum: ac primæ propoſitionis

ſubjectum cum ultimo attributo tandem conſocietur. Itaque ut in disjunctis Syllogiſmis inter propoſitiones pugna quædam eſt, & velut contrarietas, ſic in Sorite continuata quædam eſt connexio, dum alia ex alia nectitur. Hujus exemplum ſupra allatum fuit, nec fere quicquam eſt vulgatius.

V. In dilemmate, quod Rhetoricis frequentiſſimum, ex toto idem colligitur, quod ſeorſum ex partibus fuerat concluſum, ut in hoc adverſus impios dilemmate. Quid tandem ijs ſpei reliquum eſt, qui poſt mortem, aut toti pereunt, aut in æternum crucientur? Nam quæ ſpes eſt illa præclara in ſui interitu? Aut ſi quod nobis certum eſt, & nolunt credere, animus remanet incorruptus, quæ ſpes in æternis ſupplicijs? Itaque omnis ſpes fœlicitatis impijs præciſa eſt. Quamobrem Dilemma propoſitione quadam disjunctiva innititur, quæ ſi vitioſa fuerit, nec membris ſub ea comprehenſis adæquata, ruet omnino illud argumentum, quod ex omni parte ferire, ac nullum effugio locum

relinquere perhibetur.

VI. Sed longe omnium utiliſſimus, & in quotidianis ſermonibus maxime uſitatus Syllogiſmus is eſt, qui aut utrique præmiſſæ, aut alteri ſtatim probationem ſubjicit: ne videlicet mentem offendat incertæ propoſitionis, aut obſcuræ dilata probatio. Vix enim mos ille in ſcholis uſurpatus, quo ſeries Syllogiſmorum contexitur, aut negata propoſitio per longas ambages probatur, in privatis hominum colloquijs ferri poſſet. Hinc etiam fit ut oratores, qui & delectare, & perſuadere volunt, perraro Syllogiſmos integros adhibeant, quorum propoſitio aliqua plerumque eſt inutilis: nec quicquam magis animum offendit quam circuitus ille verborum nulla re ſubjecta. Motus animi celerrimus cum ſit, ex uno in aliud facile commeat: quod clarum eſt, ſupplet ipſe per ſe ſe. Unde Entymemata quæ nihil ſunt quam Syllogiſmi propoſitione aliqua mulctati, plurimum mentem delectant, atque ijs potiſſimum utuntur oratores. Nam quæ non exprimitur propoſitio, in mente ta-

men viget integra : nec neceſſe eſt eam verbis deſignare, cum eam nullò labore mens concipiat. Hæc utique præcurrere amat, & indignatur quodammodo, ſi cuncta ei velut præmanſa, & digeſta præbeantur. Quod ſi mihi v. gr. probandum ſit Venerem non propria luce, ſed mutuata à Sole fulgere, cur non hoc utar enthymemate? Venus per teleſcopium viſa modò pleno orbe lucere, modò ſinuari in cornua videtur: ergo inſtar lunæ ſuum à ſole lumen excipit. Nec neceſſe eſt propoſitionem illam attexere, quam mens ſua velut ſponte ſtatim efficit. Quæ ſidera penes diverſum ſolis aſpectum, varias ſubeunt phaſes, aut incrementa luminis, eadem lumen ſuum à ſole mutuantur.

VII. Verum ut ad Epicherema redeamus, id gratiſſimum eſt animo, ut ſtatim quæ ad rei cognitionem pertinent circumſpiciat, luce veritatis perfundatur, atque ex ijs quæ dubia ſunt & obſcura quam citiſſime emergat. Moleſta eſt illi ſeries Syllogiſmorum, quæ in illius conſpectu, non po-

nit quæ ad rem pertinent, ac longa expectatione langueſcit. Exemplo ſit nobis argumentum illud, quo ſervus utitur apud Terentium, hero ſuo longe prudentior, quodque in ſyllogiſmi compoſiti formam redegiſſe videtur Horatius,

O here, quæ res
Nec modum habet, nec conſilium, ratione, modoque
Tractari non vult: In amore hæc ſunt mala, bellum,
Pax rurſum. Hæc ſi quis tempeſtatis prope ritu
Mobilia, & cæca fluitantia ſorte, laboret
Reddere certa ſibi, nihilo magis explicat, ac ſi
Inſanire paret certa ratione modoque.

Huc nimirum redit illa argumentatio. Quod in ſe nullum habet modum, aut conſilium, ratione tractari non poteſt: ſed amor nullum in ſe habet aut modum, aut conſilium; nam in amore hæc inſunt, pax, bellum, pax rurſus. Quæ cum ſint incerta admodum, & fluitantia, nulla fieri ratione certa

poſſunt. Ergo amor ratione tractari nequit. Ac de Syllogiſmis compoſitis hactenus.

CAPUT QUINTUM.

De paralogiſmis, ubi artis Syllogiſticæ præcipuæ regulæ explicantur.

I. Cum falſa argumentatio ex perceptionum confuſione, aut judiciorum pravitate maxima ex parte ducatur: atque hic locus jam fuſe fuerit à nobis explicatus, nihil eſt cur ratiocinationis vitia, aut defectus diutius nos morentur: præſertim cum de ijs jam à Viris doctiſſimis tractatum ſit uberrime. Et quidem paralogiſmi, quò ſunt in Geometria rariores, hoc magis offendunt, ac velut quædam rationis monſtra haberi ſolent. In ijs ſcientijs quæ ex Phyſica, & Mathematicis ſunt compoſitæ, frequentius occurrunt: ſed in naturali Philoſophia, Moralibus, & Politicis nihil fere aliud quam

paralogiſmorum ſeriem contexímus. Tanta eſt enim in ipſis rebus obſcuritas, & in judicijs noſtris infirmitas, ut vix quicquam liquere nobis poſſit, aut quid certi conſtituere, aut denique quid ex quo ſequatur, liceat colligere.

I I. Cum autem vis omnis argumentationis in eo poſita ſit, ut ex dubia quæſtione fiat certa concluſio, ante omnia quæſtio ipſa eſt diligenter expendenda. Primum an ſatis idonea res videatur, de qua quæratur, an prorſus inepta, & nullius uſus? Quorſum enim ſupervacuis, & futilibus quæſtionibus, quæ nec ſolvi poſſunt, nec ſolutæ quicquam habent utilitatis, legentium animos onerare? Quod ſi tanta ſit evidentia quæſtionis propoſitæ, ut nulla major eſſe poſſit, ac nexus prædicati cum ſubjecto luceat per ſe ſe; fruſtra conquirimus argumenta quibus res ſatis perſpicua, & clara obſcuretur potius, quam illuſtretur. Hoc igitur primum ſit argumentationis vitium, ea probanda ſuſcipere, quæ probatione non egent.

2. Cavendum eſt à captioſis interro-

gationibus, quæ ſolent nos decipere, cum gradatim aliquid additur, aut minuitur. Sic enim ſoritem efficiunt, vitioſum genus argumentationis, niſi fortè in Geometria, ubi inter ſingulas propoſitiones nexus eſt indiſſolubilis. Sed in naturæ inveſtigatione, aut in moribus etiam perſæpe nos fallit: quod in tenuia, & acuta rerum diſcrimina intendi animus facile non poſſit. Huc etiam pertinet fallacia plurium interrogationum: cum plures quæſtiones ita proponuntur, ut una & ſimplex videatur. Exemplum hujus cavillationis magis idoneum afferre non poſſumus, quam vulgatum illud Menedemi, qui ſciſcitanti cuidam an patrem cædere deſiiſſet, aptiſſime reſpondit, neque cæcidi, neque deſij.

III. Quod ſi autem quæſtio ipſa eſt ejuſmodi ut probari poſſit, ac debeat: primum intueri oportet, quod ſit quæſtionis ſubjectum, quod attributum. Sæpe enim hinc paralogiſmi oriuntur, & vanæ concertationes, quod res ipſa de qua agitur non ſatis ſit perſpecta, neque uno

modo accipiatur. Hinc fallacia ex æquivocatione, vel ex homonymia. Neque ulla eſt aptior minuendarum controverſiarum ratio, quam ſi voces ipſas ante definiamus. Sed de his jam ſupra. Nec ſolum quid ſit id de quo quæritur, diligenter intuendum, ſed etiam quod ſit quæſtionis attributum, quid quæratur, quam habeat ad ſubjectum ipſum relationem vel ordinem, circumſpicere & accurate conſiderare oportet. Plurimum enim intereſt, ut ſcite præter cæteros obſervat Claubergius, hæc apte diſtinguere: an attributum univerſim, & per ſe, ac primò omni ſubjecto tribuatur, an alicui tantum, aut per accidens conveniat. Sic ubi quæritur an ex idea rei undequaque perfectæ, quam animis habemus informatam, recte colligi poſſit illius rei exiſtentia: non quærimus an ex idea quavis, aut cogitatione, ipſius rei, quæ per ideam exhibetur, probari poſſit exiſtentia: id enim apertiſſime eſt falſum. Sed in eo quæſtio conſiſtit, an ex idea, quæ menti noſtræ quiddam ipſa mente longe præſtan-

tius exhibet, illius rei exiſtentia recte colligatur. Cumque id probare volumus, nullam in mente humana eſſe imaginem, quæ exemplarem cauſam non habeat, ſaltem æque perfectam: hoc ipſum de omni imagine prius quærendum eſt. Hinc cavendum ab illa fallacia quæ accidentis vocari ſolet. Cum ſcilicet in quæſtione attributum per ſe tribuitur ſubjecto, quod vi argumentationis per accidens tantum ſubjecto ineſſe comperitur. Plena eſt hominum vita hujus generis cavillationibus. Sic optima quæque remedia, artem medendi, vim dicendi, Philoſophiam ipſam multi criminantur, quod nonnulli hæc providentiæ munera in ſuam & aliorum perniciem convertant.

IV. Simili ratione id conſiderandum an attributum de ſubjecto dicatur ſimpliciter, an ſecundum quid: hinc enim oritur fallacia à dicto ſecundum quid ad dictum ſimpliciter. Quæ cavillatio, potiſſimum in vita civili ita eſt uſitata, ut nihil ſit tam abſurdum, quod hac ratione non probabari aut defendi ſoleat: dum quod

uni rei comparate, aut ex parte, aut ex circunſtantia aliqua interdum convenit, de illa dicitur abſolute, & univerſim, quaſi ad illius naturam omnino pertineat. Sic ex illo Taciti loco, quod ſunt tempora in quibus magnis virtutibus certiſſimum eſt exitium: male quis concluſerit magnas virtutes eſſe fugiendas, niſi forte eo ſenſu quo illud ſapientis intelligi debet: Noli eſſe juſtus nimium, nec ſapientior quam oportet. Ubi non virtutem ipſam, quæ nimia eſſe non poteſt: ſed vanam illius affectationem prohibet. Cavendum itaque ne in his & ſimilibus, quæ paſſim occurrunt, à dicto, ut loquuntur, ſecundum quid, ad dictum ſimpliciter tranſeamus. Cum Livius mendacium in Politicis interdum utile eſſe tradit: mendacia, inquit, reciproca, & ex utraque parte, quandoque magno uſui eſſe poſſunt. & Baco ipſe: Si è mentibus hominum tollerentur opiniones vanæ, ſpes blandæ, æſtimationes rerum falſæ, imaginationes ad libitum, & id genus alia, multorum animi relinquerentur dejecti, & mar-

cidi,atræ bilis, & languoris pleni, ac ſibimetipſis ingrati ac diſplicentes. An idcirco laudandum erit mendacium? An forte vanam gloriolam ſectabimur, quod hujuſmodi ingenia ad oſtentationem compoſita, in civilibus aliquando non ſint inutilia: cum negotia quæ privatorum periculo, aut ſumptibus ſuſcipiuntur, fortius quandoque promoveant, qui gloriæ ſerviunt, & ambitioni, quam qui ſobrio ſunt & ſolido ingenio, quique, ut ait idem Autor, plus habent ſaburræ, quam veli. Cum per gloriam acuantur animi, & excitentur, ita ut in militaribus omnino neceſſaria videatur: cum demum ij qui inter litteratos excelluere, minime ſui contemptores extiterint. An fortè, inquam, ex his & alijs hujus generis, quæ afferri poſſunt plurimis, vanam gloriam, aut oſtentationem laudabimus? An potius qui recta æſtimatione iſta perpenderit, is diſtinctiones potius idoneas adhibebit, quæque rei per ſe inſunt, aut ſimpliciter, ab ijs ſecernet, quæ per accidens, aut ex parte, aut ſecundum

quid ei conveniunt? Atque omnino fidem, & veritatem in negotijs civilibus ut per ſe laudabiles, mendacio, aut jactationi præponet: admiſtionem falſi plumbeæ miſturæ ſimilem exiſtimabit, ex qua metallum facilius cudi poteſt, ſed vilius idem efficitur. Sic nimia virtutis oſtentatio fugienda. Ars vero illa & prudentia cum magnanimitate quadam conjuncta, quam in Muciano Tacitus commendat, erat, inquit, omnium quæ dixerat, feceratque arte quadam oſtentator: ſi minus laude digna, certe in nonnullis non adeo videtur culpabilis. Eſt enim ut videtur Verulamio, interdum & decora & gratioſa. Excuſationes enim, inquit, decoræ, conceſſiones tempeſtivæ, quin & modeſtia ipſa benè temperata nihil aliud ſunt, quam oſtentationis artes. Ac de ijs quæ circa propoſitam quæſtionem ſunt conſideranda, & de vitijs argumentationis, in quæ potiſſimum ij ſolent incurrere qui ad quæſtionem ipſam non intendunt animum, ſatis multa: nunc quæ ex argumento ipſo vitia ducuntur, breviter exequamur.

V. Atque ut res contritas & vulgatas ſummatim decurramus: in eo perſæpe peccamus, quod incognitum per æque incognitum probare nitimur; cum omnis vera argumentatio ex percepto & cognito nos in obſcuri, nec antè percepti notitiam adducat. Cum autem id ipſum quod in quæſtionem vocatur, ut certum ſupponimus, hoc petitionem principij vocare ſolent. Et quidem cum præmiſſæ concluſionis ſint cauſæ, notiores eæ & magis perſpectæ eſſe debent. Et tamen ſi pleroſque ſyllogiſmos qui in ſcholis proponuntur ſeveriori examini ſubjiciamus, id liquebit, majorem propoſitionem, quæ ut plurimum latius patet, non ſecunda modo propoſitione, quæ minor dicitur, ſed etiam ipſa concluſione eſſe obſcuriorem. Ex paucis interdum exemplis generales propoſitiones ſtatim efformamus, quas ut certas & fixas ſupponimus. Cum autem ad falſam inductionem potiſſimum id vitij pertineat, in eum locum differendum, in quo de inductione tractabitur, Sæpe evenit ut concluſio ſit vera,

ra, falſo tamen argumento ſubnixa. Nonnumquam inter argumentum, & extrema aut nulla eſt, aut tenuis connexio. Hinc illa cavillatio, quæ à genere in genus tranſitio dicitur: ut ſi ad ea quæ fidei ſunt probanda, phyſicas rationes adhibeamus, quæ illuſtrare quidem Theologicas concluſiones, non demonſtrare poſſunt. Sic perperam quis ad res politicas utetur demonſtrationibus Mathematicis. Illud enim accurate conſiderandum, an communes, & peregrinas, an proprias & rebus ipſis quæ probantur cognatas rationes adhibeamus: an veræ ſint, aut falſæ, an ad concluſiones ipſas accommodatæ. Nam vitioſa erit argumentatio, ſi nullus ſit rationum delectus: ſi ijs utamur quæ nec doctiores nos efficiunt, aut rem ipſam quæ probanda ſuſcipitur, non illuminant. Sæpius enim effata quædam, aut axiomata ab omnibus conceſſa præmittimus: verum ad propoſitam quæſtionem accommodari ea non poſſunt, nullo aut tenui cum ea nexu copulantur. Interim cauſam remotam, & nimium

O

generalem adducimus: ut cum metalla à ſole formari decernimus. Id etiam cauſæ loco afferimus, quod nullo modo cauſæ habet rationem: ut cum temporum mutationes ad lunam revocamus. Hoc ſophiſma vocant, à non cauſa pro cauſa. Quod in omnibus pene ſcientijs latiſſime fuſum eſt, in ijs potiſſimum quæ conjecturis magis, quam certis demonſtrationibus nituntur, cujuſmodi eſt Ars medendi, & magna Philoſophiæ naturalis pars. Taceo alias cavillationes in ſcholis adeo pervagatas, quas tamen vix effugimus: ut cum aliud probamus, quam id quod negatum ab adverſario fuit. Hoc utique ignorationem elenchi ſolent appellare: interim ea componimus, quæ ſunt diviſa, aut viciſſim dividimus quæ ſunt compoſita. Hæc atque alia hujús generis permulta ſummatim decurrimus, quod trita ſint, & vulgata.

VI. Sunt alia ſophiſmata, quæ ex vitioſa ſyllogiſmi forma naſcuntur. Cum ſcilicet adverſus ſyllogiſticas regulas peccatur. Primum autem artis

ſyllogiſticæ fundamentum hoc Axiomate continetur: Quæ ſunt eadem uni tertio, ſunt eadem inter ſe. Ex hoc velut communi principio ea primùm regula dimanat, ut medius terminus in altera præmiſſarum ſecundum omnem ideæ ſuæ latitudinem uſurpetur, atque ut in ſcholis dici ſolet, omnino diſtribuatur. Secus enim ſi in majore propoſitione pars una medij, in minore pars illius altera ſumitur, jam non unum & commune utriuſque extremi vinculum futurum eſt: nec tribus, ſed quatuor terminis conſtabit ſyllogiſmus. Ex eo v. gr. quod circulus figura ſit, & triangulum itidem figura: non rite concluditur triangulum eſſe circulum. Ac ſyllogiſmus ille vitioſus erit, & à prima ſyllogiſtica lege alienus: Omnis circulus eſt figura: ſed omne triangulum eſt figura: ergo omne triangulum eſt circulus. Nam medium nuſquam diſtribuitur: cum in prima propoſitione pro certo figuræ genere quod unica linea clauditur: in ſecunda pro alio genere figuræ tribus lineis comprehenſo accipiatur. Quare non unius,

ſed duplicis termini munus obit, nec commune utriuſque extremi vinculum eſſe poteſt.

VII. Hinc alias regulas texuerunt, quæ ex hoc velut fonte manant. Quod in ſecunda figura, ex duabus affirmantibus, nihil concluditur, ut in exemplo mox allato liquet: in ſecunda quippe figura medium eſt utriuſque pręmiſſæ attributum. Verum ut alio loco monuimus, propoſitionis affirmantis attributum non in omni ſua latitudine accipitur. Palam itaque fit medium, ſeu communem terminum non diſtribui: cum utraque præmiſſa eſt affirmans. Nam in illa propoſitione, omnis circulus eſt figura, manifeſtum eſt figuræ ideam non in omni ſua extenſione ſumi, eamque à circuli idea aut notione reſtringi: idem evenit in altera propoſitione, omne triangulum eſt figura. Itaque medius terminus nuſquam in omni ſua latitudine accipitur. Simili prorſus ratione in prima & ſecunda figura, nihil ex majore particulari concludi poteſt: ut aliqua figura eſt triangulum: ſed omnis cir-

culus eſt figura: ergo aliquis circulus eſt triangulum. Medius terminus, nempe figura, nuſquam diſtribuitur: non in majore propoſitione, quæ eſt particularis: non item in minore quæ eſt affirmans, cujus adeo attributum, ſeu prædicatum per ſubjectum reſtringitur, nec in omni ſua extenſione accipitur. Quamobrem lex illa artis ſyllogiſticæ primaria: Quæ ſunt eadem uni tertio, ſunt eadem inter ſe, in his ſyllogiſmis locum non habet. Atque eandem ob rationem ex duabus negativis, aut particularibus nihil concludi poteſt. Sed hæc ſunt tam facilia, & trita, ut in ijs diutius immorari nobis non liceat.

VIII. Alterum artificij ſyllogiſtici fundamentum hoc velut axiomate continetur. Quod de aliqua re aut dicitur, aut negatur, hoc de omnibus quæ huic rei ſubſunt, aut dici, aut negari poteſt. De figura dicitur quod uno aut pluribus terminis comprehenditur, hoc & circulo, & triangulo, & omnibus figuris tribui poteſt. De figura negatur quod ſit inextenſa: id

de omni quoque figura negandum eſt. Hoc in ſcholis vocant, dictum de omni & dictum de nullo. Ad eam quoque legem plures regulas referri poſſe, quiſquis adverterit, facile intelliget. Hinc enim ſequitur, nullum terminum in concluſione latius accipi oportere, quam in præmiſſis fuit uſurpatus. Si particulariter, ut aïunt, in præmiſſis ſumptus fuit, cavendum ne in concluſione generaliter ſumatur. Quod enim de genere affirmatur aut negatur, hoc de ſpecie dici vel negari poteſt: ſed non retro commeat. Quocirca ſyllogiſmus in prima aut tertia figura erit vitioſus, ſi minor propoſitio negans fuerit: tum enim terminus in concluſione latius accipietur, quam in præmiſſis fuerit uſurpatus: ut patet in hoc ſyllogiſmo.

Omne quadrilaterum eſt figura:
Sed nullum triangulum eſt quadrilaterum:

Ergo nullum triangulum eſt figura.

Ubi liquet concluſionis attributum ſumi in omni ſua latitudine, ſeu diſtribui; cum propoſitio ſit negans: &

tamen in majore, quæ affirmat, non diſtribuitur: ſed ad ipſius ſubjecti menſuram reſtringitur.

IX. Et quidem ars omnis ſyllogiſtica, uti jam ab alijs pulcre obſervatum fuit, in eo potiſſimum verſatur, ut concluſionem ex aliqua generali propoſitione erui palam fiat. Verum idipſum declarat altera propoſitio, ſine qua vix quicquam concluditur. Cum enim concluſio ſit judicium, quod vi unius aut alterius judicij jam antè facti à nobis perficitur; ea eſt velut effectus quidam ab utraque præmiſſa, tanquam ab integra cauſa profectus. Quò autem cauſa ſuum procreet eff.ctum, applicari ea debet: neque enim ignis comburit, niſi admotus. Non diſſimili quidem ratione, concluſio ex majore plerumque propoſitione,ut ex cauſa univerſali pendet. Sed communis illa cauſa nihil efficit, niſi applicata quodammodo: quod per minorem propoſitionem perficitur. Ut ſol fructus non procreat, niſi certa aëris temperies, ſolum ipſum,& aliæ cauſæ conſpirent, quæ communem cauſam velut deter-

minant. Atque in hoc penitus ars ſyllogiſtica verſatur, ut propoſitiones duæ inveniantur, una quæ propoſitam quæſtionem, aut potius concluſionem contineat: altera quæ declaret, & manifeſtum faciat concluſionem in prima propoſitione contineri. Nam eo tendunt omnes regulæ quas tradunt Philoſophi, & ad eas de quibus jam diximus, potiſſimum referuntur: medium in altera præmiſſarum diſtributum oportere: nec terminum in concluſione donandum latiore ſignificatu, quam qui in præmiſſis obtinuit: ne quid ſit in effectu quod in cauſa prius non fuit.

X. Nec neceſſe eſt tot præceptis aut regulis animum fatigare; cum nemo fere inter ratiocinandum ad eas regulas attendat. Atque ubi concluſio ipſa paulo obſcurior eſt, quod in ſimplici ſyllogiſmo perraro evenit, tum diligentius intuendum an concluſionem una ex præmiſſis comprehendat, idque manifeſtum faciat altera propoſitio. Ac ſæpe uſu venit ut ſyllogiſmus vitioſus appareat, & præter regulas compoſitus: cum tamen

concludat optime. Idque potiſſimum accidit, cum ex propoſitionibus complexis, aut compoſitis conſtat ſyllogiſmus. Exemplis res fiet illuſtrior. Si probare velim lunam corpus eſſe aſperum, eamque terræ inſtar inæqualem, non inſtar ſpeculi terſam & politam: quod lumen ſolis in omnes partes reflectat, & eodem prorſus modo lucida nobis appareat, ac ſi ex ipſa luna globus telluris videretur: cum tamen polita corpora eminus viſa, ſubobſcura, aut ſubnigra videantur, ut mare, aut lacus. Hoc fere modo ſyllogiſmus fieri poterit, non ſimplex, ſed compoſitus.

Corpora tantummodo aſpera in omnem partem lumen reflectunt:

Sed luna in omnes partes lumen reflectit:

Ergo luna eſt corpus inæquale & varijs ſuperficiebus aſperum, non politum.

Quod quidem argumentum prima ſpecie vitioſum videtur, cum ex duabus affirmantibus concludat in ſecunda figura: & tamen ſi diligentius attendere volumus, primam propoſitionem ex-

cluſivam eſſe comperiemus, quæ reipſa negantem propoſitionem continet : illius enim hic eſt ſenſus. Corpora quæ ſunt aſpera, ut terra, lapis, arena, lucem in omnem partem regerunt : quæ vero ſunt terſa, & una ſuperficie comprehenſa, ut ſpeculum, aqua ſtagnans, & gemmæ expolitæ, lucem in unum duntaxat locum regerũt. Cujuſmodi ſunt forſitan majores illæ maculæ quæ ex omni ævo in luna út ſubnigræ & obſcuræ conſpiciuntur, quas eſſe aquas, aut maria recentiores Aſtronomi exiſtimant. Quod tamen vix obtinebunt. Qua enim id ratione probare poſſunt? niſi forte hoc utantur argumento.

Omnes aquæ eminus viſæ, ſubobſcuræ & nigræ apparent :
Sed majores illæ maculæ ſubobſcuræ nobis & ſubnigræ apparent :
Ergo majores illæ maculæ nihil ſunt quam quædam aquarum congeries ,

Verum qui rem ipſam acrius intuebitur, facile intelliget, hunc ſyllogiſmum non concludere : cum ex duabus præmiſſis affirmantibus in ſecunda fi-

gura nihil colligi poſſit. Et quidem concluderet, ſi nullum aliud corpus præter aquam, eminus conſpectum, atrum illum & obſcurum colorem prę ſe ferret. Sola itaque conjectura divinare poſſumus, eas maculas eſſe aquas interfuſas, quæ alijs forſitan melioribus conjecturis labefactari poſſunt. Nam ſi lunam tot interjecta maria, & lacus alluerent, fieri non poſſet, quin ex ijs & nubes, & pluviæ, & denſiores interdum nebulæ teleſcopio detegerentur, quibus partes aliquæ corporis lunaris è conſpectu ſubducerentur. Quin & circumfuſa lunæ vaporum ſphæra radios variè infringeret: confinium quoque partis illuſtratæ & obſcuræ in his maculis non eſt æquabile: tametſi id minus diſcerptum, quam in reliquo corpore deprehenditur: quo quidem efficitur eas maculas ab aquis omnino eſſe diverſas. Hæc utique breviter attingere volui, quò minueretur recentiorum quorumdam opinio, qua lunam ceu terram ſuos habere incolas volunt, quod & montibus ſit aſpera, & vallibus depreſſa, &

aquis interfuſa. Et quidem negare non poſſum quin luna ſit corpus admodum inæquale & aſperum: cum partis illuſtratæ & obſcuræ confinium ſit lacerum, & inæquale. Illud quoque fatear neceſſe eſt, quaſdam in luna eſſe partes alijs elatiores, quas ſi libuerit montes dicere, non repugnabo. Nam ut montium juga quæ ſol exoriens illuminat, clariora ſunt quam partes depreſſæ, quę magis nigreſcunt: atque hic nigror ſenſim minuitur ſole ad meridiem accedente, ubi aut nullę ſunt umbræ, aut minimæ; ſed inclinato ſole ſubinde augentur, & in partem oppoſitam tendunt. Sic in ijs maculis lunaribus, quas tubo optico cernimus, id evenit, ut umbræ creſcente luna decreſcant, donec in plenilunio penitus evaneſcant; ac ſeneſcente luna pars ea lucidior videatur, quæ antè erat obſcurior. Mitto areas quaſdam humilioribus velut collibus ſeptas, & profundiores valles conſpici, quæ in plenilunio candicant, creſcente aut ſeneſcente luna nigreſcunt. Taceo partes lunæ alias alijs eſſe aut lucidiores,

aut lividiores: ac velut ſcopulos & inſulas quaſdam è maculis nigrioribus & perpetuis aſſurgere. Verum ex ijs & alijs plurimis quæ addi poſſunt, perperam quis concluſerit lunam ut terram habitari. Mirum ſi plantæ & animantes non exurantur, cum per 15. dies integros ſol eidem lunæ hemiſphærio inſideat: ac dies unus, dimidius ſit menſis: nec luna pluſquam 5. gradibus ab orbita ſolis excurrat: ita ut inter maximam & minimam ſolis altitudinem meridianam non amplius quam 10. gradus intercedant. Sed de his plura fortaſſe quam neceſſe erat, diximus, quò à falſis veri ſyllogiſmi, & incertæ conjecturæ ab ipſis demonſtrationibus facilius ſecernantur.

CAPUT SEXTUM.

De demonſtratione, ubi de Analyſi & Syntheſi.

I. CUm inter res ipſas de quibus judicamus, & ratiocinamur, ſumma eſt & neceſſaria connexio, tum illa argumentatio Demonſtrationis nomen ſibi ſumit, quæ ſcientiam ingenerat. Nexus porro ille qui ad demonſtrationem requiritur, inter cauſam & effectum potiſſimum intercedit. Hinc duplex demonſtrationum genus: unum à poſteriori, cum ex effectu cauſa; alterum à priori, cum effectus ex cauſa deducitur: illud quod res ſit, hoc cur ita ſit oſtendit. Ex ſigno etiam res ut ex effectu recte colligitur. Sic mundum nequaquam eſſe æternum vel ex eo optime concludimus, quod non ita pridem artes plurimæ & ad vitæ uſum perutiles ſint excogitatæ, quæ oblivione deleri numquam poſſunt, neque adeo ſunt inventu diffici-

les : ut penitus abſurdum videatur eas per totam æternitatem latuiſſe.

I I. Et quidem prius effectum quam cauſam cognoſcimus. Sic aquam per antlias, aut ſyphones, ſeu tubos inflexos aſcendere, ſemper fuit cognitum : cauſa ante hanc ætatem in occulto fuit. Sæpius cauſa ex effectu illuceſcit. Sic cœlum eſſe liquidum, non ſolidum & firmum, nec ita incorruptibile, ut non multa in eo quotidie generentur, ex varijs effectibus colligimus : ut ex cometis, qui in cœlo, non in aëre viſuntur : cum ex diſſitiſſimis terræ partibus in eodem loco videantur. Ex maculis item ſolaribus quæ per 50. fere annos viſæ ſunt, quæque ab anno 1661. non cernuntur amplius, niſi quæ anno ſuperiore menſe Auguſto à Doctiſſ. Caſſino primum fuit obſervata, quam eo admonente vidimus, & abſoluto fere 27. dierum circulo, redux facta eſt menſe Septembri. Ex multis ſtellis quæ in cœlo per aliquod temporis ſpatium ſe videndas præbent : ut ſtella Caſſiopeæ anno 1572. alia in Cygni pectore quæ ab anno 1601. à Keplero primum

viſa eſt: anno 1626. evanuit: rurſus à Doctiſſ. Hevelio anno 1659. conſpecta fuit ejuſdem magnitudinis, qua Keplerus eam conſpexerat. Sub initium anni 1660. mole imminuta apparuit, & anno 1661. iterum ſe abdidit uſque ad ann. 1666. Sic in collo Ceti ineunte hoc ſæculo viſa eſt ſtella, quæ ſtatim fere extincta, anno 1648. ſui copiam fecit, donec Clariſſ. Bullialdus hujus motum certa ratione definivit. Nam poſt 333. dierum circulum ſub conſpectum venit. Eadem eſt ratio illius ſtellæ nebuloſæ, quæ identidem ſe videndam præbet in cingulo Andromedæ.

III. Alterum demonſtrationis genus in quo ex cauſa effectus colligitur, nec tantum quod res ſit, ſed cur ita ſit, oſtenditur, longe eſt perfectiſſimum. Tum enim rem ſcimus, cum ejus cauſam cognoſcimus. Cum autem cauſa ſit quintuplex, finalis, exemplaris, effectrix, formalis & materialis: nullum genus cauſæ à vera demonſtratione rejiciendum. In Politicis & Moralibus præcipuus honos finali ſervandus: neque ut nobis videtur,

omnino erit in Phyſicis explodenda. Quo enim modo corporis humani v. gr. ſtructuram, & uſum cognoſces, ſi naturæ finem neglexeris? Atque in hoc divina providentia maxime eluceſcit, quod certis finibus res quaſque aptaverit. An forte neceſſitate quadam materiæ, aut cæco impetu, non certo conſilio, aut fine, ex ſanguine qui in venis & arterijs fluit, ac refluit, tot partes adeo diverſæ formantur? Atque ut de alijs taceam, an humores oculorum adeo puri, & pellucidi ex opaco & turbido liquore elaborātur? Magnum quiddam nos dicere arbitramur, cum finem ab authore naturæ præſtitutum, aut ſi malis, cauſam finalem à Philoſophis inſuper haberi & contemni oportere aſſerimus. Scio quidem non eſſe in illius cauſæ indagatione, aut inventione acquieſcendum: ſed quo itinere, qua ratione ad eum finem natura pervenerit, diligentius inquirendum puto. Id quoque merito contenderim, non omnia ad materiam, aut certas motuum leges eſſe referenda; nec Deum tantummodo ut

motorem, ſed etiam ut artificem cuncta ſumma ratione, & conſilio diſponentem ſpectari oportere. De effectrice & formali cauſa inferius dicendum. Exemplaris potiſſimum cauſæ Platonici videntur habere rationem. Neque enim tam res ipſas ut ſunt in ſeipſis, quam ut eſſe debent, atque ut ſunt in ipſis ideis, intuentur. Ab his utique Geometræ non plurimum videntur aberrare. Neque enim aut circulum aut alias figuras, uti ſunt in corporibus; ſed ut ſunt vel in ideis menti congenitis, vel in æternis rationibus, ab omni imperfectione liberas contuentur. Quæ ex. gr. trianguli figura in ſuæ ideæ ratione involuta complectitur, non inductione, non experimentis, ſed ex ideæ contemplatione, quæ ut forma primigenia concipitur, eruunt quodammodo & explicant. Cum unum attributum ex alio colligunt, cauſam formalem quodammodo adhibent. Ad hanc quippe pertinent, quæ ex genere, differentia, & definitione ipſa colligimus: atque unum attributum eſt alterius cauſa formalis; quodque

à nobis ut prius cognoſcitur, vim cauſæ habet cum poſteriore comparatum.

IV. Ex attentiori alicujus rei aut ideæ contemplatione oritur Analyſis, recentioribus Geometris adeo familiaris, quæque utiliter ad alias ſcientias adhiberi poteſt. Ac quiddam huic ſimillimum cernimus in propoſiti ænigmatis explicatione, ubi ex ijs quæ in tabella ſunt expoſita, quid author deſignarit conjicimus. Sic ubi rei alicujus cauſa, aut natura indaganda proponitur: primum conditiones omnes propoſitæ quæſtionis diligenter inſpiciendæ, alienis & quæ ad quæſtionem nihil pertinent, omnino rejectis. Quæ cognita ſunt & perſpecta, ab ijs quæ dubia ſunt & obſcura, ſecernere, atque ex illis velut veſtigijs idipſum quod quæritur, perſequi oportet. 3. Unamquamque difficultatem in partes ſecare, & ſeorſum intueri operæ pretium fuerit. Vix enim quicquam mens poteſt comprehendere, niſi id in partes tribuatur. Perceptiones noſtras & judicia apte diſponere convenit: adeo ut à

facilioribus ad difficiliora, à notis ad ignota gradatim progrediamur. Itaque ad ea præſertim quæ in quæſtione ſunt cognita attendere, & in ijs diutius hærere neceſſe eſt: neque enim ad incognita, niſi per ea quæ jam nota ſunt, poſſumus eluctari. Quod autem quæritur, certam velut notam habeat, qua poſſit quæſitum internoſci, ſi forte occurrerit. Verum iſta quæ ex Carteſij manuſcripto fuſius proſequitur Vir clariſſ. jam à nobis identidem laudatus, meo quidem judicio utiliſſima, uno aut altero exemplo illuſtremus.

V. Exemplo itaque ſit motus corporum, cujus cauſa nobis indaganda. Ac primum quidem, nullum pene occurrit corpus, quod moveri non poſſit, & tamen non moventur omnia: & quæ ante movebantur, ſi repente quieſcant, nihilominus manent corpora. Magno quidem indicio, quod corpus ex ſe, aut ex natura ſua motum non procreet: cum id ceſſare poſſit, & integrum remanere. 2. Inter corpora quæ nobis ſunt obvia, quædam dura ſunt & firma, quædam

fluida, aut liquida : nec liquet quo alio diſcrimine inter ſe diſſideant, niſi quod dura habeant partes inſenſibiles aut immotas omnino, aut certe tardiſſimo motu, quique nullo indicio ſe prodit, agitatas. Contra in fluidis partes in perpetuo verſantur motu. Sic minutæ aquæ partes commotæ & ſalem, & ſaccharum, & ſennæ tenuiores partes ſuo motu delibant. Ac ſi forte præ frigore rigeant, jam aqua fit glacies & dura. 3. Ex ijs quoque id videtur ſequi, cauſam motricem corporum non in duris & firmis, ſed in liquidis, aut fluidis corporibus inſidere. Sic aquæ partes ſalis particulas ſuo motu exſolvunt; quique meatus aquæ ſubit aër, motum aquæ fortaſſis efficit. Sed credibile non eſt tantum aëris aquam ſubire, qui omnes ejus partes exagitet. Eſt igitur aliud corpus aëre ſubtilius, & fluidius, quod aërem ipſum, aquam & fluida quæque commoveat, quocumque id appelletur nomine, aut æther, aut cæleſtis materia. Quove id eſt ſubtilius, ſeu in minutiores partes conciſum, hoc facilius motum

ab alijs excipit, & magis tuetur. Nam partes illæ adeo minutæ occurſu majorum facile agitantur, alijs corporibus non adhærent; per anguſtiores meatus raptim diffugiunt; nec cito in majora corpuſcula motum ſuum tranſferunt. Quare ſi quæ ſit prima cauſa motus in materia, ea quidem non alia videtur quam ſubtiliſſima materia, qualis eſt in igne plurima, in lucidis corporibus, in aëre, ſpiritu vini, & liquoribus, eo magis quo ſunt tenuiores. Hoc ſemel comperto, jam non erit difficile plures effectus ex hoc velut fonte deducere; de quibus alio loco dictum eſt: ut quid efficiat vim elaſticam quam in arcu intento experimur, in lamella chalibis convoluta, in horologio portatili. Quòd nimirum ſubtile illud corpus per apertiores convexæ ſuperficiei meatus ſubiens, eoſque in concava ſuperficie anguſtiores offendens, continenter impetum faciat, quo arctatos porulos, & liberum commeatum arcentes aperiat. Verum iſta forte ſunt alterius loci, nec tam quid nobis, quam quid Carteſio videretur, innuimus. Nam aliæ fortaſ-

ſis ſunt reſtitutionis in arcu intento, aut lamella convoluta cauſæ.

VI. Sed ulterius progrediendum, & acrius intuendum eſt, an per analyſim ad aliam motus cauſam primariam conſcendere valeamus. Id quidem acerrimo Vir ingenio, hac fere ratione conficit. Corpus fluidum, quantumvis ſubtiliſſimum ceſſare poteſt, & immotum permanere, tametſi idem erit corpus, quod antè. Quod autem ex natura rei proficiſcitur, ab ea non poteſt abeſſe, integra manente rei ſubſtantia. Eſt igitur alia motus cauſa primaria, ac nullum corpus etiam fluidiſſimum primum movens eſſe poteſt. Cum autem movere ſit actio quædam; nec actio continuari poſſit niſi ab eadem cauſa, à qua primum profecta eſt; nec demum à corpore illa manaverit: hinc videtur ſequi, ab eadem natura incorporea unde primum fluxit motus, indeſinenter eum profluere: neque à corpore motum in aliud corpus transferri; cum motus aut quies, ſi actionem omnem cogitatione ſuſtuleris, ſit ſtatus quidam, aut modus exiſtendi qui

ex uno in aliud corpus commeare nequit. Corpora igitur ſunt alia alijs velut occaſiones motus, ut varie ſibi occurrunt aut colliduntur; quod ea ſint impenetrabilia; ac motus ex alijs in alia varie commeet. Neque is tamen à corpore, ſed à cauſa omnium principe, quæ corpus eſſe non poteſt proficiſcitur. Sic motus quo index in horologio horas deſignat, ex rotis quæ ſe mutuo ſtringunt: prima omnium rota circa quam funiculus involuitur, quique paulatim ſe ſe explicat, ex lamella chalybea, quæ ſe evolvere nititur; lamella porro non ex ſe, ſed à tenui ut diximus, & fluidiſſima ſubſtantia agitatur; hæc denique à primo omnium motore vim omnem ſuam, ac motum repetit.

VII. Cum itaque per analyſim quiddam inventum eſt occultius, ne forte error obrepſerit, ſolent Geometræ per ſyntheſim, quæ eſt doctrinæ methodus, quæque à ſimplicioribus ad magis compoſita progreditur, demonſtrationis viam retexere: ut Arithmetici additione utuntur, quò fiant certiores, an recte inita fuerit ſubductio

ductio. Per ſynthe ſim ex partibus totum, per analyſim, ex toto & partibus aliquot jam cognitis, quod reliquum eſt inquirimus. In ſyntheſi axiomata quædam communia, tanquam primas veritates præmittimus, ex quibus id quod volumus, concludi poſſit; in analyſi non tam ad generalia principia, quam ad ea quæ rei propoſitæ ſunt propria & perſpecta attendimus. Sic in exemplo mox allato per ſyntheſim idem demonſtrabimus, quod per analyſim detectum fuit: Motum à materia non proficiſci. Quod res ex ſe non habeat id quod poteſt amittere, integra manente ipſius rei natura. Sed corpus quod ante movebatur, poteſt eo motu carere: cum tamen idem maneat quod prius: Nullum igitur corpus ex ſe ipſo movetur. Præterea actio ab eadem cauſa continuatur, aut conſervatur, à qua primum eſt profecta: motus eſt actio quædam: ergo eadem cauſa quæ primo produxit motum, eundem conſervat, & tuetur, aut potius indeſinenter procreat.

VIII. Fateor equidem hanc de-

monſtrandi rationem magis patere reprehenſioni. Quod enim in univerſum aſſeritur, exceptioni perſæpe locum præbet. Unde quis forſitan poſſet excipere, motum nulli corpori eſſe eſſentialem, ſed naturalem, & corpori ita conſentaneum eſſe poſſe, ut corpus ſemel motum continenter moveatur, niſi quæ cauſa obſtet extraria: præſertim cum res quæque, ut ſcite Carteſius obſervat, in eodem ſtatu permaneat, dum ab alia cauſa deturbetur. Ut circulus ceræ impreſſus, in æternum manet circulus, niſi quid aliud hanc figuram mutet. Cum autem Carteſius hanc legem naturæ ex immutabilitate Dei repetit, quid ſibi velit, non ſatis intelligo. Verum illud alio loco rejecimus. Sic forte quis dubitaverit, an motus exceptus in corpore ſit actio quædam, aut corpus ab alio corpore moveri non queat. Cur enim, inquiet aliquis, non potuit Deus eam vim corporibus tribuere, qua ſe, & alia corpora moveant? Sed in ijs longiores ſumus, quam neceſſe eſt: nec dubitamus quin adverſus eas exceptiones

multa regeri poſſint. Hęc tantum exempli loco attulimus. Utramque demonſtrandi rationem analyticam & ſyntheticam magnum ad occultiores rerum cauſas detegendas, & demonſtrandas afferre momentum conſtat. Analyſim quidem à Carteſio, & ijs qui eum ſequuntur, pene ſolam uſurpari video: quæ cum in Mathematicis ſit fructuoſiſſima, ad Phyſicam etiam transferri utiliter poteſt, dummodo inductione ipſa roboretur. Nam ſi omnis abſit inductio, & ex aliquot Phœnomenis ſtatim hypotheſis, aut Syſtema aliquod fabricetur, unde ad explicationem aliorum effectuum delabamur; cavendum ſubinde eſt ne idola potius mentis noſtræ, quam rerum ideas, & naturam ipſam conſulamus. Neve commenta noſtra nobis plus ſatis placeant, & quiſque ſibi hujus univerſi typum, aut modulum, ut libuerit exædificet potius, quam naturæ viam perſequatur: quod experimentis tantum, & ratione conſequi poterimus.

IX. Non aliud quam motus exemplum in hanc rem afferre velim. Hu-

jus Analyſin pulcre Carteſius explicat, tanquam totius Phyſices fundamentum. 1. Motus nihil eſſe videtur, quam corporis ex loco in locum, ſeu ex vicinia corporum quæ circumpoſita ſunt, tranſlatio. 2. Circumjecta vero corpora tam moveri cum ipſo corpore, cui motum tribuimus, quam corpus ipſum; cum ab ejus vicinia æque recedant. 3. Piſcem adeo qui nobis immotus videtur, quod labenti flumini obſiſtat, tam moveri, cum alia atque alia aqua eum circumfluit, quam ſi huc illuc proprio agatur motu: neque enim motus corporis ad remota, ſed ad vicina corpora eſt referendus. 4. Contra navis vel rapido flumine delata, proprie non movetur, cum eundem ſitum, eandem poſitionem ſervet, cum aquâ circumfluente. 5. Corpus ſemel motum, quantum eſt ex ſe, indeſinenter movetur, niſi motum ſuum in obſtantia corpora transferat. 6. Si in majus corpus aliud minoris molis impingatur, illud motum ſuum ſervabit illæſum; cum plus reſiſtat per quietem corpus mole majus. Supponit qui-

dem Carteſius corpora omni ex parte dura, quorum partes nullæ flecti poſſunt, aut comprimi; cujuſmodi nulla ſunt in rerum natura. Uno verbo in corpore nihil aliud quam dimenſiones conſiderat; non flexibilitatem partium, qua comprimi aut reſilire poſſunt; non alias materiæ conditiones quæ ſolent intercedere. 7. Itaque minus corpus in majus incurrens cum eadem motus quantitate reſiliet: fortior enim eſt quies in majori, quam motus in minori corpore; & aucto motu in parvo corpore, creſcet eadem proportione reſiſtentia in majore. Sic ſpectata corporis & motus ratione, numquam majus à minore movebitur: tam enim quies poſitivum quiddam eſt, quam motus. 8. Quod ſemel quieſcit, nunquam movebitur, niſi de ſuo ſtatu à validiore cauſa deturbetur: res enim quævis in eo ſtatu manet, in quo eſt, niſi aliunde ſtatus ille varietur. 9. Quare corpus non movetur niſi motu qui ab alio corpore transfertur; & quantum motûs impulſo corpori accedit, tantum alteri decedit. Nam ut materiæ, ſic motus

eadem ſemper manet quantitas quæ ab initio fuit procreata, quæque nec augeri nec minui poteſt. Unde ſi corpus in ſubduplum incurrat, ſubduplum quoque ſui motus in id tranſferet, quò eadem celeritate ſimul progredi poſſint. Quod ſi ex. gr. corpus incurrens 12. gradus velocitatis habeat, quatuor gradus ſuæ velocitatis ſubduplo corpori impertiet: jamque cum octo gradibus reſiduis, tam celeriter progredietur, quam corpus ſubduplum cum quatuor gradibus. 10. Corpus omne in orbem actum, quantum poteſt à centro recedere nititur, & motum ſecundum rectam lineam affectat: ut videre eſt in pulvere, aut aqua, quæ celerrime agitatæ rotæ imponitur; aut in funda circumacta quæ à lapide tenditur; atque ubi datur exitus, ſecundum rectam, quæ tangit circulum, emittitur. 11. Determinatio motus diverſa eſt à motu. Sic cum pila occurſu parietis reſilit, idem manet motus: ſed alia eſt ejus determinatio. Hinc motus dicuntur compoſiti, cujus diverſæ ſunt determinationes. Sic motus per diago-

nalem quadrati compoſitus concipitur ex duplici motu per utrumque quadrati latus, quorum unus perpendicularis, alter horizontalis dici poteſt. Sic globus qui ex ſummo navis celerrime actæ malo decidit, componitur ex motu navis horizontali, & perpendiculari lapidis, quo deorſum nititur: unde lapis è ſummo mali in nave incitata ad pedem mali decidit.

X. Hæc atque alia ejus generis plurima cum Carteſius, tum alij recentiores Philoſophi per Analyſim comperta de motu explicant. Quæ ſi cum experimentis convenirent, nihil afferri poſſet promovendæ Phyſicæ utilius. Sed pleraque videntur non omni ex parte vera, neque hic locus poſtulat ut hæc ad vivum reſecem: cum eo tantum attulerim ut oſtenderem Analyſim in Phyſicis fluxam eſſe, & incertam, niſi inductione ipſa firmetur. Ac primo quidem motum non eſſe relationem tantum, ſed cum actione eſſe conjunctum, forte quis merito contenderit. Neque id concedet nihil amplius in motu eſſe quam in quiete; cum res quieſ-

cere concipiatur, ſi nihil ei præter ſui conſervationem adjectum fuerit: ac moveri non poſſit, niſi quiddam ei, quodcumque ſit illud, acceſſerit. Atque ut verum ſit corpus ad quietem & motum, ſi gravitatem omnem, & omnia quæ circunſtant corpora, cogitatione detraxeris, omnino eſſe indifferens: ut ſi globum in vacuo liberum fingas, is profecto quieſcet: cum nulla ſit ratio, cur huc potius quam illuc feratur. Nec ex quiete ſe ſe ad motum determinare poterit; uti nec quieſcet unquam, ſi ſemel moveatur. Ex hoc tamen non conficitur nihilo plus eſſe in motu, quam in quiete. Ne illud quidem in animum poſſumus inducere, ripam fluminis tam moveri, quam aquam ipſius fluminis; aut navem à fluvio delatam ſtare, aut piſcem qui nobis immotus videtur, cum ad ea quæ ſunt immobilia comparatur, omnino moveri: cum alia atque alia ſubinde aqua perfundatur. Iſta quidem credere mens recuſat. Neque id probabilius videtur, majus à minore corpore loco moveri non poſſe, ſi ratio tantum

aut molis, aut motus habeatur; cum experientia & ratione conſtet, corpus vel mole maximum, à corpore quantumvis parvo moveri, ſi quantum moles unius vincit alterius molem, tantum celeritas motus quo corpus parvum agitatur, ſuperet majoris reſiſtentiam, quæ infinita eſſe nequit. Et certe primi elementi ſubtiliſſima materies, quæ ſi Carteſio credimus, in centro cujuſque vorticis viget, & ſecundi elementi globulos craſſiores, ac totum vorticem circumagit. Sed iſta quidem ut volet. Illud magis ad inſtitutum, quod motum ex uno corpore in aliud ſic commeare ſtatuit, ut æqua fiat utriuſque & impellentis & impulſi corporis celeritas. At videmus minorem cymbam occurſu navis onerariæ aut frangi, aut citiſſime promoveri; neque poſt factam impreſſionem motum ita diſtribui, ut eadem celeritate utraque moveatur. Quamobrem vereor ne iſtæ motuum leges, non tam à natura acceptæ aut inventæ, quam excogitatæ videantur. Neque id tamen negaverim motuum leges, ab omni hypotheſi, & experi-

mento liberas conſiderari poſſe. Quæ utrum recte an ſecus fuerint conſtitutæ, ex accuratiori iſtarum legum examine, atque ex ipſis judicari poteſt experimentis. Neque id inficior, hanc à Carteſio calcatam primum viam ad occultiores motuum leges dignoſcendas eſſe perutilem, quam paucis ab hinc annis inſignes Philoſophi & Mathematici in utraque Academia Pariſienſi & Londinenſi varijs experimentis munierunt. Sed de his fortaſſis alio loco plenius.

CAPUT SEPTIMUM.

De inductione in univerſum.

I. ID unum reſtat ut de inductione paulo uberius dicatur & fuſius: eſt enim ad Phyſicas ſcientias imprimis neceſſaria; cum res ſenſibiles per experimenta & inductionem nobis magna ex parte innotuerint. Neque enim alia ratione judicamus aurum v. gr. omnium corporum longe eſſe graviſſimum, niſi quod inductio-

ne facta nullum adhuc occurrerit, quod pondere aurum æquaret. Eadem pene eſt ratio omnium quæ ſenſu & experientia cognoſcimus. Verum diſſimulare non poſſum, nuſquam magis nos errare, quam in falſis, aut imperfectis inductionibus. Ex integra quidem partium enumeratione licet ſummam, ut in additione Arithmetica, facere, & totum ex omnibus partibus colligere. At ſæpius ex aliquot exemplis univerſale quiddam colligimus; neque ad ea quæ excipi poſſunt, ſeu ad contraria experimenta, quæ inſtantiæ vulgo dicuntur, ſatis attendimus. Ea quippe eſt ingenij noſtri indoles, ut ex ijs quæ in multis deprehendit, ſtatim ad generales propoſitiones eluctetur; vel quod longum ei videtur, & moleſtum ire per ſingula, & partes omnes enumerare; vel quod ad ea ſolum quæ ſunt vulgaria & ante oculos poſita attendimus; quæ magis retruſa ſunt, aut abdita relinquimus. Vera quidem inductio plurimis conſtat experimentis: ad ea deſcendere cum moleſtum nobis videtur, tum abjectum. Sunt

enim res in quibus experimenta verſantur, in materia demerſæ, infra mentis humanæ dignitatem poſitæ, & numero pene infinitæ; quæ demum vim ingenij nimia ſubtilitate frangunt. Quocirca hæc ad ſcientias via per tot ætates trita non fuit; cum laborioſa ſit & jejuna, quæ animum ad ſublimes veritates non erigit, ſed ad praxim illiberalem & tædii plenam nos deprimit. Ac longe præſtabilius putamus ad res Metaphyſicas, & menti attemperatas nos attollere; ideas nobis congenitas conſulere; abſtractas rerum & communes rationes evolvere; quam in obſervationum vel experimentorum anguſtias nos compellere: quæ incerta ſunt plerumque, & dubia, nec ſatis accurate fieri ſolent, nec bona fide referuntur. Quocirca hæc veri inveniendi aut judicandi via quæ experimentis & inductione innititur, tot difficultatibus eſt obſtructa, tot impoſturis expoſita, ut vix ſpes aliqua Philoſophiæ inſtaurandæ ex ipſis, quæ fiunt experimentis affulgeat.

II. Ego quidem non is ſum qui om-

nem philoſophandi rationem experimentis contineri putem. Sed tamen id mihi facile perſuadeo, ad rerum ſenſibilium notitiam non poſſe, niſi per obſervationes & experimenta perveniri. Hæc eſſe velut principia naturalis ſcientiæ, quibus ſi deſtituitur, vaga eſt & incerta; loquacitatis multum habet, ſed perpetua ſterilitate damnatur. Verum ut ratio ſine experientia, velut navis ſine rectore fluctuat, huc illuc agitur, & in ſeipſa voluitur: ſic & experientia, cui ratio non prælucet, vaga eſt, & cæca; nihil utile procreat, ſtuporem duntaxat & deſperationem parit. Itaque non abjicienda eſt experientia, non contemnendæ obſervationes: ſed certa ratione fieri debent, non impetu, non inconſulto. Id enim non experiri eſt, ſed palpare in tenebris, atque in rebus nullius momenti tempus & operam conſumere.

III. Quamobrem rationem ſimul & induſtriam una conſociare optimum fuerit: ſic tamen ut ratio præluceat. Neque enim debemus omnibus experimentis nimium confidere,

aut incertos rumores captare, aut fabulis pondus addere. Ac primum quidem certo ordine, fine, conſilio experimenta ſunt facienda; eaque ſuis ponderibus appenſa, aut numeris vel dimenſionibus definita eſſe debent, quo certius de ijs judicium fieri poſſit. Nec ſolum quæ ad naturalem pertinent hiſtoriam, aut conſuetum naturæ ordinem, obſervanda: Sed ea multo maxime, quæ ſpectant ad res mechanicas, ex quibus plerumque naturæ rerum magis abditæ eruuntur. Nam ut exemplo utar Verulamij qui primus hoc argumentum tractavit uberrime. Ut ingenium cujuſque melius in adverſis, aut in perturbatione quadam inſolita ſe prodit, quam ubi omnia ex animo fluunt: Sic naturæ arcana longe facilius deprehendimus, ubi per ignem aut alia artis adminicula varie torquetur, quam ſi itinere quodam ſuo progreditur. Hinc diſtillationes chymicorum, reſolutiones, & aliæ hujus generis operationes multa ante incognita detexerunt. Sed tamen hoc inter Philoſophum & artificem mechanicum maxime intereſt,

quod ille veritatis lumen, hic operis utilitatem potiſſimum quærat. Is quippe experimenta non aliam ob cauſam facit, niſi ut deſtinato operi ſerviant. Sed Philoſophus experimenta plerumque perſequitur lucida magis quam fructuoſa, quæque minus fallunt, & ad cauſas rerum inveniendas plurimum conferunt. Jam ubi cauſæ repertæ ſunt, ex his & nova opera, & magnæ plerumque utilitates ducuntur. Experimentum igitur dicendum, non utique cum id caſu quodam incurrit; ſed cum quæritur, cum certo ordine digeritur, nec temere fit aut præpoſtere, cum ratio & lumen accendit, & viam commonſtrat: tum enim ad propoſitionem generalem, aut commune quoddam principium recta nos ducit ex quo nova rurſus experimenta ſoboleſcunt. Sic novis inventis vita humana locupletatur, & ſcientiæ incrementa ſumunt. Nec ea tantum quæ rara ſunt & inſolita Philoſophus contemplari debet, ſed ea multo maxime quæ ſunt ante oculos poſita; ut motus naturam & leges, calorem, frigus, pondus & alia pene

infinita, quæ ut certa nobis & confeſſa plerumque omittimus; cum tamen his neglectis non ſit majoribus locus. Poſtremo experimenta non in una re aliqua, ut in magnete, aut in æſtu maris reciproco conſumi debent. Nullius enim rei natura aperta erit, aut cognita, niſi cum alijs rebus comparata; quæque in una re ſe plerumque occultat, in alia ſe manifeſtam facit.

IV. Recte quidem nos admonet Angliæ Cancellarius, experimenta variari, iterari, extendi, transferri, applicari oportere, quo utilius adhibeantur, atque ex ijs certius fiat, quid per inductionem colligi poſſit. Quod quidem exemplis apertius quam longa oratione fieri poteſt. Ac primum à Magnete ordiamur, de quo Gilbertus, quique eum ſecuti ſunt, innumera penè experimenta fecere: dum ea variare, iterare, extendere voluerunt: nec tamen ea materies penitus ab ijs exhauſta fuit. Nova quotidie & mira deprehenduntur. Notum eſt ex. gr. magnetem, aut verſorium ſeſe ad polos mundi ita con-

vertere, ut nonnihil ab ijs deflectat: adeo ut nunc temporis Lutetiæ uno pene gradu occidentem verſus declinet, cum ante aliquot annos ad orientem multis gradibus vergeret. Quare iteranda & varijs in locis varianda ſunt experimenta, quo certum quid de illa declinatione ſtatui poſſit. Ex amico & in Mathematicis pererudito accepi, qui nuper redijt ex Acadia, quæ eſt Americæ Regio, quo juſſu Chriſtianiſſimi Regis profectus fuerat, declinationem magnetis eo loci eſſe ferè 16. graduum, eamque magis imminui viſam quo ad Galliæ littora propius accederet. Ac P. Grandamicus qui paucis ab hinc menſibus diem obijt, vir candidus juxta & doctus, ſe certiorem ab amico ſuæ ſocietatis factum triginta abhinc annis, Kebeci in Canadenſi Regione eandem tum fuiſſe magnetis declinationem 16. fere graduum, mihi non ita pridem referebat. Quo igitur quid liquere poſſit de illa declinationis inæqualitate, varijs in locis ac temporibus facienda erunt, & iteranda experimenta.

V. Conſtans magis eſt inclinatio Verſorij, ſeu acus nauticæ, cujus extremitas ad boream converſa, hæc plus deprimitur, quo major eſt loci latitudo, ſeu quo magis polus attollitur. Sed nondum accuratè illa definita fuit inclinatio. Machinam in hanc rem confecit idoneam vir optimus P. Grandamicus: Acum chalibeam in medio circuli in gradus diviſi, & ſuo perpendiculo inſtructi libere ſuſpendit: ſic ut acus, & inſtrumentum in plano circuli meridiani eſſent collocata: tumque nobis manifeſte apparuit acum verſoriam Pariſiis tantum deprimi, quanta eſt altitudo poli, 49. ferè graduum. Itaque id operæ pretium eſſet, & ad rem nauticam non inutile ut idem experimentum in diverſis locis fieret, quo conſtare poſſet, an ubique eadem eſſet magnetis inclinatio, quæ latitudo loci. Atque ut in eodem magnetis exemplo hæream: Notum eſt ferrum ab eo trahi, tametſi quo id fiat modo, ſit forſitan incognitum. Varianda eſt experimenti materia, & inquirendum an Chalybs eadem vi non donetur:

etſi magneti non admoveatur. Et quidem ferrum à terra vim ad polos directricem haurire, jam vulgatum eſt & omnibus perſpectum. Inſtrumenta Chalybea fabrorum, limaturam ferri quandoque ad ſe trahunt. Sed illud mirabilius, quod jam in libris de corporum affectionibus ut minus exploratum leviter attigeram, quodque ab inſigni Mathematico D. Buot, ut certum, & experientia comprobatum paucis abhinc diebus mihi confirmatum fuit: forfices, aut ſcalpella chalybea in fornace uſque ad rubrum & ceraſo ſimilem colorem ignita, tum in aqua frigida ſubito extincta; mox igni repoſita & recocta, dum cæruleum, aut paulo intenſiorem induant colorem, tandem in cote deterſa & dealbata: ſi ſtatim ferri aut chalybis lamellas aut ſecent, aut proforent, tum ea vi magnetica imbui, qua clavos ferreos ad ſe trahant. Ex his fortaſſe ſuſpicabitur aliquis, in chalybe ita præparato ſic meatus aptari, ut ætherea ſubſtantia per eos ire & redire commodius poſſit: ita ut nullum à magnete efflu-

vium manet: ſed liberum duntaxat externæ ſubſtantiæ commeatum præbeat.

VI. Nec in materiali ſolum, aut effectrice cauſa, ſed & in ipſa doſi, ſeu quantitate experimenta variare longe utiliſſimum fuerit. Neque enim ſi quid in minori quantitate recte procedit, idem quoque in majore ſuccedet. Hoc quotidie experiuntur, qui venas metallorum probant: nam venam metallo fœtam ſi in parva quantitate probaveris, ſæpe multum metalli dabit. Ubi major adhibetur quantitas, tum flamma vehementior majorem metalli partem deprædatur, & quod reliquum eſt, magis contumax fit, & durum. Eadem quoque ratione experimenta aut à natura ad artem, vel ex una in aliam artem transferuntur: ſic enim artes paulatim excultæ fuerunt, & à tenuibus initijs pene ad ſummam perductæ: dum experimenta alia ex alijs nata ſunt. Quæ & quanta ex Chymia v. gr. quæ antè annos 150. erat ferè incognita, non modo in Medicinam, ſed etiam in omnes propè artes quæ circa metalla

occupantur, commearunt? Ac niſi ea ſcientia impoſtoribus, & fumivendulis per tot annos prædæ fuiſſet, majora longe incrementa cœpiſſet: cum verò nunc temporis cum in Gallia, & Anglia, tum in alijs Europę regionibus à viris doctiſſimis & candidis tractetur, atque in perficiendis experimentis nec ſumptus deſint, nec induſtria, nec fides; quid non de progreſſu non Chymiæ tantum, ſed totius Phyſicæ experimentalis ſperandum eſt?

VII. Verum id non agimus, ut qua ratione experimenta fieri & tractari debeant, ut alia ex alijs naſcantur, hoc loco doceamus. Sed illud duntaxat explicare volumus; quo fieri modo poſſit ut ex varijs obſervationibus quædam axiomata, aut principia eruantur, ex quibus rurſus tanquam ex fontibus alia profluant experimenta. In hoc enim veræ Logices ſumma conſiſtit: In hoc denique regreſſus ille in ſcholis pene incognitus, ab effectu ad cauſam, tum à cauſa ad effectum præcipue verſatur: qui quidem regreſſus aliud quid-

dam eſt, & longe diverſum à circulo. Nam à cognitione confuſa quorumdum effectuum, ad cognitionem cauſæ primum confuſam, tum magis diſtinctam progredimur; hincque ad novam, & latius fuſam effectuum notitiam regredimur. Cauſam porro ex varijs experimentis primum obſcure & imperfecte cognoſcimus: ſed ubi diutius in illius contemplatione hæſimus, atque ejus attributa per analyſim expendimus, jam doctiores facti ad experimenta deſcendimus: Tumque conſtantius & tutius operamur. Adeo ut via ad ſcientias non in plano, ſed in arduo ſita ſit: nam ab effectis ad cauſas conſcendimus, tum à cauſis jam perſpectis ad effectus majore cum fructu & certitudine delabimur. Id unum imprimis cavendum, ne ſtatim ad prima & nimis generalia principia evolemus: nam per gradus enitendum. Ac notiones illæ nimium communes & abſtractæ ſteriles plerumque ſunt, & ad inveniendum prorſus inutiles. Quæ velut in medio ſunt axiomata, ad uſum vitæ plerumque ſunt utiliora. Verum

hæc præcepta niſi quibuſdam exemplis illuſtrentur, minus animum ſubeunt. Quo autem modo experimenta extendi, promoveri, & transferri debeant ad veritatis lucem rebus inferendam, multis exemplis proximo capite explicandis planum fiet & manifeſtum.

CAPUT OCTAVUM.

Qua ratione Philoſophia naturalis per inductionem ſit promovenda.

I. CUM præcipuum ſcientijs provehendis & utiliſſimum organum ſit Inductio, ſi modo caute fiat & ex ordine, illud operæ pretium facturi ſumus, ſi hoc argumentationis genus à Verulamio tractatum uberrime, & ab alijs fere neglectum, quam poterimus dilucide & breviter explicemus. Eſt enim id Philoſophiæ experimentalis augmento ſi quid aliud, neceſſarium, ut notum ſit nobis & perſpectum, quæ ſint experimenta

facienda, quo fine, quibus ea modis ſint adhibenda, quomodo ex ijs Axiomata quædam, aut generales notiones eruantur; ac viciſſim qua ratione Axiomata ipſa jam perſpecta ad uſum & operationem accommodari queant.

II. Hic itaque eſt præcipuus inductionis uſus, ut ex varijs experimentis, aut exemplis, quæ inſtantiæ ſolent appellari, judicium quoddam late fuſum, & univerſale efformetur: quod tum recte fit, cum forma ipſa, aut lex quædam in diſſimillimis ſubjectis eadem, & conſtans invenitur. Non quod rerum formæ compoſitæ, ut ita dicam, & concretæ per inductionem cognoſci facile poſſint: vix enim quæ ſit equi forma, aut ligni, aut metalli per inductionem nobis innoteſcet. Sed formæ ſimplices, ut pondus, calor, fluiditas & aliæ ejuſmodi leges quodammodo immutabiles, ex quarum complexu rerum formæ magis compoſitæ emergunt, perſpectæ haberi facilius poſſunt: uti jam alias de compoſita auri forma diximus, quam velut per partes ſecare neceſſe eſt. Hanc

ſane

hanc enim animo conſequi citius quis poterit, ſi formas ſimplices ex quarum velut congerie auri forma exſurgit, ſeorſum inquiramus, ut pondus, colorem flavum, ductilitatem, fixitatem in igne, & alias ſi quæ ſint velut communes naturæ leges, quas formas aut qualitates licet appellare: ſed formam auri ſpecificam quæ in ſulphure aliquo, aut tinctura quadam ineſſe fingitur, irrito labore perſequemur. Non quod cujuſque corporis Analyſis, ſive illa per ignem, ſive alijs & mechanicis fiat modis, non permagni ſit uſus, ubi materiæ texturam inquirimus: ſed quæ per mentem fit ſeparatio, cum varia inter ſe experimenta conferuntur, aut natura magis compoſita in ſimplices & conſtantes reſolvitur, multo majorem affert utilitatem.

III. Cum autem eo tendat omnis inquiſitio noſtra, ut cujuſque rei materialem aut effectricem cauſam, aut formam denique ipſam animo complectamur, utilis quidem eſt cum materialis, tum efficientis cauſæ cognitio: licet eæ fluxæ ſint & incertæ rerum

cauſæ. Sed formarum contemplatio magis conſtans videtur, & latius patet. Nam leges naturæ fixas & immutabiles comprehendit: cum cauſæ effectrices & materiales nihil ſint quam vehicula formarum, quæ tritum naturæ in operando iter, & velut ejus conſuetudinem oſtendunt. Nec magnum ad rei occultioris cognitionem, aut ad praxim affert momentum unius effectricis cauſæ ſpeculatio, niſi progreſſum & viam naturæ acriori animo intueamur. Quod non ſolum in foſſilium, plantarum, animalium diligenti indagatione uſu venit, quæ ab ovo, ut loquuntur, ſeu à primis initijs per omnia incrementa ducenda eſt: Sed etiam ubi formarum ſimplicium cauſas effectrices inquirimus, niſi naturæ iter, & progreſſum diligenter perſequimur, nihil agimus. Atque in hoc, uti jam innuimus, plerique errore aut negligentia labuntur, quod naturas rerum intueantur, cum jam ſunt abſolutæ, aut poſt certas periodos, non prima rerum exordia, & progreſſus, qui ſenſus plerumque fugiunt, acri & intento animo contemplentur.

IV. Hanc igitur primam ad inductionem viam, & velut regulam ſtatuamus; quam Baco inſtantiam viæ appellat, qua videlicet naturæ motus uſitatos, & gradatim continuatos perſequimur, dum ad formam ipſam perventum ſit: ut in pulli generatione, ſequenti tractatu planum fiet. Sæpe rei generatio pene momentanea eſt, atque nos in formæ notitiam ducit, ut in colorum mutatione cernimus. Sic aqua agitata in ſpumam albam, vitrum contuſum ex diaphano fit ſubito candidum. Itaque hinc colligimus colorem album non eſſe quiddam in corpore altius infixum, ſed ex luminis reflexione vegeta & æquabili emergere, ut ſuo loco expoſuimus. Sic videmus ſyrupum violæ, additione ſalis aut liquoris acidi rubeſcere; cum ſales lixiviales cujuſmodi eſt ſal tartari, viridem ſyrupo colorem concilient: partium videlicet contextu mutato, luminis reflexio & color immutatur. Hanc formæ alicujus dignoſcendæ rationem, migrantem inſtantiam appellat Baco; quod natura quæſita ex generatione, aut corruptione ſubita in quam mi-

grat, velut ex tranſitu ipſo cognoſci facile poſſit. Nam ſi aqua agitata in ſpumam albeſcit, atque ubi ſpumæ velut globuli detumuere, jam pellucet: magno id eſt argumento albedinem tum emergere, cum lux ex infinitis velut ſpeculis integra reflectitur. Non diſſimili ratione lignum braſſilienſe aquam cui incoctum fuit, rubro colore tingit: hæc ſcypho vitreo cum impoſita fuerit, eique vel paululum aceti diſtillati affuſum, in momento color ex rubro in palearem, qui ſuccinum æmulatur, faceſſit. Ex tam ſubita coloris mutatione facile colligimus colores ex partium textura, & varia luminis reflexione pendere. Sed cavendum tamen ne effectricis cauſæ occaſione falſam de forma ipſa opinionem induamus; ut ſi albedinem ex globulis tantum, tanquam è ſphæricis ſpeculis reflecti ſtatuamus, quod ij globuli in ſpuma, aut nive appareant: Aut ſi perſuaſum nobis fuerit albedinem è ſolis corporibus quæ ſunt diaphana, vel ex intercepto aëre proficiſci. Cum & ceruſſa, quæ nihil eſt quam plumbum calcinatum,

& alia pene infinita corpora quæ ſunt opaca, & nihil aëris includunt, ſint candida.

V. Jam omnium potentiſſima cauſæ effectricis inveniendæ ratio ea mihi videtur, cum una ex pluribus cauſis quæ nobis afferunt ancipitem dubitandi curam, cum effectu aut natura quæſita indivulſe adhæret, altera non item. Hæc eſt illa crucis inſtantia à Bacone ſic dicta, quod inſtar crucis in bivio erectæ,qua eundum ſit oſtendat: deciſoria quoque ab eo dicitur, eaque ab Angliæ ſcriptoribus multum eſt celebrata. Exemplum affert illuſtris author æſtus reciproci maris, de quo fortaſſis alibi plenius. Aliud exemplum proferamus, in quo inſtantia crucis aut deciſoria uſui eſſe poſſit. Quærimus quæ cauſa deorſum gravia præcipitet. An qualitas quædam corporibus inſita, an vis terræ magnetica, an potius à circumfuſo aëre, vel æthere protrudantur. Inſtantiam deciſoriam videtur afferre experimentum à Clariſſ. Hugenio in Academia Regia nobis coram factum, quod dilucide jam à doctiſſimo viro

D. Rohault deſcriptum, nihil neceſſe eſt hoc loco regerere. Id unum addam quod inſignis Mathematicus D. Buot nos admonuit, pulverem ex cera obſignatoria, aut ligno graviore decifum in vaſe etiam aperto cum aqua agitatum, tum ad vaſis latera huc illuc disjici; quod præ aſperitate partium ab aqua vehementius mota quodammodo abripiatur. Sed cum motus ille vehementior reſederit, tum aquæ partes adhuc placidius commotæ pulverem ad partes medias propellunt. Cum enim motus aliquis in aqua perſeveret, illius partes à centro vaſis recedere moliuntur, & obvium pulverem verſus centrum propellunt, ac ſuo velut loco ſubſtituunt. Magno ut putant viri doctiſſimi argumento, gravia non ſua ſponte, non tractione quadam, ſed circumfuſi ætheris motu, & velut impulſione quadam deorſum ferri. Contra D. Gerike gravia trahi à terra circa ſuum centrum acta, ex globo ſulphureo, cujus præparationem longum eſſet deſcribere, ſatis probabiliter videtur explicare. Nam globus ille circa ſuum axem rotatus, plumulas ſubjectas,

aut lupuli velut lanuginem in vaſe ſubjecto ad ſe rapit, ijſque corpuſculis obducitur. Qua quidem ratione fieri putat gravia in telluris globum celerrime diurna vertigine contortum, quaſi ultro delabi.

VI. Atque hi ſunt præcipui inductionis loci, ex quibus effectrices rerum cauſæ eruuntur. Sed ut idemtidem monuimus, totius generationis velut ſeriem retexere, & latentem rei proceſſum, ut loquitur Verulamius, diligenter & caute expendere oportet; nec ſolum in rerum quæ concretæ dicuntur, & compoſitæ, ſed etiam in formarum ſimplicium procreatione occultum illum naturæ progreſſum ſequi debemus. Exemplo ſit aquæ congelatio, cujus initia & progreſſum certa ratione & methodo mihi videtur conſecutus Vir Clariſſ. ſi quis alius, in Mathematicis ac Phyſicis exercitatiſſimus: quemadmodum nuper in Mercurio philoſophico diſertiſſime explicatum vidimus. Scyphus vitreus penè aqua plenus aëri frigidiſſimo fuit expoſitus. Primo velut fila oblonga, tum lamellæ in gelu

concretæ apparuerunt. Cum maxima ex parte aqua eſſet congelata, quæ fluida & nondum concreta erat, medium penè locum obtinuit. Ex ea quoque plures bullulæ identidem erupere; tumque aqua per foramen in ſumma parte conſpicuum ſenſim exire viſa, quæ tandem in glaciem, velut in tumulum altiorem aſſurgebat. Cum itaque foramen illud quod aqua ſibi aptaverat, occluſum fuit, glacies ipſa ultro fracta eſt & diviſa, idque fere in medio ſchyphi. Ex hoc quidem congelationis progreſſu illud planum videtur, quod partes aquæ multum ſubſtantiæ tenuis & aëreæ intra ſuos meatus recondant: eaque videtur in duplici genere conſtituta: alia quippe eſt aërea, quæ in fundo vaſis aqua pleni, & prius ignis calori admoti manifeſte ſe prodit, & diu perſeverat, etiam amoto vaſe; tum enim infinitas bullulas licet conſpicere: alia eſt ſubtilior & ætherea quædam ſubſtantia, quæ in liquoribus regnat, etiam cum omnis aër vel caloris vi, vel alia ratione, ut in machina pneumatica fieri alio loco dic-

tum eſt, omnino eſt exhauſtus. Cum enim è vaſe vitreo, ſeu recipiente, quod erat aëris eductum fuit, ex aqua vaſculo contenta aër confertim, & bullarum ſpecie ſurſum eluctatur, tumque aqua videtur ebullire, quod aëris particulæ prius compreſſæ ſublato externo aëre ſeſe in majus ſpatium explicent. Sed ubi nullæ amplius aſcendunt bullæ, ſi vel leviter malleo & crebris ictibus ipſius machinæ baſim percuſſeris, ſtatim infinitæ oriuntur bullulæ, quæ inſtar ſcintillarum micant, atque omnem ſæpe aquam quodammodo opacam efficiunt. Sic aqua fervida, quæque per horæ quadrantem igni admota ebullierit, & craſſiorem aërem vi caloris ejecerit, ubi intra machinam reponitur, quantumvis aërem exhaurias, nullas fere emittit bullas: ſed percuſſa ut diximus, machina, tum repente coruſcationes illæ, aut crebræ bullulæ erumpunt, quæ non ex cœleſti Carteſij materia cuncta penetrante, ſed ex materia quadam aërea & ſubtili, prodeunt, quæ vi ſua elaſtica donatur. Et ſane illud

ſpeculatione dignum, quod exhauſto aërè aqua tubo contenta in vas ſubjectum decidat, quod à circumfuſo aëre non amplius ſuſtineatur. Sed tamen ubi major pars circumfuſi aëris fuit exantlatus, ſi vel gutta, ut ita dicam, aëris per tubum aqua plenum efferatur, aquam ipſam vi ſua elaſtica deprimet. At ſi aqua longiore mora in exhauſta machina omni aëre fuerit expurgata, manet aqua in tubo penſilis: tametſi ab aëre circumfuſo non ſuſtineatur, ſeu ita adhæreat vitro ut ab eo divelli non poſſit, ſeu alia ratio ſubſit nobis occultior. Utcumque ea res ſit, id videtur certum, aquæ vel liquoris cujuſque fluiditatem ab aërea, aut potius ab ætherea ſubtilique ſubſtantia proficiſci, qua ſcilicet minutæ & inſenſibiles aquæ partes indeſinenter agitantur. Cum autem præ frigore motus ille ceſſat, tum partes aquæ & duræ, & rigidæ fiunt. Interim concluſæ aëris guttulæ dilatantur in majores bullas, quod ut mihi quidem videtur, ab incumbentis aëris preſſione ſint liberiores. Hinc plus

ſpatij exigunt, aquam attollunt, eamque per foramen quod ſibi erumpendo aperuêre, expellunt. Occluſo foramine manent in medio vaſis infinitæ bullulæ acuminatæ, hoc plures, quo citius foramen obductum fuit. Unde ſi ſumma glacies idemtidem acu perforetur, cum nondum eſt admodum denſa, tum aqua per ea foramina cum impetu exſilit. Quod ſi diutius & uſque ad omnimodam fere congelationem pergas glaciem pertundere, tum pauciores bullæ apparebunt, nec glacies ipſa ut ſolet, cum ſtrepitu diſrumpetur: quod locus detur aëri erupturo, qui forte & glaciem frangit, & dilatat. Quod ſi per ſemihoram ferè aqua limpida prius ebullierit, quam aëri frigido exponatur, tum pauciores bullæ ſublatæ videbuntur, maxime ſi inter congelandum partem aquæ ſummam acu pertuderis. At ſi portio illa concretæ in glaciem aquæ bullulis vacua, ex utraque parte convexam nacta ſit figuram, tum radios ſolares in unum velut punctum colliget, atque inſtar ſpeculi uſtorij flammam in pyrio

pulvere accendet, quod quidem Vir eximius præſtitit, eo modo qui in Mercurio philoſophico planè & dilucidè explicatur. Neque enim neceſſe eſt omnia quæ in uſum litterati orbis cum in Gallia, tum in Anglia viri clariſſimi decerpunt experimenta retexere. Ea tantum quæ ad noſtrum faciunt inſtitutum, ſi fortè occurrerint,ut certa & publica monumenta nolumus inhonorata præterire. Hoc itaque exempli loco attulimus, ut liqueret qua ratione latens cujuſque formæ proceſſus duce experientia perſpectus haberetur. Nunc qua methodo cauſam materialem, ex qua plures emergunt qualitates, animo conſequi poſſimus, paucis exponendum.

VII. Cauſas rerum materiales perſecando, atque in minutiores partes corpora quæque reſoluendo inquirimus. Quod quidem in plantis & animalibus per diviſionem totius in partes cum ſimilares, tum organicas utcumque aſſequimur. Verum hac ratione ultra ſenſum non ſapimus. Chymici quidem igne tanquam

gladio utuntur, quo partes oleoſas, aquoſas, ſalſas, terreſtres ſeparatim exhibeant. Ita quidem quod ex ijs principijs in unoquoque abundet corpore, oſtendunt. Neque id negare poſſumus artificioſa illa ſeparatione Philoſophiam naturalem indies non mediocriter promoveri: ac multa cum ad vitam hominum utilia, tum ad contemplationem præclara è Chymicorum furnulis prodire. Sed illud quoque fatendum eſt, pleroſque magis operoſe quam ſapienter operari. Neque enim ſatis videntur attendere ſubtiliorem corporis cujuſque contextum, in quo præcipuæ & ſpecificæ vires plerumque inſunt. per ignem deſtrui: qualitates quoque plurimas non in corpore ante extitiſſe, ſed ab igne aut aquis ſtygijs ad ſeparationem adhibitis omnino proficiſci. Accedit demum, multis Chymicis non ſatis curæ eſſe, ut rerum claras & diſtinctas notiones efforment; idearum confuſione & grandiloquentia quadam contentis. Nulla quidem eſt ars experimentis feracior, dummodo à veris tractetur Philoſophis: quemad-

modum in Gallia, Anglia, Italia & in varijs Europæ locis ſumma cum laude jam fieri novimus. Quamobrem & diviſio anatomica, & chymica analyſis plurimum juvant: ſed quæ à mente ipſa fit ſeparatio plus utilitatis affert; dummodo experimentis idoneis muniatur. Ex illa enim velut mechanica analyſi, qua partium ordo, figura, contextus, motus item & quies diligenter expenduntur, proprietates corporum, & affectiones magna ex parte eluceſcunt, uti mille exemplis in ijs quos de corporum affectionibus in publicum emiſimus libris, planum fecimus. Hoc utique loco admonendum, eas adhibendas eſſe inductionis ſpecies, vel ut loquuntur, inſtantias, quæ juvandis ſenſibus ſunt utiliores.

VIII. Sic noſtra quidem ætate viſus microſcopio adjutus quotidie nova in plantarum & animalium fabrica contuetur. Per teleſcopium quæ ſunt remotiſſima, & in medio cœlo retruſa, oculis quodammodo ſubjiciuntur. Sic maculæ in ſole ſunt deprehenſæ, ex quibus motus ſolis

circa proprium centrum penè menſtruus colligitur: Sic quatuor Jovis lunulæ, & quaſi ſatellites; tres itidem velut faſciæ in eodem planeta, & ingens macula à Clariſſ. Caſſino primum viſa, ex qua motum Jovis circa centrum deduxit, qui intra 9. horas & 56. min. abſolvitur. Duas itidem maculas in unaquaque Martis facie detexit, ex quibus Martem ſpatio 24. horarum & 40. min. circa ſe torqueri demonſtravit. Quid de annulo Saturni, quem Clariſſ. Hugenius non tam excogitaſſe videtur, quam inveniſſe? Quid de ejuſdem planetæ lunula dicam? Quot in ſtellis velut miracula quotidie taleſcopij beneficio deteguntur? Anno 1670. menſe Junio P. Anthelmus Cartuſianus ſtellam penè tertij ordinis in collo Cygni obſervavit: hæc paulatim imminuta, donec omnino circa Auguſtum evanuerit. Circa menſem Martium anni 1671. iterum viſa, die 4. Aprilis apparuit maxima, tum paulatim imminuta; rurſum ineunte Maio adhuc mole & lumine aucta, quod in nulla unquam ſtella fuit ob-

ſervatum. Quæ in Cygni eſt pectore aliquando ſui copiam facit, interim abſconditur, & 14. ſaltem annorum ſpatio periodum ſuam videtur abſolvere. Mitto hujus generis plurima quæ tubi optici beneficio ſumus conſecuti. Nec ſolum idoneis inſtrumentis viſus roboratur, & quodammodo ampliatur, ſed etiam dirigitur & perficitur. In quem ſane uſum adhiberi ſolent inſtrumenta Mathematica. Sæpe etiam res ipſæ quæ ſenſus fugiunt, vel quod nimium diſtent, vel quod per interjecta corpora, aut præ tenuitate, aut nimia ſubtilitate percipi non poſſint, aut quod rapidiori motu ferantur, aut contra tardiore incedant motu, aut quod ſenſum nimium percellant, aut alijs ex cauſis nos latent: hæc inquam, ſi fieri poteſt, ex non ſenſibilibus fieri debent ſenſibilia, & quodammodo mentis oculis ſubjici. Cum res nimium à nobis diſtant, vix admoveri ſenſibus poſſunt, niſi forte aliæ res in ſignum adhibeantur: ut ſi in editioribus locis ignes accendantur. Verum, ut diximus, multa per teleſcopium

deteguntur, quæ præ diſtantia videri non poterant. Ac tubæ illius à nobili Anglo nuper excogitatæ beneficio poſſunt diſtinctæ voces ex longo intervallo auribus excipi. Aëris natura & contextus ſub oculos non cadit: ſed illius vis elaſtica, pondus, & aliæ affectiones per machinas pneumaticas ad ſenſum quodammodo deducuntur, ut ſuo loco oſtendimus. Viſcerum diſpoſitio videri non poteſt: per ea quæ exterius ſentiuntur, ut pulſum & urinas utcumque conjicitur. Motus indicis in horologio oculis non percipitur, uti nec globi bombardilis motus, quod ille ſit tardior, hic celerior: ille tamen ex decurſo ſpatio, hic vero ex tempore quod inter flammæ fulgorem, & corporis alicujus percuſſionem intercedit, ſatis exquiſitè æſtimatur; adeo ut intra unius minuti ſecundi ſpatium, ſonum ex 1200. pedum aut circiter intervallo ad aures perferri obſervatum fuerit. Sol præ fulgore nec directa acie, nec teleſcopio per vitra diaphana videri poteſt; per vitrum coloratum illæſis oculis conſpicitur.

Aurum adulteratum ex colore diſcerni nequit ex pondere, ſono, ſolutione in aqua forti, aut alijs modis probari poterit, & quod non erat ſenſibile, poteſt aut ſenſibus, aut rationi ſaltem ſubjici. Atque in hoc magna Philoſophiæ naturalis pars conſiſtit, ut quæ ſenſus fugiebant, ex motu, & effectis rationem non lateant. In quem uſum inductionis locus ille pervagatus adhiberi poteſt, quo videlicet admonemur eam eſſe naturæ ſubtilitatem ut pleraque ejus opera nullo ſenſu, nulla imaginatione poſſint comprehendi. Sic ubi microſcopio minutiſſima animalcula, quæ viſus aciem fugiunt, cum magno organorum apparatu acri & intento animo ſumus contemplati: jam mirari non poſſumus ſi effluvia quædam continenter è corporibus citra ſenſibilem imminutionem erumpant: ſi ex lampade extincta tantum fumi exhalet: ſi aurum ad tantam poſſit tenuitatem perduci: ſi guttula pigmenti tantum aquæ inficiat: ſi veſtigia leporis canis venaticus perſequatur: ſi quædam corpora citra ſub-

ſtantiæ acceſſum tantum poſſint rareſcere. Has quidem inſtantias Baco merito commendat, quod naturam quodammodo perſecare videantur. Hinc perſecantes, aut vellicantes ſubinde appellat, quod mentis attentionem excitent, ut ſe ad incredibilem naturæ ſubtilitatem convertat.

IX. Verum ut ad cauſæ materialis inquiſitionem redeamus, illud palam eſt, corporum affectiones, & formas ſimplices ad ſolam partium texturam magna ex parte referri oportere. Quid enim duritiem in corporibus, aut flexibilitatem, aut fragilitatem, aut ductilitatem, aut alias affectiones quæ ſenſu percipiuntur, efficit, niſi partium figura, & contextus? Infinita penè in hanc rem exempla attulimus in libris de corporum affectionibus: nunc ex ijs quę D. Rohault. Vir in Philoſophia & Mathematicis clarus fuſe in ſua Phyſica expoſuit, perpauca delibemus, magis adeo ut ad rectam philoſophandi rationem adoleſcentes cohortemur, quam ut quę pulchrè & dilucidè ſunt explicata regeramus. Quæri itaque poteſt quid duritiem in varijs corporibus efficiat:

cur ex. gr. gypſum aqua dilutum brevi in lapidis ſoliditatem concreſcat. An quod ſubeunte aqua gypſi velut granula dividuntur, adeo ut ex illa diviſione multo plures emergant ſuperficies, quam ante fuerunt, quę expulſo per aquam aëre ſe ſe mutuo contingunt: hinc quies partium ex contactu earum immediato, ex quiete durities. Quod ſi enim aqua uberiore gypſum diluatur, & quodammodo inundetur, numquam concreſcit; quod aqua interfluente partes gypſi minutiores à ſe mutuo ſint diviſæ. Sed cum aqua eſt parcior, quam ut tot ſuperficies ambiat, ipſo contactu duritiem partes acquirunt. Non enim minus eſt gypſi indurati pondus, quam ante fuit, cum aqua dilutum eſt: Adeo ut non aquæ difflatione, ſed quiete ſola partium, & mutuo contactu eam adeptum duritiem videatur. In calce aut partes aqua perfuſæ ita disjiciuntur, ut ſubeunti aëri locum præbeant; aut certè ſe ſe velut in punctis tangunt: adeo ut calx aquæ affuſione mollis, non dura efficiatur. Simili quidem

ratione ex duris corporibus quædam ſunt fragilia, quod eorum partes ſe ſe velut in punctis tangant, unde vel minimum divulſæ ſtatim continuitatem amittunt, ut in vitro cernere eſt. Sed quæ ſunt flexibilia, partes habent ceu funiculos, mutuo implexas, & convolutas. Quod ſi corium diſruperis, fibras alijs alias intextas magna cum partium inæqualitate videbis: cum fracti vitri ſectio ſit æquabilis & lævis; hujus enim partes ſeſe invicem leviter contingunt, nec mutuo implexu aliæ alias ſubeunt. Hinc ſumma vitri fragilitas, quæ in lapidibus quoque invenitur. Nam ex arenulis penè omnes compinguntur, quæ per microſcopium viſæ pellucent. Metalla vero ex particulis longioribus conſtant. Unde malleo ſubactæ vix divelli poſſunt, quod aliæ alijs in longum accedant. Ferrum recens è vena fuſum non ita ductile eſt; ſed ubi contuſum fuit ductilitatem adipiſcitur majorem. Plura hujus generis afferri poſſunt exempla, ex quibus liquet pleraſque corporum formas ex materiæ contextu duci.

X. Præcipuus inductionis fructus eſt formæ ipſius, ſeu naturæ ſimplicis inventio, quæ non raro ex effectricis, & materialis cauſæ cognitione eluceſcit: ſed ea ſæpius ita eſt occulta, ut nunquam niſi certa ratione & methodo poſſit inveniri. Quærimus ex. gr. quæ ſit ratio caloris, quæ illius natura? Invenienda eſt forma quædam quæ ſit in diſſimillimis ſubjectis, quæque ſit notior quam ea quæ inquiritur: & tamen ita ſit cum calore conjuncta, ut ea remota calor tollatur, aucta, vel imminuta calor itidem vel augeatur vel minuatur. Cumque tot res in calore conveniant, menti ipſi eas velut ſiſtere oportet, ut expendat in quo res adeò diſſimiles conſentiant. Ac primo id ſtatim occurret animo, caloris naturam in quodam motu eſſe poſitam. Quod in flamma, in fervidis liquoribus, & omnibus penè calidis cernitur. Atque hæc eſt prima inveniendæ formæ ratio, ut in ijs ſpectetur ſubjectis, in quibus elucet maxime, & à reliquis liberior eſt. Ut motus caloris in flamma eſt illuſtrior:

Atque ubi major eſt motus, calor itidem vegetior eſt. Hæ ſunt inſtantiæ oſtenſivæ, ut vocat Verulamius, quæ clandeſtinis quodammodo opponuntur, cum ſcilicet primus formæ gradus, & prima velut rudimenta alijs obducta naturis indagantur. Hæ quippe ad naturæ genericæ inventionem conferunt plurimum, uti oſtenſivæ differentias ipſas plerumque detegunt. Sic in fimo equino, calce, aqua forti, ferro etiam ignito dum extinguitur, natura caloris utcumque ſe prodit, & cum motu ita conjuncta cernitur, ut ab eo nunquam divelli queat. In flamma, & fervidis liquoribus, non modo ille motus magis eſt conſpicuus, ſed etiam quæ ſit in calore motus differentia, cum in ijs ſit vegetior, facilius dignoſcimus. Primum caloris motum eſſe expanſivum, ex diſſipatione corporis inflammati, ex fervidis liquoribus, ex aëre thermometro vulgari, aut ſpiritu vini in thermometris ſigillatis facilè colligimus. Nam in ijs omnibus & dilatatio partium, & expanſio, & rarefactio cernitur. 2. Motum illum eſſe

perturbatum & celerem, & partium inſenſibilium, ex flamma, fervidis liquoribus & igne qui in rotis curruum prope axem, ubi eſt major attritio, in ferro ipſo quod limæ reciproco & celeri motu adeo incaleſcit, in ſerra quæ eandem ob cauſam calorem concipit: Ex colliſione quoque chalybis & ſilicis, & alijs penè infinitis colligimus. Nam in ijs omnibus vehemens motio non totius corporis, ſed minutarum partium, maxime ſi ſint ſolidiores, & duræ; eaque perturbata, in ſe ſe reflexa, atque ex reciprocatione ipſa quodammodo irritata, caloris naturam & differentias efficit. Hinc major eſt motus in circumferentia rotæ, quam in medio: calor tamen intenſior eſt in medijs partibus; quod inſenſibilium partium motus, non totius corporis agitatio calorem procreet. Simili ratione ventus vehementior non continuo calidior eſt. Ferrum in aqua forti magis incaleſcit, quam aurum; quod aqua regalis partes auri molliores minore cum impetu ſubeat. Clavus dum malleo in lignum adigitur, non ita

incaleſcit,

incaleſcit, ac ſi jam adactus contundatur: cum enim ſubit lignum, motus in totum clavum traducitur; ſed ubi jam ſubijt, partes illius minutiores mallei vi contuſæ ſeſe exagitant. Sic ferrum dum limatur, incaleſcit, quod illius partes & duræ, & arctè colligatæ motu illo reciproco & perturbato commoveantur: non item cuprum, aut plumbum, quod in ijs metallis partes ſint molliores, non adeo rigidæ aut contumaces: hinc minor velut lucta. Nam abraſis particulis, novæ ſuccedunt, nec eaſdem partes lima ſæpius commovet.

XI. Ex ijs itaque velut inductionum locis, aut inſtantijs caloris forma poteſt & clarè & diſtinctè cognoſci: nec metuendum ne illa philoſophandi via aut ratio ſit moleſtior, aut longior. Nullum enim poteſt ad cognitionem rerum & inventionem ipſam majus eſſe compendium, quam ſi quæ in varijs ſunt disjecta ſubjectis, ad unitatem formæ alicujus revocentur. Sic enim infinita propè & vaga rerum indagatio ad certas velut Alphabeti litteras: ut multiplices &

varij concentus ad paucos tonos, utiliter reducuntur. Ubi ſemel forma aliqua, ut calor, aut fluiditas perſpecta fuerit & cognita, jam non erit difficile infinitos propè effectus ſuis cauſis reddere. Sed cavendum tamen ne citius quam par ſit mens ad propoſitionem affirmantem, aut axioma conſtituendum evolet: ac ſubinde intuendum, an id in quo formam rei alicujus conſtituere meditamur, indivulſe cum re ipſa cohæreat. Itaque rejicienda ſunt quæ nihil ad naturam quæſitam pertinent, quæ adeſſe poſſunt, licet ea forma non adſit, aut viceverſa abeſſe interdum comperiuntur, cum forma adeſt. Ut ſi quis tenuitatem partium ad naturam calidi pertinere contenderit, aut lumen, aut oleoſam ſubſtantiam; exempla in contrarium afferri poſſunt, auri, & ferri quæ ignita tantum habent calorem; vel calcis, fimi equini, aut fœni madidi quod ſponte incaleſcit, ubi lux eſt nulla; aquæ bullientis, aut ſalis, aut aquæ fortis, ubi nullum aut exiguum ſulphur adeſt, aut oleum. Sic-

que multa ſunt antè rejicienda quam affirmare, vel axioma quoddam ex varijs experimentis efficere audeamus. Cum autem excluſiones aptè factæ fuerint, tum idea rei clara, diſtincta, & terminata; non confuſa, vaga, & falſa futura eſt: ac disjectis rerum ſimulachris, & falſarum opinionum fumis, lex ipſa naturæ conſtans & fixa, ſeu forma quam inquirimus, quaſi ultro ſe oſtendet. Id enim uni Deo & mentibus ſeparatis convenit, ut formas rerum ſtatim contemplentur. Nobis per varias negationes via munienda: niſi fortè phantaſmata, aut præjudicatæ opiniones magis placent, quam diſtinctæ, & formatæ rerum notiones.

XII. Itaque ad ea eſt intendendus animus, quæ debitam excluſionem promovent. Ut cum res diſſimillimas in una forma convenire, & nihil præter illam formam habere commune cernimus, facile acceleratur, aut confirmatur excluſio. Has vocat Baco ſolitarias inſtantias. Sic cum Iridis colores in trigono vitreo, in guttis aquæ adverſo ſole disjectis, in nube,

in opalo & alijs ſubjectis quæ naturas omnino habent diſſimiles contuemur, facile judicamus hos colores non eſſe rebus intrinſecos, ſed aliunde accedere. Hinc gradum facimus ad colores magis fixos, quique minutarum ex partium textura & figura magna ex parte pendent, diligentius excutiendos. Cum enim attendimus marmor, gemmas, & duriora quæque corpora in nullo ferè convenire cum floribus niſi in colore ipſo, facile hinc colligimus colorem ad naturam rei cujuſque non pertinere: cum etiam in aqua vel alio liquore agitato ſpumam albam fieri cernimus, ſtatim colorem ab intima rei natura removemus, eumque in contextu partium mechanico magis, quam in intimis rei principijs conſtitutum mox aſſerimus.

XIII. Poſtquam igitur factæ ſunt excluſiones debitæ, jam danda eſt opera ut formam ipſam, ſi fieri poſſit inveniamus. Ac primo videndum utrum in aliquo ſubjecto ita inſit, ut ab eo divelli non poſſit, ut calor in flamma: hanc vocat Baco inſtan-

tiam comitatus, quæ ut clandeſtina ad communis & genericæ naturæ inventionem eſt utilis. Interdum quæ ſit inter res varias conformitas, intuendum. Idque in ſtirpium & animalium hiſtoria longe utilius eſt, quam ſi minutas rerum differentias moleſtius perſequamur. Nam certa & conſtanti ratione operatur natura: atque ex illa ſimilitudine majorem capimus fructum, quam ſi foſſilium, plantarum, & animalium omnes differentias anxiè conſectemur. In eundem uſum quandoque adhibemus exempla quædam extra communem naturæ ordinem poſita, quæ ab eodem Autore inſtantiæ Monadicæ, & irregulares appellantur, in hoc ſane utiles quod mentem acuant, & conſuetudine pene depravatam excitare ſoleant. Sic magnes in genere lapidum, hydrargyrus inter metalla ſunt ſpecies quædam ab alijs ejuſdem generis diſſidentes. Neque ab his plurimum diſſident inſtantiæ limitaneæ, ex ijs rebus deſumptæ quæ plures in ſe ſpecies videntur in unum conjungere, ut Zoophyta & Amphibia. Sic

veſpertilio ex quadrupede & volatili quodammodo componitur: caſtor ex terreſtri & aquatili. Hæc ſane exempla à conſuetudine etiam & præjudicijs animum ſæpe liberant, atque ab eo quod fieri ſolet, ad id quod fieri poteſt deducunt. Sic vitriolum ex ſale & metallo: magnes ipſe ex lapide & ferro videtur compoſitus. Unde & terra eſt ingens magnes, ut ſuo loco diximus; & ferrei cancelli vim hauriunt à terra megneticam, qua ad mundi cardines convertuntur. Utile etiam fuerit quouſque natura in unoquoque genere progredi poſſit, diligenter attendere. Has Verulamio viſum eſt appellare inſtantias termini. Sic aurum in pondere extremum eſt; Ferrum inter metalla duriſſimum; Cete inter animalia mole maximum.

XIV. Cum autem formæ rerum ſint plerumque abſtruſiores, quam ut facile erui poſſint, tum plures ſæpe in unum velut manipulum ſunt colligendæ, ut ex ijs notio aliqua communis habeatur. Hanc vocat Baco inſtantiam manipularem, quæ meo

quidem judicio eſt omnium pene utiliſſima. Exemplum afferamus fluiditatis, quod & late patet, & magnum ad philoſophiæ occultioris arcana aditum patefacit. Primum itaque id videtur ad fluidi corporis naturam pertinere, ut partes minutæ & inſenſibiles aut nihil, aut parum inter ſe cohæreant. Sic enim facile dividuntur. Quam quidem fluiditatis cauſam agnoverunt Epicurei: atque ut ea vera ſit, tamen non eſt ſola. Nec neceſſe eſt fluidi corporis partes omnes rotundas exiſtere, quo ſe in punctis fere contingant, & facilius divelli aut moveri poſſint. Tanta quippe eſt in fluidis corporibus diverſitas, ut partes eæ quibus conſtant, unius & ejuſdem figuræ eſſe non poſſint. Argenti vivi partes minutiſſimæ & craſſiores, & rotundæ fortaſſis erunt, quo ab intercurrente ſubtili & ætherea ſubſtantia huc illuc facile moveantur. Pinguium humorum particulæ magis ſunt implicitæ, & ramoſæ, unde & tenaciter corporibus adhæreſcunt, nec facile exhalantur: & hujuſmodi liquores dum effunduntur, filatim, &

continue decidunt: contra accidit in aqua, vino & alijs liquoribus qui macri appellantur, quorum partes figuras nactæ ſunt ſimpliciores, quæque facilius poſſunt à ſe invicem ſeparari. His adde partium ſubtilitatem. Nam ſi ſint majuſculæ & craſſiores, non facile huc illuc moveri poſſunt, quod omnino ad fluorem requiri multis argumentis alio loco confecimus. Sic pulveres tenuiſſimi liquorum ſpeciem præbent. Nec metallorum fuſio aliud quiddam eſt quam partium comminutio. Hinc Aurifices argentum in vehementi & diuturna fuſione detinent, quo typi, aut moduli impreſſionem facilius poſſit excipere. Niſi enim metalli partes ſint in atomos fere conciſæ, omnes typi cavitates non ſubeunt, nec exquiſitam illius figuram exprimunt. Aquæ fortes, aut corroſivæ quid aliud ſunt præter ſales in atomos pene comminutos? Neque ovorum albumina, & viſcoſa quædam corpora in fluidam abeunt ſubſtantiam, niſi cum crebra agitatione, partes quæ ante erant aliæ alijs implicitæ, fiunt minutiores.

Sic alabaſtrum in minutiſſimum pulverem comminutum & igni admotum ſpeciem liquoris ebullientis præbet, & bacillo agitatum non magis reſiſtit, quam metallum fuſum: quin & fumos emittit. Quod ſi chartæ puræ paululum impoſueris, cum maxime videtur fuſum, tum nec chartam malefacit, nec quicquam aliud apparet præter album pulverem, cujuſmodi fuit, antequam igni admoveretur: ita ut non fuſione, ſed ſola partium agitatione fluidum eſſe videatur. Itaque minor partium adhæſio, exilitas, motus & textura quædam ſint velut manipulares inſtantiæ, ex quibus fluiditatis natura utcumque cognoſcitur.

CAPUT NONUM.

Quomodo Artes per inductionem promoveri poſſint.

I. POſtquam axiomata ſunt rite conſtituta, & propoſitiones quædam univerſales per inductionem fuerunt roboratæ, jam tutius erit & facilius ad praxim ipſam deſcendere. Quod enim eſt in contemplatione verum, id plerumque eſt ad operationem utiliſſimum. Quod quidem multis poteſt exemplis illuſtrari. Illud v. gr. inductione firmatum fuit, & concluſum, caloris naturam in motu quodam expanſivo & perturbato, & celeri eſſe conſtitutam. Hinc plurima ad praxim utilia erui poſſunt: ut thermometrum cum vulgare, tum ſigillatum, ſeu vini ſpiritu, ſeu hydrargyro repleatur, quod varios caloris, & frigoris gradus dimetitur. Quin artes plurimæ ut Chymica, fuſoria, fabrilis & aliæ bene

multæ, quæ ignem ut inſtrumentum quoddam univerſale adhibent, hoc velut fundamento nituntur. Eſt enim calor primum & pręcipuum cum naturę, tum artis organum: hinc illę ſumi poſſunt inſtantiæ, quas Baco polichreſtas, ſeu varij & multiplicis uſus appellat, quarum præcipuæ ex calore & frigore depromuntur. Quæ enim natura vi caloris præparat, aut perficit, eadem quoque ars ipſa & citius, & magis ex uſu noſtro plerumque efficit. Sic è cupro æruginem in Occitania, dum in acidis uvis id ſepeliunt, caloris beneficio facile extrahunt, quam natura longo temporis tractu elicit. Eadem eſt ratio rubiginis in ferro, quam natura lente procreat; ſed chymici multo compendioſius, dum ferrum in crocum martis mutant. Sic lapides non ſubito, ſed lento calore ex varijs arenularum granulis concreſcunt, & quam cernimus duritiem acquirunt: ſed lateres ex molli argilla excocti longe celerius indurantur. Multum temporis natura & gemmis & cryſtallis perficiendis impendit; majore

compendio ars vitraria ex arenis, aut ſilicibus & ſale alcali vel ſoda, eadem pene opera molitur, aut his proxima.

II. Atque hæc naturæ & artis opera, non tam eſſentia, quam effectrice cauſa, aut generationis modo inter ſe differunt; ac pleraque fiunt ab artificibus, in quibus præcipuæ ſunt naturæ partes, ut in arte vitraria, & Chymicis laboribus videre eſt. Tametſi fateor à natura longe ſubtiliora quam ab arte ipſa perfici. Natura quippe & longiore mora, & velut per gradus omnes caloris, non præcipiti via incedit, ut in vegetabilium ortu, & foſſilium procreatione cernimus. Nec quæ ignis vi fiunt miſtiones, aut reſolutiones tam ſunt exquiſitæ, quam quæ à natura efficiuntur. Quamobrem illud longe utiliſſimum fuerit diligenter intueri, quæ natura potiſſimum adhibeat inſtrumenta, quo velut itinere progrediatur: hæc enim ad artes plurimas transferri poſſunt, ut viciſſim quæ ab artificibus fieri ſolent, magnam naturæ operibus explicandis

lucem plerumque inferunt, ut de arte vitraria diximus. Neque enim cryſtallum, aut adamantem aliter in viſceribus terræ, quam arenulæ grana formari, hinc facile colligimus, quod ex arenæ fuſione, quam ſales promovent, vitrum ceu cryſtallus artificioſa confletur. Quod autem metallici quidem fumi pleraſque gemmas tingant, ex factitijs itidem gemmis, non ſine magna probabilitate concludimus. Vix enim vitrum niſi à metallo tingi poteſt: nam ut Vir doctiſſimus fuſe demonſtrat, lapis lazuli, licet prædurus, & gemmæ ipſæ in igne colorem ſuum exuunt. Ochra, & rubrum indicum calcinata pulchros quidem colores exhibent, ſed vitrariam fornacem non ferunt. Illud minerale quod artifices Zaphoram vocant, quodque tingendis vitris adhibent, factitium eſt. Magneſia, quæ colore, & duritie Magnetem refert, vitro certa ratione appoſita id perſpicuum efficit, illudque à viridi colore expurgat; plus æquo ſi admiſta fuerit, nigro colore id inficit. Sed is lapis non omnis eſt metalli expers.

Nam ſolutus in oleo vitrioli magnum calorem procreat, qui affuſione aquæ idemtidem excitatur, atque inſtar ferri rubrum colorem aquæ forti conciliat, acrem emittit fumum; ac demum ubi vitro fuſo imponitur, ſtatim vitrum intumeſcit: quod ei cum cupro, & ferro commune eſt. Hinc ſenſim & per vices injicitur, ne vitrum intumeſcens effluat. Cur autem vitrum potius expurget, quam ſuo colore inficiat, id neque tractione fit, quæ forte nulla eſt; nec præcipitatione, cum nihil in fundo vaſis præcipitatum appareat: ſed partes inſenſibiles ſic immutat, & diſponit, ut liberum aditum lumini permittant. Nam ut ſuo loco diximus, figuræ, ſitus, magnitudinis partium certa diſpoſitio opacitatem, vel perſpicuitatem, ut & colores corporum efficit. Sic arenulæ potiſſimum indicæ grana microſcopio viſa non tralucent modo, ſed adamantes referunt: verum ubi multitudine ſua luminis tranſitum arcent, opacitatem quandam præ ſe ferunt.

III. Quare ex ijs quæ in arte vitra-

ria efficiuntur, non abſurde quædam naturæ opera cognoſcimus. Vitro ex. gr. tingendo æs potiſſimum & ferrum cum ſulphuris pulvere alternis ordinibus in crucibulo calcinata adhibent; vel limaturam chalybis aceto idemtidem irrigatam, tum exſiccatam, ac tuſam in crocum martis convertunt. Quin docente Takenio, virga ferrea auro fuſo immerſa calcinari ſolet, quaſi ab auri ſulphure ob aciditatem ingenitam ferrum exedatur, uti accidit, cum ferro candenti ſulphur admovent. Ac demum, ut in eodem exemplo non penitus inutili diutius hæream; gemmæ in ſuis venis non diſſimili forte ratione tinguntur, huic quam Antonius Neri ad calcem libri IV. fuſe deſcribit. Auri-pigmenti, flavo-crocei, & arſenici cryſtallini partes æquas ſumit: nempe ex ſingulis duas uncias; antimonij crudi unciam, tantumdem ſalis Armoniaci. Ea bene contuſa imponit crucibulo. His addit ſegmenta cryſtalli montanæ & pellucidæ, quæ ita diſponit, ut minora ſubſint majoribus. Huic crucibulo aliud aptat, cujus pars ſum-

ma anguſto foramine pertunditur, & luto utrumque coniungit; quo exſiccato inferius crucibulum quercinis carbonibus operitur: ita ut pars dimidia ſuperioris crucibuli intra carbones ſepeliatur. Sub latiore camino, quo lethalis fumus ſurſum efferri poſſit, collocat. Sed tutius fuerit accenſis carbonibus exire è cubiculo. Hi porro velut ſua ſponte, admoto igne accenduntur. Cumque omnino conſumpti fuerint, & calor extinctus, tum apertis crucibulis fruſta cryſtalli varijs coloribus ſic tincta apparebunt, ut carbunculum, topaſium, opalum, aut alias gemmas mentiantur: præſertim ubi expolita, & metallica folia, ut in gemmis fieri ſolet, ſubjecta fuerint. Quo quidem modo gemmæ adhuc liquidæ, ex ijſdem forte ſuccis, ex quibus arenulæ grana, ſed mole majores efformantur; atque ex circumjectis corporibus figuram nactæ, in ſuis venis aut matricibus, varijs tinguntur coloribus. Nam majores ſæpe & pellucidi lapides partem habent excolorem, partem colore, quem è ſua matrice hauſerunt, imbutam; idque in

amethyſtis frequentius, quam in alijs obſervatur.

I V. Verum finis non erit, ſi expatiari hoc loco velim. Eo tantum hæc attuli exempla, ut palam facerem ex artium hiſtoria naturalem Philoſophiam plurimum illuſtrari poſſe; ut viciſſim magna artibus ex ipſa Philoſophia fieri poteſt acceſſio: cum inductionem ipſam rite adhibemus. Plura in hanc rem affert exempla Vir nobiliſſimus in ſecunda parte, quam nuper Anglico ſermone conſcripſit de utilitate experimentalis Philoſophiæ, unde nonnulla decerpam, quæque id ipſum quod volumus, non mediocriter confirmant. Ac primo quædam ſunt ab ijs qui certam profitentur artem, uſurpata, quæ ad plures artes commode poſſunt à Philoſopho transferri. Exemplo ſit lythargyrus, vel plumbum in teſta, ſeu cupella, ſeu alia ratione in vitrum pene converſum; nullius id pene uſus videtur. Et tamen ex eo vitro Chimici quod ſaturni ſaccharum vocant, & facilius, & utilius parant quam ex minio, ſeu plumbo calcinato. Ex eo quoque una cum tripla puræ &

albæ arenæ, aut cryſtalli calcinatæ portione fuſo, cui parum croci martis, aut alterius metalli colori inducendo adjicitur, factitiæ varij generis gemmæ fieri poſſunt. Quid, quod pictoribus utile eſt oleis exſiccandis? Ad cornua tingenda utiliter etiam adhibetur; ſi una cum aceto acerrimo, & calce viva miſceatur.

V. Aliud & luculentius exemplum ex aqua forti liceat depromere. Hæc non modo metallis in varios uſus exſolvendis, & argenti ab auro ſecretioni inſervit: ſed etiam infectoribus uſui eſſe ſolet. Sic ebur & oſſa aquæ forti impoſita ærugine, aut cupro impraegnatæ eoſdem colores induunt. Quod ſi quarta parte ſalis Armoniaci addita ex aqua forti fiat regalis, aurum exſolvet, qua nonnulli utuntur artifices ut cultrorum manubria, aut pixydes purpureo tingant colore. Quin & arundines indicæ ſic aquæ fortis licet debilioris, & olei vitrioli miſtura idemtidem aſperſæ, & accenſis carbonibus admotæ, quo altius penetrent liquores, tum panno & molli cera fortius deterſæ, varijs coloribus

pulcre diſtinguuntur.

VI. Nec ſolum eadem res multis artibus uſui eſſe poteſt, ſed etiam quandoque evenit ut rerum naturalium ſcientia induſtriam humanam suppleat. Quanto ex. gr. labore ſtatuarius oris lineamenta in vivo etiam homine exprimit? Id tamen magno compendio nunc fieri ſolet, cum facies ante oleo illita, gypſo aqua diluto tegitur, cautione adhibita ut per chartulam in conum efformatam naribus aptatam ſpiritus duci poſſit. Nam & intra horæ quadrantem gypſum in lapidem indureſcit, & typi loco futurum eſt, cui optima argilla aptanda, & quæ deſunt inſtauranda. Simili quidem ratione mala aurea, aut citrina ex cera facile exprimuntur; dum pars dimidia pomi oleo itidem illita, gypſo vel alabaſtro diluto obducitur; exſiccatum enim gypſum erit typi loco, ſi in parte altera eodem modo procedas: jam per utriuſque typi ſimul juncti foramen idoneis coloribus imbutam ceram & liquatam infundunt, motu celerrimo exagitant, & in omnes par-

tes verſant. Sic enim pars tenuis ceræ liquatæ typi parietibus adhæreſcit, & refrigerata extrahitur. Neque illud tacendum, quod magno compendio plantæ omnes fumo accenſæ facis fuliginoſæ admotæ, chartæ albæ imprimuntur. Sic [illegible] vernice, aut cera virginea & pura obductum facile incîdi poteſt, ſi lineas in vernice, aut tenui cera exaratas aqua forti repleveris. Infinita hujus generis exempla proferri poſſunt, ex quibus palam fit, quantum Philoſophia experimentalis inductionibus ſubnixa artes pene omnes promovere ſoleat. Perpauca quidem, ſed majoris utique momenti his ſubjungamus.

VII. Refert author celeberrimus Joſephus Acoſta, quod cum Argentum è fodinis Potoſiæ in Peruvia magnis impendijs, & labore incredibili è venis ante extraherentur, compendioſiorem multo viam docuit Fernandez de Velaſco, qua deinceps uſi ſunt Hiſpani magnis cum emolumentis. Hydrargyrum una cum ſale venæ metallicæ adhibuit, qua rite contuſa & per aliquot dies in ollis bene obductis, &

Digitized by Google

idoneis furnulis impoſita, quod auri vel argenti fuit (nam ſæpius una coeunt) cum hydrargyro velut ſocietate inita, ab inutili terra ſecretum eſt: tum crebris lotionibus ſordes expurgatæ, ut amalgama, ſeu argenti & hydrargyri miſtura purior evaderet: tandem per diſtillationem argentum vivum ab auro vel argento facile ſeparatum. Aliam forte viam & faciliorem nunc adhibent, quam vir doctiſſim. D. Rohault nuper expoſuit. In mortarijs, quæ ex duriſſimis fiunt lapidibus, quique ex ijſdem fodinis eruuntur, venam metallicam terunt; tum affuſa aqua velut pultem efficiunt aut maſſam, quam hydrargyro & ſale adjectis, diu tundunt; crebris lotionibus quod non eſt metallicum eluunt. Sale enim & aqua partes terreſtres velut macerantur, quo argentum vivum facilius ſubeat, & cum argento, vel auro conſocietur. Sic metalli particulæ quæ una cum aqua per crebras adeo lotiones diffluerent, ab hydrargyro detinentur, unde vi caloris per diſtillationem non ægre divelluntur.

VIII. Hinc liquet ex una aut al-

tera ſpeculatione philoſophica, multa ad artes promovendas & vitæ commoda effici poſſe. Ubi ſemel compertum fuit magnetem ad polos mundi converti, & acum chalybeam magneti admotam eadem vi imbui, quanto id experimentum uſui fuerit ad rem nauticam, ſatis notum eſſe arbitror. Speculationes opticæ teleſcopij & microſcopij uſum pepererunt: & quidem ex ſolis Chymiæ furnulis artes plurimæ vel natæ ſunt, vel factæ locupletiores. Poſtquam ex. gr. aurum vel argentum cum hydrargyro tam facile commiſceri poſſe fuit exploratum; hinc ars illa aut inventa eſt, aut provecta, qua cuprum auro vel argento obducitur. Aurum enim cum ſextuplo hydrargyro permiſceri ſolet, quo quidem exſoluto cuprum aut aliud metallum inducitur, ignis vi hydrargyrus difflatur, cuprum reſtat vel argentum inauratum; tum beneficio liquoris qui nitro, ærugine, ſale armoniaco, vel alijs impraegnatur ſalibus, priſtinus auro fulgor redditur. Cum autem male ferro cum hydrargyro conve-

niat, vitriolum cæruleum & cupro dives, in aqua calente exſolvitur, in quam ferrum ſæpius demergitur, idque particulas cupri intra ſuos meatus excipit, ut jam facile poſſit obduci amagalmate, ut vocant, ſeu auri & hydrargyri miſtura. Neque ignoro alia quoque ratione cuprum & alia metalla inaurari. Id unum contendo his artibus quæ circa metalla verſantur, à Philoſophis magnam quotidie acceſſionem fieri.

IX. Ars ipſa fabrilis multa nobis in hanc rem exempla ſuppeditat. Nam ut chalybs magis aut minus in igne detinetur, antequam aquæ frigidæ immergatur, varia ex eo fiunt inſtrumenta aut duriora, aut molliora. Nec Damaſceni gladiј tantam acquirunt duritiem, niſi ex arte quadam ijs artificibus nota. Nullæ enim ut teſtatur Bellonius, in ijs regionibus ſunt fodinæ, ex quibus ferrum aut chalybs eruatur: itaque aut certi caloris gradus, aut ejus temperandi ratio, aut quidam liquores chalybi eam duritiem conciliant, quæ plurimum variatur penes ignitionis gra-

dus, aut extinctionis modum: Uti fuſe in libris de corporum affectionibus explicatum à nobis fuit. Notum id quoque, chalybem uſque ad albedinem ignitum ita indureſcere, ut vix uſui eſſe poſſit: fragilior enim fit: cum minus juſto fuit excoctus, non idcirco ſit inutilis: ſi plus æquo, igneſcat, id quoque vitij poteſt reparari, dum recoquitur, & lente refrigeſcit, niſi in igne ſcintillaverit. Tum enim nullus fere eſt remedio locus, & omnino fragilis efficitur: in igne vero plus minus-ve recoquitur, ut major aut minor durities exigitur. Qui circinos aut alia hujus generis parant inſtrumenta, lampadis flammæ chalybeos apices admovent, dum rubrum induant colorem: tum ſebo immergunt, ut idoneam firmitatem aut duritiem minus fragilem conſequantur. Qui elateria conficiunt, chalybem ex igne extractum olei, aut ſebi fuligini admotum ſinunt paulatim refrigeſcere, quo eam partium acquirat texturam quæ flexibilitatem efficit; ſeu granula fiant craſſiora, ſeu alia alijs ſic magis implicentur

plicentur. Quin etiam aquarum diverſitatem plurimũ ad chalybis temperiem momentum afferre notum eſt. Ex inſigni Mathematico D. Buot, non ita pridem accepi, ferrum penè in chalybem converti, ſi laminæ ferreæ in capſula ferrea una cum pingui fuligine, quæ camini partem infimam occupat, & muria alternis ordinibus (quod vocant ſtratum ſuper ſtratum) diſponantur: atque vas ipſum argilla obductum intra carbones accenſos tamdiu remaneat, dum ferrum aureum velut colorem præ ſe ferat: idque ſtatim aquæ frigidæ & copioſæ immergatur: tum enim lamellæ ferreæ cruſta obducentur chalybea. Nec dubito quin ars illa multum incrementi ex Philoſophia experimentali capiat aliquando, ut & artes cæteræ, quæ in alicujus materiæ præparatione verſantur. Nam id eſt Philoſophi munus plura inter ſe conferre, & cujuſque rei vires aut facultates contemplari, quæ maxima ex parte in relatione quadam, aut rerum aptatione collocantur. Itaque cum plura inter ſe comparantur,

quid efficere unumquodque poſſit; facilius colligimus, atque axiomata ipſa, aut generales propoſitiones ad certum opus adhibemus. Exempla in re tam latè fuſa deeſſe non poſſunt. Ac ne ab arte fabrili diſcedamus. Qui horologia parant portatilia, aut elateria conficiunt, ne rubigine exedantur, ſolent chalybem oleo imbuere. Nec deſunt qui oleum in magnis utribus acerrimo frigore congelatum frangant: quod in medium locum ſe recipit, & liquidum manet, in eum uſum adhibent. Paucis ab hinc diebus ab inſigni Philoſopho & Mathematico accepi ferrum aut chalybem pinguedine felis aſſati illitum, à rubigine tutum fieri. Notum eſt aut funes, aut fides teſtudinis præ aquæ vel aëris humiditate contrahi & intumeſcere. Hanc velut generalem notionem ille utiliter adhibuit, qui obeliſcum Conſtantinopoli à baſi multis retro ſæculis revulſum in locum ſuum reſtituit. Cum enim ut refert Busbequius, ingentem eum lapidem magno Machinarum apparatu ita erexiſſet, ut digito tantum

abeſſet à baſi, ille petito à rebus naturalibus ſubſidio, juſſit afferri immenſam aquæ vim, qua multis horis in machinam illam injecta, funes quibus obeliſcus librabatur, ſenſim madefacti, ut eorum eſt natura, ſe contraxere, ſic ut obeliſcum altius ſublatum in Aſtragalis ſtatuerint, magna cum admiratione, & plauſu vulgi. Ex quo quidem patet rerum naturalium peritiam interdum idem efficere quod inſtrumenta & machinæ, aut etiam manuum induſtria. Ex illo humiditatis effectu omnibus noto artifices dolijs, aut hujus generis vaſis, quæ perfluunt, aquæ crebra affuſione medentur, cum partes humore intumeſcentes arctius inter ſe devinciuntur. Eo quidem modo nonnulli è peritioribus nautis hiſcentes navis rimulas, carnis bubulæ & ſalſæ pulvere occludunt. Sic enim caro ſalis ſpiculis referta, & intumeſcens hiſcentes tabulæ margines committit. Taceo ex eadem propoſitione omnibus nota jam varijs modis parari inſtrumenta quæ humiditatis gradus, aut ſiccitatis in aëre

oſtendunt, ut thermometra calorem aut frigus metiuntur. In hânc rem aliquãdo uſi ſumus illo velut pedunculo, cui granum avenæ fatuæ appenditur. Conſtat enim ex plurimis fibris tanquam funiculis inter ſe contortis, penè ut fides teſtudinis, quibus etiam in eundem uſum Vir Clariſſ. & mihi amicus, ſed alia ratione utitur. At vulgaris hygrometri fabrica ſimplicior videtur. Nam erecto illius grani pedunculo, & chartæ agglutinato aptatur indiculus cum circulo in partes aliquot diviſo; ut aër humidus eſt, vel ſiccus contorta velut fila ſeſe explicant, aut contrahunt, & indicem ipſum, ſeu chartulæ oblongum fruſtulum varie circumducunt: quod quidem facilius autopſia, quàm verbis explicatur. Huc etiam pertinet illud jam pervulgatum inſtrumentum, quo liquorum varia pondera facile dignoſcuntur. Id nihil eſt quam phiala vitrea oblongo collo ſigillato & in partes diviſo inſtructa, cujus fundo paululum hydrargyri imponitur. Illa inquam, phiala aquæ, vel alteri liquori plus mi-

nus-ve immergitur, ut liquor aut gravior eſt, aut levior. Sic in ſpiritu vini altius immergitur, quam in aqua. Atque ea ratione quæ aqua ſit alia gravior facile dignoſcitur. Verum eo redeundum unde egreſſi ſumus, & quantum à Philoſophia promoveri artes poſſint, dum rerum vires & facultates inter ſe conferuntur, exemplis aliquot confirmemus.

X. Ex ijs multa profert Vir Clariſſ. D. Boyle, quibus conficit hactenus perpauca naturæ opera ſatis attente inſpecta eſſe, ut eorum vires ad humanam vitam utiles penitus innoteſcant. Pleraque aut locis aut temporibus variantur, ut de magnetis declinatione idemtidem monuimus: non enim eadem eſt in diverſis regionibus, ac ne in eodem quidem loco ſibi conſtat: ſed temporibus variatur. Notum eſt aquam Thameſis in calidas regiones vectam primum corrumpi & fœtere, tum fœtorem omnem exuere: nec crediderim tamen id ita proprium eſſe huic flumini, ut alijs nonnullis eadem vis non inſit. Ac neſcio an certa aquæ

marinæ . in ipſo æſtu admiſtio hanc vim non efficiat. Et quidem ex viro Clariſſ. accepi id ipſum à Fiaventino inſtar magni arcani tradi, aquam maris diſtillatam & aquæ fluviatili affuſam obſtare quominus aqua putreſcat. Addebat id quoque, ex aqua marina duas partes ex tribus diſtillari poſſe & citra noxam potari. Nec deſpero quin longa dies viam & rationem aperiat, qua citra magnos ſumptus aqua maris aut diſtillari, aut parari ita poſſit, ut bibentibus ſit innoxia. Multa temporis tractu in melius commutantur. Sic coriandri ſemen recens collectum acre admodum eſt, tempore ipſo mitigatur. Jam alibi monuimus ex urina recenti perparum ſpiritus elici poſſe, ubi per ſex hebdomadas fuit aſſervata, tum ſales ſeſe facilius expediunt, & uberior ſpiritus exſtillatur. Ex eodem Viro Doctiſſ. qui mox à me laudatus fuit, non ita pridem accepi plurimum ejus liquoris qui acris eſt, & magis ſulphureus in urinis puerorum, plurimum acidi in ſenum urinis ineſſe; ille balneo exſtillatus

D. du Clos.

alium odorem, alium præ ſe fert ſaporem quam ſpiritus acidus; qui acris eſt, argentum velut in folia convertit, quæ margaritas colore referunt; acidus rubro id colore tingit. Quantam rebus ipſis mutationem afferat longior temporis mora, ex ijs diſcere poſſumus, qui vitrioli oleum ſolent extrahere. Nam caput mortuum omni ſale per aquæ affuſionem exutum, & aëri expoſitum, novum ſalem recuperat: ita ut ex eo iterum oleum diſtillari poſſit. Jam alibi innuimus ex eodem viro in Chymicis & Medicis rebus exercitatiſſimo certos lapides, qui nigri ſunt, oblongi, terſi & in agro Pariſienſi frequentes occurrunt, in vitriolum converti, dum contuſi ita aëri exponuntur, ut omnis pluvia arceatur.

XI. Ex ijs liquet rerum facultates ex locorum, & temporum mutationibus plurimum variari. Sed multo major accidit mutatio, cum inter ſe varie comparantur. Sic hydrargyrus nullo poteſt frigore congelari, fuſi plumbi vapore interdum

S iiij

ita concreſcit, ut durum omnino videatur. Acetum vim ſuam corroſivam & acidam corporibus pene omnibus impertit, calcinato plumbo dulcedinem tantam confert, ut Saturni ſaccharum vulgo appelletur, optimum inflammationibus remedium. Quid urina diu ſervata fœtidius? qui tamen Moſcum ex Indijs advehunt, cum odor magna ex parte exhalavit, pelle ejuſdem animalis involutum, aut veſicis incluſum in fœtidis locis per dies aliquot ſolent appendere, & veſicas varijs foraminulis pertundere, quo quidem modo priſtinam Moſcho fragrantiam reſtituunt. Quis crederet eam eſſe gypſo vim, ut vino quod advehitur ex inſulis quas Canarias vocant, quaſi medicinæ loco adhibeatur? Quin etiam vindemiarum tempore gypſum in cuppa vel lacu reponunt, in ea potiſſimum regione quæ Malaga nominatur. Illud vulgare & tritum, folio quercino aquas minerales examinari poſſe: nam recens avulſum & aquæ minerali impoſitum ferri corpuſculis ita obducitur, ut cæruleum vel ni-

grum colorem præ ſe ferat, ut aqua ferro magis, aut minus imprægnatur. Notum id quoque ſyrupi ex violis additione, quod ſalis genus in ijs aquis maxime dominetur, hinc conjici, quod ſal acidus ſyrupo rubrum, acris aut ſulphureus viridem colorem conciliet, uti alio loco jam innuimus. Illud quoque admiratione dignum, carbonis pulverem cupreis laminis expoliendis utiliter adhiberi: poſtquam enim pumicis pulvere ſunt detritæ, carbone ſemel aut iterum accenſo, & in aqua idonea extincto ad poliendum cuprum, aut cornua utuntur. Aqua vero erit in hunc uſum idonea, in qua pumex jam extinctus fuit. Ne illud quidem tacendum, talcum vix in pulverem redigi poſſe, niſi ab ijs qui metalla fundunt, aut gemmas effingunt petito ſubſidio. Nam inſtar plumbi vel ſtanni in aquam frigidam ab igne conjicitur & in pulverem comminuitur. Aurum,& argentum in granula, ac ſilices ex quibus fiunt cryſtalli, hac ratione in ſubtilem comminuuntur pulverem, dum igniti in aqua frigida extin-

guuntur, idque bis aut ter repetitur. Quo quidem modo talcus, ſeu lapis ſpecularis in niveum pulverem atteritur, quod utique contundendo in mortarijs & cribrando vix conſequi poſſunt artifices. Sic pulverem ex ſmyride, gypſo, croco martis, & alijs hujuſmodi corporibus magni ad varias artes uſus conſequi poteris, ſi contuſa in mortarijs hæc corpora in vas aqua plenum conjeceris, & aquam ligni ſpatula exagites, donec pulvis exquiſitè cum ea miſceatur, tumque in aliud vas aqua turbida transferatur. Sic pulvis craſſior in fundo ſubſidet: ſubtilior in aqua remanebit: quæ ſimili ratione in tertium, aut ſi opus ſit, in alia deinceps vaſa transfuſa, pulverem in unoquoque vaſe deponet, ejus tenuitatis, quæ requiritur: maxime ſi aqua in vaſis ſingulis diu agitetur, ac ſubtiliora pulveris corpuſcula paulatim ſinas ad fundum vaſis delabi. Non ij modo artifices qui gemmas expoliunt, & tenuiſſimo egent ſmyridis pulvere: ſed etiam Chymici qui magiſteria ex cryſtallis, gemmis, cro-

co Martis parare ſolent, hujuſmodi pulveres minori poſſunt impendio conficere.

XII. Atque in hoc potiſſimum eniti debet experimentalis Philoſophia ut ſumptus, operam, & tempus minuat. Et quidem videmus præclariſſima inventa in ipſis exordijs operoſa eſſe, & valde compoſita: ſed paulatim fiunt & ſimpliciora & majori compendio. Selopeta ipſa quot rotis, noſtra quidem & patrum memoria, quot partibus inſtructa erant: nunc vero nihil ſimplicius, nihil ad uſum magis accommodatum fieri poteſt. Ex quo ars Chymica paulo diligentius à Philoſophis exculta fuit, magis indies perficitur: nec dubito quin plurima permagni uſus ad vitæ commoda, & varias artes excolendas ex eo velut fonte dimanent: quæque magno labore antea fieri ſolebant, facilius deinceps parentur, ſi ratione, non caſu operationes ſuas regant. Sic videmus ſpiritum vini, qui per plures, & iteratas diſtillationes fieri ſolet, per machinam ſatis ſimplicem una diſtillatione ex

aqua vitæ jam elici. Quin etiam citra diſtillationem poteſt aqua vini ardens magna ſui phlegmatis parte liberari, ſi ſalem tartari adjeceris: hic enim aqua inſipida imbuetur, & liquoris inſtar fundum vaſis obtinebit. Quin & ſal tartari minimo ſumptu parari poteſt, ſi tartarum contuſum cum æqua parte nitri itidem contriti mortario impoſueris, cui miſturæ carbonem accenſum ſi injeceris, in momento tartarus in ſalem calcinatur.

XIII. Jam varia corporum compoſitio, ex qua effectus plerumque præter expectationem fiunt, ad philoſoſophi potiſſimum contemplationem pertinet, qui res etiam diverſiſſimas inter ſe comparat, & in certos uſus conjungit. Sic ex argilla, & ea potiſſimum ex qua fieri ſolent fiſtulæ nicotianæ, ſeu tabaci fumo excipiendo deſtinatæ, primum exſiccata, deinde in pulverem contrita, & cum oleo lini ſic permiſta, ut maſſæ farinaceæ formam referat, quidam artifices cæmentum optimum parant, quo aquæductus ſubterraneos reſar-

ciunt. Qui vitra tubis opticis aptanda expoliunt, plerumque cæmentum adhibent ex pice fuſa cum cineribus, inſtar pultis craſſioris temperata: hoc quidem cæmento paululum emollito vitra ipſa ſic firmant, ut inter expoliendum non dimoveantur. Aliud gemmarij cæmentum ex reſina cum pulvere laterum, aut gypſo, in pultis itidem craſſioris modum conficiunt, quibus parum ceræ adjiciunt. Eadem pene ratione gluten ex Ichthyocolla, & aqua vitæ paratur, ut nihil agglutinandis ligni fruſtulis utilius excogitari poſſit. Ichthyocolla aquæ vitæ per 24. horas infundatur, tum leni calore ſimul ebulliant, dum corpus illud glutinoſum ſit exſolutum: interea ne adurantur, move, dum gutta extracta, & refrigerata firmæ & glutinoſæ gelatinæ ſpeciem habeat: tum per linteum exprimatur. Hoc gluten non corrumpitur. Ligni ſcobem cum hoc glutine fuſo miſcuit D. Boyle, pilam ligneam & firmam manibus aptavit, quæ exſiccata ita induruit, ut in tabulatum conjecta reſiliret.

XIV. Ex ijs liquet res omnino diverſas in novos uſus conſociari, & omnino diſſimiles ijs, qui à rebus ſeorſum ſumptis manare ſolent, effectus procreare. Ut quando ex plumbo flexibili & opaco una cum tripla, aut quadrupla arenæ, vel ſilicum portione permiſto fit vitrum Saturni. Cum ex ſoda, ſeu ſale Alcali admodum corroſivo, quodque in aqua tam facile exolvitur, & ſilicibus fit vitrum inſipidum, fixum, pellucidum. Cum ex auro in aqua regia diſſoluto; & additione ſalis tartari, qui adeo fixus eſt, aut urinæ ſpiritûs fit aurum fulminans, & adeo fugax: cui tamen admiſtum ſulphur eam adimit vim fulminantem, & fixum in crucibulo efficit, atque in diaphoreticum non ſpernendum id convertit.

XV. Quin res eadem varijs præparata modis ad novos uſus & diſſimiles accommodari ſolet. Sic ebur olla fictili rite occluſa & prunis accenſis obducta concluſum, dum aduritur, ita nigreſcit, ut omnium optimum evadat pigmentum, nec aliud

magis idoneum adamanti folium ſubjiciatur. Interdum neceſſe eſt ut plures aut naturæ, aut artis operationes conſpirent, quo effectus aliquis emergat. Sic ſpiritus vini vix è ſulphure tincturam rubram elicit. Sed ubi ſimul aliquandiu fluxere, ſi ſalis tartari æquale cum ſulphure pondus adjeceris, intra pauca horæ minuta tinctura è ſulphure pene ſanguinea elicietur, quæ humore exhalato in optimum abit balſamum, longe eo præſtantius, quod ex floribus ſulphuris in oleo therebinthinæ exſolutis conficitur. Verum in his fortaſſe nimij ſumus, artem recte utendi ratione profeſſi: nec neceſſe eſt formulis, quantumvis ſpecioſis hunc librum onerare. Quæ ex D. Boyle libro jam citato, & nondum in latinam linguam converſo, exempla protuli, eo tendunt, ut palam fiat, quantam inductio, & experimenta non ſcientijs modo, ſed etiam artibus promovendis conferre poſſint.

LIBER QUARTUS
DE FACULTATIBUS ET NATURA ANIMÆ RATIONALIS.

CAPUT PRIMUM
De intellectu.

I. EX functionibus vires, & facultates, ex ijs naturam cujuſque rei æſtimare poſſumus. Et quidem mentis humanæ præcipuas functiones ita ſumus executi, ut facultas ipſa quæ intelligit, & percipit, ignota eſſe non poſſit. Hæc ſane ab anima co-

gitatione tantum differt. Nam animus eſt qui intelligit, non accidens quoddam ab animo diſtinctum. Atque ut præter cæteros pulcre explicat P. Fabry. Id ſubſtantiæ proprium eſt, ut actionem exerat, quæ ipſi inhæret; neque ullius accidentis tanta vis eſſe poteſt, ut actionem immanentem procreet. Ea demum eſt notio ſubſtantiæ ut in ſe exiſtat, in ſe operetur. Quod ſi intellectus potentia eſt ab animo ſejuncta, quæ illius erit cauſa, niſi animi ſubſtantia, ex qua profluxit? Quidni ergo anima ipſam cogitationem efficiet, ſi potuit vim intelligentem, ſeu potentiam ex ſe fundere?

II. **Facultates animæ ad intellectum & voluntatem revocari poſſunt. Neque natura, ſed officijs eæ vires diſtinguuntur. Intellectum rebus cognoſcendis, voluntatem agendis deſtinari fugit neminem. Intellectus eſt velut animi oculus, qui veritatis luce illuſtratus, oſtendit quid fugere nos, quid ſequi oporteat: voluntas rationem ſibi prælucentem ſubſequitur, & cæteras animæ vires ad agendum appli-**

cat. Ille rerum formas ad ſe rapit: hæc objecti bonitate ſuccenſa quaſi extra ſe proſilit, ut fine, & perfectione ſua fruatur. Hinc veritas ad intellectum, bonitas ad voluntatem pertinet: ille ſpectat, circumſpicit, explorat; hæc negotium agit & ſubjectas ſibi potentias movet, quo illud bonum cujus amore flagrat, aſſequi poſſit. Ita fere de utraque potentia rationali omnes opinantur. Sed de voluntate poſtea; nunc de intellectu quam breviſſime poterimus agendum.

III. Hunc Peripatetici ſolent in agentem & poſſibilem ſecare, de quo quidem jam in primo libro quid mihi videretur expoſui: nec ſatis aſſequor, quî fieri poſſit ut intellectus agens è ſpeciebus corporeis alias ſpiritales, & intellectiles extrahat. Quantumvis enim eas colluſtret, ſpiritales efficiet nunquam: nec demum efformare poteſt ſpecies, niſi illas cognoſcat; cum tota cognitionis natura in hoc ſit conſtituta, ut mens objecti quod percipit, depingat imaginem. Jam ſi cognitionis eſt particeps, cum intellectu poſſibili omnino confunditur: nec

diverſa, ſed una eſt, & indiſcreta potentia. Quod ſi vero nihil perſpicit, quid eſt cur intellectus appelletur? Neque enim quidquam percipit, nec rerum intelligibilium rationes complectitur.

IV. Platonici mentem noſtram à primo intelligente colluſtrari pertendunt: ac pręter rerum corruptibilium ſenſibiles formas, alias eſſe puriores, atque animis noſtris magis cognatas, ex quibus omnis humana ducitur cognitio, acerrime defendunt. Hi quidem intellectum agentem, non lucidam animi facultatem, quæ phantaſmata illuminet, atque ab omni materia denudet; non intelligentiam quandam, ut Arabes, non cuſtodem Angelum, ut Bodinus ſuaviter nugatur: ſed Deum ipſum conſtituunt, qui unus menti præeſt, & formas ab Idearum luce, non ab idolis phantaſmatum profectas animis noſtris imprimit. Quid enim, inquiunt, aliud intellectum noſtrum formare poteſt & perficere, quam idipſum quod eſt per eſſentiam intelligibile, cujus adeo participatione mens noſtra intelligit,

ubi rationes rerum puræ, & ſinceræ vivunt, ubi lux intellectualis & nullis permiſta tenebris fulget.

V. Ego quidem, ut id quod ſentio, paucis aperiam, Platonicis aſſentior mentes noſtras divino lumine irradiari. Cum enim ſint participatæ, mobiles, imperfectæ, neceſſe eſt ut pendeant ab intellectu, qui eſſentialiter, ſine motu, & diſcurſu intelligit, nec de potentia in actum erumpit, quique ſecundum fidei noſtræ documenta eſt ipſe Deus, qui eſt creator animæ, & in quo ſolo beatificatur. Nec tamen mihi permiſerim Deum intellectus agentis nomine deſignare: quamvis mentem noſtram illuminet, & forſitan rationibus ſinceris, & æternis eam imprægnet: quæ quidem intellectus agentis vulgo putant propria eſſe munera. Sed tamen cum mens noſtra verſatur circa res corporeas, & ſenſibiles; cum Phantaſmata ab objectis impreſſa contemplatur, nihil neceſſe eſt ad divinas irradiationes confugere. Profecto paucis id contingit, ut cum intelligunt, ſe ſe ad divinum lumen convertant,

St. Th. 1. p. q. 79. a. 4.

& rerum eſſentias in ipſis Ideis ſpeculentur. Dabo id quidem quod luce incorporea, & divina tum aſpergimur, cum quæ incorruptibiliter vivunt in ipſa veritate, ſapientiaque communi conſpicimus. Nam ut ait S. Aug. ſine lumine non poteſt videri lumen. Sed lux illa mente noſtra ſuperior eſt; neque ad illius naturam pertinet. Ac demum perabſurde intellectus agentis nomine ſignatur: uti nec ſol in cujus luce corpora cernimus, oculi, aut viſus donatur nomine. Poteſt quidem intellectus dici lumen & bene dicitur & ipſe lumen: ſed illuminatum, non illuminans. Aliud eſt enim lumen quod illuminat, & aliud lumen quod illuminatur. At nemo lumen illud unde animæ tamquam lucernæ accenduntur, quodque non alieno, ſed proprio ſplendore fulget, & eſt ipſa veritas, oculum noſtrum, vel intellectum agentem eſſe dixerit. S. Aug.

VI. Neque adeo neceſſe eſt duplicem in nobis intellectum fingere; cum una, & eadem ſit facultas, quæ Phantaſmata illuſtrat, & cognitionis

actum exerit. Quorſum diſtinctas vires eſſe fateamur, quæ ut diximus, ab ipſius animæ eſſentia non diſtinguuntur? An ſenſum agentem à patiente diſcernimus? An ignoramus vitales facultates eam habere prærogativam, ut ſimul agant, & patiantur; ad agendum ſeipſas promoveant, actiones denique fundant, quæ in principio unde exeunt, recipiuntur? Non ergo miremur ſi eadem vis, idem intellectus ſpecies intellectiles è corporeis effingat: tametſi nullas cogimur ſpecies intellectiles impreſſas præter phantaſmata agnoſcere: Atque adeo præcipuum intellectus agentis officium ceſſat.

VII. Quid enim, amabo, intellectum illum qui lucet quidem, ſed nihil intelligit, nihil diſcernit, nihil videt, quid, inquam, eum admonebit in ipſo velut limine adeſſe Phantaſmata, quò illa omnibus exuat accidentibus, individuis materiæ conditionibus ſpoliet; abſtractas denique intellectui poſſibili imprimat imagines, ut his velut ſeminibus fœtus notiones ſuas exprimat?

VIII. At vero, inquiunt, intellectus poſſibilis nihil percipit niſi objecti ſui ſimilitudine informetur; nec tamen res corporea ſpiritalem facultatem movere poteſt, aut perficere. Ergo neceſſe eſt ut illa Phantaſmata intellectus agentis luce purgentur, & in meliorem ſortem commigrent, quo intellectum poſſibilem afficere, & fœtare valeant. Non enim ſimulachra corporea, ſed ſpecies ſpiritales, & univerſales jam abſtractæ, & quaſi penicillo intellectus agentis efformatæ menti imprimuntur. Nec fieri poteſt ut ex potentia intellectuali, & imagine ſenſibili unum, & idem principium exurgat. Nihil mirum ſi mens Phantaſmata in ſpecies intellectiles commutet; at illud perabſurdum videtur, ut Phantaſmata mentem ipſam percellant, excitent, atque ad cognoſcendum impellant.

IX. Iſtuc quidem mihi in parte verum videtur, nec conceſſerim modo, ſed etiam contenderim Phantaſmata in ipſo intellectu non excipi. At non video cur mens ſimulachra corporea non poſſit percipere, ijſque excitari,

ut alias imagines longe perfectiores concipiendo exprimat. Nam ea lege mens cum corpore juncta fuit, ut certos cerebri, aut ſpirituum motus, certæ itidem perceptiones ſubſequantur, & viciſſim. Quæ autem dicimus Phantaſmata, nihil ſunt quam affectiones, aut motiones quædam ab objectis profectæ & in cerebro exceptæ, quæ vix ullam habent cum objectis, aut ipſis imaginibus quas mens cogitando depingit, ſimilitudinem. Sed de his jam ſæpe: nunc ulterius pergendum.

X. Platonici quidem tres intelligendi gradus diſtinxere. Principatum tenet communis intellectus, in quo rationes rerum exemplares, & effectrices vivunt, ut in natura univerſali rationes ſeminatiæ corporum vigent. Hanc intellectus agentis nomine inſigniunt, quod ſemper actu, & eſſentialiter intelligat; ut ſi quis ſit ignis, ut Ficini exemplo utar, in propria ſphæra, eſſentialiter calidus eſt. Atque ut ſuprema aëris regio igni finitima jugem ab igne calorem participat; ita intellectus noſter, ſemper actu intelligit:

Eſt enim ſupremæ menti proximus, atque in eo ſcientiarum principia, artium regulæ directrices, virtutum lumina, & quædam rerum exemplaria continentur, ex quibus ratio quam intellectu inferiorem ponunt, concluſiones eruit. Hæc enim ſimilis infimæ aëris regioni, quæ alternis calet & friget, non ſemper raciocinatur. Interim ad intellectum, ſeu mentis apicem ſe ſe erigit, ut hinc ſui motus principia mutuetur: ſæpe ad res ſenſibiles deprimitur, ex quibus experimenta ſua depromit, & quædam cognitionis initia. Sed intellectus, ſi Plotino credimus, ceſſat nunquam; tametſi nos intelligere non advertimus. Quemadmodum, ut alio loco diximus, vegetatrix facultas cujus motus non percipimus, nunquam feriatur. Nam ut oculus nec ſe, nec ſuos motus niſi forte in ſpeculo oppoſito cernit: ita mens neque ſe, neque ſuos actus niſi per quamdam velut ab imaginatione reflexionem contueri poteſt. Verum illi rationem ſuæ opinionis viderint.

X I. Propius vero eſſe putem, quod

identidem docent, hominem totius univerſi compendium, in horizonte & confinio æternitatis, & temporis eſſe conſtitutum, utriuſque naturæ ſpiritalis, & corporeæ centrum, infra divina & ſupra mundana: quare divina per mentem, corporea per ſenſum, utraque per rationem cognoſcit. Nam intellectum à ratione, ut æternitatem à tempore, ſi minus natura, certe cogitatione disjungunt. Ille ſimilis eſt oculo, qui uno obtutu totum percipit objectum, quod ratio multiplici motu, & diſcurſu quaſi manu tangit, & explorat. Intellectu, vel mente res divinas quæ ſupra nos fulgent contuemur; imaginatione, & ſenſu ad inferiora, & corruptibilia delabimur; per rationem univerſalia ex ſingularibus colligimus: intellectu rationes rerum puras, & ſinceras conſpicimus; ratione abſtractas, & generales efformamus notiones; ſenſu ſingularia, & accidentia tantum attingimus. Quocirca imaginationis actus eſt mobilis circa res mobiles, & fluxas; rationis actus mobilis eſt circa res immobiles. Nam

motu, & diſcurſu perficitur, atque univerſales rerum eſſentias comprehendit: intelligentia vero immobilis eſt, & circa res verſatur penitus immutabiles. In mente ineſt ſapientia, in ratione ſcientia, in imaginatione opinio, & credulitas: per mentem homo cum Angelis, per ſenſum cum brutis convenit, per rationem ab utriſque ſecernitur.

XII. Enimvero ſic varios duntaxat gradus, & diverſa officia, non diſtinctas vires agnoſco. Idem eſt animus qui per ſenſum accidentia, & effectus rerum corruptibilium; per rationem naturas earum, & eſſentias; per mentem denique cauſas exemplares, & primitivas rerum formas aſſequitur. Quæ porro ſunt in naturis inferioribus diſperſa & diviſa, in ſuperioribus magis colliguntur, & uniuntur; hinc quæ ſenſus exteriores quaſi diſtracti, & foras erumpentes cognoſcunt, una percipit imaginatio, ad quam omnes corporum imagines quæ per ſenſus ſubiere, ut lineæ ad centrum appellunt. Ratio vero in unam contrahit ſpeciem quæ imagi-

natio per multa phantaſmata comprehendit: plures denique concluſiones quas ratio per varios & multiplices diſcurſus collegit, ſub uno conſpectu, atque in eodem velut principio intellectus perſpicit.

XIII. Glorioſa quidem illa, & grandiloqua Platonicorum Philoſophia extra præſcriptos limites longius me duxit: nam & liberius iſti Philoſophi evagari ſolent, nec exiguis quibuſdam finibus, ut Peripatetici circumſcribi ſe patiuntur. Neque ab ijs multum diverſa tradunt Myſtici, cum vires animi rerum cognitioni deſtinatas explicant. Magna quippe eſt inter Platonicam Philoſophiam, & myſticam Theologiam vicinia: cum ambę in Dei, & animæ contemplatione potiſſimum verſentur. Ijſdem quoque nituntur principijs, eodem ſpectant, nempe ut mens à rebus corporeis avocetur, eaque purgata ad Deum omnis veritatis fontem couvertatur, ut divino fulgore radiet, atque ex intima cum ſummo bono conjunctione perficiatur. Utrique animum in duas partes ſecant, quarum una cognoſcit,

amat altera : illam in tres itidem vires partiuntur, mentem, rationem, & ſenſum: mentem à Patre luminum, non à corporeis ſimulachris irradiari conſtantiſſime docent: hæc divini vultus lumine ſignatur: ſeu lumen illud ſit menti congenitum, ſeu ab idearum luce dimanet. Nam ſatis conſtat quod ea facultas firmitatem, puritatem, veritatem, ſinceritatem continet, quę circa ea quæ ſemper eodem modo, & ſimpliciſſima ſunt, nempe circa ideas, & prima rerum principia occupatur. Hanc myſtici cœlum ſupremum, ſpiritum, intelligentiæ lumen, rationis apicem, intellectus Angelici umbram, & alijs plurimis nominibus deſignant. Suprema ſui parte ad Deum erigi, infima rationem contingere non ſemel diximus. Sic ratio in duas itidem velut portiones ſecatur, ſuperiorem quæ ex principijs ab intellectu traditis concluſiones ſuas colligit; ut inferior ex ſenſuum experimentis motuum ſuorum ducit initia. De ſenſu nihil attinet dicere, nunc enim eam dumtaxat animæ partem, quæ ſpiritalis, & rationalis eſt perſequimur.

Plato in Philebo.

XIV. De objecto quoque facultatis intellectivæ nihil neceſſe eſt plura ſubjicere, cum ex dictis conſtet tam late id patere quam entis notionem. Quod enim primo concipitur objecti titulo, eſt ens. Prima autem ratio intelligendi eſt veritas, quæ ut ſuperius dictum fuit, in conformitate rei cum ſuo exemplari poſita eſt. Hæc quippe intellectum aſſimilat, & adæquat cum re cognita. Quare verus eſt intellectus, cum perfecta rei ſimilitudine ſigillatur: res itidem quæ cognoſcitur eſt vera, cum ſuæ ideæ concinit. Ex utriuſque comparatione ipſa veritas percipitur, ut ſimilitudo ex duorum ſimilium nota habitudine comprehenditur. Sic veritas proprie in mente reſidet: nam quid aliud eſt verum, ut definit Gandavenſis, quam ens declarativum ejus, quod eſt apud intellectum? quid vero poteſt rem cum alia contendere*, niſi intellectus? Nec veritas imaginis percipi poterit, niſi & imago, & res per imaginem expreſſa perſpiciantur, atque una cum altera comparetur. Jam lux illa ſui manifeſtatrix, quæ maxi-

Henr. loco ſupra citato.

me ad veritatem pertinet, extra intellectum non conſiſtit. Rès quidem extra mentem poſitæ ſunt in actu primo, ut loquuntur, ſui declarativæ: ſed ipſa manifeſtatio opus eſt rationis: neque in ijs, rebus eſſentialis veritas ineſt, quatenus cum mente noſtra comparantur, ſed ad Divinum intellectum ex quo fluxerunt, ſunt revocandæ. Quemadmodum veritas domus ab artifice, non ab otioſo ſpeculatore dependet. Forma itaque idealis eſt prima regula ad quam formæ participatæ veritas èxigitur; neque illa veritas nobis explorata eſſe poteſt, ſi nullam participabilis formæ cognitionem habeamus. Hæc de objecto intellectus in univerſum ſufficiant.

CAPUT SECUNDUM.

De voluntate.

I. SI quis forte has vires intellectum & voluntatem non re, ſed cogitatione tantum, à ſe invicem diſtingui contenderit, cum hoc mihi minima pugna futura eſt. Nam ſi lux corporea cum eadem ſit, & uniusmodi, tantam effectuum varietatem procreat; multo magis anima, quæ ſpiritalis eſt, & inſectilis, in plura officia vim ſuam impendet: tametſi in varias partes aut facultates eam dividimus, quo diſtinctius illius functiones, & munera percipi poſſint. Eſt igitur vis eadem quæ intelligit, & amat. Quatenus ſe ad æterna erigit, & quæ ſunt ſupra ſe contemplatur, intelligentiæ nomen, ut dictum eſt, uſurpat; ratio ipſa res univerſales, quæque ſunt circa mentem attingit; ut ſenſus res corporeas, & quæ nobis ſubjecta ſunt, contuetur. Cum

mens rerum duntaxat imagines vel excipit, vel depingit, nec quicquam præterea molitur, tum nihil aliud quam cognoſcit, & intellectiva, aut rationalis vocitatur. Sed ubi agit, aut molitur quid, aut objecti bonitate illecta, in ipſum nititur, quo ſit perfectior, & quod ſibi deeſt conſequatur, tum motu quodam impellitur, quem appetitionis, aut voluntatis nomine inſigniunt. Itaque ut perceptio ad intellectum, ſic actio omnis ad voluntatem pertinet.

I I. Varia quoque hæc vis appetendi nomina ſortita eſt. Suprema illius portio ſynderesis, media voluntas, infima animalis appetitus vocitatur. Synderesis voluntate ſuperior à Myſticis ſtatuitur: hæc ab ijs portio virginalis animæ dici ſolet, eaque nulla prævaricationis nota violari poteſt, & puram contemplationem ſubſequitur: hæc, inquiunt, in extremis maris inhabitat; & in littore ſtabili conquieſcit: poſtquam mens aſſumpſit pennas diluculo. Voluntas ut varias exerit functiones, diverſis quoque ſignatur nominibus: nam ubi in finem

ſimplici motu nititur, voluntatis nomen retinet; cum ad eum finem quodam velut itinere contendit, intentio: cum media, quæ ad finem ducunt reſpicit, electio appellatur. Sic voluntas exequendi, quæ jam decreta ſunt, & electa, propoſitum; cum ad agendum quodam velut pondere aut ſcientiæ dictamine & præſcripto impellitur, conſcientia dicitur. Cum denique ſui juris eſt, & actuum ſuorum domina, aut ſeipſam ad agendum determinat, libertatis nomen ſibi vindicat. Omnis voluntatis motus, atque omnis appetitio aliquam cognitionem ſubſequitur. Nam & voluntatem noſtram percipimus, ut perceptiones omnes volumus.

III. Eſt tamen & circa hoc quæſtio, atque utrum voluntas in id feratur neceſſario, quod ab intellectu fuit judicatum, multum ambigitur. Sunt enim in hac opinione non pauci qui indifferentiam in voluntate nullam eſſe putant; ſed in ipſo dumtaxat intellectu eam reperiri pertendunt: cum voluntas ultimum judicium, quod practicum vocant, neceſſario conſe-

quatur, neque illud detrectare, aut declinare poſſit. Eſt quippe voluntas vis quædam cæca, omnis cognitionis expers, quæ niſi intellectum ducem, & præmonſtratorem habeat, moveri nequit. Nulla ſiquidem eſt rei ignotæ appetitio: quocirca niſi voluntas ultimi judicij ſit ſequax, impotens erit, irrationalis, & inconſulta. Quorſum verò id quod ab intellectu præſcriptum eſt, repudiabit? an velut judex rationis decreta probat, vel improbat, eaque inter ſe contendit? Sed nihil perſpicit, cæca ſupponitur; neque adeo poteſt unum cum altero, quod proprium rationis munus eſt, componere. Quod ſi unum alteri præponit, aliqua ratione ducitur: Ergo neceſſe eſt ut ultimum ſequatur rationis judicium: niſi forte impetu voluntas ruat in id quod libet. Sed hoc ipſum dijudicare non poteſt, niſi mens facem præferat. An forte ultima rationis concluſio ad prudentiam, voluntatis autem motus ad injuſtitiam pertinebit? Quod ſi ita ſit, homo erit prudenter injuſtus: neſcio an quicquam abſurdius fingi poſſit.

IV. His ſane argumentis effectum putant & concluſum, quod voluntas ea ſemper, quæ meliora ſunt judicata proſequatur, deteriora fugiat. Nam ut neceſſitate quadam beati eſſe volumus, & miſeriam horremus: ita quæ ad beatitudinem propius videntur accedere, magis expetimus, quæque deteriora judicantur, magis averſamur: nemo quippe magnos dolores, aut longiores cruciatus exoptat. Non igitur voluntas peccat, niſi cum error intellectus judicium corrumpit. Errant enim omnes qui operantur malum.

V. Alij contra voluntatem ita eſſe ſui juris, & indifferentem exiſtimant ut ratione etiam reclamante huc aut illuc ſe inflectat, & quæ ab intellectu propoſita ſunt, amplecti libere poſſit aut reſpuere: conſulit enim intellectus, non vim infert voluntati; perſuadet, non cogit, atque omnis neceſſitas ſaltem antecedens procul à voluntate abeſt. Secus nullis virtutibus, nullo habitu voluntas erit excolenda. Satis erit intellectum inſtruere, & docere: ſi quid peccatum fuerit,

ſolus error in vitio erit, non hominis perverſitas. Diſcutiendæ erunt ignorantiæ tenebræ, quæ rationem obſcurant, omnes ſtatim virtutes una cum prudentia aderunt. Quod ſi accipimus, nihil uſui, nihil exercitationi relinquimus: præceptis, & doctrina omnis vitæ ratio continetur. Quoties ipſum quod judicatum eſt bonum rejicimus, in malum reclamante conſcientia præcipites ruimus, & ſcientes deteriora ſequimur?

VI. Verum inquiunt, voluntas non erit vis rationalis, niſi rationi ipſi obſequatur. Quaſi neceſſe ſit ut judicium rationis expectet; ſæpiſſime nudas perceptiones ſequitur, nec ſemper deliberat, ſed in bonum apprehenſum ſubito nititur, & omne rationis judicium præcurrit. Sed enim tum eſt irrationalis, & inconſulta, eſto imprudenter, & temere operetur: eſt tamen vis rationalis, quia ad ſupremam animæ partem pertinet, & rationem ſibi prælucentem audire debet; tametſi non raro prævolat. At ſaltem inquies, cum rationem in conſilium adhibet,

ultimo, & practico judicio penitus acquieſcit, & quod ſibi melius videtur amplectitur, Ne id quidem vere dici poteſt, cum perſæpe contrarium experiamur. Numquid incontinens judicium rationis ſequitur, an non potius in diverſum fruſtra revocante ratione impellitur?

VII. At voluntas eſt cœca, nec poteſt intellectui reluctari, aut unum alteri præponere. Hoc ipſum paulo diligentius intuendum. Ac primum neſcio qua ratione moti Philoſophi, voluntatem cæcam dixerint. Nam ſi ad cognoſcendum non ſit à natura deſtinata, cur cæcitate multata fingitur? niſi forte oculis ſurditatem, & auribus cæcitatem tribuant. Sed mitto illas verborum cavillationes: ſi voluntas nihil intueri, nihil poteſt percipere, quomodo intellectum ſibi conſulentem audit, eligit, conſentit? Fruſtra cæcam irradiat, & ſurdam monet: quomodo ſe ad agendum applicat, & ſubjectis viribus imperat? Non intelligimus niſi cum volumus. Quid efficit ut velimus, ſi voluntas ipſa nihil agere, nihil moliri poſſit,

niſi à ratione directa? Unde motus omnis, & actionis principium ducitur? An ab intellectu? ſed hunc voluntas movet, & determinat: non enim animum ad cognoſcendum adhibemus, niſi id velimus. Quod ſi voluntas ipſa nihil aggreditur, quod non fuerit ab intellectu præmonſtratum, quod igitur erit agendi principium? Præterea non poteſt voluntas ab objecto moveri, & allici, niſi illud velut præſens ipſi voluntati exhibeatur; ſiſti autem nequit niſi per ſuam imaginem; quî autem fieri poterit ut facultas omnis cognitionis expers imaginem objecti cognoſcat, aut unum præ alio eligat? An ſpecies & imagines ab intellectu in voluntatem migrant? Sed accidentia ex uno in aliud ſubjectum non commeant. An potius inſtar puriſſimi luminis propagantur? Sed lux cœco fruſtra porrigitur.

VII. Quomodo igitur hos effugiemus laqueos? An voluntatem, & rationem neque inter ſe, neque ab anima diſtingui ſtatuendum eſt: adeo ut mens eadem percipiat, & effin-

gat rerum imagines, inquirat, deliberet, & perpendat cujuſque rei momenta, concludat denique,approbet, eligat: atque ex eodem fonte tam diverſa munera dimanent, nec neceſſe ſit propter officiorum varietatem, animam in diſtinctas ſecare facultates. Eſt ſane idem animus qui vult & intelligit, idque immediatè & proximè: adeo ut intellectus & voluntas ſint vires animæ non re,ſed cogitatione & officijs; non phyſica, ſed quadam ut ita dicam, logica ratione diſtinctæ. Quod ſi Philoſophi diligentius id attenderent, neque hanc, neque alias hujus generis moverent quæſtiones. Eſt ſanè idem principium quod intelligit, & ſe ad cognoſcendum determinat. Cum enim mens ex confuſa, & univerſali, ad diſtinctam & particularem progreditur cognitionem: non utique ut ſupra diximus, ab alio quam ab ipſa voluntate poteſt determinari. Non enim objectum eam determinat, cum ex infinitis unum potius quam aliud eligit: ſed illa determinatio à voluntatis nutu profluit. Eſt porro idem

principium quod confuſè cognoſcit, quodque ad diſtinctam cognitionem ſe determinat. Non igitur voluntas ex qua illa oritur determinatio, eſt quiddam ab intellectu diverſum. Atque ut cognitio & determinatio ſint diſtinctæ actiones, idem tamen eſt utriuſque principium. Hinc etiam præſtantiſſimis authoribus placet, nullam eſſe cognitionem, quæ non ſit formaliter, aut virtualiter, ut loquuntur, affectio: nulla itidem affectio voluntatis, nullus amor, qui non ſit quædam experimentalis notitia; neutra actio ſine altera conſiſtit. Quemadmodum ut multis videtur, lucem omnem aliquis calor conſequitur, & viciſſim calor lucem aliquam recondit, & flammam ſæpe procreat. Atque ut lux pura in momento diffunditur, ac ſola corporis opacitate debilitatur, aut frangitur: Sic lux intellectualis cum pura eſt & ſola, neque ullo corporis contagio inficitur, tum in momento ſuas functiones exerit, nec quidquam ei moras objicit. Non enim mens Angelica deliberat, aut fluctuat, ſed

ubi regulas directrices, & circumſtantias omnes perſpexerit, ſtatim in opus prorumpit. Verum in homine ſecus evenit: eſt quippe ex animo, & corpore concretus. Atque in eo ſunt duo agendi principia, ſenſus, & intellectus, ex quibus mixtum quoddam actionis genus exoritur. Nam ſi omnes hominis actiones à ſenſibus proficiſcerentur, eodem ſemper, & æquabili modo operationes ſuas exereret, ut videre eſt in brutis animantibus, quarum idem eſt agendi tenor. At vero ſi in homine nullum eſſet aliud ab intellectu agendi principium, vix umquam à præſcripta rectæ rationis norma recederet: cumque illius cognitio foret undequaque perfecta, ſtatim eam ipſa actio ſequeretur. Quid enim cauſæ eſt cur homo deliberet, aut pendeat animi, ac velut incertus huc, & illuc feratur, niſi quod omnes rei cauſas, & principia, omnes receſſus, & circunſtantias non perſpicit? Hinc caligo illa, & ignorantia afferunt nobis ancipites deliberandi cauſas: nec quæ mens agenda propoſuit, ſtatim exequimur.

Obſtat enim ſenſuum infirmitas: obſtant imagines à corporibus acceptæ: obſtat denique appetitus inferior perturbationum ſedes, cui ſæpiſſime aliud libet, quam quod rationi placet. Longe enim, & planè diverſa mentis, & ſenſus eſt agendi ratio: illa omni motu turbido vacare debet, quo diſtinctè cuncta perpendat: nec fervidos, ſed placidos ſpiritus poſtulat. Contra appetitus inferior ferox eſt, & præceps: nam ſenſibilia quæ ſunt graves imaginationi plagas inurunt, & vehementer appetitum concutiunt. Ubi ſenſus objecto, aut jucundo, aut moleſto percellitur, ſtatim ſpiritus turmatim irruunt, & imaginatricis ſedem invadunt. Nec valet ratio hos fluctus compeſcere: ſpiritus enim tumultuarij, & efferveſcentes, rationis dicto minus ſunt audientes, nervos omnes, & muſculos occupant, nec ſinunt membra juſſus rationis exequi. Hinc multa contra proprium judicium, & conſcientiam operamur; hinc motus inconſulti qui rationem præcurrunt, hinc lucta

carnis, & ſpiritus. Verum iſta fortaſſe alterius ſunt loci.

VIII. Ergo ut ad illud unde ſum egreſſus, revertar, voluntas ultimum rationis judicium non ſemper ſequitur, nec quæ meliora judicantur eligit: ſive hæc non ſola ratione, ſed etiam imaginatione ducatur: ſive nudas perceptiones aliquando ſubſequi ſoleat, nec judicij tempus expectet: ſeu denique animus ipſe aut ſenſuum voluptate delinitus, aut objectorum impreſſione impulſus ad ea non attendit quæ rationis lumen oſtendit, nec diutius tam moleſtum velut præceptorem ferre poſſit. Nam ſi grave nobis eſt in aliorum cum quibus degimus judicia offendere, & ab ijs reprehendi; id multo nobis eſt moleſtiſſimum, vel proprium judicium & conſcientiæ teſtimonium contemnere, vel à noſtra ratione condemnari, aut circumferre actuum noſtrorum tam ſeverum judicem. Quamobrem ubi perturbationum æſtus, aut voluptatum illecebræ nos tranſverſos agunt, rationem ipſam exoramus ut conticeſcat: alio ſi fieri poteſt, in-

tendimus, dum ea placata de ſuo jure nonnihil decedat, & ad nutum voluntatis paulatim inflectatur. Sic morum regulas, & virtutes ipſas invertimus. Ac ne pugna ipſa voluntatem inter & rationem diutius perſeveret, aut nobis ſit moleſtior, id demum à ratione corrupta impetramus, ut quod libitum eſt approbet. Sed de facultatibus animæ ſatis: nam quæ ſunt animo corporique communes, ut imaginatio, memoria, & aliæ ſi quæ ſint vires ad cognoſcendum deſtinatæ, commodius excutientur, cum de anima ſentiente tractabitur.

CAPUT TERTIUM.

De natura animæ rationalis.

I. JAM ex aſperis, & confragoſis locis egreſſi tota pandere poſſumus vela; quid enim plenius, quid uberius, quam de natura, & immortalitate animæ dicere? Neque

abundans rationum copia nobis deeſſe poteſt: optimarum tantum delectus habendus eſt, ac danda maxime opera, ne in tanta rationum varietate, confuſa ſit, & tumultuaria diſputatio. Primum itaque ſpiritalem, tum incorruptam eſſe animam, & poſt mortem remanere oſtendemus. Poſtremo argumentis quæ ab Epicureis, & alijs qui contra ſenſerunt Philoſophis proponuntur, occurremus; ac ſimul varias quæſtiones de ſtatu animæ ſeparatæ, & unione cum corpore velut in tranſitu tractabimns. Quod ſi longior hæc videatur quæſtio, cum argumenti dignitate, & utilitatis magnitudine comparetur: ita fortaſſis etiam brevior videbitur.

II. Spiritalem, & incorporalem eſſe animæ rationalis ſubſtantiam, ex his quæ ſuperius diximus, ſatis intellectum puto. Quod ſi enim mens formas rerum abſolutas, & univerſales percipit: ſi res ipſas, non tantum earum imagines complectitur; ſi rationes numerorum, juſtitiæ, veritatis, & alia prope infinita nullo

ſenſu, nullo phantaſmate expreſſa, cogitatione depingit: an dubitabimus mentem ab omni materiæ, & corporum concretione ſolutam, & liberam decernere? Quis ſenſus, quæ vis corpori addicta eſſentiam rei intimam penetrare poſſit, formas ab omni loco, & tempore abſtractas concipere; rerum ordinem, ſimilitudinem, & varios reſpectus expendere? Quid, quod intellectus ipſis corporibus, quæ percipit, materiam, partes, & extenſionem adimit, eaque ut indiviſibilia, & plane ſpiritalia concipit? Nam miro quodam modo fit, ut quæ extra animum ſunt, diviſa, & partibus diſtincta, in ipſa mente ſint indiviſa, atque ab omnibus corporum legibus abſoluta. Sic nuſquam forte punctum penitus inſectile, nulla omnino linea, nullum inſtans occurrit. Hæc tamen ſibi fingit animus, & quod ſua fert natura, ut nullis partibus diſtendatur, id omnibus fere quæ percipit, affingit. Sic corporum imagines, quæ per ſenſus animum ſubeunt, omni ſuo ornatu ſpoliantur, alieno veſtiuntur, &

tamquam ſpiritales naturæ nullo vel loco, vel tempore circumſcriptæ percipiuntur. Quæ multa ſunt mens ad unitatem revocat, confuſa diſtinguit, diviſa conjungit, atque alia molitur innumera quæ in vires corporeas non cadunt.

III. Jam ſi imaginationem, vel ſenſum cum ratione conferas, tum demum intelliges quam multum inter ſe diſtent iſtæ facultates, longeque ſint diverſæ: ſenſus quippe exiguis finibus circumſcribitur, ab objecto ſuo, ubi eſt paulo vehementius, offenditur. Neque enim viſus puriſſimam ſolis lucem ſuſtinere, neque tactus ignis calorem ferre poteſt: nec demum vel ſe ſe, vel ſuum organum, vel imagines quibus utitur, valet diſcernere. Contra intellectus aciem nec minima quæque fugiunt, nec maxima obtundunt. Quin etiam hoc magis perficitur, quo res ſublimiores, & diviniores attingit, nulla rerum ſcientia impletur, nulla poſſeſſione ſatiatur: Qui fundus, aut quæ talis animi figura intelligi poteſt, ut tantam verborum, & rerum varietatem

varietatem capere queat? An imprimi quaſi ceram, animum credimus, & memoriam eſſe ſignatarum rerum in mente veſtigia? Sed ubi tanta in cerebro capacitas, ut infinitas prope res cuſtodiat? quæ porro tam immenſa magnitudo, quæ tam multa ac prope infinita poſſit excipere, vel effingere? Scio quidem in cerebro eſſe veſtigia quædam, aut ſonorum, aut characterum qui per ſenſus ſubiere. Sed res ipſæ quæ his ſignificantur ſonis, ut numerorum dimenſionumque leges innumerabiles, quarum nullam, ut ait S. Auguſt. corporis ſenſus impreſſit, quia nec coloratæ ſunt, aut ſonant, in cerebri cellulis recondi non poſſunt. In ijs quippe ſunt quædam rerum imagines, aut impreſſa veſtigia, non res ipſæ quas intueor, quas intelligo. Sic ipſa cogitatio memoriæ commendatur. Sed quæ illius imago poteſt eſſe corporea? Quid porro illa vis quæ inveſtigat, quæ inventio, atque excogitatio dicitur, terra-ne tibi, aut hoc tenebroſo, & caliginoſo cœlo aut ſata, aut concreta videtur? Et

mea quidem ſententia pulchre hinc concludit latinæ Philoſophiæ, & eloquentiæ princeps, quod animorum nulla in terris origo inveniri poſſit: nihil enim eſt in animis mixtum, atque concretum, aut quod ex terra natum, atque fictum eſſe videatur: nihil ne aut humidum quidem, aut igneum. His enim naturis nihil ineſt, quod vim memoriæ, mentis, cogitationis habeat, quod & præterita teneat, & futura provideat, & complecti poſſit præſentia. Nunc redeamus ad ſenſus, & rationis diſcrimina.

IV. Senſus cum ſit in materia demerſus, quæ concreta ſunt dumtaxat perſpicit: ratio vero ſeparata ab omni materia & abſtracta percipit: viſus candidum, mens candorem dijudicat. Ille circa res caducas, & fugaces, hæc circa res omnino immutabiles verſatur: ille anguſtus valde, & debilis: hæc infinita prope, & immenſa. Nam infinitas in continuo partes, infinitos rerum poſſibilium gradus ſibi fingit animus: nec tantum ea quæ ſunt, ſed etiam quæ non ſunt, ut privationes, & negatio-

nes ipſas complectitur. Jam quis ſenſus univerſam & communem corporum rationem intueri poteſt? Qui totum mare viſu comprehendit, is longe ſupra ipſum Oceanum efferatur neceſſe eſt. Cum igitur mens omnium corporum eſſentias complectatur, naturam omni corpore nacta eſt ſublimiorem. Cogitare enim, & providere, & diſcere, & docere, & invenire aliquid, & tam multa alia in nullo corpore ineſſe poſſunt. Addam-ne cum S. Auguſtino quod ſi anima eſt corporea, cum tam parvo ſpatio ſit, quam corpus eſt ejus, cur tam magnæ in ea exprimuntur imagines, cum latitudinem terrarum, & quæque alia ingentia apud ſe poſſit imaginari? Idem animum ſpiritalem eſſe, non corporeum hinc colligit, quod veram lineam omni latitudine deſtitutam; verum punctum quod ſecari non poſſit (tametſi oculis corporeis nemo iſta viderit) mens perſpiciat. Quocirca optime concludit, *Si corporea corporeis oculis mira quadam cognatione rerum cernuntur, animum quo videmus illa in-*

1. de quantit. animæ.

corporalia corporeum, corpuſve non eſſe.

V. Hinc ſane magna ſe ſe aperit argumentorum ſeges, quibus animum ſpiritalem, & nullis corporum clauſtris ſeptum demonſtrari facile poſſit. Nam ſi libeat ſingulas mentis functiones decurrere, quot res percipimus ab omni omnino corpore ſejunctas, & diſcretas? An ipſam unitatem, pulchritudinem, ſapientiam, veritatem, & alia pene innumerabilia ullo corporis ſenſu attingimus? An lux incommutabilis in qua veritatem intuemur, de qua tam multa diximus, aut ipſæ connexionum, ſeu argumentationum leges ſenſui, vel imaginationi ſubjiciuntur? Scientias omnes animo, & ratione luſtra; principia certa & fixa, ex quibus concluſiones ducuntur; infinitam ſeriem demonſtrationum, quarum aliæ alijs conſertæ, & colligatæ ſunt, nullo ſenſu comprehendi poſſe fateberis. Nihil neceſſe eſt ea repetere, quæ ſuperius de functionibus, & viribus animæ ſumus perſecuti: nihil fere ibi concluſum, aut

demonſtratum fuit, quod ad hunc locum non pertineat. Cum perſuadet Aſtronomus ſolem plus centies majorem eſſe terra, numquid fortaſſis vis imaginatrix tantam molem poteſt concipere? An potius ſola ratio id percipit? neque enim tam late fuſum corpus poteſt aliquo phantaſmate exhiberi. Oppoſita quæ ſunt, & contraria, in nullo corpore ſimul eſſe poſſunt: nam ſe ſe mutuo extrudunt: ſed in mente facile conſociantur, neque ibi ullam exercent contrarietatem. Non igitur mens erit in corporum cenſu. Quo plura mente comprehendimus, hoc promptiores ad alia percipieuda ſumus: adeo ut major ſcientia augeat quodammodo animum, & majorem cognitionis cupiditatem incendat. Quod certè evincit tam vegetam mentis naturam neque in corde, neque in cerebro, neque in ſanguine demerſam jacere, ac longiſſime ab omnibus corporum anguſtijs abeſſe. Incrementa quidem ſua ſubit animus, non inſtar corporis, quod partium additione creſcit: ille enim hoc ma-

jor eſt, quo doctior aut melior; neque una cum corpore augetur, vel ut caro ſenſim defluit, & labitur. Nec demum aliquem in animo ſinum putamus eſſe, in quem velut in vas aliquod omnia quæ meminimus infundantur: infinita enim erit illa capacitas, quæ nulla umquam ſcientia expleri poſſit. Atque ut ſint in cerebro quædam rerum quas per ſenſus hauſimus veſtigia: ea tamen, quæ diſcimus, aut invenimus, quæque per ſenſus non ſubiere, per ſeipſa intus contuemur. Sic res intelligibiles, quæ non habent imagines ſui ſimiles: ut dilectio quæ non aliter videtur præſens in ſpecie qua eſt, & aliter abſens in aliqua ſui imagine: ut peritia diſputandi, & alia infinita, in fibris, aut porulis cerebri non deliteſcunt, ſed in ſeipſis ea cernuntur. Eſt etiam inſatiabilis ſciendi cupiditas, nec ſitis illa cognitione ulla extinguitur, ſed magis irritatur: atque ut diximus, quo mens plura cognoſcit, ad reliqua percipienda eſt paratior, & expeditior. Quanto enim melius principia,

& cauſas rei perſpexerit, tanto facilius effectus omnes, & affectiones ejus expendit. Unius perveſtigatio gradus eſt ad alterius cognitionem. Cum enim mens in naturam ejus quod percipit quodammodo abeat: ut res ipſæ inter ſe junctæ ſunt, & copulatæ, quæ rei jam perceptæ ſunt finitimæ & cognatæ, quaſi ſua ſponte menti occurrunt: nec confunditur animus tot rebus in unum, non in diverſum tendentibus. Impletur ergo anima ſcientijs, & diſciplinis: ſed non inſtar vaſis alicujus quod ut plenum fuerit, exundat, & nihil amplius poteſt excipere. Creſcit quoque, ſed non ut corpora, quæ mole augentur.

VI. Et quidem ſi Platonicos audiamus, mens ſpiritali, & incorruptibili cibo alitur, nimirum ipſa veritate: nam inextinguibili veri videndi cupiditate incenditur: hanc ſitit, hanc eſurit: unumquodque autem cibo ſibi familiari, & cognato nutritur. Corpus igitur corruptibile cibo itidem corruptibili: animus vero ſpiritalis cibo quoque ſpiritali, & numquam

periturо paſcitur. Hinc ubi circa puras, & incommutabiles rationes occupatur, tum vivit præſtantius, verius intelligit, operatur perfectius, fruitur dulcius, & ſecurius. Addunt Platonici male animo cum ipſo corpore convenire, ac nos tanto ſincerius verum intelligere, quanto removere, atque ſubducere intentionem mentis à ſenſibus corporeis poſſumus. Qua quidem ratione utitur S. Aug. ut animam non eſſe corporis temperationem, ut viſum eſt Galeno, demonſtret; atque hinc colligit, quod ea quæ intelligit animus, cum ſe avertit à corpore, non ſunt profectò corporea: & tamen ſunt maxime quæ ſunt. Nam eodem modo ſemper ſe ſe habent: & nihil abſurdius dici poteſt, quam ea eſſe quæ oculis videmus, ea vero non eſſe quæ intelligentia cernimus: cum dubitare dementis ſit, intelligentiam incomparabiliter oculis anteferri. Quod ſi anima eſſet corporea, quo magis hæreret corpori, eo melius ſe ſe haberet: longe tamen ſecus evenit. Nam corporis facibus inflammari ſolet ad

l. de immort. animæ.

omnes fere cupiditates; & mens corpori immerſa, nihil intelligere, nihil valet percipere. Sed ſenſibus deluſa, curis confecta, & cupiditatibus incenſa contemplationi vacare nequaquam poteſt. Quo autem magis ſeſe à ſenſibus, & conſuetudine abducit, hoc melius divina ſuſcipit: Cumque laxata curis, atque ab omnibus corporis vinculis libera fuerit, tum ſe totam in contemplandis rebus, perſpiciendiſque ponit. Accedit etiam quod anima rationalis perſæpe corpori adverſatur, & effrænatas illius libidines amoliatur, nec concedit corpori, quidquid importunis motibus efflagitat. Quod magno indicio eſt non corpoream, ſed ſpiritalem eſſe mentis naturam.

VI. Poſtremo ſpiritalem eſſe animum hinc optime colligunt Peripatetici, quod illius vires nulli ſint organo affixæ. Quod enim organum intellectus, aut voluntatis aſſignari poteſt? Vis organica, ut viſus, ab impreſſione objecti, ſeu ſpecie ut vocant, viſibili omnino determinatur. Sed mens, ut ſupra oſtendimus,

ſeipſam ad cognoſcendum determinat, cum ex confuſa cognitione in diſtinctam progreditur. Nulli adeo eſt organo addicta, neque eſt corporea, ſed ſpiritalis: quæ ut egeat organis corporeis, quò excitetur, & velut ad cognitionem impellatur, actiones tamen illius, cognitio, & determinatio, citra ullum organum corporeum perficiuntur.

CAPUT QUARTUM.

Immortalitas animi ex illius natura & functionibus demonſtratur.

I. AC mihi videor invictis pene rationibus, & firmiſſimis argumentis oſtendiſſe animum ex terrena mortalique natura non eſſe concretum. Nunc ulterius progrediar, eumque eſſe mortis aut interitus expertem, quod erat alterum diſputationis caput, demonſtrare ingrediar: Quamquam, ut mihi quidem videtur, jam huic quoque

loco ſatisfecerim: nam ſi certum & fixum eſt, ſpiritalem eſſe animum, neceſſe quoque eſt eum ab omni interitu, & corruptione tutum exiſtere: ſubſtantia quippe erit, non accidens, vel modus neſcio quis: cum nullum accidens ſolitarium operetur. Intellectio autem ut, probatum fuit, nulli eſt affixa organo. Quod ſi ut eleganter Tullius colligit, nihil ſit in animis admixtum, nihil concretum, nihil copulatum, nihil coagmentatum, nihil duplex, certe nec ſecerni, nec dividi, nec diſcerpi, nec diſtrahi poteſt: nec interire igitur. Eſt enim interitus quaſi diſceſſus, & ſecretio, ac diremptus earum partium, quæ ante interitum vinctione aliqua tenebantur. Et quidem ſi nullum corpus perit, quantumvis ipſa diviſione minuatur, & diverſas induat formas; multo minus ſubſtantia ſpiritalis deſtruetur, quæ nullas habet partes in quas diſſolui queat: præſertim cum nulla res in nihilum abeat, nedum res omni corpore præſtantior.

II. His multa adjiciunt Platonici, qui hanc ſibi velut propriam fecere

quæſtionem, atque in hac dimicatione omnes quotquot fuere, philoſophos, & rationum pondere, & verborum luce ſuperant. Eſt, inquiunt, animus mutabilis, ſi ejus operationes ſpectes: ſed eſſentiam habet ſtabilem: cumque præterita meminerit, & futura quodammodo præſagiat, ſupra omnem temporis inconſtantiam, & volubilitatem aſſurgit. Quid, quod luce divina aſpergitur: quod ſane cæleſtem, & incorruptam illius eſſe naturam omnino perſuadet. Nam ut omnes oculi, qui corporeo lumine perfunduntur, eadem quoque ſpecie continentur: ſic mentes Angelicas, & humanas eodem genere quodammodo cenſeri, & utraſque eſſe immortales, hinc recte colligi videtur, quod eæ ſint divinæ lucis participes. Jam ſi animæ dignitatem, & officiorum varietatem perpendas, quid illa præſtantius, quæ regit caduca, ſiſtit mobilia, colligit diſſipata, repugnantia conciliat, compoſita in ſua principia reſolvit? Res quippe in mente ſunt longe puriores quam in ſeipſis. Nam formæ in materia

immerſæ ſunt tantum umbratiles, & quodammodo falſæ: rationes quippe figurarum nuſquam ſinceræ niſi in mente occurrunt. Jam quæ illius eſt vis, & perſpicacitas? cum ejus intuitum nec temporum, nec ſpaciorum intervalla prohibeant: Æterna & ſtabilia aſſequitur. Nullum adeo dubium eſſe poteſt, quin ea ſit ſtabilis, pura, contrariorum expers, & immortalis. Quid enim poſſet eam deſtruere? An corpora quæ ipſi animæ ſubjiciuntur? nihil profecto niſi à potentiori deſtruitur. An Deus à quo ſolo creari poteſt, cum ſit ſpiritalis & ſimplex, illam perimet? At influxus divini ſunt benefici, nec perniciem rebus afferunt. Ac de natura animi, non de omnipotentia Dei verba facimus, idque contendimus animum ex natura ſua eſſe immortalem, nec diſſolvi poſſe, nec extingui, neque alio quodam, niſi cauſæ primæ conſervatione, quæ nulli rei deeſt, ut exiſtat, omnino indigere.

III. Incorruptibilitas animi non ex alio magis quam ex illius functionibus colligitur. Nam cujuſque rei na-

turam ex operatione metimur : cum operatio ſit ipſius rei velut quædam extenſio , finis , & ſumma , atque omnis actio ſit naturæ ex qua proficiſcitur accommodata. Hinc illæ communes à Peripateticis uſurpatæ notiones. Unumquodque eſt propter ſuam operationem ; operari ſequitur eſſe ; modus operandi conſequitur modum eſſendi : Et alia ejuſdem generis , ut minus latina , vera tamen & uſu contrita axiomata. Jam ipſum animum ſibi proprias habere functiones quæ nullo corporis organo perficiuntur , firmiſſimis argumentis toto hoc fere opere confecimus. Rationes quippe rerum univerſales , ab omni materia abſtractas efformat ; neque id corporeæ facultatis opus eſſe poteſt. Nam vis aut facultas materiali organo mancipata qualitates & formas rerum corporeo quodam modo excipit. Quæ igitur formas modo ſpiritali comprehendit , nullo ea utitur corporis inſtrumento. Nec ſane principia menti impreſſa , aut cognitionis primordia intellectui noſtro conſignata , demonſtrationes fere om-

nes Mathematicæ, judicia certa, & fixa actus ſunt corporei, aut imaginationis fœtus. Sed nihil incommutabile, & uniuſmodi, nihil æternum, nihil univerſale, nihil abſtractum vis imaginandi percipit: cum omnia corpora ſint mutationi, loco, & tempori ſubjecta.

IV. Mitto cognitionem rerum ſpiritalium, de qua tam multa diximus. Quid de voluntatis actionibus dicturi ſumus? Nihil-ne amamus præter corpora? Quid amatur in amico, animus an corpus? fides, benevolentia, virtus ipſa diligitur. Quid in ſanctis, quid in Martyribus amamus, membra laniata à feris? Quid fœdius, ſi oculos carnis interroges? quid pulchrius, ſi oculos mentis interroges? Quid tibi videtur adoleſcens pulcherrimus, fur? Quomodo horrent oculi tui? numquid oculi carnis horrent? Si ipſos interroges, nihil illo corpore compoſitius nihil ornatius: & paritas membrorum, & coloris delectatio illicit oculos: & tamen cum audis, quia fur eſt, fugis hominem animo. Vides ex alia parte ſenem curvum,

Aug. Tract. 3. in Joan.

» baculo innitentem, vix ſe moventem,
» rugis undique exaratum, quid vides
» quod oculos delectet? Audis quia
» juſtus eſt; amas, amplecteris. Ex quibus intelligitur animam non cognoſcere modo, ſed etiam appetere res omnino ſpiritales: atque adeo nec intellectum, nec voluntatem corporeis organis illigari.

V. Omnes cerebri ſinus, & partes ſcrutare; nuſquam intellectus organa offendes, nec quicquam fere occurret quod in alijs animantibus non inveniatur. Quod quidem magno eſt argumento vim intelligendi nulli organo inſidere, ſed plane ſpiritalem exiſtere. Jam licet intueri, quam diſſimili & diverſo à ſenſibus modo mens ipſa functiones ſuas exerit: ut in ſeipſam redit, & reflectitur; ut ſe ſe colligit, & quaſi intus revocat; cuncta permeat, nec definitam habet aliquam regionem cujus terminis ſepta teneatur? Senſus vero ut jam diximus, perangusti, hebetes, infirmi in exteriora dilabuntur, neque in ſe, neque in ſuos actus reflecti poſſunt: non enim ij ſunt colorati, aut ſonori. Quod

igitur ſenſum ipſum & illius actus perſpicit, omni ſenſu id ſuperius eſt. Vis quoque illa qua res etiam corporeas contemplamur, qua ipſa phantaſmata aut componimus, aut dividimus, aut exploramus, rejicimus, aut ſeligimus, aliud quiddam eſt à ſenſu, longeque diverſum.

VI. Quod ſi aliqua ſit inter facultatem, & objectum cognatio, quam eſſe vel maximam neceſſe eſt: cum animum in res ſimplices, æternas, & omnino ſpiritales intendimus, recte cum Platone colligimus, eum immortali, intelligibili, uniformi, indiſſolubili, & ſemper eodem modò, & ſecundum eadem ſe habenti, eſſe ſimilem; mortali vero nec intelligibili, & multiformi ſimillimum eſſe corpus. Id quoque hinc ſcite demonſtrat, quod quandiu ſimul ſunt anima, & corpus, hoc quidem ſervire, & ſubeſſe natura jubeat, hanc vero præeſſe, atque dominari; atque adèo divinam eſſe naturam quæ præeſt, & ducit, mortale vero quod ſubijcitur, & ſervit. Nec fieri poſſe crediderim perturbationum æſtus inhiberi à no-

In Phædone.

bis aut coerceri poſſe, niſi quiddam eſſet in nobis ſenſu præſtantius: verum de his poſtea.

CAPUT QUINTUM

Immortalitas animæ ex illius operibus, motu & vita demonſtratur.

I. Sunt aliæ quoque rationes meo quidem judicio non contemnendæ, quibus animi immortalitas ex operibus quæ efficit, ex illius motu, & vita oſtenditur, quas que ſolent Platonici adhibere, & dilatare. Quid enim aliud, inquiunt, molitur, & efficit animus, ſeu ad æterna ſe ſe erigat, ſeu ad corporea deſcendat; ſeu in contemplatione, & inſpectione rerum, ſeu in ipſa actione verſetur, quam diſponere, atque ad ordinem cuncta revocare? adeo ut ratio ipſa nihil aliud quam ordo quidam, & conſtans velut proportio eſſe videatur. Hunc ordinem in rebus æternis, aut à natura jam conſtitutis non facit, ſed invenit: res vero corporeas, & ſibi ſub-

jectas ordinate diſponit; atque in hac rerum apta collocatione, & uſu omnium artium ſumma conſiſtit. Haud dubium ergo eſt quin animus, qui regit corpora, & tanta arte digerit, omni ſit corpore ſublimior. Ordinem quippe accipere poſſunt corpora, non dare; hoc divinioris cujuſdam naturæ officium eſt, quæ ad ea quæ opus ſunt, adhibet corpora, ea movet, & tractat. Nullum vero corpus movetur niſi ab alio impulſum, atque omnis motus ab aliqua mente initium ducit. Hæc cum ſeipſam agitet, & in ſeipſa ſui motus principium habeat, à nullo pendet corpore, ſed naturam longe diviniorem ſortita eſt, neque adeo perire, aut diſſolvi unquam poteſt: cum in ſe ſui motus fontem in quo vita ipſa conſiſtit, poſſideat, nec deſeri à ſeipſa poſſit. Quid enim vita niſi quædam continuata, & perennis motio? Hanc rationem fuſe proſequitur Plato, eaque ut firma, & inconcuſſa demonſtratione utitur Tullius, quam tamen non omnino probat Lactantius; quod illud argumentum etiam mutis animantibus æternitatem dare

In Ph.

L. 7. inſt. c. 8.

videatur. Quod inquit, ut effugeret Plato, hominem à mutis adjectione ſapientiæ diſcrevit. Fieri enim non poteſt quin ſit immortalis animus humanus, cujus miranda ſolertia inveniendi, & celeritas cogitandi, & facilitas percipiendi, atque diſcernendi, & memoria præteritorum, & providentia futurorum, & artium plerumque innumerabilium ſcientia, qua cæteræ careant animantes, Divina, & cœleſtis appareat. Quia origo animi, qui tanta capiat, & tanta contineat, nulla reperiatur in terra: Siquidem ex concretione terrena nihil habeat admiſtum; ſed neceſſe eſſe in terram reſolvi, quod eſt in homine ponderoſum, & diſſolubile; quod autem tenue, atque ſubtile, id vere eſſe individuum, ac domicilio corporis velut carcere liberatum ad cœlum, & ad naturam ſuam pervolare.

II. Iſta quidem fateor eſſe ex Platone collecta breviter, quæ apud ipſum late copioſeque explicantur. Nec tamen parum, ut puto, habet firmitatis, ad probandam animæ immortalitatem, ratio ex motu deprompta.

Nec timendum eſt, ne cæteræ animantes hanc habeant cum hominibus communitatem; illæ enim non ſeipſas movent, ſed agitantur aliunde: ſenſus earum, & noſtri incurſu corporum impelluntur; nec deliberant, nec functiones exerunt à corporibus independentes: mens vero ſeipſam ad agendum excitat & determinat, atque in agendo quandam velut poteſtatem aut imperium exercet. In hoc ſuo opifici ſimilis, qui juſſu & voluntate cuncta produxit. Nec crediderim hoc motus principium brutis ineſſe; ſed cuncta in ijs neceſſitate quadam fiunt, ut ſuo loco oſtendemus. Homo vero non ſpontaneo tantum aut naturali motu cietur; ſed & conſulto, & deliberate agit, atque ad eundem finem, non uno quodam tramite contendit, quaſi à præſtitutis itineribus exorbitare non liceret: ſed huc atque illuc, & quocumque nutus voluntatis duxerit, eo fertur: cumque omne corpus pulſu agitetur alieno, neceſſe eſt ut primus animi motus à nullo corpore imprimatur: adeo ut motus omnis principium, aut certe determinatio ad mo-

tum ab anima in corpus, non viciſſim deſcendat. Hinc illa menti propria neque animantibus communis in ſe ſe reflexio; hinc tanta inter animæ motus, & corporis perturbationes contrarietas. Quis ergo non concedat harum motionum diverſa eſſe principia? Cum in eadem machina contrarios motus perſpicimus, diverſis eos circulis, aut rotis perfici concludimus. Cum igitur animus non modo repugnet corpori, ſed actiones innumerabiles exerat, quæ à corpore proficiſci nequeunt, an dubitamus animum ipſum à corpore ſecernere? Corpus, inquit Firmianus, nihil niſi temporale deſiderat, id eſt, cibum, potum, indumentum, quietem, voluptatem: & tamen hæc ipſa ſine vi, ſine nutu, & adminiculo animi nec capere, nec aſſequi poteſt. Animus autem per ſe multa deſiderat, quæ ad officium fructumve corporis non redundent; eaque non fragilia, ſed æterna ſunt, ut fama virtutis, & memoria nominis. Nam cultum Dei qui conſtat abſtinentia cupiditatum, ac libidinum, patientia doloris, con-

temptu mortis, etiam contra corpus anima concupiſcit. Unde colligitur, non interire animam, ſed diſſociari à corpore: quia corpus ſine anima nihil poteſt, animus vero poteſt multa & magna ſine corpore.

III. Quî fieri poſſit, inquiunt Platonici, ut pereat, & diſſolvatur anima, ſi vita illi per ſe ut proprio & adæquato ſubjecto competat? Nam quod alicui per ſe convenit, ab illo abeſſe non poteſt, ut rotunditas à circulo nequit ſeparari. Jam ſi vita ad animam per ſe, & proprie non pertineat, non video quæ vitæ illius ſedes, quod aliud ſubjectum eſſe poſſit. Non igitur extinguitur anima, quæ vitam à Deo immediate accepit. Non enim precaria, & mutuata à corpore vita vivit animus: quin potius ex animo, corpus viget. Brutorum autem formæ ut imperfectæ, & diminutæ ſunt animæ, ſic tenui & valde exili vita perfunduntur. Hæc enim in tota animante, non in ſola forma inſidet; nec quicquam mutorum animę per ſe moliuntur, neque actiones à corpore ſejunctas exerunt. Non igitur, ſi-

vere & proprie loquendum eſt, vivunt: quandoquidem ſeipſas non agunt, nec fere motu cientur interiore. Quid autem vita, niſi motus ſpontanei principium? Illud enim proprie vivit quod vi ſua, non aliena movetur; & cum in ſe habeat illum perennem motus fontem, numquam ceſſat, nec à ſe deſeritur. Quod ſi corpus, ut dictum eſt, ipſa diviſione non omnino deſtruitur, ſed corporis naturam ſemper retinet: multo magis animus, quantumvis mutetur, vitam ſuam cuſtodiet: nam ut corpus in partes eſt diviſibile, ſic de ratione animi eſt quod vivat. Quæ materia, & forma conſtant, eadem diſſolvi poſſunt: nam ut forma ſua, ſic exiſtentia facile ſpoliantur: ſed ſpiritalis forma nequit à ſeipſa ſejungi: non enim forma corporea proprie exiſtit: ſed per illam exiſtit compoſitum. Hoc autem eſt ſpiritalis formæ proprium, ut ſubſiſtat per ſe ſe, neque à corpore, cujus hoſpitio tantum utitur, omnino dependeat.

Aug. l. de immort. animæ.

» Quamobrem ſi potuerimus impetra-
» re ut oſtendatur, ne corpori quidem

dem hoc poſſe accedere, ut etiam ea ſpecie privetur, qua corpus eſt, jure fortaſſe obtinebimus multo minus auferri poſſe animo, id quo animus eſt. Siquidem nemo ſe bene inſpexit, qui non omni corpori qualemlibet animum præponendum eſſe fateatur. Quod ſi etiam nulla res ſe ſe deſerit, & id moritur quod vita deſerit, non utique animus mori poteſt. Eſt quippe aut vita ipſa, ut S. Bernardus exiſtimat, aut per ſe, & ſeipſo vivens. Hæ ſunt fere rationes maxime illuſtres, ex ipſius rei natura & velut viſceribus depromptæ, quibus animus ab interitu vindicatur. In Cant. Cant.

CAPUT SEXTUM.

Immortalitas animi aliis argumentis evincitur.

I. NEque omittendæ ſunt aliæ rationes, ex communi pene omnium conſenſu, & quaſi publico teſtimonio, ex Dei providentia, &

ultimo hominis fine, tanquam ex peregrinis quidem & extrarijs locis repetitæ; ſed quæ nobis firmiſſimæ videntur, nec intellectu difficiles. Primum itaque non ita deleri hominem cum moritur, ut funditus intereat, ex communi, & publice recepta hominum perſuaſione colligit M. Tullius. Neque enim, inquit, priſci illi ſepulchrorum religiones, & ceremonias tanta cura coluiſſent, niſi hæſiſſet in eorum mentibus mortem non interitum eſſe omnia tollentem, atque delentem: Sed quamdam quaſi migrationem, commutationemque vitæ. Atque hæc ita ſentimus natura duce, nulla ratione, nullaque doctrina. Hinc omnibus curæ ſunt, & maxime quidem, quæ poſt mortem futura ſunt; & niſi inhæreret in mentibus, quaſi ſæculorum quoddam augurium futurorum, quis tam eſſet amens, qui ſemper in laboribus, & periculis viveret? Quod ſi ergo, inquit, omnes qui ubique ſunt, conſentiunt eſſe aliquid quod ad eos pertineat, qui è vita ceſſerunt: veriſimile eſt poſt mortem animos permanere: nam ſpe-

cimen naturæ capi decet ex optima quaque natura. Sed optimus quiſque maxime poſteritati ſervit: nemo umquam ſine magna ſpe immortalitatis ſe pro patria offerret ad mortem. Nec melior eſt in hominum genere natura, quam eorum qui ſe natos ad homines juvandos & conſervandos arbitrantur. Eſt igitur animorum immortalitas omnium pene gentium conſenſione firmata.

II. Nec multum me movet, quod plebeii Philoſophi, ut Epicurus & alij contrarium ſenſerint; nam & Dei providentiam ſuſtulerunt, & animum ex lævibus, & rotundis corpuſculis effecere concurſu quodam fortuito. Cumque ſe corporibus totos dederint, non viderunt plus aliquid mente, quam corpore. Quod ſi aliquis forte uno oculo, aut pede multatus naſcitur, numquid continuo negari poteſt duos oculos, aut duos pedes ad naturam hominis pertinere? Neque adeo ſi minutiores quidam Philoſophi animos velut capite damnarunt, idcirco nobis naturam ipſam de immortalitate animarum tacitam judicare negandum

eſt. Nam omnibus inſitus quidam eſt, ut beatitudinis, ſic æternitatis amor; nemo eſt qui ſemper eſſe non exoptet. Cæteræ quidem animantes mori recuſant: Sed æternitatem ipſam aut fœliciorem vitam ne cogitant quidem. Nemo fere eſt qui poſt mortem nobilitari, & bene de poſteritate mereri non affectet. Quocirca ut M. Tullius firmiſſimum hoc afferri putat, cur credamus Deum eſſe, quod nulla pene gens tam fera, nemo omnium tam ſit immanis, cujus mentem non imbuerit Deorum opinio: Sic permanere animas magno eſt argumento conſenſus omnium nationum; nam omni in re conſenſio omnium gentium, lex quædam naturæ putanda eſt. Quod vero ſubnectit veræ rationis ignorationem finxiſſe inferos, eaſque formidines, quæ non ſine cauſa contemnuntur: magno quidem errore labitur. Nam ſi providentia regitur mundus, quod cum ipſe, tum melioris notæ Philoſophi multis rationibus demonſtrarunt: neceſſe quidem eſt ut rerum omnium ſummus moderator, ſit & virtutis re-

munerator, & ſcelerum vindex. Non enim temere ut Cicero ipſe loquitur, & fortuito ſati, & creati ſumus: Sed profecto fuit quædam vis, quæ generi conſuleret humano.

III. Atque hinc Plato, & SS. Patres non exiguum immortalitatis animarum ducunt argumentum. Grave inquit apud Platonem Socrates, periculum fore putandum eſt, ſi quis neglexerit animam: ſi enim mors totius diſſolutio eſſet, nimium improbi lucrarentur: cum & à corpore, & à ſua pravitate cum ipſa anima liberarentur. Nunc autem cum anima immortalis appareat, nulla ſupereſt malorum declinatio, nulla ſalus, niſi ut optima, & prudentiſſima fiat. Profecto male conſultum eſt hominibus, ſi improbos ſupplicia, bonos æterna præmia non manent; nec Deus niſi juſtus eſſe poteſt, neque patitur juſtitiæ ordo ut vir bonus ſit ijs infelicior qui ſe vitijs, ac ſceleribus contaminaverint, & voluptatibus ſervierint; virtus vero ſua mercede fraudetur. in Phæb.

IV. Quod vero aiunt nonnulli, virtutem ſeipſa ad bene beateque viven-

dum eſſe contentam : cum nihil ei deſit ; cum omni genere bonorum expletus ſit, & cumulatus, qui virtutis eſt compos ; ac demum, quæ pulchra, honeſta, præclara ſunt, eadem eſſe delectabilia : virum probum ſemper in ſeipſo omnem ſui ſpem reponere, ſuis bonis confidere, ab omni metu procul abeſſe : improbos autem ſæva conſcientia, & ſcelerum infamia torqueri : cum metus, error, ægritudo animi, triſtes libidinum exitus facinoroſos diſcrucient, & tamquam diræ exagitent furiæ ; cum denique tam gravibus animi commotionibus diſtrahantur, atque ijdem ſint miſerrimi. Hæc quidem verbis quam re probabilius dicuntur : nam peſſimos quoſque vix conſcientiæ ſtimulus perturbat, & impius cum in profundum peccatorum venerit, contemnit. Quid enim timeat, qui animam una cum corpore perire ſibi perſuaſerit ? Quod autem iſti Philoſophi virtutem ſuum ſibi eſſe præmium volunt, ac negant virtutis ullam eſſe mercedem ; omnes ſane virtutis ipſius nervos mihi videntur incidere. Quo-

tus enim quiſque ſola recte faciendi delectatione, nullius præmij ſpe, frui voluptatibus recuſet, aut malit in egeſtate, contemptu, ignominia vivere, quam prædari, aut juſtitiæ leges infringere, etiamſi poſſit impune? qui mortem pro patria fortiter perferat; qui non modo dolorem, ſed etiam fulmina fortunæ contemnat, atque omnia fugiendæ turpitudinis, adipiſcendæque honeſtatis cauſa faciat? Cum tamen ex omnibus malis, quæ patitur, cum dolet, cruciatur, emoritur, ne virtutem deſerat, aut quid turpe faciat, nihil amplius aſſequatur, quo poſſit voluptas amiſſa penſari. Nullum, inquiunt, virtuti theatrum conſcientia majus eſt: fateor id quidem. Sed nego ullum virtuti locum relinqui, ſi anima extinguitur: neque enim erit, ut peracute, & copioſe Lactantius diſſerit, virtus ſecundum naturam, cum præſenti vitæ noceat. Nam vita iſta terrena, quam communem cum multis animalibus ducimus, & voluptatem expetit, cujus fructibus varijs, ac ſuavibus delectatur; & dolorem fugit, cujus l. 7. c. 9.

aſperitas naturam viventium acerbis ſenſibus lædit. Si ergo virtus, & prohibet ijs bonis hominem, quæ naturaliter appetuntur, & ad ſuſtinenda mala impellit, quæ naturaliter fugiuntur; ergo malum eſt virtus, & inimica naturæ, ſtultumque judicari neceſſe eſt, qui eam ſequitur: quoniam ſeipſe lædit, & fugiendo bona præſentia, & appetendo æque mala, ſine ſpe fructus amplioris. Si autem virtus malum non eſt, facitque honeſte, qui voluptates vitioſas turpeſque contemnit, & fortiter: qui nec dolorem, nec mortem timet, ut officium ſervet: ergo majus aliquod bonum aſſequatur neceſſe eſt, quam ſunt illa quæ ſpernit. At vero morte ſuſcepta, quod ulterius bonum ſperari poteſt, niſi æternitas? Quod autem improbos conſcientiæ ſtimulis identidem cruciari dicunt. Quod dant, accipimus. Sed hoc ipſum meo quidem judicio demonſtrat eſſe quiddam in nobis omni ſenſu præſtantius, quodque in brutis non invenitur. Nulla enim ex bene factis lætitia, nullus ex male acta vita tangit ea conſcien-

tiæ ſtimulus, neque honeſti, aut virtutis, aut religionis rationem percipiunt. Iſta inquam ad vim aliquam omni ſenſu, aut vi corporea ſuperiorem, quæ in ſe ſe, & aliarum facultatum actiones varie ſe reflectat, omnino pertinent.

V. Hinc adeo nobis nova ſuccurrit ratio, ex ipſius æternitatis, ac ſummi boni appetitione deprompta. Neque dubium eſt quin Deus hoc nobis ardentius fœlicitatis deſiderium inſeruerit, quod inutile, aut vanum eſſe non poteſt. Cum enim ſinguli corporis ſenſus ſatiari poſſint, & perfici, quis credat mentem ſuo fine, ſua perfectione fraudari? Extremum porro, & ſummum bonum, ipſa veritatis contemplatione, & fruitione continetur, quam in hac vita aſſequi non licet. Quantulumcunque enim eſt, quam obſcurum, quam varijs erroribus admiſtum, quod magno labore, & maximo ſtudio conſequimur. Non fruſtra Deus tantam ſciendi veri & videndi cupiditatem in nobis accendit, ac rerum omnium capacem animum dedit: expleri tamen non po-

teſt donec corporis vinculis ſolutus fuerit. Non igitur morte totus homo perit: ſed animus omnino permanet. Et ſane tot malis conflictatur homo, tot animi ægritudines, moleſtias, morbos perferre cogitur; tanta demum eſt corporis infirmitas, & rerum omnium inopia, ut nullum ſit animal infœlicius, ſi animus ipſe moritur. Nam cœteræ animantes contra frigus ex ſuo corpore veſtiuntur; & arma his ingenita quædam, & ex obvio fere victus: circa quæ omnia multis hominibus labor eſt: & corpora quidem magnitudine, viribus, firmitate, patientia, velocitate præſtantiora in illis mutis videmus; & ingredi citius, & paſci, & tranare aquas citra docentem natura ipſa ſciunt. Rationem quidem nobis præcipuam dedit natura: ſed quantulum nobis prodeſt, ſi ipſa una cum corpore extinguitur? Illa profecto miſeriores nos efficit, anxietatem animi, laborem, odia, bella procreat. Nec video in quo nobis gratulemur, aut de noſtra dignitate blandiamur. Et tamen pecudes omnes partim ad veſcendum, partim ad cultus

agrorum, partim ad vehendum, partim ad corpora veſtienda unius hominis utilitati ſerviunt: ſoli homini ſapientia data eſt, quæ nihil eſt quam notitia Dei: Sola mens Deum qui æternus eſt, quærit, & diligit, ipſa natura cogente ſentiens, vel unde orta ſit, vel quo reverſura. Quocirca omnino abhorret à vero, hominem qui quaſi contemplator eſt Cœli, & Dei ipſius cultor, totum interire, ac diſſolvi. Nullum enim aliud eſt animal quod habeat notitiam aliquam Dei: religioque ipſa hominem diſcernit à mutis: quæ cum in hominem ſolum cadat, profectò teſtatur id affectare nos, id deſiderare, id colere, quod nobis familiare, quod nobis proximum ſit futurum. Quid illud porro niſi æternitas? Lact. l. 7 c. 9.

V I. Illa demum hominis congenita libertas quæ procul ab omni neceſſitate, & ſervitute abeſt, naturam animæ omni corpore præſtantiorem, & ſummi boni capacem demonſtrat. Cæteræ, ut dictum eſt animantes, quæ terrenæ mortaleſque ſunt, impetu feruntur, nec ſunt ſui juris, ſed ab ob-

jectis rapiuntur: omniaque ad corpus referunt. Quæ ſunt ejuſdem generis, eodem plane modo, & uno tenore operantur. Nam has videmus ſimili modo moliri cubilia, & nidos texere, & educare fœtus, & excludere: quod anguſtam valde, & contractam ſortitæ ſint naturam, & perpaucas imagines acceperint. Nunquam apes quæ tam apte cellulas effingunt exagonas, alterius eas figuræ efformabunt. Sed homo omnia ex nutu voluntatis agit, infinitas prope artes excogitat, ipſe ſe ſe corrigit, actiones ſuas examinat, & in ſe ſe varie reflectitur: cunctis præeſt animantibus: nulla pene eſt fera quam non domare poſſit, cum ipſe à nulla ſubigi, aut domari aut doceri queat: terræ, & maria illi ſerviunt, ac toti fere naturæ dominatur.

VII. Mitto cæteras hominis dotes: ſermo ipſe quo maxime cæteris animalibus præſtat, cœleſtem plane animum, & infinitarum prope rerum capacem oſtendit. Hinc enim ratio in nobis eſt manifeſta, quod quæ

concepimus mente, promere etiam loquendo poſſumus: beſtiæ vero carent ſermone, & mutæ ſunt, quia paucos, & valde confuſos efformant conceptus, quos hinnitu, vel latratu, aut alia voce incondita utcumque exprimunt. Quod ſi perfectam rationem, & intellectum haberent, numquam ijs natura uſum ſermonis denegaſſet. Quare ex ipſo ſermonis uſu, ex arte ſcribendi, ex tot ſignis quæ homo ad exprimendas mentis ſuæ perceptiones aut voluntates excogitat, omnino colligimus, eſſe quiddam in homine omni ſenſu præſtantius, quod phantaſmata ipſa, ut libitum eſt, digerit, ijs utitur, & in brutis nulla ratione invenitur. Ijs enim nulla ſunt ſigna ex inſtituto: ſed ſi quæ ſunt, ea fuerunt à natura impreſſa. Ex quibus ſane colligitur magnam, divinam, & ſempiternam eſſe hominis mentem, quæ tot res efficiat, & tantas; quæ rebus omnibus impoſuit nomina: quæ ſonos vocis, qui infiniti videbantur, paucis litterarum notis terminavit: quæ errantium ſtellarum

curſus, & progreſſiones notavit: quæ fruges, veſtitum, tecta, cultum vitæ, præſidia contra feras invenit.
l. 1. Tuſc. Poſtremo, ut exemplo Ciceronis utar: cum Archimedes, Lunæ, Solis, quinque errantium motus in ſphæram illigavit, effecit idem, quod qui in Timæo mundum ædificavit Platonis Deus, ut tarditate, & celeritate diſſimillimos motus una regeret converſio. Quod ſi in hoc mundo fieri ſine Deo non poteſt, ne in ſphæra quidem eoſdem motus Archimedes ſine divino ingenio potuiſſet imitari.

VIII. His quidem argumentis immortalitatem animorum non perſuaderi modo, ſed etiam demonſtrari puto. Neque ignoro plures alias afferri poſſe rationes, quas præter cæteros Marſilius Ficinus collegit, & in 18. libros digeſſit: atque utinam parcius numero rationum indulſiſſet, & plus judicij in eligendis quam in congerendis ſtudij adhibuiſſet. In quo ſane diligentiores viſi ſunt plures noſtræ ætatis Philoſophi. Nec Carteſium debita laude

fraudaverim, qui uno aut altero argumento mentem eſſe incorpoream, atque ab omni dimenſione abſolutam hinc colligit, quod diſtinctæ ſint corporis, & animi notiones, vel ideæ. Hunc enim ut cogitandi principium, illud ut triplici dimenſioni ſubjectum concipimus; nec ipſa cogitatio quicquam in longum, vel latum, aut profundum intellectu ſuo complectitur; nec ipſæ dimenſiones ullam in ſua ratione cogitationem comprehendunt. Sunt igitur cogitationis & corporis diſcretæ notiones: atque adeo animus à corpore plane ſecernitur, & utriuſque natura eſt omnino diverſa. Neque enim aliunde unum ab altero ſejungi recte colligimus, quam ex diſtincta utriuſque ratione: præſertim cum utrumque clare & diſtincte percipimus. Neque alia eſt illuſtrior diſtinctionis nota. Sed ubi cogitationem ipſam clare & diſtincte percipio, ea penitus diverſa mihi videtur à ratione corporis; & viciſſim notio corporis nihil habet cum ipſa cogitatione commercij. Sunt igitur diſtinctæ utriuſque

naturæ, nec vis cogitatrix aut corpus, aut quid corporis eſſe poteſt. Jam ubi egomet mecum reputo, quis ego ſim qui loquor, ambulo, video, cogito: tum ſane liquet me præciſis cruribus, aut lingua amputata nec ambulare, nec loqui, ſed tamen adhuc exiſtere: & licet exteriores omnes ſenſus vacent, adhuc ego ſum, ego cogito; & quamvis nullo utar alimento, poſſum tamen exiſtere: adeo ut ego ſim nulla corporis pars, nec jecur, nec ipſum cerebrum. Ac forte ſine cerebro non licet mihi cogitare, quia phantaſmata in cerebro imprimuntur: ſed quæ ſunt illa phantaſmata, niſi quædam ſigna quibus animus afficitur, ut rerum naturas percipiat? nec ſane majorem cum rebus habent ſimilitudinem, quam voces ipſæ, quæ nos in rerum notitiam deducunt. Mens igitur quæ his motibus percellitur, aut ſignis admonetur, quiddam aliud eſt à cerebro in quo hæc veſtigia rerum imprimuntur. Corpore ergo in varias partes diſtracto, quiddam adhuc ſupereſt, quod ijs partibus utebatur,

quodque hac veluti veſte tegebatur. Idque nec corpus eſt, nec pars aliqua corporis. Quam validæ ſint hæ rationes, alij viderint. Neque illud excutio utrum diverſæ notiones, aut varij conceptus realem quoque diſtinctionem ſupponant? An potius mens ea quæ ſunt indiſcreta plerumque ſeparet, quæque ſunt diviſa conjungat? Cum tamen res perſpicue & clare percipiuntur, cumque unius notio ab altera penitus diverſa eſt, non abſurde forſitan realis inter eas diſtinctio concluditur. Neque enim fortaſſis aliud eſt diſtinctionis majus argumentum. Sed vereor ne iſta ratio à Carteſio, & Avicenna fuſius explicata, brutorum animas efficiat immortales. Nam ſi negat Carteſius beſtias percipere, aut cognoſcere, diſſentit à nobis. Quamvis illa reflexio, ego cogito, vel loquor, non cadat in ipſas animantes: tamen ut idoneo loco probabimus, non omnis ſunt cognitionis, aut perceptionis expertes. Quis enim negaverit eas videre, audire, dolere, voluptate affici, notos ab ignotis diſcernere? Sed

forte in his vocibus perceptionis, & cogitationis, ut in vitæ & animæ vocibus, eſt quædam homonymia. Quod ſi Carteſius omnem omnino aut ſenſum, aut cognitionem brutis adimit: nihil fere eſt, quod experientiæ magis repugnet. At ſi negat eam eſſe in brutis perceptionem, qualem in nobis experimur, qua nos cognoſcere evidenter cognoſcimus, quæque cum aliqua reflexione ſemper juncta eſt, & copulata, ut diſerte probat vir doctiſſimus P. Pardies: ab illo quoque adjuvamur. Nam mens quæ cogitat, nulli eſt organo addicta, atque ab omni corpore eſt penitus ſejuncta. Verum iſta uberius proſequemur, cum de brutorum anima tractabimus. Nunc argumenta Epicureorum contra animæ immortalitatem nobis ſunt refellenda: ubi etiam novas, ſi quæ occurrent demonſtrationes, quibus id ipſum quod volumus efficitur, non omittemus.

CAPUT SEPTIMUM.

Quædam objectiones diluuntur.

I. QUI nos cum tempus mortis venerit, totos eſſe perituros exiſtimant, multa opponunt quæ amoliri non erit fortaſſis difficile. Prima his argumentatio ex natura animæ ducitur, quam eſſe corpoream, ac minutis conſtare corpuſculis volunt: quod utique jam falſum eſſe ſupra oſtendimus. Perperam igitur Lucretius animam cum fumo, aut nebula, quæ citiſſime diſſipatur; aut cum humore confert qui diſrupto vaſe diffluit.

Nunc igitur quoniam quaſſatis undique vaſis Lucr.l.3
Diffluere humorem, & laticem diſcedere cernis:
Et nebula, ac fumus quoniam diſcedit in auras:
Crede animam quoque diffundi, multoque perire
Ocius.

Fallitur ut qui maxime: nam ſi animus tenuitate ſua omnem ſenſum fugit: credendum potius nullo mortis ictu eum diſſolvi poſſe: cumque vis aliqua corpus ab anima diſcreverit, quæ diſcretio mors vocatur, utrumque in naturam ſuam reverſurum.

Lucr.l.2. Cedit item retro de terra quod
fuit ante,
In terram: ſed quod miſſum eſt ex
ætheris oris,
Id rurſus cœli fulgentia templa
receptant.

Quod autem animum ab anima ſolet identidem diſtinguere: cum ille media in regione pectoris hæreat: hæc vero ſit per totum diſſita corpus.

Ille ſibi ſolum per ſe ſapit, & ſibi
gaudet:

Quod dat accipimus, caput illud animæ, quod toto dominatur in corpore, quod conſilium, quod animum, & mentem vocamus, ſine ullo corporis conſortio per ſe lædi, geſtire, & multa alia moliri. At minime concedimus mentem, vel animum in quo conſilium vitæ, regimenque locatum

eſt, corpus eſſe, vel tenuem auram calido vapore, & aëre permiſtam: cui fruſtra addit naturam, quæ cum ſit nominis expers, omnino incognita mobilitate, & ſubtilitate cuncta ſuperat, ſenſiferos motus procreat, atque

Animæ quaſi totius ipſa
Proporro eſt anima, & dominatur
corpore toto.

II. Nihil quippe dici inconſideratius poteſt, quam infinitam vim, & celeritatem mentis, tot artes, tot ſcientias, tot inventa ad naturam corpoream & labilem pertinere. Verum nihil neceſſe eſt rem alias uberrime demonſtratam, & copioſe tractatam hîc novis rationibus confirmare. Quæ imago, quæ inquam ſpecies corporea, terræ & cœli immenſam molem, qualem mente concipimus, & ratiocinijs colligimus, poteſt exprimere? Quæ vis corporea ſeipſam cognoſcit, atque in ſe ſe revolvitur? An viſus ſe intueri, aut ſola phantaſia ſeipſam imaginari animadvertit? Quod ſi forte beſtiæ interdum conſiſtere, aut regredi videantur, id

ſane non reflexio quædam, ſed certarum imaginum recurſus efficit. Nullum quippe corpus in ſeipſum agit. Prætereo quæ præter cæteros doctiſſimus Gaſſendus fuſe explicat, mentem non univerſales modo notiones efformare, ſed etiam ipſius univerſitatis rationem percipere, quod nulla vis corpori mancipata & addicta poteſt perficere.

III. At inquiunt, bruta confuſam quamdam, & generalem effingunt rei cujuſque notionem. Negamus ea quidquam in univerſum cognoſcere: ſed forte ex ſingularibus jam viſis confuſas cudunt imagines: at vero humanitatem v. gr. ab omni materia, & ſingularitatis nota ſecretam percipere ſola mens, cum ſit ſpiritalis, poteſt. Quod ſi res in univerſum beſtiæ intelligunt, non video cur novas artes excogitare non valeant. Et quidem mens noſtra res omnes contemplatur, nec rerum ſenſibilium anguſtijs, ut mutæ animantes, coërcetur: ſed ſupra ſenſibiles formas evehitur, & in Dei ipſius cognitionem aſſurgit. Atque ut for-

te mens nihil niſi ſpecie corporea veſtitum intuitiva viſione comprehendat: de quo quidem alibi: quiddam tamen eſſe ſpiritale, & incorporeum, infinitum plane, & perſpicue eadem colligit: quod utique non efficeret, ſi organica & corporalis foret: nihil enim corpore præſtantius ne ſuſpicaretur quidem. Sed de his jam ſæpe.

IV. Nunc redeo ad Lucretium, qui plura congerit argumenta, quibus animam, & corpoream, & mortalem eſſe conatur perſuadere. Primum, inquit, animus una cum corpore naſcitur: ergo cum corpore intereat neceſſe eſt. Creſcit ſenſus in pueris, viget in juvenibus, in ſenibus deficit, & minuitur, corporis morbos ſentit, & ſuis quoque laborat. Siquidem in epilepſia, & phreneſi, in ebrietate turbatur, inſtar corporis ad ſanitatem revocatur: quod fieri non poteſt, niſi vel partes illius tranſmutentur, vel quædam fiat additio, aut partium ſubductio: hinc ipſa non ſtatim efflatur anima, ſed quaſi per partes, ex

omnibus membris ſe ſe explicat: nam in ijs qui moriuntur cernimus.

In pedibus primum digitos liveſcere, & ungues,
Inde pedes, & crura mori, poſt inde per artus
Ire alios, tractim gelidi veſtigia lethi.

Quid, quod in ipſo deliquio vis animæ labaſcit, & tantum non extinguitur? An poterit extra corpus conſiſtere, cum vires illius minimo momento concidant? Quomodo etiam mortale, & immortale ſimul conjungi poterunt?

Denique in æthere non arbor, non æquore in alto
Nubes eſſe queunt, nec piſces vivere in arvis,
Nec cruor in lignis, nec ſaxis ſuccus ineſſe.
Certum, ac diſpoſitum eſt, ubi quidquid creſcat, & inſit.
Sic animi natura nequit ſine corpore oriri,
Sola neque à nervis, & ſanguine longiter eſſe.

V. His

V. His omnibus breviter occurram, ne in infinitum evadat diſputatio, animam eſſe corporis formam, eoque ut inſtrumento uti; ac magni referre quali in corpore locata ſit. Multa enim, ut ait Cicero, è corpore exiſtunt, quæ acuant mentem, multa quæ obtundant. Nihil igitur mirum ſi animus in corpore gigni, adoleſcere, & ſeneſcere videatur: non quod animi ſubſtantia incrementa, & decrementa ſubeat, ſed functiones aut paucas, aut nullas exerit ſine organis corporeis, eo quo diximus modo: quæ organa ſenſim creſcunt, & exſolvuntur. Hinc pulchre Ariſtoteles: ſi ſenex oculum juvenis reciperet, non ſecus ac ipſe juvenis cerneret. Unde & ſenectus, inquit, non ex eo eſt, quod quidquam paſſa ſit anima: ſed quod ſimile aliquid atque in ebrietate, morbiſque eveniat: ipſaque intelligendi, & contemplandi functio propter aliquid aliud interius (nimirum phantaſiæ organum) corruptum marceſcat: cum ipſum interim cujus eſt, (nempe animus) paſſionis expers maneat. Quare in le-

thargo, phreneſi, & ebrietate, non animus, ſed cerebrum laborat: inſtrumenti vitium eſt, non cauſæ principis: functiones læduntur, non animę ſubſtantia; nam reſtituto cerebro animus ſua commode obit munera. Sic in ebrietate confunduntur imagines, nec ſpiritus quos vini vapor conturbat, mentis regimini ſubduntur: verum illa imbecillitas non ad mentem, ſed ad corpus pertinet, nec demum curatur animus, ſed cerebrum, quod illius eſt inſtrumentum. Quin illa mentis evagatio, amentia ipſa, aut inſania adeo non probat mentem eſſe corpoream, ut contrarium pene demonſtret. Nam in amentia ſenſus plerumque viget: ſed phantaſmatum uſus impeditur. Eſt igitur pars quædam animæ omni ſenſu ſuperior, quæ phantaſmata ipſa diſponit, ijſque libere utitur: niſi ſi forte quoddam in organo inſit vitium. Non eſt tamen quod inficiemur multa nos intelligere, quæ vis imaginatrix non poteſt attingere. Nam ut mittam cætera: cum intellectus aliquid incorporeum, vel ipſum inane, aut rei

alicujus rationem abſtractam concipit, ut rotunditatem in circulo: id non eſt imaginationis opus, quæ nihil niſi quiddam corporale & extenſum aſſequitur. Idola quidem corporea ſtatim effingit phantaſia: ſed cum quiddam à corpore diverſum cogitamus, hoc utique ab ipſa imaginatione non proficiſcitur. Quid amabo phantaſiæ imperat ut vim ſuam in aliquod objectum impendat, ut alio cum libitum eſt, divertat? quid illam cum à recta via depulſa eſt, omninò reducit? Quid illius functiones expendit, eaſque cum alijs comparat? quid demum diſcernit, quæ ad imaginationem, quæ ad cæteras facultates pertinent? Id utique mentis eſt munus: phantaſia vero ſolis ſimulacris impellitur: nec ſeipſam, nec quod eſt expers corporis intueri poteſt. Nulla imagine, vel ipſa vis imaginatrix, vel illius functiones effingi queunt. Quam multa ratiocinatione colligimus, quæ omnem vim imaginationis ſuperant. Exempla profert Gaſſendus ex Mathematicis. Diagonalem quadrati ita

eſſe lateri incommenſurabilem, ut etiamſi infinite dividatur, nulla umquam particula utriuſque communis menſura futura ſit: dari lineas non parallelas quæ in infinitum protractæ, coibunt numquam: in ſpeculis dextra videri ſiniſtra; Antipodas non pronos, ſed erectos ad terram inſiſtere; hæc atque alia prope infinita non ſola percipit imaginatio: quin potius reluctatur, & repugnat. Neque enim poteſt Antichtonas ex. gr. niſi capite deorſum inverſo exhibere.

VI. Hæc cum vera ſint, id tamen non negamus, quod quamdiu corpori mens inſidet, nihil fere percipit quin phantaſia ſimul operetur, & quaſdam imagines corporeas ſtatim effingat: eaſque ita modificat intellectus, ut alterius rei cogitationi accommodet: adeo ut illæ ſpecies ſint velut ſigna quibus mens admoneatur, aut excitetur. Ubi antipodas libet cogitare, ſtatim prævolat imaginatio, quæ homines prono capite ſibi fingit: & quamvis eos incedere erectos judicet ratio, eo tamen, quod fingit, utitur phantaſmate. Quo minus mi-

randum, ſi functiones mentis male affecto cerebro impediantur. Nam difficile eſt perito ſcribæ, aut pictori ſine calamo rite apparato, aut penicillo idoneo eleganter pingere. Sic ubi phantaſmata organi vitio, morbi vehementia, vel ebrietate, aut confunduntur, aut prave detorquentur, aut omnino delentur, ut in decrepitis contingit: mens quæ ita imaginationi cohæret, ut ſaltem ex phantaſmatis occaſionem intelligendi accipiat, atque ab ijs excitetur, nihil ordinate, nihil concinne intelligit: tum enim phantaſmata ipſa in ſuum uſum adhibere non poteſt.

VII. Quod vero Lucretius mortalem & corpoream eſſe animam hinc colligit, quod non uno temporis momento diſcedat, ſed ſenſim, & quaſi membratim emittatur è corpore, paulatim frigeſcentibus membris, nimis quam puerile, & inane eſt. Nam ut optime Firmianus, neceſſe eſt membrorum ſumma quæque frigeſcere: l. 7. c. 12
quoniam venæ exiliores in extrema corporis porriguntur, & extremi ac tenuiores rivi deficiente vena fontis

areſcunt. Neque ut ſibi falſo objicit Lucretius, animam credimus paulatim glomerari in corpore, atque ipſam ſe poſſe per artus

Introrſum trahere, & partes conducere in unum,
Atque ideo cunctis ſenſum deducere membris.

Hoc enim commentum eſt hominis, qui nihil præter corpora mente complectitur, & putat omnino non eſſe, quidquid oculis non apparet: cum mentis acies multo clarior debeat eſſe, quam corporis ad ea percipienda, quorum vis ac ratio ſentitur potius, quam videtur. Difficile quidem eſt mente aſſequi, quomodo anima tota eſſe in ſingulis partibus poſſit; quomodo membris ſenſim morientibus paulatim deficiat, cum partes ipſa non habeat: utrum in ſeipſam redeat, nec mole tamen augeatur: an tota extinguatur in illa parte, atque in reliquis membris integra permaneat. Hæc ſane mentis oculos effugiunt.

Lactant. ib. c. 13.

CAPUT OCTAVUM.

Solvuntur aliæ difficultates de unitate animæ, & illius origine.

I. NON deſunt, qui ut has difficultates effugiant, mentem, vel animum ab anima diſcriminent. Illa, inquiunt, immortalis eſt, incorporea, rationalis, atque in præcipua corporis parte, quæcumque ſit illa, reſidet: hæc corporea eſt, corruptibilis, & irrationalis, & per totum diffuſa corpus. Illa creatur à Deo: hæc per traducem propagatur, atque eſt velut commune vinculum quod mentem cum corpore connectit. Neque aliter animæ humanæ ortum explicari poſſe exiſtimant. Non enim veriſimile eſt fœtum ante triceſimum, aut quadrageſimum diem omni vita, aut ſenſu deſtitui: cum ſcilicet animam rationalem creari, & infundi vulgo creditur. Nam alitur, creſcit, & vitæ

operationes, quibus nullæ ſunt illuſtriores edit. Nec illud probabile eſt, animam vegetatricem ſentientis acceſſu, atque hanc rationalis animæ adventu perimi. Quaſi neceſſe ſit mori animal priuſquam mens rationalis incurrat: tum enim fœtus perficitur potius quam deſtruitur, nec ſeries illa corruptionum ullo fundamento nititur.

II. Multa in hanc rem diſputat Gaſſendus, & quantum poteſt, opinionem quæ jam vetuſtate pene exoleverat, revocare nititur. Illa, inquit, opinio quæ animam rationalem, ex duabus velut partibus componit, quarum una ſit rationalis, altera irrationalis, & ſenſus principium, procul ab omni errore abeſt, ut fatentur Conimbricenſes: Quin etiam defenditur ab Ochamo, Antonio Mirandulano, & alijs ſcholaſticis; imo à ſacra Scriptura non videtur abhorrere, quæ luctæ carnis, & ſpiritus paſſim meminit: cum tamen res eadem ſimplex & uniuſmodi vix poſſit ſibi ipſi adverſari, aut ſecum pugnare.

In 1. de gen. c 4 q. 21.

III. Iſta quidem nec probare poſſum, nec libet refellere: multo ad veritatem perpenſior mihi videtur P. Fabry ſententia: qua vim ſentientem ab anima ita diſtinguit, ut anima rationalis vitam & ſenſum corpori impertiat. Eſt enim anima corporis forma, eique vitam & ſenſum per facultates à ſe diſcretas largitur: per ſe vero & immediate intelligit. Sic fœtus primum vivit, tum ſentiente anima donatur: ſed quæ prius fuit vegetatrix anima, aut forma, jam fit potentia, aut facultas animæ ſentientis, eique ſubjicitur. Cum anima rationalis creatur, non perit principium illud vitæ, aut ſenſus; ſed formæ rationem non amplius obtinet: eſtque potentia animæ rationalis, cui ſubeſt, & ab ea non cogitatione tantum, ſed reipſa diſtinguiguitur. Quo quidem modo una erit in homine forma, non multiplex anima. Non enim ante fuit homo, quam anima in corpore crearetur: & unum eſſe hominis una forma conſtituit. Hæc intime præſens eſt corpori, moto corpore ea quoque movetur: regit

omnes ſibi ſubjectas facultates; ad motum vel actiones corpus determinat; nihilque ei deeſt, quominus omnia formæ munera exequatur. Quod autem animæ & corporis conjunctionem, nexum, unionem potiſſimum efficit, eſt ea lex ab authore naturæ ſancita, qua perceptiones animi certi corporis motus, ut viciſſim quaſdam corporis motiones, certæ cogitationes mentis conſequuntur: uti copioſe & diſertiſſime vir clariſſ. D. de Cordemoy in tractatu de corporis & animi diſcrimine expoſuit.

IV. Quod autem nonnulli animæ, & mentis diſtinctionem ex utriuſque origine demonſtrare præſumunt, atque animam ex parentibus transfundi contendunt, ne injuriâ patris nomen, homo uſurpare videatur, ſi nihil quam materiam præbeat: ex falſo malunt falſum colligere, quam ex vero quod verum eſt. Uter enim parentum animam largitur, an ex utroque excerpitur? quo demum tempore traducitur? An non debent incerta de certis probari? Quid eſt cur hic probationem ſumant ex in-

certo, ad evertendum quod certum eſt? Conſtat enim non à parentibus dari animas: ſed ab uno eodemque omnium Deo Patre, qui legem rationemque naſcendi tenet ſolus. Itaque ferendarum animarum ratio uni ac ſoli Deo ſubjacet: quod ipſe Lucretius fateri videtur.

Denique cœleſti ſumus omnes ſemine oriundi,
Omnibus ille idem pater eſt.

Indiviſibilis enim, & omnino ſpiritalis cum ſit anima, non poteſt à parentibus transfundi. Tota quippe eſt in gignente, nec pars illius in genitum tranſit: corpus enim à corporibus naſci poteſt, quoniam confertur aliquid ex utroque: de animis animus non poteſt, quia ex re tenui, ſpiritali, & incomprehenſibili nihil poteſt decedere. Quocirca neque ex anima mundi decerpitur, ut viſum eſt nonnullis Platonicis: neque ex ſpiritali quadam materia in principio rerum procreata, ut corpus ex terra præjacente componitur: ut aliquando dubitare viſus eſt Auguſtinus. Nam ut ipſe præclare in-

terrogat, quid illa eſt materia, quod nomen, quam ſpeciem, quem uſum in rebus conditis tenet? vivit, an non? ſi vivit, quid agit?

V. Quamobrem anima non propagatione, vel eductione, ſed ſola creatione producitur: nam ſolus Deus fingit ſpiritum hominis in eo. Cum ſolus Deus, ut pulchre concludit Sanctus Bonaventura, habeat vitam in ſemetipſo, & vitam indeficientem: ſolus eſt qui poſſit vitam procreare ſempiternam. Neque hic neceſſe eſt longam diſputationem texere de animatione fœtus: quando in corpus incurrat anima rationalis; utrum in ipſo conceptu, an cum partes diſtinctæ ſunt, & formatæ: quid membra digerat, & compingat? Iſta enim alium locum poſtulant, & forſitan Deus ſolus hæc noverit, cujus munus eſt, quod ſpiramus, quod vivimus, quod vigemus. Omnem quippe hominis in utero ferendi, ſtruendi, fingendi paraturam aliqua utique poteſtas divinæ voluntatis miniſtra modulatur. Et quamvis terrenus pater rationalem animam

In 2. diſt. 18. q. 3.

Tert. l. de anima.

non impertiat: non idcircirco patris, aut cauſæ effectricis titulo excidit: Cum materiam diſponat, & præparet, & infuſionem animæ rationalis quodammodo exigat, atque ad illius conjunctionem una cum ipſo corpore conſpiret; tametſi propter animæ dignitatem non poteſt eam procreare.

VI. Nec quæro quæ ſit animæ ſedes, an ſit per totum corpus fuſa, ut nobis videtur; an potius cordi, vel cerebro inſideat, ut Alberto, & alijs viſum eſt. Quanquam ne id dubitare quidem licet, eam eſſe corporis formam: ut viſus tamen certæ parti addictus, non ſolius partis in qua ineſt, ſed totius animalis eſt facultas; ita & mens rationalis cum ſit intimum motus principium, formæ rationem forſitan obtineret, etiamſi per totum corpus non diffunderetur: atque ut gemma in annulo, aut Rex in civitate regia, ita mens in phantaſiæ, cum qua adeo cohæret, organo eſſet collocata. Accedit etiam quod anima ſentiens in brutis oſſa, ungues, cornua non informat: cum abſurdum videa-

tur ibi animam ſentientem fingere; ubi nullus eſt ſenſus, nulla ad eam excipiendam diſpoſitio. Quidni ergo, inquiunt, anima rationalis erit corporis forma, quamvis non ſit per ſingulas diffuſa partes? Quod ſi ex arce in qua reſidet, quæcumque geruntur in corpore, cujus dominatum ſortita eſt, ſublimis contuetur; ſi facultates adminiſtræ illius mandata perferunt: an dubitabimus corpori ut formam præeſſe? Per oculos ea quæ ſunt oppoſita tranſpicit, quaſi per feneſtras lucente vitro obductas: ſic ſonus per aures imaginationis ſedem concutit, ac perceptio omnis in cerebro, ſeu in mentis regia perficitur: verum de his ipſi viderint. Quæ enim dubia ſunt aut falſa, quæque vix expediri poſſunt, aut explicari, ut ab inſtituto aliena rejicimus.

VII. Nobis illud longe certius videtur, animam toto eſſe corpore fuſam: tametſi non eſt corporea: neque enim audiendus Tertullianus, qui animam in corporum cenſu reponit. Quin etiam interiorem hominem exteriori, tanquam typo configuratum, lingua,

oculis, & manibus inſtructum fingit; atque ut commentum, quo nihil abſurdius, confirmet, figuratas, & parabolicas ſcripturæ locutiones de Lazari anima, de flatu, & inſpiratione Dei in faciem hominis, perperam adhibet, & Epicuri rationibus armatus, nihil moveri poſſe, aut aliud tangere aut omnino eſſe, niſi idem corpus atque extenſum ſit, acerrime contendit. Cum enim, inquit, anima corpus moveat & agitet, ipſam quoque moveri neceſſe eſt; quod autem movetur, locum mutat; quod loco ſubjectum eſt, id corpus eſſe non dubitamus. Et quidem animam in ſe motionum initia, & rationes, & cauſas exemplares obtinere concedimus, & vitam ipſam in jugi, & perenni quadam motione conſiſtere. Ab illa enim eſt impingi, ut cum Tertulliano loquar, *& pedes in inceſſum, & manus in contactum, & oculos in conſpectum, & linguam in effatum.* Sed cum ſeipſam moveat, omni corpore ſuperior eſt: nullum enim corpus ſeipſum promovet. Quod ſi anima corpus eſt adeo ſubtile, ut de fide corporalitatis, ut ait

l. de anima.

ille, periclitetur, mirum ſi immortalis eſt: nam contextus atomorum diſſecari poteſt, atque in partes ex quibus res componitur, vel inteſtino motu, vel extraria virtute diſſolvi. Quomodo igitur animæ definitio conſtabit, quam affert, *ſubſtantia Dei flatu nata, immortalis, corporalis, effigiata, ſubſtantia ſimplex, de ſuo ſapiens, varie procedens, libera arbitrij, accidentibus obnoxia, per ingenium mutabilis, rationalis, dominatrix, divinatrix, ex una redundans:* Nec video quî poſſit anima ſciſſo corpore non dividi, ut in anguibus contingit, ſi corporalis eſt, & extenſa.

Lucret, 3. At quod ſcinditur, in partes diſcedit in ullas,
Scilicet æternam ſibi naturam abnuit eſſe.

VIII. Fruſtra jubet ut ſpectemus *portentoſiſſimam Archimedis munificentiam, organum hydraulicum dico, tot membra, tot partes, tot compagines, tot itinera vocum, tot compendia ſonorum, tot commercia modorum, tot acies tibiarum: cum una moles ſint omnia.* Sic, inquit, & *ſpiritus,*

qui illic de tormento aquæ anhelat, non ideo ſeparabitur in partes, quia per partes adminiſtratur; ſubſtantia quidem ſolidus, opera vero diviſus. Quaſi vero idem ſit ſpiritus qui totam illam machinam implet, nec potius uno decedente, alter continuo ſubeat. Anima vero eadem eſt, extenſa, ut illi videtur, & corporalis: quid igitur cauſæ eſt, cur raptim præciſo membro pars illa animæ, quæ in eodem membro inerat, non itidem dividatur? an glomeratione quadam in ſeipſam redit? Quod ſi tamen aliquando contingat,

Ut caput abſciſſum calido viventeque trunco
Servet humi vultum vitalem, oculoſque patentes.

Non idcirco anima in multas partes diſcinditur: ſed ſpiritus in nervis, & muſculis ſuperſtites aliquantulum agitantur. Nam & calidi ſunt, & mobiles: brevi tamen diſſipantur, aut occluſis meatibus, aut partibus prolabentibus arcentur: Hinc torpor, & frigus. Enimvero animum non eſſe corporeum jam multis argumentis

confectum arbitramur.

I X. Hæc quæ movebant de animæ diſtinctione, natura, & origine, diſſimulanda mihi non fuerunt: nec legentes decipi volui, indicatis diverſis opinionibus quas ſequi magis probantibus liberum eſt: dummodo animam ſpiritalem, immortalem, corporis formam, eamque unicam, non propagatione transfuſam, ſed creatam à Deo tum cum corpori fuit infuſa, ut inconcuſſa fidei documenta teneamus. Qui enim diverſa ſentiunt, omnes eos catholica fides à corpore ſuæ unitatis abſcidit, conſtanter prædicans, atque veraciter, quod animæ hominum priuſquam ſuis inſpirarentur corporibus, non fuere, nec ab ullo incorporantur, niſi ab opifice Deo, qui & ipſarum eſt creator, & corporum.

Leo I. Epiſt. ad Tur.

CAPUT NONUM.

Aliæ Lucretij objectiones ſolvuntur.

I. NUNC è ſemita in viam revertor, & reliqua Lucretij argumenta ſummatim decurram: ſunt enim facilia, atque ex ijs quæ dicta ſunt, ſolvuntur omnia. Negat animum extra corpus poſſe conſiſtere, cum naſcatur in corpore; cum ſit pars corporis, ut oculus, ut manus, quæ avulſa non vivunt. Utrumque falſum eſt, & diſſimile totum: nam ſi corpus, ut ipſe putat, animæ quaſi vas quoddam eſt, profecto id quod vaſe continetur, ipſius vaſis pars non erit. Nec quæ in domo ſunt, partes domus eſſe dicuntur. Oculus quidem ſecretus à corpore non vivit, quod vitam aliunde mutuetur: ſed anima principium eſt vitæ. Naſcitur quidem in corpore, cujus hoſpitio utitur: uti aves in nidis excluduntur: ubi tamen

ſunt adultæ, egredi nidis ſolent, ac libero cœlo ſe permittunt. Atque ut Gaſſendi utar exemplis, granum tritici in ſpica, nuces in arbore formantur; ſed ubi maturuerint, in horreis aſſervantur: quidni animus cum labentis domicilij ruina exire compellitur, omiſſo ſui corporis clauſtro ad ſedem ſuam revolet? Sed inſtat, & idem telum ſæpius revolvit. Quod anima in deliquio labaſcit, quatitur, & tantum non diſſolvitur: ita ut ſeparata à corpore,

Non modo non ævum poſſit durare per omne:
Sed minimum quodvis nequeat conſiſtere tempus.

Verum hoc deliquium non eſt animæ vitium, ſed corporis, cujus præcluſi meatus ſpiritui vitali tranſitum negant: ac ſi gravior cauſa incurrat, excedit anima, quæ cum ſecreta fuerit à corpore, vigebit ipſa per ſe, nec ulla fragilitatis conditione tentabitur, quia indumentum fragile projecit.

II. Quod autem Lucretius eos putat deſipere qui æternum cum mortali conjungunt.

Quid enim diverſius eſſe putandum
eſt,
Aut magis inter ſe disjunctum, diſcrepitanſque,
Quam mortale quod eſt, immortali atque perenni
Inductum?

Quantum ipſe inſaniat, jam alio loco oſtenſum eſt: cum enim natura res omnes in ordinem digeſtas, atque inter ſe commiſſas devinxerit, id genus rerum prætermittere non debuit, quod humanis divina, cœleſtia terrenis jungeret. Atque ut Angelos ab omni corpore liberos, ac muta animalia intelligentiæ, & rationis expertia procreavit; ne quid inane in ipſa rerum ſerie pateretur, aut extrema ſine medio forent, hominem ipſum condidit, qui utriuſque naturæ particeps ſentit cum animantibus, intelligit cum Angelis, per rationem ab utriſque diſcernitur. Sed non licebit Lucretio per Epicurum, aut naturas ſpiritales ab omni corpore ſecretas, aut mirabilem providentiæ rationem cernere, Verum cur potius hos minutos audiemus Philoſophos, quam So-

cratem, Platonem, & eos qui naturas omnino incorporales, aut divinæ providentiæ vim ubique regnantem non oculis corporeis, ſed mentis acie perſpexerunt?

III. Et ſane quiddam eſſe corpore nobilius cur non fateamur? Corpus enim hoc nomine nihil agit, nihil efficit, in longum, latum, & profundum porrigitur, & ſi magno accedas corpori, nihilo major evades; ac vis ſi quæ ſit in corpore, quam minima eſt, cum ſit maxime diſperſa: Materia ſterilis eſt, atque omni virtute deſtituta. Quare ut forma artificialis non à ſubjecto quod expolitur, ſed ab ea quæ in artifice viget, omnino dimanat: Ita formas, & qualitates, aut motum ipſum non materia ex ſe fundit, ſed quædam alia forma magis ſtabilis, quæ diſperſas materiæ partes in unum cogit ordinem. Ordo autem ex ratione proficiſcitur; ratio porro vita quædam eſt. Sunt igitur præter formas materiæ immerſas & diviſibiles, quæcumque illæ ſint, quædam aliæ à materia independentes, nec diviſioni ſubjectæ, & omnino incorruptæ: cum

partes non habeant in quas diſſolvantur, nec virtus earum diſperſa minuatur.

IV. Ac Deus qui eſt ipſa unitas, & unice omnia, ſolus habere immortalitatem dicitur: nullam quippe mutationem ſubit, vitæ habet plenitudinem. Mentes vero cum Angelicæ, tum humanæ deſtrui non poſſunt naturæ viribus: cum ſimplices ſint, & uniuſmodi, ſed tamen nutu, & voluntate Dei conſervantur. Hinc illa Platonis nota vox, qua ſummus rerum opifex inferiores Deos, ſeu potius Angelos compellat. Quæ facta à me ſunt, indiſſolubilia me volente ſunt. Nam ſolvi quicquid vinctum eſt, poteſt. Verum mali eſt velle id ſolvere quod præclare eſt coaptatum, & bene ſe habet. Quamobrem eo quidem quod geniti eſtis, immortales minime eſtis, neque indiſſolubiles penitus: Sed numquam diſſolvemini, neque mortis fatum conſequemini: id nempe adepti eſtis mea voluntate, quæ vinculum majus potentiuſque eſt ijs quibus eſtis, cum gigneremini, colligati. Quid ergo, inquies, mentes In Timæo.

noſtræ ſola Dei voluntate, non natura ſua erunt immortales? Naturæ quidem conditione ſunt incorruptæ: cum à nullo interimi poſſint, neque in ſe corruptionis gerant ſemina: Sed tamen ſupremi opificis voluntas immortales animas condidit: illius enim munere ſubſiſtunt, ac demum nutus creatoris naturam cujuſque rei efficit. Quare nihil abſurdi eſt ſi mentes humanas ex naturæ ſuæ inſtitutione, & opificis nutu indiſſolubiles eſſe fateamur.

Obj. & ſol. V. At quod non ſemper fuit, ſemper eſſe non poteſt. Id porro ut de corporibus verum ſit, non utique de mentibus, quæ ſimplices ſunt & indiviſibiles, concedendum. Imo ſi materia prima, ſi corpora cœleſtia, ut viſum eſt Ariſtoteli, ſi aurum & alia quædam corpora nec deſtrui poſſunt, nec diſſolvi, quanto magis mens noſtra omni corpore ſuperior, quæ nullum diviſioni locum præbet, nullo contrario impugnatur, quæque ſummam cum rebus æternis cognationem habet, ab omni morte, & interitu libera futura eſt? Quid enim illam perimat?

mat. Quod ſi ut Aug. pulcre diſſerit, tunc animus eſt ſapientiſſimus, cum veritatem quæ ſemper eodem modo eſt, intuetur, eique immobiliter inhæret, divino amore conjunctus; & illa omnium quæ quoquo modo ſunt, ſumme maximeque eſt; aut ab illa eſt animus, in quantum eſt; aut per ſeipſum eſt. Quod ſi ipſe ſibi cauſa exiſtendi eſt, numquam ſe deſerit, numquam interit, ut ſupra etiam diſputavimus. Si vero ex illa (nempe veritate) eſt; diligenter opus eſt quærere, quæ res ei poſſit eſſe contraria, quæ animo auferat animum eſſe, quod illa præbet. Quid eſt igitur? An forte falſitas, quia illa veritas? Sed non manifeſtum eſt, atque in promptu ſitum, quantum nocere animæ falſitas poſſit: non enim amplius poteſt quam fallere: at niſi qui vivit, fallitur nemo: non igitur falſitas interimere animum poteſt.

Lib. de immort. animæ.

V I. Sed multos conturbat magna inter hominem, & cæteras animantes ſimilitudo: eaſdem quippe functiones exerunt: nam ſimiliter ſpirant, ſentiunt, & quodammodo diſcurrunt.

Obi. Profecto tanta eſt in quibusdam mutis
Reſp. ſolertia, & tanta in certis hominibus tarditas, ut his potius quam illis intellectum, & cogitationem deeſſe videamus. Quam inane ſit hoc argumenti genus, & quantum ſit inter hominem, & muta animalia diſcriminis, jam abunde oſtenſum eſt: neque in ijs diutius hærendum. Quod ſi tanti brutorum animas putant, ut vix humana mente inferiores judicent, immortalitatem illis, & receptacula cum è corporibus exceſſerint, provideant, aut ſpiritum per omnia diffuſum, in quem ſe recipiant, cum ex eo deciſæ fuerint, fingant cum Platonicis. Noſtras vero animas cur capitis damnant, quod veſtigium quoddam rationis in brutis eluceat? Sed vereor ne hujuſmodi portenta refutare non minus ineptum videatur. Quæ enim, malum, vanitas eſt animantes cum hominibus componere? An illis curæ eſt quæ poſt mortem futura ſunt? An fidei, religionis, & aliarum virtutum ſunt compotes? an Dei præcepta, rationis dictamen, juſtitiæ rationem intelligunt? An aliquis

cum cæterarum animantium naturam conſideraverit, quas pronis corporibus abjectas, in terramque proſtratas ſummi Dei providentia effecit, ut ex hoc intelligi poſſit nihil eas habere rationis cum cœlo, poteſt non intelligere ſolum ex omnibus cœleſte, ac divinum animal eſſe hominem, cujus corpus ab humo excitatum, vultus ſublimis, ſtatus erectus originem ſuam quærit? An tanta eſt in ijs celeritas mentis, quantam in homine miramur, ut uno temporis puncto cœlum omne colluſtret, & ſi velit, maria, terras ac urbes peragrare poſſit; omnia demùm quæ libuerit, quamvis longe lateque ſummota ſint, in conſpectu ſibi ipſe conſtituat? Quid ergo? an unus eſt hominis & jumentorum interitus? Eſt plane, ſi vitæ præſentis; non futuræ; ſi humanæ, & temporalis, non ſi æternæ fœlicitatis ratio habeatur.

CAPUT ULTIMUM.

Difficultates de ſtatu animæ ſeparatæ proponuntur, & diluuntur.

I. VErum hîc nobis obſtrepunt moleſtis interrogationibus, ac quærunt quomodo anima à corpore ſejuncta vel ſentiat, vel intelligat omni ſenſu, aut phantaſmate deſtituta? utrum meminerit eorum, quæ cum eſſet in corpore, perſpecta habuit, & cognita? Sed nulla eſt in ipſo intellectu perceptarum rerum recordatio: nam ſæpe morbus peſtilens ita memoriam adimit, ut homines ne ſui quidem nominis meminerint. At ſi mens ſpecies ſibi concreditas ſervat, nihil eſt cauſæ cur res ſemel conſpectas non ſemper intelligat. Hinc nullos in mente habitus generari colligit Gaſſendus; ſed veſtigia tantum cerebri trita, vel ſpecies in imaginatione digeſtæ omnem, ut putat, ſcientiam, vel intelligendi facilitatem præbent: his enim veſtigijs longa deſuetudine detritis, nihilo magis intellectus re-

cordatur, ac ſi omnino non didiciſſet. Quid porro habitum acquiſitum delere poſſit, ſi in ipſo intellectu reſideat, cum nullà vi contraria oppugnetur? Quod ſi permanet habitus, profecto ex vetere, & novo longe perfectior exurgat neceſſe eſt. At ſæpe idem plane evenit, ac ſi nulla penitus ſcientia extitiſſet. Non igitur alibi quam in cerebro habitus imprimuntur: nec tarditas, aut celeritas intelligendi ex ipſa mente, quam omnino incorpoream, atque ad intelligendum comparatam volumus, ſed ex organi diſpoſitione deſumitur. Tum enim comparatur habitus, cum organi velut rigiditas quædam repetitis actibus quodammodo ſubigitur; aut veſtigia rerum altius imprimuntur; aut demum in certum digeruntur ordinem. Nam quæ tarditas in mente, & partium experte, & ſpiritali eſſe poteſt? Quid ergo, inquiunt, ſi anima à corpore ſeparata nulla cognitione, nulla virtute inſtruitur, an non inutilis omnino futura eſt? Quid enim aget, quid cognoſcet? Non corpora percipiet, quorum imaginibus non percellitur: ne-

que enim ſpiritus à corpore quicquam pati poteſt. Non etiam mentes ſeparatas, vel Angelos percipiet, niſi forte ſpecies ſtatim Dei munere ipſi imprimantur. Quas enim ſui imagines Angelus immittet? aut quæ ſpecies rem inviſibilem exhibeat? Multa ejuſmodi Pomponatius inquirit, qui dum ſtudioſe omnia conquiſivit, quæ contra animorum immortalitatem dici poſſunt, impios ſane adverſus animæ immortalitatem armavit, qui ſublato metu, totos ſe voluptatibus dedunt, atque ab illo ſempiterno terrore ſe liberatos volunt, cum humanam vitam turbet ab imo. Ariſtotelem quoque, quem velut philoſophorum Deum veneratur, in ſuas partes trahere nititur; jure, an immerito, expendere non vacat. Profecto eum valde ancipitem ac lubricum in hac diſputatione fuiſſe ſatis conſtat. Intellectum quandoque à materia ſecretum eſſe tradit, quod univerſa intelligat: idque ex eo probat quod objectum juxtim appoſitum impediat ne aliud videatur. Quare ſi intellectus, vel corpus foret, vel corpori admiſtus,

non poſſet quidquam aliud percipere. Sed alibi intellectum agentem eſſe æternum, patientem vero corruptibilem exiſtere decernit. Quid per intellectum agentem ſibi velit, an partem vel facultatem animæ intelligat, an communem omnibus, & aſſiſtricem intelligentiam, non ſatis liquet. Hunc ſane intellectum advenire extrinſecus ipſumque ſolum divinum eſſe, apertiſſime definit: cum eodem loci animam vegetatricem, ſentientem, & intellectivam in ſeminibus, non actu, ſed potentia ineſſe doceat: hæc utique Ariſtotelis interpretes dijudicent.

II. Ad Pomponatium veniamus, qui ſeparatum animæ ſtatum negat diuturnum eſſe poſſe, cum ſit violentus; negat moveri poſſe, cum ſit indiviſibilis; Quidquid autem eſt inſectile, & partium expers, motu continuo, & locali ferri nequit, ut à Philoſopho demonſtratum putat. Negat denique ex una rationalis animæ functione recte illius æternitatem colligi poſſe: cum potius eam eſſe mortalem ex infinitis actionibus quæ nobis ſunt cum animantibus communes, liceat

concludere. Rogat an vegetatrix, & ſentiens facultates in anima rationali ſint ſuperſtites, an otioſæ? An ipſa anima quæ triplicis vitæ radix eſt, uni tantum intellectivæ vacet? Quæ non potuit ſine corpore creari, quomodo extra corpus ſubſiſtet? An forma eſſe poteſt quæ nulli ſubjecto inſideat? Quædam alia adjicit ex Lucretio deprompta, quæ nihil neceſſe eſt repetere. Ac de ſentientis facultatis ab anima rationali diſcrimine ſatis ſuperque diximus.

III. Nec ſane difficile arbitror illas captiones diſcutere, aut fallacibus interrogationibus occurrere. Nam ſi forte nos fugiat quomodo anima ſeparata, vel ſentiat, vel intelligat, non continuo eam à corpore ſejungi negandum eſt. Moveri ſidera, atque eoſdem curſus conſtantiſſime ſervare, diſparibus inter ſe motibus, nemo ambigit: at quibus rotis, aut machinis illæ converſiones perficiantur, quis novit? Sic animam ſejunctam à corpore exiſtere non dubitamus: tametſi forte omnes circumſtantias illius ſtatus compertas non habemus. Sen-

tit ergo à corpore disjunctus animus, & cognoſcit, non oculorum, aut ſenſuum miniſterio, ſed per ſe ſe. Nam corpus eſt quidem ſentiendi inſtrumentum, non principium; dolet, aut lætatur animus, non corporis moles. Imo fieri poteſt ut gaudium & mæror extrema ſint, ubi corporis ſocietate non interpellantur. Nam ubi pura ſunt, & firmiſſima animi judicia, atque illius vigor corporis pondere, aut paſſionum turbidis motibus non impeditur: tum vim ſuam totam in id quod amat, impendit; cumque id quod ſibi deeſt, adipiſci nequit, languefcit, & incredibili dolore vexatur. At quomodo animus ſolutus à corpore res percipiat, aut qualis ſit vacans corpore, intelligere non poſſumus, aut cogitatione comprehendere. Quaſi vero intelligamus qualis ſit in ipſo corpore. Mihi, inquit Cicero, naturam animi intuenti multo difficilior occurrit cogitatio, multoque obſcurior, qualis animus in corpore ſit, tamquam alienæ domi, quam qualis cum exierit, & in liberum Cœlum, quaſi in domum ſuam venerit. Quis non videat nos

ſincerius rerum naturas percipere, quo magis à corpore ſevocamus animum, & ſecum eſſe cogimus? Quid ergo futurum arbitramur, cum ex hoc tenebroſo carcere emiſſus fuerit? an nihil percipiet, nihil intelliget? Sed nullas rerum imagines hauriet, nulla aderunt phantaſmata. Quid, ſi intuitu ſimplici citra ullam imaginem res contempletur? Sic enim fortaſſe vel concluſus corpore animus res ſenſibiles cernit: neque enim phantaſmata excipit: ſed extra ſe poſita conſpicit. An forte notiones rerum in ſua conditione inſculptas accepit? vel denique corporis vinculis ſolutus, atque in Angelorum ſortem tranſlatus, novas ab autore naturæ hauriat imagines? Quo id cumque modo fiat, mens compedibus, & vinculis corporis ſoluta, ſeipſam intelliget, ut fuſe præter cæteros explicat P. Sirmundus. Non enim magis eſt intelligibilis, quam intelligens; & utraque perfectio ex æquo ei convenit, quatenus eſt à materiæ anguſtijs ſecreta. Cum autem mens à corpore disjungitur, non indiget

phantaſmate, quod inſtar objecti contueatur: quem enim uſum præſtent hæc ſimulachra? An ut objectum menti admoveant? at proxima eſt ipſamet ſibi. An forte ut vices gerant ſpeculi, ac mentis radios in ipſam regerant? Enimvero quodnam eſt illud lumen animæ, quæ reflexio? ſpiritalis, an corporea? Quanto objectum eſt menti conjunctius, tanto acrius percipitur; neque adeo ulla ſpecie, aut ſimilitudine indiget, ut ſeipſam cernat. Quorſum enim imago exigitur, niſi ut objectum quod longius diſſitum eſt facultati admoveat, & ipſi attemperatum efficiat? Sed quid anima ſubtilius, vel à materia defæcatius? Quo phantaſmate illa exprimi poterit? Ac licet forte corpore incluſa non ſe ſe perſpicua, & clara viſione conſpiciat: crediderim tamen ſeipſam quodammodo intueri ſine ullo phantaſmate, cum ſit ſibi intime præſens. Neque enim ſe cogitare, velle, agere dubitat: tametſi corporum conſuetudine abrepta, & fictis imaginibus deluſa, vix in ſe ſe aciem dirigat: liberata vero à corpore nec

tot functionibus in diverſa nitentibus diſtracta, uni contemplationi vacabit, tumque diſtincta, & intuitiva cognitione ſeipſam per ſeipſam intelliget, nec omnis actionis expers erit à corpore ſejuncta.

I V. Neque etiam ijs acceſſerim qui animæ ſeparatæ omnem cognitionem adimunt, quod memoria non in parte intellectuali, ſed in ipſo cerebro ſit conſtituta. Fateor equidem rerum ſenſibilium ſpecies cerebro infigi; ſed quæ poſſunt eſſe rerum intelligibilium veſtigia? At inquiunt, nihil ſine aliquo phantaſmate percipimus: cum autem rem ſpiritalem cogitare volumus, mens utitur phantaſmate corporeo, quod ita modificat, ut quiddam incorporeum ſimul exhibeat. Sit ita ſane: neque enim hîc meam interpono ſententiam, utrum nihil ſine phantaſmate aut prævio, aut pediſſequo, aut ſaltem comite intelligere liceat: ſed juvat inquirere qua vi mens ipſa noverit hoc ſignum, hanc corporalem imaginem ad exhibendum quiddam ſpiritale fuiſſe inſtitutam? quis illam do-

euit, hac voce, Deus, ſubſtantiam infinitam, immenſam, æternam, corporis expertem ſignificari? Nullum in cerebro impreſſum veſtigium rem omni imaginatione majorem poteſt exprimere: atque omnino neceſſe eſt, ut intellectus ipſe meminerit hanc vocem, hoc ſignum inſtitutum fuiſſe ut deſignaret Deum, quem phantaſia ne cogitare quidem poteſt. Quid cum alicujus propoſitionis demonſtrationem aggredimur, ex longa ſerie tum principiorum, tum aliarum propoſitionum religatam, nonne contextus ille demonſtrationum, quantus quantus ſit, præſens animo ſiſtitur? Nam ſi quid fortaſſis exciderit, non acquieſcit intellectus, nec ſibi ſatisfactum putat, donec totum illud velut demonſtratarum rerum lumen mentem irradiet. Jam quæro an ipſa imaginatio tot rerum ſimul meminiſſe valeat. Mitto de artificibus, Poëtis, Rhetoribus dicere, quibus regulæ artis prope innumerabiles ſunt in conſpectu, cum aliquod opus ingrediuntur: nec poſſibile eſt vim ſenſibilem, & corpori alligatam tam

multa ſimul intueri. Unde ergo, inquies, deletis omnibus quæ cerebro impreſſa erant veſtigijs, quidquid ante didicimus, alta oblivione obruitur? Scilicet in hac vita, imaginationis, aut memoriæ ſenſitivæ famulatu mens indiget, tum ut à ſimulachris corporeis excitetur, & quaſi admoneatur; tum quia forte mens cum corpore media imaginatione, ſeu vi ſentiente conjungitur. Neque inficior pleroſque habitus in ipſa organorum diſpoſitione eſſe collocatos, atque ex temperie cerebri ingeniorum varietatem magna ex parte depromi.

V. Hæc ubi Gaſſendo & alijs conceſſero, non continuo omnes animi dotes ex ſola corporis diſpoſitione & temperie duci, atque omnes animas ex natura ſua ejuſdem perfectionis penitus eſſe, & creari conſentiam. Nam ut nihil dicam de Chriſti anima, cujus ſubſtantiam noſtris longe præſtantiorem dubitare non poſſum: non putem ſolas rerum ſpecies inæquales multiformi ſapientia Dei conditas fuiſſe: cum nullum fere ſit corpus alteri, non ex aliqua par-

te diſſimile: cum nulla ſit idea in ſupremo artifice, quæ non infinitis modis ſit participabilis: nullum individuum, quod aliqua proprietas ſubſtantialis ab aliјs individuis non diſcriminet. Quid ergo eſt cur mirabilem illam varietatem in ſolis corporibus, non in mentibus noſtris agnoſcamus? An tot & tam diverſæ ingeniorum dotes ex ſola cerebri temperie, & organorum conformatione oriuntur? An illa animi dexteritas, quam ſolertiam vocant, quæque in quadam mentis celeritate poſita eſt, judicij ſoliditas, aut firmitas, cum ab ipſis principijs ordinate, uſque ad minimas circumſtantias, & appendices procedimus, atque omnes difficultates proſpicimus, quæque conſequuntur, ſagaciter prævidemus: adeo ut nullis cavillationibus, nullis aculeis, de ſententia non temere, aut aliquo præjudicio concepta, ſed omnibus rite perſpectis, dimoveamur. Rationis denique ſubtilitas, & acumen, quo cuncta concinne digerimus, nihil perturbate aggredimur: quæ confuſa ſunt, apte diſtinguimus,

ac ſuos cuique rei fines præſcribimus: res ipſas ut ſunt cernimus: ex ijs recte, & prudenter quæ connexa ſunt colligimus, ac nihil non excuſſum relinquimus. Numquid inquam, hæ virtutes ad ſolius cerebri conſtitutionem, non ad animi ipſius naturam pertinent? Verum iſta ut volent; neque enim ad id quod quæritur multum intereſt, utrum memoria, & habitus acquiſiti in cerebro, aut in mente reſideant: an mens ſeparata acceptas ſpecies cuſtodiat, ut phantaſia corporum imagines per ſenſus immiſſas conſervat: utrum denique judiciorum ſoliditas, aut levitas, ſubtilitas vel hebetudo, perſpicuitas, aut confuſio ex ſola cerebri & temperamenti diſpoſitione, an potius ex mentis etiam natura, & ex utriuſque conſortio dimanent? iſta ſane animi immortalitatem minime convellunt. Nec verendum eſt, ne animus qui inſtar oculi ad videndum, & cognoſcendum eſt à natura comparatus, omni ſcientia, vel cognitione deſtituatur. Cum enim nihil erit præter animum, nulla res impediet

quominus percipiat quale quidque ſit. Nihil quoque eſt quod timeat Pomponatius ut disjuncta à corpore anima, atque in ſtatu violento conſtituta diutius permanere poſſit. Nam ut forte quamdam ad corpus propenſionem retineat, non continuo vim aliquam patitur; & ſi quid ei ad ſummam perfectionem deeſt, alijs dotibus abunde id penſatur. Tum enim cuncta multo puriora cernit, & cupiditatum expers non amplius in diverſa ſcinditur. Sed præclarum neſcio quid ſibi videtur dicere, cum animam fore immobilem argutatur, quod Ariſtoteles indiviſibile motu omni privari demonſtret: id enim fortaſſe de puncto concedimus, non de ſubſtantia ſpiritali, quæ nec locis, nec temporibus ſubjicitur. Quod ſi lumen, ſpiritus vitalis, fulguris coruſcatio in puncto temporis moventur, an dubitabimus animum quo nihil velocius, incredibili pernicitate ferri? Neque excutio utrum extenſionem quamdam, & partes habeat Metaphyſicas: id enim ab eo quod propoſitum eſt, alienum

videtur. Non utique ignoravit Pomponatius Ariſtoteli juratus corpora cœleſtia ab intelligentijs, vel ſeparatis mentibus, quæ non ubique, ſed in certis partibus vim ſuam adhibent, perenni, & jugi motu agitari. Quod ſi ergo ſpiritus corpora impellit, quidni, & movebitur, & loca commutabit? Quod vero negat ex una animi functione illius immortalitatem male colligi, cum plures aliæ ſint nobis cum mutis animalibus communes: ſecum ipſe pugnat: nam alibi fatetur incorruptam fore animam, ſi intellectio ſpiritalis, atque ab omni corpore libera demonſtretur. Et ſane ſi natura rei cujuſque ex actione ſua eluceſcit, ſi functio animæ propria nulli eſt addicta corpori; nec forma ex qua proficiſcitur, corporalis, & caduca futura eſt. Sed quî fieri poſſit ut anima quæ ſine corpore non creatur, extra corpus ſubſiſtat? Hoc jam ſolutum à nobis eſt, & oſtenſum nihil abſurdi eſſe, ſi res in loco originis ſuæ non permaneat.

VI. Mihi ſane in hanc rem attentius intuenti longe intellectu facilius

videtur, qua ratione animus à corpore ſejunctus cogitare poſſit, quam dum corpore continetur. Nam ut pulchre proſequitur Vir Clariſſ. D. de Cordemoy: Quandiu animus corpore ſeptus tenetur, utriuſque vinculum, ſocietas, atque ut loquuntur, unio ipſa, in hoc potiſſimum videtur conſtituta, quod certos in organis motus, quædam in cerebro impreſſiones, tum ſenſus animæ, & horum motuum perceptiones, tandem rerum ipſarum ideæ cum his perceptionibus conjunctæ conſequantur. Vox illa Deus, ore emiſſa & formata aërem verberat, organum auditus, nervos, ſpiritus commovet, cerebro imprimitur: Hanc impreſſionem ſenſus quidam, vel ſoni perceptio ſequitur. Sed ex hominum inſtituto, huic voci, aut ſono idea rei undequaque perfectæ fuit illigata: ita ut ea vox nunquam ſenſum percellat, quin eadem idea recurrat, nec facile ab ea divelli poſſit. Eſt igitur colligatio quædam inter verberatum aërem, organi motum, & impreſſum in cerebro veſtigium: eſt etiam alia ab au-

thore naturæ conſtituta inter illam impreſſionem, & ſenſum cujuſdam ſoni. Atque ea lex corporis animique conjunctionem potiſſimum videtur efficere. Nam ut duo corpora inter ſe juncta dicimus, cum ad unius motum aut determinationem, aliud corpus itidem movetur: ſic vita aut corporis animique ſocietas in hoc potiſſimum videtur ſita, quod quaſdam in organis factas motiones, aut impreſſiones ſtatim quædam ſenſationes, aut perceptiones, ut viciſſim quaſdam animi perceptiones, aut voluntates quidam in corpore motus conſequantur. Jam præter illam quæ inter impreſſiones in cerebro factas & ſenſationes ab ipſa natura fuit conſtituta ſocietas, eſt alia inter rerum ideas & impreſſa in cerebro veſtigia connexio, quæ vita ſuperſtite non omni ex parte tolli poteſt: nullas enim rerum corporalium perceptiones efformat, quin earum quædam in cerebro infixa ſint veſtigia. Sed quæ inter voces ipſas, & ideas eſt connexio, hæc quidem cum ſit ex hominum arbitrio conſtituta, dirimi

quidem, ſed non ſine aliqua difficultate poteſt: ut ſi huic voci, Deus, alia notio, aut idea ſubjiciatur.

VII. Quare cum ſenſus animi, aut cogitata promere volumus, tum voces quaſdam, aut characteres, aut alia adhibemus ſigna, quæ id quod volumus ad aures aliorum perferunt, atque in ijs eaſdem excitant perceptiones. Atque id mirari ſatis non poſſumus quî fieri poſſit, ut verberatus aër, aut attramenti guttulæ certa ratione conformatæ, in animis audientium eaſdem quæ in nobis ſunt, cogitationes poſſint efficere. Et quidem minus mirarer quod duæ intelligentiæ, aut animæ à corporibus ſolutæ ſibi invicem ſua cogitata, aut ſenſus aperirent, cum ejuſdem ſint naturæ, & omnino conſimiles: & cogitatio ſit itidem ſpiritale quiddam: Nec quicquam aliud huic perceptionum communicationi neceſſarium eſſe videatur, quam utriuſque voluntas. Quid enim, cum inter nos colloquimur, & ſenſa animi pandimus, aliud in illo velut cogitationum commercio occurrit, præter voluntatem

ipſam, & ſigna, quibus perceptiones involvuntur? Acſi quid obſcurum, aut difficile eſt in percipiendis aliorum cogitationibus, id omne non ex natura animi, ſed ex ſignis aut vocibus oritur; atque omnis in eo verſatur labor, ut ipſa velut involucra, aut ſigna vel ambigua, vel confuſâ rite evolvantur. His ergo ſublatis, non video quid impedire poſſit, quò minus cogitationes noſtras tum cum volumus, alijs manifeſtas facere & apertas poſſimus. Nam intellectu magis arduum videtur, quomodo hæc ſigna percipere, aut ex his certas cogitationes effingere liceat, quæ nullam cum ijs impreſſionibus habent cognationem, quam animo complecti illam inter Angelos, aut ſeparatas animas perceptionum communionem. Sunt enim ejuſdem generis; quodque eſt ſpiritale à ſpiritali itidem natura facile percipitur. Nos quidem ex conſuetudine judicamus, cum nihil fere niſi corporeis ſignis involutum intelligi poſſe credimus. At ſi rem totam ad rectæ rationis trutinam exigimus, multo id intellectu facilius

judicamus, qua ratione ſoluti à corporibus animi ſibi mutuo ſuas poſſint cogitationes, cum volunt, oſtendere, quam ubi ſunt incluſi corporibus, & certos motus adhibent, qui ab ipſis perceptionibus toto genere differunt. Ea quidem nobis uſitata percipiendi ratio magis eſt, ut ita dicam, ſenſibilis. Hoc enim modo perceptiones motu ſenſibili, aut ſignis quodammodo veſtiuntur: ſed quæ inter Angelos aut ſeparatas animas eſt collocutio, intellectu facilius concipitur. Quod ſi quis moleſtius inquirat, qua id ratione effici poſſit: præterquam quod jam abunde ſatisfactum puto, ab eo viciſſim requiram quo id modo fiat, ut verberatus aër è pulmonibus cum impetu protruſus, & certa ratione in oris cavitate efformatus, dum aures ferit, cerebrum aut ſpiritus afficit, ſtatim alterius mentem excitet, ut mentis meæ cogitationem aſſequatur. Ac ſi quid ei moram objicit, non aliud eſt quam aut vox incognita, aut confuſa, ut ijs qui linguam ipſam non intelligunt. Sed ubi vocis ſignificatio

ſit apertior, & loquentis mentem ex ijs, ut diximus, involucris expeditam poteſt attingere, jam clara & perſpecta ſit loquentis cogitatio. Tolle ergo illa ſigna, quæ utilia eſſe non poſſunt, niſi animis corpore concluſis, quid aliud requiritur ad cogitationis ipſius perceptionem, quam voluntas ipſa illius animi, qui cogitationem ſuam alteri vult aperire? An non hæc voluntas tam occaſio percipiendi eſſe poteſt, quam verberatus aër, aut aliud ſignum quo utimur, ut animi ſenſa promamus? Jam quomodo ex illa occaſione animus audientis cogitationes ſuas efficiat, ut puto, ſatis fuſe expoſuimus; & ſi quæ eſt difficultas, ea quidem eſt in utroque ſtatu communis. Exiſtimat quidem Vir Clariſſ. mox laudatus, quod ut corporum colliſione, motus ab uno in aliud non transfertur, ſed ex illa colliſione, velut ex occaſione quadam motus à prima cauſa in corpore immoto producitur: Sic ubi Angelus vult alterum ſuæ cogitationis facere participem, illius voluntatis occaſione Deus efficit ut Angelus

Angelus vel ſeparata anima illius cogitationem percipiat. Sic etiam voluntas corpus non movet, ſed occaſio quædam eſt cauſæ principi quæ omnem motum indeſinenter procreat; ut corpus in aliud agere dicitur, cum occaſione illius, nova in hoc corpore accidit mutatio. Sic Angelus in alium quodammodo agit, cum occaſio quædam eſt, ut huic novæ perceptiones accedant. Quo quidem modo nullæ nobis contingere poſſunt novæ perceptiones citra Dei operationem. Determinatio vero, aut uſus voluntatis in noſtra omnino poteſtate relinquitur. Verum utcumque ea ſint: quod ſi in communi luce quæ illuminat omnem hominem liquidam veritatem contuemur, multo id magis in ſeparata anima ſtatuendum videtur.

VIII. Ac de immortalitate quidem animorum multa diximus: quæ contra afferri ſolent, non tanti eſſe putem ut tot demonſtrationes, naturæ ſenſum, & teſtimonium ipſius animæ ulla ex parte poſſint convellere. Cumque ij qui aliter ſentiunt quæſtiones alias ex alijs nectunt, ac

difficultatibus congerendis navant operam, minus bona fide, neque ut Philoſophos decet, agere videntur. Ij quidem moleſtius nos ſubinde interrogant, ubi eſt mens ſeparata à corpore, aut qualis? Quaſi vero, ut pulcre M. Tullius, qualis ſit animus in ipſo corpore, quæ illius conformatio, quæ magnitudo, qui locus explicare poſſint. Sed ſi, qualis ſit animus, ipſe animus neſciat, dic quæſo, ne eſſe quidem ſe ſciet? ne moveri quidem ex ſe? An ſi omnia, inquit, ad intelligendum non habeo, quæ habere vellem, ne ijs quidem quæ habeo, mihi per te uti licebit? Non valet tantum animus ut ſe ſe ipſe videat: at ut oculus, ſic animus ſe ſe non videns alia cernit. Vim certe ſuam, ſagacitatem, memoriam, motum, celeritatem videt. Atque ut Deum agnoſcis ex operibus ejus, ſic ex memoria rerum, & inventione, & celeritate motus, omnique pulchritudine virtutis vim divinam mentis agnoſcito. Hæc quidem Latinæ Philoſophiæ princeps, non diſerte modo, ſed nervoſe & vere

proſequitur. Quid ergo, Prophetarum oraculis, & Apoſtolorum voce, & æternæ Sapientiæ luce eruditi magnum quiddam nos afferre putabimus, ſi animos noſtros capite damnemus, non alia ratione moti, niſi quod difficilis ſit animi à corpore disjuncti, quid, aut qualis ſit, intelligentia. Profecto quidquid illud eſt in nobis, quod ſapit, quod vult, quod viget, vis quædam eſt cœleſtis, ſoluta ab omni corpore, & ſejuncta ab uſitatis notiſque naturis. Qui vero ſe præter cæteros ſapere exiſtimant, noſque ad mutorum animalium ſortem deprimunt, eos ſane validis, & invictis omnino demonſtrationibus armatos in aciem prodire neceſſe eſt, ut rem omnium pene conſenſu firmatam, tot rationibus munitam, & fide ipſa, quæ omnem vincit rationem, & ſcripturarum authoritate confirmatam aliqua ex parte labefactare poſſint. Nec quicquam hactenus attulerunt, quod non magna facilitate diſſolvatur.

FINIS.

INDEX RERUM.

A

Abstractio duplex, formalis & univerſalis. pag. 59. 60. & ſeq. 87.
Academicorum opinio. 40. 41. refellitur. 157. & ſeq.
Analyſis quid ſit. 331. & ſeq.
Analytica methodus. 323
Anima ſeparata quomodo cognoſcat 537 & ſeq. 550. 551. objectiones Lucretij & aliorum adverſus immortalitatem animæ ſolvuntur. 499. & ſeq.
Animæ notio. 86. & ſeq. unio cum corpore. 547. unitas & origo animæ 512. & ſeq.
Animam eſſe ſpiritalem. 454. & ſeq. illius à corpore diſtinctio *ibid.* 464. & ſeq. 495 519.
Animam eſſe immortalem. 466. & ſeq. ex illius functionibus. 479. ex operibus. 474. ex motu. 476. & ſeq.
Alijs argumentis id efficitur. 481. & ſeq.
Aquæ congelatio. 397. & ſeq. aqua marina fieri poteſt potabilis. 414. aquæ minerales quomodo probantur. 416. 417.
Aquæ fortis uſus multiplex. 402.
Argumentationis natura. 147. leges nobis congenitæ 254. & ſeq. illius progreſſus,

257. & ſeq diviſio 267. & ſeq.
Attentio. 96.
Attributum quid & quotuplex; attributorum cognitio. 56. 57. ſæpe ea confunduntur. 81.
Authoritati quantum ſit tribuendum 276. item. 240.
Aurum Peruvianum quomodo extrahatur è venâ. 404. illius cum hydrargyro miſtura. 406, inauratio 407, variæ auri affectiones. 85. aurum fulminans. 422.
Axiomata quædam explicantur. 227. & ſeq.

B

Beatitudinem in hac vita aſſequi non poſſumus. 178. 180. 489. quomodo res videantur à beatis. 188. amor beatitudinis. 489.
Boni cognitio. 129.
Bonitas quid. 168.
Brutorum inſtinctus. 209. cognitio. 497. 501. 502.

C

Caloris natura, & cauſæ. 382. 396
Cauſa quotuplex. 272. 273. item 328
Certitudo quæ & quotuplex. 153. 154
Cœmentum. 420. 421
Chalybis temperatio. 407. & ſeq.
Cœlum liquidum; & incorruptibile. 327
Cogitatio quid. 345. & alibi paſſim.
Cognitio an ducatur à ſenſu. 12. uſque ad 27. item 51. & alibi ſæpe.
Cognitionis intellectualis & ſenſibilis diſcrimen. 253. & ſeq. item 258. 263. & variis in locis. abſtractiva, & intuitiva cognitio, ibid. quod ſit primum cognitum. 124. & ſeq.
Cognitionis ordo. 131. & ſeq. 547.

Color unde. 363. 387
Continuum non eſſe in infinitum diviſibile. 77

D

Definitio nominis. 105
Definitio rei. 109. & ſeq.
Demonſtratio Analytica & Synthetica. 326 & ſeq. Quæ ſint demonſtranda. 223
Deus in hac vita non videtur intuitive. 180 & ſeq exiſtentia Dei. 239. & alibi paſſim.
Dialectici ſermones. 97. dialectici loci 272. dialecticæ probationes. 268. & ſeq.
Diſputandi utilitas. 291. & ſeq.
Diſſerendi ſcientia. 17. 39
Diviſionis uſus. 115. & ſeq. leges diviſionis. 116.
Durities. 380

E

Entis affectiones. 215
Epicherema. 301
Errorum cauſæ. 30. 232. & ſeq. item 185 234. & alibi paſſim.
Exiſtentiæ notio. 126. & ſeq.
Experimenta. 41. 42. 102. Quomodo ſint facienda. 350. & ſeq.

F

Facultates corporum unde oriantur. 409 415.
Facultates animæ ab anima non diſtinguuntur 425. non ſunt organicæ. 465. 472 503.
Flexibilitas unde. 381
Fluiditatis cauſæ. 33. 361. & ſeq.
Formam corporis unam eſſe, nempe animam rationalem. 515, & ſeq. 517. 518

G

Gemmarum procreatio. 397. tinctura ; *ibidem* & 400.
Gemmæ factitiæ. 399. & *ſeq.*
Gluten optimum. 421
Gravitatis cauſæ. 375

H

Habitus. 535
Hominis definitio. 112. quæ ſint humanæ cognitioni attemperata 241. & *ſeq.* hominis & brutorum diſcrimina. 492. 530 531. & alibi paſſim.
Homonyma. 103. & *alibi.*
Humidi vox ambigua. 94. Qua ratione humiditatis gradus dimetiri liceat. 411. 412. effectus humiditatis 410. & 411.
Hydrargyrus. 435

I

Idea quid. 4. 5. & *ſeq.*
Idea Dei nobis ingenita. 13. 16. 51. 53. 128
Idearum confuſio. 81. & *ſeq.* an ſint in nobis rerum ideæ congenitæ. 208. 213. 215 & *ſeq.*
Illapſus quid. 197
Imago ; an omnia cognoſcantur per imagines corporeas. 14. 15. 338. 539. utrum ex ijs perfecta habeatur cognitio. 174. 177. non eſſe in ijs regulam veritatis 173. & *ſeq.*
Imaginatio. 20. 21. 54. 434. 435. 456 470. 507. 508.
Inductionis utilitas, & incommoda. 206 347. & *ſeq.* de promovenda per inductionem Philoſophia. 360. & *ſeq.* de pro-

Color unde. 363. 387
Continuum non eſſe in infinitum diviſibile. 77

D

Definitio nominis. 105
Definitio rei. 109. *& ſeq.*
Demonſtratio Analytica & Synthetica. 316 *& ſeq.* Quæ ſint demonſtranda. 223
Deus in hac vita non videtur intuitive. 180 *& ſeq* exiſtentia Dei. 239. & alibi paſſim.
Dialectici ſermones. 97. dialectici loci 272. dialecticæ probationes. 268. *& ſeq.*
Diſputandi utilitas. 291. *& ſeq.*
Diſſerendi ſcientia. 17. 39
Diviſionis uſus. 115. *& ſeq.* leges diviſionis. 116.
Durities. 380

E

Entis affectiones. 225
Epicherema. 301
Errorum cauſæ. 30. 232. *& ſeq.* item 185 234. & alibi paſſim.
Exiſtentiæ notio. 126. *& ſeq.*
Experimenta. 41. 42. 102. Quomodo ſint facienda. 350. *& ſeq.*

F

Facultates corporum unde oriantur. 409 415.
Facultates animæ ab anima non diſtinguuntur 425. non ſunt organicæ. 465. 472. 503.
Flexibilitas unde. 381
Fluiditatis cauſæ. 33. 361. *ex ſeq.*
Formam corporis unam eſſe, nempe animam rationalem. 515. *& ſeq.* 517. 518

G

Gemmarum procreatio. 397. tinctura ; *ibidem* & 400.
Gemmæ factitiæ. 399. & *ſeq.*
Gluten optimum. 421
Gravitatis cauſæ. 375

H

Habitus. 535
Hominis definitio. 112. quæ ſint humanæ cognitioni attemperata 241. & *ſeq.* hominis & brutorum diſcrimina. 492. 530 531. & alibi paſſim.
Homonyma. 103. & *alibi.*
Humidi vox ambigua. 94. Qua ratione humiditatis gradus dimetiri liceat. 411. 412. effectus humiditatis 410. & 411.
Hydrargyrus. 415

I

Idea quid. 4. 5. & *ſeq.*
Idea Dei nobis ingenita. 13. 16. 51. 53. 128
Idearum confuſio. 81. & *ſeq.* an ſint in nobis rerum ideæ congenitæ. 208. 213. 215 & *ſeq.*
Illapſus quid. 197
Imago ; an omnia cognoſcantur per imagines corporeas. 14. 15. 338. 539. utrum ex ijs perfecta habeatur cognitio. 174. 177. non eſſe in ijs regulam veritatis 173. & *ſeq.*
Imaginatio. 20. 21. 54. 434. 455. 456 470. 507. 508.
Inductionis utilitas, & incommoda. 206 347. & *ſeq.* de promovenda per inductionem Philoſophia. 360. & *ſeq.* de præ-

movendis artibus. 394. & ſeq.
Ingenij dotes. 543
Inſtantiæ variæ, ſeu inductionum exempla & regulæ. 363. & ſeq.
Intelligentia principiorum. 202. & ſeq.
Intellectus agens & poſſibilis. 45. & ſeq. 426. & ſeq. 429. 430.
Intellectualis viſio. 15. & ſeq. 428. & ſeq.
Intelligendi tres gradus. 432
Judicium quid. 135. quando illud ſuſpendere oporteat. 231. 233. Judiciorum errores varij, 234. & ſeq.

L

Lapidum origo. 395
Loci communes. 268. & ſeq. item 272. & ſeq.
Lumen intelligibile. 17. & ſeq.
Lunam eſſe corpus aſperum, non politum. 321. illius maculæ. 322. & ſeq.
Lytargyrus. 401.

M

Magnetis natura. 114. 390. varia illius declinatio, & inclinatio. 353. 354.
Materia prima. 65. 66.
Mathematicarum utilitas. 43. 99. Mathematica probandi ratio. 255.
Memoria. 211. 212. 456. & ſeq.
Motus definitio. 120. cauſæ illius 332. & ſeq. cauſa illius primaria. 335. motuum leges ex Carteſio. 340. & ſeq. difficultates aliquot proponuntur. 343.

O

Objectum mentis primarium. 124. & ſeq. objectum intellectus. 438.
Obſcuritas unde. 260. 237. & ſeq.

P

Paralogiſmi. 304. *& ſeq.*
Perceptionis natura & origo. 27. *& ſeq.* 44. *& ſeq.* perceptionum diviſio 55. vitia aut defectus. 71. 72. *& ſeq.*
Perceptionum ordo. 122. *& ſeq.*
Phantaſmata. 13. *& ſeq.* 19. 20 & alibi paſſim. quomodo ab intellectu percipiantur. 431. 432. 496. 547.
Præjudicia 29. 33. *& ſeq.*
Principiorum cognitio. 198. evidentia, & veritas. 199. 200 *& ſeq.*
Propoſitio quid & quotuplex. 135. *& ſeq.* prop. complexa. 143. compoſita. 148. *& ſeq.*
Pulchritudo. 17. 29. *& ſeq.*

Q

Quæſtio quid ſit. 246. quotuplex. 268. *& ſeq.*

R

Ratio ſuperior & inferior. 437
Ratio ſenſum corrigit. 35
Rationes æternæ an videantur à nobis. 183. *& ſeq.*
Ratiocinij natura. 245. *& ſeq.* illius origo & progreſſus. 259. *& ſeq.*
Reminiſcentia. 204. *& ſeq.*

S

Sal tartari. 420
Sal vitrioli exhauſtus reſtituitur. 415
Salis, Mercurij, & ſulphuris voces ambiguæ. 95
Scientia quid ſit. 246
Senſus & mentis diſcrimen. 450. 455. 458. 472.

Senſuum cognitio. 253. & alibi paſſim.
Sermonis uſus. 493
Solis maculæ. 327
Species vel idea. 6. 7. 19. 195.
Species impreſſæ, 45. 48
Spiritus vini. 420
Stellæ novæ. 317. 328
Suppoſitum quid. 225
Syllogiſmi ratio. 246. & ſeq.
Syllogiſmi & inductionis diſcrimen. 284
partes 285.
Syllogiſticæ artis fundamenta *ibid.* & 315. & ſeq.
Syllogiſmi conjuncti. 295. & ſeq.
Syntheſis quid. 336

T

Talcus quomodo in pulverem comminuitur. 417.
Thameſis aqua poſt corruptionem, & fœtorem reſtituitur. tinctura ſulphuris. 423

V

Verbum mentis quid. 130. 195. 196.
Veritas propoſitionis quæ & quotuplex ſit 168. 174. 151. 438. & ſeq. veritas quid ſit. 165. 174.
Veritatis regula, aut criterium. 153. 157. non in ſenſibus ineſt. 172. & ſeq. veritatis regulæ immutabiles, 163. æternæ, ubique præſentes. 165 & ſeq. Quomodo videantur à nobis 167 non videri à nobis intuitiva viſione. 185. & ſeq.
Veritas reicujuſque unde ducatur 169. & ſeq.
Vitæ notio 87. 88.
Vitalis facultas. 420
Virtutis præmium. 589. & ſeq.

Vitrum quomodo tingitur. 399. 400. quæ ad artem vitrariam ſpectant. *ibid.* & 397. 398. ex quibus vitrum paratur. 421
Voluntatis natura, & functiones. 440. *& ſeq* an ſequatur ultimum judicium 422 *& ſeq.* voluntas neque ab anima, neque ab intellectu diſtinguitur, 447. & 448
Urinæ ſpiritus duplex. 414. urinæ odor moſcho deperditum odorem reddit. 416

FINIS.

BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE ROMA

EXTRAIT DU PRIVILEGE du Roy.

PAR GRACE ET PRIVILEGE DU ROY, en datte du 11 Avril 1672 ſigné d'Alencé, il eſt permis au Sieur JEAN BAPTISTE DU HAMEL, Prieur de Saint Lambert, de faire imprimer par tel Imprimeur ou Libraire qu'il voudra choiſir, pendant le temps de dix années, le Livre intitulé *de Mente Humana*, avec deffence à tous Imprimeurs & Libraires d'en imprimer, vendre ou debiter pendant ledit temps, ſans le conſentement dudit expoſant, ou de celuy qui aura droit de luy, à peine de confiſcation des Exemplaires contrefaits, de tous dépens, dommages

& intereſts, & mil livres d'amande, ainſi qu'il eſt plus au long porté par ledit Privilege.

Regiſtré ſur le livre de la Communauté des Libraires & Imprimeurs le 10. *Iuin* 1672. *ſuivant l'Arreſt de Parlement du* 8. *Avril* 1653. *& celuy du Conſeilprivé du Roy, du* 27. *Fevrier* 1665.

Ledit Sieur DU HAMEL a cedé ſon Privilege à MICHEL LE PETIT, pour le traité de *de Mente Humana*, ſuivant l'accord fait entr'eux.

Achevé d'imprimer pour la premiere fois le 22. *Iuin* 1672.

Digitized by Google

Digitized by Google